A. hebr.
1651
l

Bibliothek
des
K. Staatsministerium des Innern
für Kirchen- und Schulangelegenheiten.

A. Lieb. 1657 L

Bayerische Staatsbibliothek
<36654721110017

היידע וואָלטע מיהס דאָס חכט גאָלד־דערמאָרע געבען. רב מפּרש פּערשידענעטע יעדאָך דען פריי: פּאָן נעהען גאָלד־דערמאָרען, מוז מען דיזע מיהס ניכט גענוּהרט ווערדען, טרוג עס זיינע וואָמאָרע נאָך הויזע. נאָך רייפֿליכער אויבערלעגונג ענטשאָס עס איך יע־ דאָך, דען גענעמיגטאָגיג מוין מוס חכט דערמאָרע זו פּערקויפֿען. נאָך קורצער צייט קאָס דער היידע, דאָס דיע וואָמאָרע גענעמיגטאָגיג סאָטטע, נאָכמאָזי זו רב מפּרש מוז גענוּהזטע מיהס נעהען גאָלד־דערמאָרע מוין. דער פּראָמאָט רבי גאָב מיסס יעדאָך צווי דערמאָרע זו־ רוקק איט דען וואָרטען: מיך האָטטע איך וועהרענד דער צייט ענטשאָלדיגען, דען גענע־ מיגטאָגיג מוס דען פריי: פּאָן חכט דערמאָרען זו פּערקויפֿען." (בבות ז׳ 25).

רבי נַחְמָן נאָס חצמיעד פּאָן זיינעס פּרוינדע רבי יִצְחָק, צוי דאָס טר גאָזטפּרוינד־ שאפּט גענאָמגען האָטטע, דער היין זון מוס זיינען זענען ערמאָכטע. רבי נחמן טר־ ווידערטע מיט פּאָלגענדאָס זינגלייכען גלייכניזז: מיין וואָנדערבער קאָס זיינזט מין זיינע וואָזטע, מין וועלכער טר פּאָן הונגער, דורזט מוד מוֹדיגקייט געקוואָלט וואָורדע. נאָך גראָסטר מוֹהע מוד חנזטרענגונג גטלאָנגטע טר זו זיינעס צאָך, מין דאָזען נאָס מיין הערליכער צוים זיך צפּאָנד, דער סמחקקהפּטע פּרוכטע טרוג מוד קוֹהלענדען סאָטטען זפּענדעטע. דער וואָנדערבער קאָנגטע זון הונגער מוד דורזט זטיללען מוד מיס סאָטטען דאָז צוימאז פּאָן זיינער נוֹדיגקייט זיך טרהאָלטן. ערקוויקקט מוד גאזטאָרקט קאָנגטע קאָנגטע טר יטטלט זיינע וואָנדערונג פּאָרטזעטלטן. צפּאָלד טר יעדאָך דען חָרט, דיר מיסס זאָ פּיעל גוטאז גאצאָטטען האָטטע, פּערליעס, זאָגטע טר דאָנקערפּוֹללטטען הערלעז: „צוים! צוים! וועלכען זיינע קאָנגטע מיך דיר ערטיילטן! דו צאזיטאזלט יא מללאז, וואז מיין צוים צאזיטלטן קאָטן! מיך האָבע דאָטטר נור מיינען זיגען פּוֹר דיך: מאָנען דיע יונגען צוימע, דיע פּאָן דיינען זפּראָז־ זען ענטזטעהען, דיר גלייכען." מיך מיך, פּוסר דער גטלעהרטע רבי נחמן פּאָרט, צפּינדע מיך דיר גענגטוֹצער מין דער לאָגע יענאז וואָנדערערז. וועלכען זיגען זאָללטע מיך דיר ער־ טיילען? גטלעהרזאָמקייט צאזיטלאזט דו; מן רייכטוס, ערהען מוכד וווֹרדען פּעהלט טז דיר ניכט. מויך מיינער הערליכען קינדערפּאָר ערפּרוֹיזט דו דיך. מיך האָבע פּוֹר דיך דאָטטר נור מיינען זיגען: מאָנען דיינע קינדער דיר גלייכען! (תענית ז׳ 5).

Bayerische
Staatsbibliothek
München

הון, דעם ער עבעגפֿאַלן זיינען זאָלדערבאַרעז וואונט פֿאָרטרוג. דיעזער נאַהם מיהו פֿרײַנדלעך חוך, וועלכער מי זיינע בעדינגונג, מינדעם ער זפּרַך: „וואַז דיר ניכט רעכט, דאַז פֿלעג חויך ניכט דיינעם נעבענמענטע לן. דיזע מיזט דער הויפּטגרונדזאַטץ דער זעהלע. מַזעז מײַבריגע מיזט גענויזטראַפֿטע נור דער קאָממענטאַר לן דיזעם זאַטלע. גענט נון חוגד זעלבע דיזע קאָממענטאַר." (טבת ז׳ 31).

חיינעס מרמען סיקקטע דער תַּלְמוּד־לעהרער רַבִּי עוּקְבָא יחַהלליך פֿאָר דעס פֿעל־זאָגונגזפֿעזטע פֿיערהונדערט זוז. חיימזט זחנדטע ער דיזע דורך זיינען זאָלן, דער מיט דען וואָרטען לוקַעסרטע: „פֿחטער! דיזער מחן צעלחרף חומערעל חונטערזוטלונג ניכט; חלז חיך חיבן טרחף, טרחק טר עצען טויערן חלטען וויין." „דער מחן סיינט חלזאָ חן וואָהללעצען גענוֹהנט לו זיין," צעמערקטע מר עוקבא טרמז: „חיך חום חיסס דחטער קונפֿטיגסין דחז דאָפּפּעלטע סיקקען, דח צוי דער וואָהלטהאָטיגקייט חויך דיע חויסטרגעוואָהנליכען צעלוקזיכטיגט וועלטען מײַזזען (כְּתוּבוֹת זייטע 67).

דער רמאיטע פֿעזדהערר רופֿוז וועל טרזטויט מײַבער דיע גראָסען פֿאָפֿער, וועלכע דיע יודען חיך חיטטערצײַט דער מַרחנפֿלעגע בראַכטען. ער זאָגט דאַהער לו רבי עֲקִיבָא: וועגן מײַער גאָטט דיע מַרחע זיעבט, וואַרוך ערלאָהרט ער זיך דעגן ניכט זעלבזט? רבי עקיבא טרוועדערטע: „גאָטט מײַבערלאָסט דיזע חוז, דאַיט וויר דען מַרחע וואָהלטהון חוגד דורך דיזע פֿערדינזט־ען זטרפֿען דער הַזֶּלע ענטקאָממען." „ניכט דאָך!" ענטגעגנעטע רופֿוז, „דיזע קחגן קיין פֿערדינזט זיין! וועגן חיין קאָניג מײַבער חיימען צוים פּפֿלחנלטע, דער טרזט נחך זיצליג יחרען פֿרײַכטע טרעגט. „וועלכע טסאָלכיים"! רײַף חיסס דער פֿראָממע מחן לו; „וואָלו דיזע פּפֿלחנלטוג, דו ווירזט דיע פֿרוכט דיזע זוימע דאָך ניכט געניסען!" — „דיזע קחגן חיך פֿאָן חיינעס פֿאָרחצטען ניכט חצהלטען", טרווידערטע דער סליכטע מחגן. „חיך הצע יח דיע פֿרוכטע דער צוימע גענאָזזען, דיע חיינע פֿאָרפֿחרטען גטפּפֿלחנלטע הצטען! ווע יטנע פֿוֹר חיך גטחרצייטטע הצטען, זאָ חום חויך חיך פֿוֹר דיע קאָממענדען גטסלטכטטער חרצייטען." (תַּעֲנִית ז׳ 23).

דער תלמוד־לעהרער רַב פַּפָּא וואָזטע חיינען גטגטנזטאַנד פֿערקויפֿען. חיין

יאָנעריי יַהרוי: יַסריין יובעז דרויכע בוכע געראכט פֿאָלכטע גוייך דָך דיך וויך
ליכע לופּט לָבֶדטער לָבֶפּפּטע מיכָלע מַיִיזטָאָט מַרגיפּאַן ריגיוד וואַרוך
אָהיים נערן נַיזוויי: נַכטרַב נשמען פּלָבֶעזָן פריפּטמען חוניפּלָס היים
מיסגעזעלט מַסוגַבע האָמלִיך עגיעז ערן ערבָטיג ערוָי: פוָאָטע פולַן פלעגער
פרעדיגט קלָפּפּוָטער פּערייגען קלָפּ היגון דַרוך זטייוורך לוקער
לוערזט לויגען ליסען לוגָאָגליך הָלָן הערן שווירן קלעטן קוָאָטאיר קוָפּפען וועקען
רעקקענהפּט ריעגעז רייענד טוי שוַמד שוידערשפּט פליכטוג תמיו תמ תמו תַרי

מכדערע לוי וואָלטשָאָטיגקייט פּערשלעזזען ליזט היין גרָסערע פּערדיעזט פּלז
זעלבזט וואָלטשָאָטיגקייט לוֹבען (בבא בתרא זייטע 9). בוסע זָלָל דער מענש טסון, זָ
לחנגע ער נָך קרשפּט לוס זוֹנדיגען סאט (עבודה זרה ז׳ 19). גטוואָסנע דיינע לונגע לו
זחגען „חיך וויים ניכט״ זָ קאנזט דו חויף קיינער לוֹגע ערטאפּפט וועלטען (ברכות ז׳ 9).
דיע בָזען זינד חין דער גטוואַלט חיסרע: הערלטן, דיע פּרָאאטן הַבטן דַ: הערן חין
חיהרער גטוואַלט (ברכות ז׳ 61). הָנגט דער בָטָקָרב, זָ הָנגט דיע נַהרונג
(פסחים ז׳ 111). וועד זיין חויגע חויך דַ: ריכטעט, וַ: חיהפ ניכט גטהָרט,
ערלַנגט ניכט, וַ: ער מַזטרעבט, חונד פּערזיערט, וַ: ער טָן בעזע:טן (סוטה ז׳ 9).
זטָזן חיזט חיין לייכטן דער מַרשט (טבת ז׳ 33). חנוך זעבטע פָּר דער זינטפּלט.
טרוי דיר זעלבזט ניכט בי: לופ טַגע דיינע: טָדע: (ברכות ז׳ 29). יעדע הָהטרע
פּפּליכט, דער זיך חיזרחעל מיט לעבטגטפּהפר חונטערלָגן, ערהיעלט זיך פּרים חונד לע=
בעזפּלָל, חונד חיזט עז הוֹיטע נָך (בבא ז׳ 130). מחכע חיינען חומוטע, זחגט מען
דע: נָזיר, דחמיט דו דע: וווינבערג ניכט נחסע קָמָמזט (בבא ז׳ 13), ליעבע דיינען
גָכזטען וויע דיך זעלבזט, חיזט חיין סויפּטגרונדזחטן דער תּוֹרָה (ירושלמי נדרים 9,4).
מוֹסיגנחנג פּוֹהרט לוס לחזטער חונד בריגגט שוועריוט (כתובות ז׳ 57). נַך דע: קָאַטע
בעזטיאַט אָען דיע זַזט (כתובות ז׳ 67). עהרע דען גריי:, דער חינפָּזגע ::ינע: זַלטער:
יין וו::טן פּערגע::טן הַט (ברכות ז׳ 8). פַּזטע גוֹיגען וועדטן זעלבזט פָּן דענטן
פּערַכטעט, דיע זיע חיעטטן (סנהדרין ז׳ 29). בי פַזזטענדער געלטגענהייט זַם דיך
חויך דיינען פּיינדטן הָרטן (סנהדרין ז׳ 95). חיין טָפּך, דער גוויטן גטהָרט, ווירד
ניכט וואַרפ חונד ניכט קַזט (ערובין ז׳ 3). ליעבע חיינע טיערע חויף הָפּפּטנטליכטער
זטרחפט דיע הויט חב, וועטן דו דיך פָּן דיזער חרבייט טרנָהרטן קחנזט חונד זחגט
ניכט: חיך בין חיין פריזטער, חיך בין חיין גטלטרטער, עז טיקקט זיך ניכט פּוֹל חיך
(פסחים ז׳ 113). קיין מענש זוֹנדיגט, וועטן ניכט חיין גייזט דער טהָרהייט חין חיטן
גטפּהרטן חיזט (סוטה ז׳ 3). רייכע וועדטן רייך, וויל זיט פּערלטהגטטן (בבא ז׳ 119).
בוויגען בעדוֹיטעט לוזטיממען (בבא מציעא ז׳ 37). דיע תּוֹרָה גלייכט דע: סָלָטע;
וויע דחז קליינע סָלָן דחז גרָסע לוס בריננטן בריגגט, זָ פּחכען דיע קליינען דען
חייפּער דער גרָסען חן (תענית ז׳ 7).

חיין היידע קַם חיינזט זו שַׁמַּאי חונד זפּרַך: חיך ווזז לופ יודענטוח חוֹבער=
טרעטען, דָך נור חונטער דער בעדינגונג, דַם דו חיר דיינע זהרע בייברינגזט, וואָה=
רענד מיך מַיך חיינעח פּוסע זטעהע. טאמי וויע: דען חַמן מַב. טר גינג היערוך זו

n	נ	נאָך נאָ נוי ניכט נעזט נייגע נאָכזטעמ נוימיגע נאכטוויליג
ß	ס	ים יים אם נום זום וויים עזאם נעמום אנמאסענד
p	פ	פאָ פאָ פאָ פודעל פאָלט פויזע פעמזע פאָטעט פאלאזט
f, v, ph	פֿ	פֿוי פֿיי פֿו פֿאזע פֿאנטאזיע פֿליעז פֿליעס פֿאָללעמדז פֿאָלליג
z u. c	ץ	צי ציע צו נאסל צוכט צייטיג ציטאט ציפֿיל נעדעל
k u. c	ק	קוֹ קוי קא קאפיטאל קליינגעלד קאָללעגע קאָנטאָ קורזוז קאפּע
ck	קק	וועקק זאקק פאָקקע נאקקט אקציז באקקע דעקקוע עקק לאקק
x	קז	יקז אקז עקז זעקזטע עקזאקט עקזיל עקזעללענט עקלעס עקזעמפעל
qu	קוו	קוואָ קוואָ קוויי קוועלל קוויטטוע קוואַלט קוואָקקע קוואדראט
r	ר	רי רו רוֹ רוסיג רוֹקקווארטז רָאמער רעלעפּט רויפּערייי רעכטע
sch	ש	שוי שוֹי שָׁ שוויער שיעפּע שָׁינדער שאלק שלוס שיעג
th	ת	תּאָ תּאַטיס תּבֿע תּפֿלת יתּרואל תּסילת דוד
Schluß-konsonanten		
ch	ך	אַך בלעך געלבליך דייך סויך ווירקליך זוך טוך
m	ם	יובילָאום ליגעוס מאזקולינום מוזיטרום פערפּעקטוס פּאָרטעסס לויס קיים רייס
n	ן	שרעקקען חָפּפּענען בָּאסענען גאָסענען דרוֹיען סָהען ווין זיעצען טָן
f, v, ph	ף	חפּף חויף לויף וואורף ליעף רייף שלאף טיעף וואָלף
z	ז	ליטן זטָלן זטורן טאכן וויטן ווורן שמעלן שליטן קורן.

Uebungen für Kursiv- und Raschischrift.

Vokale am Anfange eines Wortes.

eu, äu	**au**	**ü**	**u**	**ei, ai**	**i**
ויִ	וי	וִי	וּ	ייִ	יִ
ויִ	וי	וִי	וּ	ייִ	יִ

ויין וונד ויזט וויב וייז וויך זיי זוי ביי די הוי קווי קיי קלוי זוי
ין וולק וויג ייז וואכ וויך וויף וומ וויז ויכ מיי זוי גוי פפֿוי טלוי דריי טרוי
שוי גרוי זרוי זלוי שריי זיי וו זלוי.

בעזע ביִדען ברוך בראָקקען גאַוויער גענוג גאַזאָג גריפֿפֿען דיאמאנט דירעקטאָר
דערמאָסען דעזאָלג היטלע היעדי היערפֿוֹר האָכוואָנדער וואַהרהייט וואָהרונג וועהאוֹטיג
ווייניִק זוירע זויאזעוג זאמזוהג זוִיגעטיער טיילנאָמע טוִיסען טעזטאמענט טאָכטער

qu	קוו	קוַמ קוָנ קווי קווי קווע קויקק קוַמל קוויטט קוַמפּפ
r	ר	רי ריי רוי רֿיבער רָאַמער רֿקקוואָרט: רעלעפּט קַאַמער רומיג
ch	ט	טוי טֿי טייטעל טאָל טיער טוקק טיעפּע טֿיינע טואָפּער
th	ת	תרח תורה תנַמ תלמוד מת מת את תורת־אטה.
Schluß=konsonanten.		
ch	ך	במך גוייך דורך הויך איך טויך הערזיך פַּרטייזיך פּעטַטֿיך
m	ם	מם מיט מום בוים היים ;וים טרֿיים לָם טירם
n	ן	מין דֿנן טָן לעהן נון אָהן גרֿן פויזען טֿיערן
f, v, ph	ף	חוף לוף בַּפּף גָנוף לוָאף ריין ריעף היוף טיעף
z	ץ	אָלץ ווייץ וויטץ העלץ קַטַץ קוַמַרץ ;מַטץ פוטץ פּערפוטץ.

B. Raschischrift.

Vokale.

eu, äu	ei, ai	au	ü	u	ie	e	i, y	ö	ä	o	a
יִ	ײ	וי	וּ	ו	יע	ע	י	ֶ	ָ	ָ	א

Konsonanten		Uebungen.
b	ב	בוי בײ בח בָּ בָּח בֶּ בי בו בֿו
g	ג	גי גָּ גֿוי גֿו בוג גוי גחבע גחגע גיעג
d	ד	דח דָּ דיע דו דחבי בָּגיג בּיעגע בייגע בֿוּגע
h	ה	הו כֿוי הָּ הײ הענע הויע החג החבע הָּב
w	ו	וָּ וָּ וו וויע וווּב וחגע ווייד וָּבי וויעגע
ſ, ß	ז	זײ זיע זוי זחג דחז דיעז גחזזע וויזזע בּיזזע
ch	ח	חד חג חדיד חוח חחוס חי חזס חזס חזס
t	ט	טח טָּ טי טע טייג טחג בויט בֿוּיט טחזזע
j	י	יח יֿ יָּד יחגד יחגע יע יז יודע יוטע
ch	כ	כּיי כע כוי וָּכע וווּכע דחכז זחכע זוכע הויכע
l	ל	לו לײ לָּ לעבע ליעבע לויב לחזע לָּזע לֿוּיט
m	מ	מי מע מיע מחל מיזע מֿוסיג מוזע מוטיג מָּטטָּ

II. Kursiv- und Raschischrift.[1])

A. Kursivschrift.

Vokale.

eu,	äu	ei,	ai	au	ü	u	ie	e	i,	y	ö	ä	o	a
ֵי		ַי		ִו	ִי	ִ	ִע	ע		ִ	ֶ	ֲ	ָ	ַ

Konsonanten		Uebungen.
b	ב	בַ בָ בֶ בֲ בִי בִיי בִיע בִו בִּ
g	ג	גָ גַ גוי גוֹי גּוֹב גיעב בוג בָּג
d	ד	דיי די דו דַ דָ בַּד בוד דיעב געב
h	ה	הֹ הֶ הִ הּ הוי הוֹיב הוֹיד הָב הַב
w	ו	וי ויע וּ וּי וֹ וָ וועב וויעג וועס
s, ß	ס	סַ סָ סֶ סֲ סִי סיעב סוֹד הוס
ch	ח	חוה חָב חַג חֲגי חַח חִידה חִיה חוב
t	ט	טָ טַ טי טע טוי טייג טַג בויט בוֹיט
j	י	יו יַ יֹ יֶ יִי יוד יַג יוֹג יוֹה
ch	כ	כיי כָ כוי כי כע וועכע וויכע וועָכע דַכ
l	ל	לּ לו לוי לִי לָ לוֹג לייב לויט לוֹיט
m	מ	מיי מָ מַ מֹ מֶ מִי מוי מוֹד מויט מעהל
n	נ	נַ נָ נֹ נִי נִיע נִי נוֹי נַהע נַדעל
ß	ס	ייס ויס סַס זַס היים הַס גָס דַס מוס
p	פ	פָ פַ פֶ פִי פו פיע פוי פָל פָּוט
f, v, ph	פ	פוי פַיי פַּוֹי פַי פַע פַּיעל פַום פַּוֹס פַּייט
z u. c	ז	זַ זָ זֹ זֶ זִיעל זוֹג זוֹיג זייטיג זיאפעל
k u. c	ק	קוֹי קו קוֹ קעטט קַנטָר קוטו: קַפַּע קוֹוטע קַטנע
ck	קק	וועק דעקקע בוֹקק דיקקהויט הַקקביין :טָקקע בַקק פַקק
x	קי	יקי: סַק: עק: טַק: יק: מַק: וק: קניק: העק:

[1]) Die Regeln der Quadratschrift gelten auch für die Kursiv- und Raschischrift.

פַּאָלק איזראַעל, מיט ליעבע אונד ערבאַרמען ווײדען. ואָ ווי דער טרויִע הירט מיינעז פַּאָלקעז! (מדרש רבא שמות קאַפיטעל 2).

ווער קויפֿט לעבענזבאַלואַם? ווער קויפֿט לעבענזבאַלואַם? ריעף איין מאַנן אין דען וטראַסען פַּאָן ועפֿפַּאָריז אויז. אַללעז ליעף הערבי, אום פַּאָן דיעזעם קאָוטליכען מיטטעל צו קויפֿען. רבי יַנַּאי, דער דען רוף האָרטע, ליעם דען קויפֿמאַנן צו זיך קאָמטען, אום איהם דאַז מיטטעל אַבצוקויפֿען. פֿוֹר דיך אונד דיינעזגלייכען איזט דאַז מיטטעל אוֹבערפֿלוֹוויג, ופראַך דער מאַנן. אַלז דער רבי יעדאָך דאַרויף בעזטאַנד, צאָג דער פֿרעמדע אויז זיינעם בוֹנדל דאַז בוך דער פּואַלמען הערפֿאָר אונר לאַז דאַרויז פַּאָלגענדע זטעללע: ווער איזט דער מאַנן, דער דאַז לעבען בעגעהרט? האַלטע פֿערן דיינע צונגע פַּאָם באָזען אונד דיינע ליפּפען פַּאָן טרוֹגעריזשען רעדען (מדרש רבא ויקרא קאַפּ׳ 16).

Jüdiſch-deutſche Schreibart. [1]

Vokale.

eu äu	ei ai	ü	u	ie	e	i y	ö	ä	o	a
ויִ (אויִ)	ייִ (אייִ)	וּ (אוּ)	ו (או)	יע	ע	י (אי)	אֶ	אָ	אַ	אַ
ויִ (וי/כ)	ייִ (יי/כ)	וּ (וּ/כ)	ו (ו/כ)	ע	ע	י (י/כ)	אֶ	אָ	אַ	אַ

Konſonanten.

p	ß	n	m	l	ch	j	ſt	t	ch	ſſ	ſ s	w	h	d	g	b
פ	ם	נ	מ	ל	כ	י	זט	ט	ח	ז	ז	ו	ה	ד	ג	ב
ף	ם	ן	ם	ן	כ	י	ט	ט	ח	ז	ז	ו	ה	ד	ג	ב

th	ſch	r	qu	ȝ	ck	k c	z c	f v ph
ת	ש	ר	קוו	קז	קק	ק	צ	פֿ
ת	ש	ר	קוו	קז	קק	ק	צ	פֿ

Schlußbuchſtaben.

z	f v ph	n	m	ch
ץ	ף	ן	ם	ך
ץ	ף	ן	ם	ך

---

[1] Die Regeln der Quadratſchrift gelten auch für dieſe Schrift.

רבי יהודה ביים וועגגעהען צו זיינעם בעגלייטער, זאָ וואָרע איך אום דיעזען שאָנען זעגען געקאָממען (חֲגִיגָה ו׳ 5).

איין מווטער דער עהרפֿורכט געגען דיע עלטערן וואַר איין היידע אין אַזעלאָן. איינע געזאַנדטשאַפֿט דער איזראַעליטען קאַם צו איהם, אום איינען עדעלזטיין פֿאָר דען מאַנטעל דעז האָהענפריעזטערז צו קויפֿען. זיין פֿאַטער שליעף געראַדע, האַטטע דיע פֿאָסע אויף דעם קאָזטכען, אין וועלכעם זיך דער עדעלזטיין בעפֿאַנד, אונד דען שלאָזעל צום קאָזטכען אונטער דעם קאָפּפּקיזען ליעגען. דער טרויע זאָהן וואָלטע דען פֿאַטער ניכט אויז דעם שלאַפֿע וועקקען. דאַ דיע געזאַנדטשאַפֿט איילע האַטטע אונד דאַז ערוואַכען דעז אַלטען ניכט אַבוואַרטען וואָלטע, זאָ פֿערציכטעטע דער יונגע מאַנן אויף דען גראָסען געווינן. ער עהיעלט היערפֿאָר זיינען לאָהן פֿאָן גאָטט. אונטער זיינעם בעדויטענדען פֿיעהזטאַנד בעפֿאַנד זיך איינע גאַנץ ראָטע קוה, וויע זיע דיע איזראַעליטען צור בעריטונג דער רייניגונגזאַשע האַבען מוסטען. דיעזע קוה וואורדע אייניגע צייט דאַרויף אום דענזעלבען פרייז געקויפֿט, דען ער פֿאָר דען עדעלזטיין ערהאַלטען זאָלטע. (עֲבוֹדָה זָרָה ו׳ 23).

איין שליכטער מאַנן, נאַמענז יאָזעף, וואורדע אַללגעמיין דער זאַבבאַטהפֿערעהרער גענאַננט, וויל ער דען זאַבבאַט האָך אין עהרען היעלט אונד קיינע קאָזטען שויטע, אום איהן פֿעזטליך צו בעגעהען. אין זיינער נאַכבאַרשאַפֿט וואָהנטע איין רייכער היידע, דעם דיע וויזזאַגער פראָפֿעצייט האַטטען, דאַם זיין גאַנצעז פֿערמאָגען דעם זאַבבאַט-פֿערעהרער צופֿאַללען וועדע. וואַז טהאַט דער מאַנן? ער קויפֿטע פֿאָר זיין גאַנצעז פֿערמאָגען איינען עדעלזטיין פֿאָן גראָסעם וועדטע, דען ער אין זיינען טורבאַן איננאָהטע, אום זטעטז זיין גאַנצעז פֿערמאָגען בייזיך טראַגען צו קאָנגען. איינזט גינג ער אויבער איינע ברוקקע. דער וינד טריעב איהם דיע קאָפּפּבעדעקקונג אינז וואַזער אונד פֿערלאָרען וואַר זיינע גאַנצע האַבע. אַם נאָכזטען טאַג בראַכטע מאַן איינען גראָסען פֿיש אויף דען מאַרקט, דען דער זאַבבאַט-פֿערעהרער אום איינען טויערן פרייז פֿאָר זיינע פֿעזטמאַהלצייט קויפֿטע. בייס אָפּפֿנען דעזועלבען פֿאַנד ער איינען גראָסען עדעלזטיין, דער איהן צום רייכען מאַננע מאַכטע. איין אַלטער מאַנן, דער איהם איינזט בעגעגנעטע, זפראַך צו איהם: דער זאַבבאַט איזט איין בראַפֿער שולדנער; ער צאַהלט זיינע שולדען מיט רייכען אינטערעזזען. (שבת ו׳ 119).

אַלז מאָזעז דיע שאַפֿע זיינעז שוויעגערפֿאַטערז אין דער נאָהע דער וווֹזטע וויידעטע, פֿערליעף זיך איין לאָטמכען פֿאָן דער העררדע. מאָזעז זוכטע עז אויף אונד פֿאַנד עז אַן איינעם קוֹהלען פלאַטצע, וואָזעלבזט עז ביי איינער פֿרישען קוועללע זיינען דורזט זטילטע. האַט דיך אַלזאָ דער דורזט וועגגעטריעבען? טיין לאָטמכען! ריעף מאָזעז. ביזט דו עטוואַ מוֹדע? מיט דיעזען וואָרטען נאַהם ער עז אויף זיינע אַרמע אונד טרוג עז צור העררדע צורוקק. דאַ זפראַך גאָטט: ביזט דו איין זאָ טרויער הירט דיינען שאַפֿען, זאָ ווירזט דו אויך מיינע שאָפֿליין, דאַז

דיע מאָנעז אין דער וווֹטע אַנפֿערטיגען ליעם. „וואר צו איהר הינויף בליקקמע, וואורדע געהיילט." עז וואַר דער בליקק נאַך אָבען, צו גאָטט, וועלכער היילונג בראַכטע (ראֹש הַשָּׁנָה ז׳ 29).

דאַז שיקקואַל איזט אין זטעטער בעוועגונג. עז דרעהט זיך וויע איין ראַד אונונטערבראָכען אויף דער ערדע הערום. הויטע טריפֿפֿט עז דען, מאָרגען דען אַנדערן. רבי חֲנִינָא זפראַך צו זיינער פֿרוי: וועגן דו בעמערקזט, דאַם איין אַרמער זיך דער טהורע דיינעז הויזעז נאָהערט, זאָ איילע איהם ענטגעגען אונד דייכע איהם שנעלל איין אַלמאָזען, דאַמיט מאַן אויך איינזט דיינען קינדערן דיע מילדע גאַבע פֿעראַבפֿאָלגע. וויע, ריעף דיע גאַטטין ענטרוזטעט, איינע זאָלכע צוקונפֿט פראָפֿעצייזט דו אונזערן קינדערן? מאַן מום דאַרויף געפֿאַסט זיין, ענטגעגנעטע דער רבי, דאַז ראַד דרעהט זיך אין דער וועלט (שבת זייטע 151).

גאָטט זפריכט: „איך טאָטע אונד בעלעבע, איך פֿערוואונדע אונד היילע." וויע דער לעטצטע טייל דיעזעז זאַטצעז זיך אויף איינע אונד דיעזעלבע פערזאָן בעציעהט, — דער פֿערוואונדעטע ווירד געהיילט, — זאָ בעציעהט זיך אויך דער ערזטע טייל אויף דיעזעלבע פערזאָן: דער געטאָטעטע ווירד וויעדער לעבענדיג. זאָ איזט אין דער תּוֹרָה דער גלויבע אַן דיע אויפֿערזטעהונג דוֹיטליך אויזגעזפראָכען. איין זאַדוצאַער, ד׳ אי׳ איין לוֹיגנער דער מוֹנדליכען לעהרע, זאַגטע איינזט צו דעם וויטציגען רבי גְּבִיאָה בֶּן פְּסִיסָא, דעזזען קאָרפערבוי דורך איינען האָקקער פֿערונזטאַלטעט וואַר: וועה אוֹיך, איהר טהאָרען! איהר בעהויפטעט, דיע טאָטען לעבען וויעדער אויף. מוֹזזען דאָך אַללע לעבענדען זטערבען, זאָללטען דיע גע־זטאָרבענען וויעדער צום לעבען ערוואַכען? וועה אוֹיך, איהר טהאָרען!, פֿערזעטצטע דער בוקקליגע, דיע איהר בעהויפטעט, דיע טאָטען וועדען ניכט וויעדער אויפֿ־לעבען! מענשען, דיע ניע עקזיזטירט האַבען, טרעטען אינז לעבען, וואַרום זאָלל־טען ניכט יענע וויעדער לעבענדיג וועדען קאָננען, דיע שאָן איינמאַל געלעבט האַבען? איינען טהאָרען נעננזט דו מיך, ריעף דער בעויעגטע זאַדוצאַער אין וואוט, איך וועדע דיר דיינען האָקקער גערַאַדע שלאַגען! שאָן, פֿערזעטצטע גביהא רוהיג, דאַנן וואַרעזט דו ווירקליך אייז געשיקקטער אַרצט, אונד איך מוֹסטע דיך רייכליך בעלאָהנען (סַנְהֶדְרִין ז׳ 91).

איינזט רייזטע רבי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא (דער פֿוֹרזט) מיט זיינעם שוֹלער חייא דורך איינען אָרט, אין וועלכעם אייז בלינדער געלעהרטער וואָהנטע. רבי יהודה גאַב דיע אַבויכט קונד, דיעזען געלעהרטען צו בעזוכען. חייא וואָללטע איהם דאַפֿאָן אַבראַטען, אינדעם ער דיעזען בעזוך אונטער דער וווֹרדע דעז רבי היעלט; דאָך דיעזער ליעם זיך ניכט צורוקקהאַלטען. דער בלינדע פֿרוֹיטע זיך דיעזער אויזצייכנונג אונד זפראַך ביים אַבשיעד צום רבי: דו האַזט דען געהרט, דער געזעהען ווירד אונד ניכט זיעהט; מאָגע דיך יענעז האָכזטע וועזען דאַפֿוֹר לאָהנען, דאַז דאַ זיעהט אונד ניכט געזעהען ווירד. האָטטע איך דיר געפֿאָלגט, זפראַך

וויע פֿיעל מעהר דעם נאַררען (פסחים ו׳ 99). דער תַּלְמוּד בעוטעהט אויו כְּוֹשְׁנָה אונד נְמָרָא.

איין ראֶמישער קייזער זפראַך צו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: איך מום איינמאַל אוֹירען גאָטט זעהען. פֿערגעבענו מאַכטע איהם דער רבי פֿאָרוטעללוג, דאַם דיעז אונמאָגליך זיי. דער קייזער בעוטאַנד דאַרויף. אַן איינעם הייסען זאָממערטאַגע, אַלז עבען דיע זאָננע אין איהרעם שאָנוטען גלאַנצע זטראַהלֶטע, זאַגטע רבי יהושע צו דעם קייזער: זיעה איינמאַל פֿעוט אין דיע זאָננע היניין! איך קאַנן ניכט, אַנטוואָרטעטע דער קייזער, זיע בלענדעט מיך. וויע ווילזט דו נון גאָטט זעהען, בעמערקטע דער רבי, וועגן דו ניכט אים זטאַנדע ביזט, איינעם זיינער דיענער אינז אַנטליטץ צו בליקקען. (חוּלִין ז׳ 40).

וועד זיין פֿערמאָגען גלייכזאַם בעשניידעט, אום וואָהלטהאָטיגקייט צו אוֹבען, ווירד פֿאָן דען קוואַלען דער האָללע ערעטטעט. צוויי שאַפֿע, איין געשאָרענעז אונד איין אונגעשאָרענעז, שוויטמען דורך איינען באַך. דאַז אונגעשאָרענע זינקט אינפֿאָלגע זיינער שווערע אונטער. דאַז געשאָרענע האָלט זיך אוֹבער דעם וואַזער אונד געלאַנגט גלוֹקקליך אַנז אופֿער [גִּיטִּין זייטע 7].

הֶלֶל האַטטע איין עדלעז ווייב. איינזט ליעם ער פֿוֹר איינען גאַזט איינע מאַהלצייט בעריטען. איין אַרמער מאַנן קאַם געראַדע אונד קלאַגטע זיינע נאָט. דאַ גאַב איהם דיע פֿרוי אַללע פֿאָרהאַנדענען זפייזען אונד בעריטעטע איינע אַנדערע טאַהלצייט. אַלז מאַן זיך צו טישע זעטצטע, פֿראַגטע הלל, וואַרום הויטע דיע צובעריטונג זאָ לאַנגע געדויערט האַבע. דיע פֿרוי ערצאָהלטע איהם דיע אורזאַכע דער פֿערצאָגערונג. מיין טאָכטערכען, זפראַך דער צאָרטליכע גאַטטע, איך האַבע גלייך נור גוטעז פֿאָן דיר געדאַכט. אַללע דיינע האַנדלונגען געבען צויגניז פֿאָן דיינער גאָטטעזפֿורכט. (מסכת דרך ארץ קאַפּיטעל 6).

אַלז רבי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי דעם טאָדע נאַהע וואַר, אומזטאַנדען זיינע שולער זיין זטערבעלאַגער. רבי, זפראַכען זיע, ערטיילע אונז פֿאָר דיינעם שיידען דיינען לעטצטען זעגען. מאָגע עז דער וויללע גאָטטעז זיין, זפראַך דער ווייז לעהרער, דאַם איהר פֿאָר דעם האָכזטען וועזען עבען זאָ פֿיעל שוי האַבט, וויע פֿאָר דען מענשען. וויע, פֿראַגטען דיע שולער, מאַן זאָללטע פֿאָר גאָטט ניכט מעהר שוי האַבען, אַלז פֿאָר דען מענשען? גאַר מאַנכער, ענטגענגעטע דער רבי, בעגעהט איינע באָז טהאַט אָהנע שוי פֿאָר דען אויגען גאָטטעז, וואָהרענד ער זיע פֿאָר דען אויגען דער מענשען צו פֿערהיימליכען זוכט (ברכות זייטע 28).

„זאָ מאָזעז דיע האָנדע אין דיע האָהע האָב, זיעגטע איזראַעל; זאָ ער אַבער דיע האָנדע זינקען ליעם, זיעגטע אַמאַלעק." קאָננטען דיע האָנדע דעז מאָזעז זיעג אָדער ניעדערלאַגע בעווירקען? עז ווילל בלאָז זאַגען: זאָ לאַנגע איזראַעל דען בליקק נאַך אויפֿוואָרטז ריכטעט אונד זיינען ווילען דעם הימלישען פֿאַטער אונטערווירפֿט, בלייבט עז זיעגער; טהוט עז אַבער דיעז ניכט, זאָ מום עז אונטערליעגען. דיעזעלבע בעדויטונג האַטטע עז מיט דער קופֿפֿערנען שלאַנגע,

באַדען בריען נעמוג געהאָר דויער דיענזטאַג הויען האָפֿפֿען וויוון וואָהלער זפיעל טהוֹרע טראָטציג יוגענד יאָגער דיכטער דונקעל פֿאָלגליך אָרדענטליך לאָכערליך ליינענגאַרן מעדיצין מייניד אינגרימם אַפּפֿעלבוים ניעמאַלז נוילינג ניכטובעדויטענד נאָרמאָנניש רעכטפֿערטיגען זאַכוען גראָסע גראָסליך פּראָפּינץ פלונדערונג פֿעריין פֿעריניגען מוילוואורף גריפֿף איינצוינען צאָהלען געוורץ קורץ קייזער קאָניגרייך רעקקענהאַפֿט רעכענשאַפֿט שויפֿעל שוימען תֶּרח תַּנור. אינזפעקטאָר אימיטאַטיאָן איטאַליענער אומפֿאַנג אונויפֿהאָרליך אונגעמוטליך אובערייליען אובערמוטיג אובערטויערונג אויגען אויפֿשוב אויזריסען אייניאָהריג אייכהאָרן אייאַז אייאַקז אויסערליך אויסערונג אויער אויראָפּאַ.

אויגע אונד הערץ זינד דיע פֿערמיטטלער דער וונדע (יְרוּשָׁלַמִי בָּרְכוֹת קאַפּ׳ 1,6). בעזוער לייהען אַלז אַלמאָזענגעבען, בעזוער אַלז ביידעז, יעמאַנדען אין זיינעם געווערבע אונטערזוטצען (שַׁבָּת זייטע 63). גראָם איזט דיע אַרבייט, זיע עהרט איהרען טראָגער (נְדָרִים ז׳ 49). דער איזראַעליטע איזט פֿערפּליכטעט אויך געגען היידען ליעבעווערקע צו אובען (גִּיטִּין ז׳ 61). האַט יעמאַנד בראָט אים קאָרבע אונד זפריכט: „וואַז זאָלל איך מאָרגען עזוען," זאָ געהאָרט ער צו דען קליינגלויגען (סוֹטָה ז׳ 48). וער גערזטענבראָט פֿערטראַגען קאַנן, זאָלל קיין וויצענבראָט עזוען (שַׁבָּת ז׳ 140). זיעבען יאַהרע וואָהרטע דיע הונגערזנאָט, אַבער אין דאַז הויז דעז האַנדווערקערז קאַם זיע ניכט (סַנְהֶדְרִין ז׳ 29). נחַ איזט דער צווייטע פֿאַטער דער מענשהייט. טריטט דער ווין אין, שלופּפּט דאַז געהיימניז אויז (ערובין ז׳ 65). יערוזאַלעם וואורדע צערזטאָרט, וויל דיע בעוואָהנער זיך זטרענג אַן דאַז רעכט היעלטען אונד ניכט נאַך בילליגקייט פֿערפֿוהרען (בבא מציעא ז׳ 30). ליעבע דען, דער דיר דיינע פֿעהלער צייגט, מעהר אַלז דען, דער דיך לאָבט (מסכת דרך ארץ זוטא קאַפּיטעל 9). מאַן דאַרף ניכט צו טישע גען, בעפֿאָר מאַן דען הויזטיערען צו עזוען גענעבען (ברכות ז׳ 39). נחַ׳ז טויבע זפראַך צו גאָטט: עז זיי מיינע נאַהרונג ביטטער וויע אין אָלבלאַטט אויז דיינען האָנדען אונד ניכט זוֹם וויע האָניג אויז מענשען האָנדען (ערובין ז׳ 18). דאַז אייניריסען דער אַלטען איזט בויען, דאַז בויען דער יוגענד איזט אייניריסען (נדרים ז׳ 50). עהער זאָלל זיך דער מענש אינז פֿוֹיער וועפֿען לאַזען, אַלז יעמאַנדען אָפּפֿענטליך בעשאָמען (ברכות ז׳ 43). פֿאָן פֿיערען וועגדעט גאָטט זיך אַב: פֿאָן דען זפאָטטערן, דען לוֹגנערן, דען הויכלערן אונד דען פֿערלוֹימדערן (סוטה ז׳ 42). אויף דער זטראַסע עזוען איזט אין הונדישעז בענעהמען (קדושין ז׳ 40). צוויי האַזוען גאָטט: וער אַנדערז רעדעט, אַלז ער דענקט, אונד וער איין צויגניז פֿאָר געריכט אַבגעבען קאַנן, אום איינען אונשולדיגען צו רעטטען, אונד טהוט עז ניכט (פסחים ז׳ 113). זטאָלץ איזט דער דעקקמאַנטעל דער אייגענען פֿעהלער (מגילה ז׳ 29). קיין בעזוערעז פֿוֹללהאָרן גיבט עז אַלז דען פֿריעדען (עוקצין קאַפּיטעל 3). דיע רעכטליכען פֿראָמטען אונטער דען היידען האַבען אַנטייל אַם קונפֿטיגען לעבען (סנהדרין ז׳ 105). שווייגען ציעמט דעם וויזען,

n	נ	נאָ נוֹי נע נאָ ני ניכט נאַכט וינד וואַנד
ß	ס	אַס אָס יים וים וֹס לאַס נוס היים נוֹס
p	פ	פאָ פאָ פי פע פיע פאָל פויל פאָוט פולו
p	פ[2])	פִּי פֶּה פֹּה פוֹנֶה פַּח פִּיחַ פִּינְחָס פֶּלֶא פֶּלֶג
f, v, ph	פ	פֹּו פֹּוֹ פֹּוי פֹּיי פֹּוֹי פֹּיעל פֹּעלל פֹּאַס פֹּוס
ʒ, c	צ[3])	צַא צָא צאָ צאָ צאַהל צייל צענט ציד צער
k, c	ק[3])	קי קע קיע קו קאָוט קאַלק קלוג קלוב קאָר
ck	קק	וועקק קניקק האַקק לאָקק מוֹקק זאַקק דיקק זטוֹקק
qu	קוו	קווי קווָ קוויי קוואַ קווע קוואַקק קוואַל קוואַפּפ קוויטט
ʒ	קז	יקז עקז וקז וֹקז טאַקז טאַקז פֹּעקז אַקזט דוקז
r	ר	רוֹ רוי ריי רוֹי ראָ דוֹרר רויב רייז ריים
ſch	ש	שַא שָא שאָ שאָ שראָג שמוקק שנעלל שאַלל שריטט
th	ת, ת[2])	תּוֹר תּוֹרָה אֶת כֵּית רוּת תָּרַח יִפְתָּח תּוֹלָע תַּלְמוּד
Schluß-konſonanten. ch	ך	אַך בוך דיך הויך וויך לאָך גלייך ברויך ברוֹיך
m	ם	אַם גוים זיים טורם דומם וואָרם שלאַמם שרימם
n	ן	ריין שאָן שיען דען דענן פֹּאָן באַנן זטיין קליין
f, v, ph	ף	וואורף הוֹפף אַפֹּף האָף דאָרף רוף ריפֹּף גראַף
ʒ	ץ	וויטץ זטורץ זטוֹרץ ריין פעלץ טאָרץ זאַטץ היטץ פֹּאַלץ.

Vokale am Anfange eines Wortes[4]):

ei, äu	ei, ai	au	ü	u	i, y
אוֹי	איי	אוי	אוֹ	או	אי

איך אויך אום אוֹב אייז אויז אויג הוי היי דו צו לוי שוי טרוֹי בלוי אוֹיך איין אונד פֹּרוי אויף אוהר אים מיי נוֹי לוֹי גרוי רוי אין איי אולק אייד איהר אום אופֹּף אינז אונז אוי בליי הוי פֹּריי דריי טרוי גרוי אייל קלוי פפֹּוי שלוי.

2) Nur bei Übertragung von hebräiſchen Wörtern gebräuchlich.

3) c vor e und i wird durch צ, vor u, a, o und einem Konſonanten durch ק bezeichnet.

4) Am Anfange einer Silbe inmitten eines Wortes wird dieſen Vokalen nur dann ein א vorgeſetzt, wenn dies zur Vermeidung einer falſchen Lesart erforderlich iſt z. B. ערבויאונג, רואינע. Am Ende eines Wortes ſtehen nur die einfachen Vokale ohne א.

Einführung

in die hebräisch-deutsche Lese- und Schreibart.

I. Quadratschrift.

Vokale.

eu, äu	**ei, ai**	**au**	**ü**	(1**u**	**ie**	**e**	(1**i, y**	**ö**	**ä**	**o**	**a**
וֵי	ֵי	וּ	וּ	וּ	יִ	ע	י	אֶ	אָ	אֹ	אַ

Konsonanten		Konsonanten mit Vokalen.
b	ב	בַא בָא בִי בע בוי אָב בוֹ אֶב ייב
b	ב 2)	בָא בַא ביי בי בע בו ביע בָא בִי בוי
g	ג	גוי גיי גוֹי גיע אֶג וג גאַב גאָב ביעג
d	ד	דַא דיע דָא דוי דע באַד גיעב בוג ביעג
h	ה	הֹ הוֹי הוי היי האָ האֶ געה באָג העב
w	ו	ווי וֹוֹ וויי וואו1) וויע וואָ וועב וועג בוב
s, ß	ז	זיע זָא עז ויז זאָג זוֹיג ווייז הויז גאַז
ß	זז	וויזע האַזע גוֹזע ביזע העזע גאַזע
ch	ח 2)	חַד חַג אַח חַוָה חַיָה חָדִיד חוֹחַ אַחְוָה חִידָה
t	ט	טַא טָא טי טע טוי טייג טאַג בוֹיט בויט
ſt	זט	זטיעג זטוֹיב זטויב ביזט האַזט ווֹזט טאַזט באַזט
j	י	יו יַא יאָ יאֶ יוי יאַג יאָג יאָה יוד
ch	כ	כע כָא כיי וואַכט דיכט בוכט זוכט יוכט וואַכז
k	כ 2)	כִי כַד כֹחַ כָוָב כְוִבִי כְוִיב כֹה כָבוֹד כָאֵב
l	ל	לִי לוי לָא לוֹ ליע לויט לוֹיט לוֹג באַלל
m	מ	מיי מו מוי מָא מַא מאַל מאַגד מיין מוֹין

1) In der Mitte eines Wortes wird für **i** אי und für **u** או gesetzt, wenn dies zur Vermeidung einer falschen Lesart erforderlich ist, z. B. ערבויאונג, צערזטרוֹיאונג, וואוט, צואוועגדען, רואינע, פאַרטייאיש.

2) Nur bei Uebertragung von hebräischen Wörtern gebräuchlich.

Seite	105	Erklärung	„	6	nach וואורדע	hinzufügen .
„	106	Ueberſetzung	„	1	צולעטלט	ſoll heißen צולעטצט
„	107	Erklärung	„	2	וואַרטליך	„ „ וואֶרטליך
„	108	Erklärung	Zeile	19	טאָדעווטראַפּען	ſ. heißen טאָדעווטראַפּע
„	109	„	„	12	געקרוממט	„ „ געקרׂממט
„	110	„	„	22	ווערדע	„ „ ווערדען
„	111	Text	„	2	שֶׂלֶךְ	„ „ שֶׂלֶךְ
„	„	„	„	5	שֶׂלֶךְ	„ „ שֶׂלֶךְ
„	„	Erklärung	„	2	גאַרבען פֿרׂכטע	ſ. h. אָדער גאַרבען פֿרׂכטע
„	„	Anmerkung			אייגז	ſoll heißen אייגע
„	„	„			„	„ „ „
„	113	Erklärung	„	20	אויז	„ „ אויף
„	„	„	„	29	באָוזעז	„ „ באָועז
„	115	„	„	23	ווייזען	„ „ ווייזען
„	118	„	„	2	יעמאַנד	„ „ ניעמאַנד
„	119	Text	„	6	הַטאות	„ „ חַטאות
„	120	Erklärung	„	4	קינדער	„ „ קינדערן
„	„	„	„	9	עויטצט	„ „ בעויטצט
„	123	„	„	10	אונ	„ „ אונד
„	„	„	„	17	אונף	„ „ אויף
„	132	„	„	6	דענן	„ „ דען
„	134	Text	„	5	שֶׂנֶאמר	„ „ שֶׂנֶאמר
„	„	„	„	10	בְּמֶלח	„ „ בְּמֶלח
„	139	Erklärung	„	24	זיע	„ „ ער
„	140	„	„	1	האָלונג	„ „ לונג
„	147	Ueberſetzung	„	1	דורן	„ „ דורך
„	„	„	„	12	ליוטען	„ „ לייטען

Seite 25	Erklärung	Zeile 17	געוינונג. ſ.	heißen	געוינונג,
„ „	„	„ 18	ווירד,	„ „	ווירד.
„ 29	„	„ 1	יעדען,	„ „	יעדען.
„ 30	Ueberſetzung	„ 16	וועלכע	„ „	וועלכעז
„ 34	Erklärung	„ 15	פּערשאַפּפּע	„	פּערשאַפּפּען
„ 35	„	„ 13	איפּגעטראַגען	„ „	אויפּגעטראַגען
„ 39	„	„ 11	פריעזטער	„ „	פריעזטער,
„ „	„	„ 19	וועזענו	„ „	וועזענז
„ 42	Ueberſetzung	„ 5	איהרע	ſtreichen	
„ „	Erklärung	„ 23	איהרע	ſtreichen	
„ „	„	„ 24	אונראַטו	ſoll heißen	אונראַטז
„ 43	Ueberſetzung	„ 1	vor דיעז hinzufügen:		אונד ער זפּראַך צו מיר
„ „	Erklärung	„ 14	יינער	ſoll heißen	זיינער
„ 45	Ueberſetzung	„ 11	nach אנדערן hinzufügen:		אונד גאָטט מערקט אויף אונד האָרט עז
„ 46	Erklärung	„ 13	נוטע	ſoll heißen	גוטע
„ 48	Ueberſetzung	„ 4	nach דאנן hinzufügen ,		
„ „	Erklärung	„ 20	אָבוואָהל, דאַז	ſoll heißen	אָבוואָהל דאַז,
„ 51	„	„ 6	וויזועגדע	„ „	וויזועגדען
„ 55	„	„ 11	בַּעֲשֵׂר	„ „	בְּעֲשֵׂר
„ 56	Ueberſetzung	„ 17	דיע,	„ „	דיע
„ „	Erklärung	„ 22	nach איזראַעליטען hinzufügen ,		
„ 58	„	„ 18	איינזיכטען	ſoll heißen	איינזיכטיגען
„ „	Text	„ 6	יז	„ „	כא
„ 59	Erklärung	„ 10	זאָדן	„ „	זאָהן
„ „	„	„ 13	nach רעליגיאָן hinzufügen ,		
„ „	„	„ 16	האַט זיינען	ſoll heißen	האַבען איהרען
„ 60	Text	„ 2	אִין	„ „	אִיִן
„ 75	Ueberſetzung	„ 5	nach מענשען hinzufügen .		
„ „	Erklärung	„ 7	געניעמע	ſoll heißen	געניעסע
„ 82	„	„ 22	ויך	„ „	זיך
„ 86	Ueberſetzung	„ 2	געלאָבניזוען	„ „	געלאָבניזוז
„ 88	Erklärung	„ 12	פּאַן	„ „	פּאָן
„ „	„	„ 15	nach אבויה hinzufügen ,		
„ „	„	„ 31	אונטוואָרטעטען	ſoll heißen	אַנטוואָרטעטען
„ 89	Anmerkung		באָקק	„ „	באַקק
„ 90	Erklärung	„ 21	ענטיטראָמען	„ „	ענטזטראָמען
„ 92	Text	„ 3	חָדָש	„ „	חָדָש
„ 94	„	„ 2	הַבּוֹרְא	„ „	הַבּוֹרֵא
„ „	„	„ 4	לְפָנָיו	„ „	לְפָנָיו
„ 98	Erklärung	„ 18	אַנדע	„ „	לאַנדע
„ 99	„	„ 24	דאַ	„ „	דאַז
„ 101	„	„ 8	nach מוסטע hinzufügen .		
„ 103	„	„ 14	צייש	ſoll heißen	צייט

Druckfehler Berichtigung.

Einleitung	Seite	I	Zeile	14	אָפּפֿערדיענוטע	soll heißen	אָפּפֿערדיעניטע
"	"	"	"	16	פֿערוואַרנונגען	"	פֿערויאַרנונגען
"	"	"	"	27	זפּאָטערען	"	זפּאָטערערן
"	"	"	"	"	הַאָזינוּ	"	הַאֲזִינוּ
"	"	II	"	1	צערזטאָרונג	"	צערזטאָרינג
"	"	"	"	10	עָזָרָא	"	עֶזְרָא
"	"	"	"	28	טרויערטאַג	"	טרויערטאַגע
"	"	III	"	16	בָּרייתות	"	בְּרִיתוֹת
Seite	1	Ueberſetzung	"	18	אונר	"	אונד
"	3	Erklärung	"	17	טדאַטען	"	טהאַטען
"	"	"	"	"	ויגען	"	וועגען
"	"	"	"	18	דענען	"	דיענען
"	4	Ueberſetzung	"	13	זאַמלנגוהויז	"	זאַמלונגוהויז
"	"	Erklärung	"	6	דער אנבליקק דזו הימעלזגעוואָלבזו אונד זיינער געזטירנע בעקונדעט ſoll heißen דאַז הימעלזגעוואָלבע אונד זיין געזטירן בעקונדען		
"	"	Erklärung	"	8	אים	ſoll heißen	אים
"	"	"	"	11	יאַקים	"	יאַקים
"	5	Ueberſetzung	"	11	אום	"	אום
"	"	Erklärung	"	1	דעם	"	דעם
"	"	"	"	4	דיינעם	"	דיינעם
"	"	"	"	7	אים	"	אים
"	"	"	"	"	דעם	"	דעם
"	"	"	"	11	אינלווט	"	אונלווט
"	"	Anmerkung			אברם	"	אברהם
"	6	Erklärung	"	7	פֿרוי.	"	פֿרוי,
"	8	"	"	10	דעם	"	דעם
"	"	"	"	26	פֿירכטואַם	"	פֿורכטואַם
"	10	"	"	10	אנד	"	אונד
"	12	Ueberſetzun	"	1	nach גען hinzufügen:		פֿאָן איהנען
"	"	Erklärung	"	9	צו	"	'
"	14	"	"	2	בעשאָפּטיגוג	ſoll heißen	בעשאָפּטיגונג
"	20	Text	"	2	שְׁיִיגִיעת	"	שְׁגִיעת
"	"	Ueberſetzung	"	"	nach ויטטע hinzufügen ,		
"	"	Erklärung	"	4	עקויזטענז	ſoll heißen	עקויזטענץ
"	22	"	"	15	אונד ſtreichen		
"	"	"	"	26	פֿלייים	ſoll heißen	פֿלייים
"	25	"	"	1	קאָרנ=	"	קאָר=

בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו, וְאוֹמֵר, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

(11) מ֗ז֘ט, ו֘ו֗ז: ג֘ע֘ט֗ם֗פ֗ע֗ן ה֗ם֗ט ד֘ע֗ר ה֘י֗ל֘י֗ג֘ע, ג֘ע֗ט֗ם֗פ֗ע֗ן ד֘ע֗ר ה֘י֗ל֘י֗ג֘ע, ג֘ע֗ו֗ם֗ב֗ט י֘י֗ ע֘ר, ד֘י֗ן י֘י֗נ֘ע֗ר ו֘ו֗ע֗ל֘ט, ה֗ם֗ט ע֘ר נ֘ו֗ר ע֘ר֗ט֗ם֗פ֗ע֗ן ז֘ו י֘י֗נ֘ע֗ר ע֘ה֘ר֗ע. ד֘ע֗ן ע֘: ד֘י֗ז֗ט ג֘ע֘ם֗ג֗ט (י֗ט֗ע֘י֗ה 43,7): מ֗ז֘ט: ו֘ו֗ז: ז֘י֗ך נ֘ע֗נ֗ט ד֘י֗ז ד֘י֗י֗נ֘ע֗ט ד֘ו֗ך ד֗ם֗: ד֘י֗ך ז֘ו ד֘י֗י֗נ֘ע֗ר ע֘ה֘ר֗ע ג֘ע֗ט֗ם֗פ֗ע֗ן, ה֗ם֗ב֗ע ד֘י֗ך ג֘ע֗ב֘י֗ל֘ד֗ע֗ט ד֘ו֗ך ב֘ע֗ר֗י֗י֗ט֗ע֗ט. מ֘ו֗ך ז֘י֗ע ז֘ג֗ט: ד֘ע֗ר ע֘ו֘י֗ג֗ע ו֘י֗ל֘ד ה֗י֗י֗נ֘ז֗ט ר֗ע֗י֗ט֗ע֗ט. מ֘ו֗ך ז֘י֗ע ז֘ג֗ט (ט֗ה֗ו֗ת 15,18): ד֘ע֗ר ע֘ו֘י֗ג֗ע ו֘י֗ל֘ד מ֗י֗י֗נ֘ז֗ט ר֗ע֗ג֗י֗ע֗ר֗ע֗ מ֗י֗א֗ו֗ע֗ר ד֘ו֗ך ע֘ו֘י֗ג֗.

ר֗ב֗י ח֗נ֗נ֗י֗ה ב֗ן ע֗ק֗ט֗י֗ה ז֘ג֗ט: ע֘: ו֘ו֗ז֗ט֗ט ד֘ע֗ר ה֘י֗ל֘י֗ג֘ע, ג֘ע֗ו֗ם֗ב֗ט י֘י֗ ע֘ר, מ֗י֗ר֗ם֗ע֗ן פ֗ע֗ר֗ע֗ד֗ע֗ן, ד֘ע֗ה֗ם֗ז֗ב ע֗ה֘ר֗ט֗ע ע֘ר מ֗י֗ה֗נ֗ע֗ן ת֗ו֗ר֗ה ד֘ו֗ך ג֘ע֗ב֗ו֗ם֗ט, ד֘ע֗ן ע֘: מ֗י֗ט ג֘ע֘ז֗ם֗ג֗ט (י֗ט֗ע֘י֗ה 42,21): ג֗ו֗ם֗ט ו֘ו֗ז֗ט֗ט י֘י֗נ֘ע֗ר ג֘ע֗ר֗ע֗כ֗ט֗י֗ג֗ק֗י֗י֗ט ו֘י֗ז֗ט֗ן, ד֗ם֗ם ג֗ר֗ו֗ם ו֘ו֗ע֗ר֗ד ד֘י֗ט ת֗ו֗ר֗ה ד֘ו֗ך פ֗ע֗ר֗ה֗ע֗ר֗ז֗י֗כ֗ט[1]).

ה֗י֗ל֗י֗ג֘ע ג֘ע֘ד֗י֗ט֗ע֗ן, כ֗ח֗ ד֘ע֗ם ה֗י֗ל֗י֗ג֗ע֗ן ל֗מ֗ד֗ט֗ע, ד֗ח֗ז ז֗י֗ך ג֘ע֗י֗י֗נ֗ט֗ע֗ן ז֗י֗י֗נ֗ט ר֗ע֗כ֗ט֗ט פ֗ו֗ך ד֘ע֗ן צ֘ע֘ז֗ו֗ל֗ד֗ע֗ר֗ע֗ן ל֗ו֗ו֗ע֗ק֗ק ד֘ע֗ר ג֗ו֗ל֗ט֗ט֗ע֘ז֗פ֗ע֗ל֗ע֗ר֗ע֗ה֗ר֗ו֗ג֗.

11 מ֗ל֗ל֗ע֘, ו֘ו֗ז ג֘ע֗ם֗פ֗ע֗ן ה֗ם֗ט ד֘ע֗ר ה֗י֗ל֗י֗ג֗ע, ג֘ע֗ל֗ו֗ב֗ט ז֗י֗י ע֗ר, מ֗ן ז֗י֗י֗נ֗ע֗ר ו֘ו֗ע֗ל֗ט, נ֗י֗כ֗ט נ֘ו֗ר ד֘י֗ע ע֗ר֗ו֗ו֗א֗ה֗נ֗ט֗ע֗ן פ֗ו֗ן֗ק צ֘ע֘ז֗י֗ט֗ל֗ו֗מ֗ע֗ר, ז֗ו֗ך֗ד֗ע֗ר֗ן מ֗ל֗ל֗ע֗ מ֗ה֗ט֗ע֗ן ו֘ו֗ע֘ז֗ע֗ן, ז֗ו֗ך֗ו֗י֗ע מ֗ו֗ך מ֗ל֗ל֗ע֗ צ֘ע֗ז֗ל֗ו֗ן ד֗י֗נ֗ג֗ע ד֘ע֗ר ו֘ו֗ע֗ל֗ט, ה֗ם֗ט ע֗ר נ֘ו֗ר ע֗ר֗ה֗ם֗פ֗ע֗ן ל֗ו ז֗י֗י֗נ֗ע֗ר ע֘ה֘ר֗ע, נ֘ו֗ר פ֗ע֗ר֗ה֗ע֗ר֗ל֗י֗כ֗ו֗ג ג֗ו֗ט֗ט֗ע֘ז. ד֘ע֗ן ע֘ז מ֗י֗ז֗ט ג֘ע֘ז֗ם֗ג֗ט: מ֗ל֗ל֗ע֘ ו֘ו֗ז֗ מ֗י֗ט ז֗י֗ך נ֘ע֗נ֗ט מ֗י֗ט מ֗י֗י֗נ֗ע֗ם נ֗מ֗ע֗ן מ֗ו֗ך ד֗ח֗ז מ֗י֗ך ל֗ו מ֗י֗י֗נ֗ע֗ר ע֘ה֘ר֗ע ג֘ע֗ם֗פ֗ע֗ן, ה֗ם֗ב֗ע מ֗י֗ך ג֘ע֗ב֗י֗ל֗ד֗ע֗ט מ֗ו֗ך מ֗י֗ך ב֘ע֗ר֗י֗י֗ט֗ע֗ט. ג֗ו֗ט֗ט ה֗ם֗ט מ֗ל֗ל֗ע֘ מ֗י֗ן ב֘ע֗ז֗ו֗ם֗ם֗ט֗ע֗ן ז֗ו֗ם֗ם֗ט֗ע֗ן ל֗ו֗ו֗ע֗ק֗ק֗ן ג֘ע֗ם֗פ֗ע֗ן, ו֘ו֗ע֗ן מ֗ו֗ך ד֘ע֗ר מ֗ע֗ם ה֗ו֗י֗פ֗י֗ג ד֗ע֗ן ל֗ו֗ו֗ע֗ק֗ נ֗י֗כ֗ט ע֘ר֗ק֗ע֗ג֗ט. מ֗ו֗ך ז֗י֗ע ז֗ג֗ט: ד֘ע֗ר ע֘ו֘י֗ג֗ע ו֘י֗ל֘ד מ֗י֗י֗נ֗ז֗ט ר֗ע֗ג֗י֗ע֗ר֗ע֗ מ֗י֗א֗ו֗ע֗ר ד֘ו֗ך ע֘ו֘י֗ג֗. ד֗ח֗ז ל֗ו֗ו֗ע֗ק֗ק֗פ֗ל֗ל֗ע֘ ו֘ו֗ע֗ל֗ט֗ן ג֗ו֗ט֗ט֗ע֘ז ז֗י֗ ד֘ע֗ר ס֗ח֗ פ֗ו֗ג ה֗ל֗ל֗ע֘ ה֗י֗י֗נ֗ע֗ל֗ע֗ן ו֘ו֗ע֘ז֗ע֗ן מ֗ו֗ך ד֗י֗נ֗ג֗ע ו֘י֗ל֘ד ה֗ל֗ל֗ג֗ע֗מ֗י֗י֗ן נ֗ע֗ר֗ק֗נ֗ג֗ט ו֘ו֗ע֗ר֗ד֗ן, ו֘ו֗ע֗ן ד֗י֗ט ל֗י֗י֗ט ה֗ע֗ר֗ס֗ע֗ל֗ע֗ן ה֗ל֗ל֗ג֗ע֗מ֗י֗י֗ן ד֘ע֗ר ע֘ו֘י֗ג֗ע ה֗ל֗ז ה֗ע֗ר֗ס֗ע֗ר ג֗ע֗ל֗ט֗ן מ֗ו֗ך ד֗ח֗ז ו֗ו֗ל֗ט ד֘ע֗ר פ֗ע֗ר֗ה֗י֗י֗ס֗ו֗נ֗ג ז֗י֗ך ע֗ר֗פ֗ו֗ל֗ל֗ט֗ן ו֘י֗ר֗ד: ח֗ן י֗ע֗נ֗ע֗ס ט֗ח֗נ֗ע ו֘י֗ר֗ד ד֘ע֗ר ע֘ו֘י֗ג֗ע ח֗י֗י֗נ֗ל֗י֗ג מ֗ו֗ך ז֗י֗י֗ן (ז֗כ֗ר֗י֗ה 14,9).

---

[1]) ע֗ר֗ק֗ל֗ו֗ר֗ו֗נ֗ג י֗ע֗ה֗ע ב֗ו֗ב֗ט֗ן ע֗נ֗ד֗ע ד֗ע֗: ע֗ר֗י֗ט֗ן פ֗ל֗ק.

לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה
וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי בָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
מְנַיִן, דִּכְתִיב מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ
יְיָ מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ, וְאוֹמֵר
וְיִבְיאֵם אֶל־גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה
קָנְתָה יְמִינוֹ: א כָּל מַה־שֶּׁבָּרָא
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא

מיט'ן ערוויגקייט? דענן ע'ז מיט גוטריע=
בען (טהות 15,16): בי' היכלבער=
ניעהט דיין פֹּמָק, עוויגער, בי' היכלבער=
ניעהט דמ' פֹּמָק, דמ' דו ערוֹמָרבען.
מוֹד זיט זמגט (תהלים 16,3): דיט
היליגען, דיט מוך ערדען זינד, מוֹד
דיט עדלטן, וועלכע מוֹ מיין וומהוגעפֹמן=
זען המבען. דער הייליגע טעמפען: מוי'
וועלכער טליפֹטוטעוולט מיט'ן ערוויע=
זען? דענן ע'ז מיט גוטריבען (טהות
15,17): דיט זטוֹטטע, דיט נו
דיינער וומהנוג דו גוממכט, עוויגער,
דמ' סיוויגטוס, הערר, דמ' דיינע הוֹנדע
בערייטעט. מוֹד זיט זמגט (תהלים
78,54): מוֹד על ברמכטע זיט מין
זיין הייליגע; גבביטע, מוך דיזען בערג,
דען זיך גוייגנעט זיינע רעכטע.

גלייכער ווייז, ווי סיממעל מוֹד ערדע זיין בעזמנדערע חייגענטוס זיכד. על נטנכט דע=
המלג סיער גמָטע „קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ חייגענטוֹמער דע סיממעל מוֹד דער ערדע."
סיערויף בעדומט דער מויזפרוך דער מסנה: „מבדמס מיזט מיין בעזמנדערע בעזיטלטוס
גמָטע." דיזע המָט זטופֹט ערלמנגט מבדמס דוך זיינע ליכטיגע גמָטטעזערקענטניס
מינמיטען מיינער זיכדהפֹטען מומגעבונג מוֹד דוך זיין ווירקען פֹּוֹר דיט פֹערבריי־
דיזער וומהרען גמָטעזערקענטניס. ישכ"ל, דמ' דען בערוף מבדמס'ן מוֹבערנמָמען מוֹד
מללען פֹּמָלקערן דיט גרונדלעהרען דע ווהרען גלויבער מוֹבערמיטטעלן זמָלל: מוי' וועל=
כער סריפֹטזטעללט מיזט'ן ערוויזען? דענן ע'ז מיזט גפֹרי'בען:
בי' היכלבערניעהט דיין פֹּמָק, עוויגער, בי' היכלבערניעהט דמ' פֹּמָק,
דמ' דו ערוֹמָרבען. מוֹד זיט זמגט: דיט היליגען, דיט מוך ערדען
זינד, מוֹד מלע זמָלכע דפֹ ערהבענען ווילען גמָטען מור ערבייכונג דע' פֹּמָפֹוכגליטעע'
עגטזפרעכען; זיי זינד היערדוך דיט עדלטן, וועלכע מלל מיין ווָהלגפֹהללען
הבזען. זיי בעזיטלטן גמָטע' ווָהלגפֹהללען מין ערהָטטפ מבפ מוֹד וועלדען דע'=
המלג מיין בעזמנדערע' בעזיטלטוס גמָטע' גענומען. דער הייליגע טעמפעל, מוך
וועלכפ דיט הייליגקייט גמָטע' רופֹט מוֹד דוך וועלכען מיזרמעל הייליגע בעזטיממונג
מוֹד הייליגער בערוף גפֹמָלדערט ווילד: מוי' וועלכער סריפֹטזטעללט מיזט'ן
ערוויזען? דענן ע'ז מיזט גפֹרי'בען: דיט זטוֹטטע, דיט נו דיינער
וומהרונג דו גפֹמכט, עוויגער, דמ' הייליגטוס, הערר, דמ' דיינע הוֹנדע
בערייטעט. דיט בעזמנדערע בעדויטונג דע' הייליגען טעמפעל ווילד מין דיעזפ פֹערזע הער=
פֹמָרגפֹהמָבען דורך דיט מויזדרוקקזוויזע, מלז מָב ער גלייכזפס דורך דיט הוֹנדע גמָטע' בעגרוֹנ=
דעט וומורדע, וומָהרעד דיט מוֹבריגע וועלט מיט מויזהמט דע' מעגבען נור דורך גמָטע'
וומָרט הערפֹמָרגעפֹבען וומורדע. מ ו ל ז זיט זמגט: מוך ער בַּרְכָתָה זיט מין זיין

הייליגע

תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי,
וְאוֹמֵר מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם
בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ
קִנְיָנֶךָ. אַבְרָהָם מִנַּיִן, דִּכְתִיב
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל
עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל
מִנַּיִן, דִּכְתִיב עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ
עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ, וְאוֹמֵר

דער עוויגע: דער היאעל מיזט איין טהלָא מוכד דיע עלדע דער טעאעל איינער פֿוֹמע. וואָ מיזט מיין הויז, דַּא מיהר איל ערבויט קאֶננט, מוכד וואָ מיין פֿלַט זו איינער רוהעזטאָטטע? מוכד זיע זַגט (תהוים 104,24): וויע לַמַהלרייך זיכד דיינע וועלקע, עווי־גער, זיע פַלַלע המזט דו מיט ווייזהייט גמַכט; דיע ערדע מיזט פֿוֹלל דייגער חייגעכטומז. הויז דען גָאטטעזווערקען חויף דער ערדע, דערען ערהאלטונג מוכד לערזטאָרונג פֿוֹן דעס גָאטטליכען ווילען חצהאָנגיג מיזט מוכד דיע זטעטז הין חיהרער הממעל מיזט מיין טהרָן מוכד דיע ערדע דער פֿעמעל מיינער פֿוֹסע. וואָ מיזט מיין הויז, דאז חיהר מיר ערבויען קאֶננט, וואָ מיין פֿלַט זו מיינער רוהעזטאָטטע? הימעל מוכד ערדע זיכד דיע זטוֹהטען דער מחכטענטפֿאל־טונג גָאטטעז, וועלכע כאך זיינעס הימליסען ווילען גטליטטע וועלטען מוכד הין וועלכען ער זיינעס הימליסען גערַכט מוכד רעכט גלטונג פֿערשפֿפֿט. דיעזע מחכטענטפֿאלטונג גָאטטעז פֿוֹלדערט חוזערע צווואוכדערונג, וועזהלב כאך דיע ווייטערע צלעסרונג הינל־גפֿוגט ווירד. מוכד זיע זַגט: וויע לַהלרייך זיכד דיינע וועלקע, עווי־גער, חללע המזט דו מיט ווייזהייט גמַכט; דיע ערדע מיזט פֿוֹלל דייגער חייגעכטומז. חוי

לָעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹמֵר לִי הַכֶּסֶף וְלִי
הַזָּהָב נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: י חֲמִשָּׁה
קִנְיָנִים קָנָה (לוֹ) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
בְּעוֹלָמוֹ וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד
שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד אַבְרָהָם
קִנְיָן אֶחָד יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד, תּוֹרָה מִנַּיִן,
דִּכְתִיב יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם
מִפְעָלָיו מֵאָז, שָׁמַיִם וָאָרֶץ מִנַּיִן,
דִּכְתִיב כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי
וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר

וועלט. מוזד זיא זחגט (חגי 2,8):
איין מיזט דאַ זילבער, איין דאַ גאָלד,
זפריכט דער עוויגע דער סטערטאַרען.
(10) פֿונק בעזיטלטוֹאער האַט זיך
ערווָאַרבען דער סיילגע, געוָאַלט זיי
ער, מיז זיינער וועלט, מוזד דיעזע זיך
ע: דיע תורה מיזט מיין בעזיטלטום.
היימעל מוזד ערדע זיכד מיין בעזיטל=
טום. מברהם מיזט מיין בעזיטלטום.
יטרהל מיזט מיין בעזיטלטום. דער
היילגע טעמפעל מיזט מיין בעזיטלטום.
דיע תורה: מוי וועלכער טריפֿטזטעזלע
מיזט דיע: ערווירבען? דען ע: מיזט
געטליעבען (מסלי 8,22): דער עווינע
האַט אין געיינגעט אַן: דען ערזטגיבו
זיינע: וועגע, דאַ: ערזטע זיינער ווער=
קע זייט דער פֿאָרלייט. היימעל מוזד
ערדע: מוי: וועלכער טריפֿטזטעזלע
מיזט': ערווירבען? דען ע: מיזט גע=
טריבען (יטעיה 66,1): אַזוֹ זפריכט

חיזט זין דער קונפֿטיגען וועלט; זין דער קונפֿטיגען וועלט וויכד זיא דיך לוס
גטוזזע וואַרטער גלוקזעליקייט געלייטען. מוזד זיא זחגט: מיין חיזט דאַז
זילבער, מיין דאַז גאָלד, זפריכט דער עווינע דער סטערטאַרען. דיעז חיזט
זין וויטערער גרונד, וועזהאַלב רבי יוסי בן קסמא דעס וואונדער דעז מאַנטעז ניכט ענט=
זפרעכן. חויף דיעזעז סריפֿטווָארט היווייזענד, זחגטע ער דעס מאַנטעז, דאַס גאָטט אַללײן
זענען פֿערלייהט, ער אַללײן דעז מענטען בעזונדערס גאַליבטען לאַסט מוזד דאַהער אַללע=
האַלבען זענען זי פֿערלייהען פֿערמאַג.

10 פֿונק בעזיטלטוֹמער, דיע וועגען וואַרער ליעלע מוזד לוועקקע בעזאָנדערע
בעדויטונג זין דער סאָפֿונג מוזד זין דער ערלייכונג דעז סאָפֿונזליעלעז האַבען, ס ח ט
זיך ערווָארבען דער סיילגע, געלאָבט זיי ער, זין זיינער וועלט. ער
נענט דיעזע פֿונק בעזיטלטוֹמער דער פֿאָן וואָס בעסאָפֿענען מוזד רעגיערטען וועלט
גלייכזאָס זיין בעזאָנדערעז חייבענטוס, וויל זיע דורך וואַרען דיעזעז דיע ערקענטניז
גאָטטעז פֿערבייטען מוזד זו זיינער פֿערהעלליכונג גערייכען. דיע תורה חיזט זיין
בעזיטלטוס, היימעל מוזד ערדע זיכד מיין בעזיטלטוס מ' ז' וו'. עז
וויכד זיי יעדעס דיעזער פֿונק דינגע טערפֿאָלגעסאָבען „זיע זיכד מיין בעזיטלטוס," מוס דיע
גלייך גרונד בעדויטונג אַללער פֿונק בעזיטלטוֹמער טערפֿאָלוסעבען מוזד מכדערערזייטז זו
לעהרען, דאַס יעדעז דיעזער פֿונק דינגע זין זיינער בעזאַמטסייט אַלז „בעזיטלטוס" בעלייכ=
נעט וויכד. דיע תורה: מוי וועלכער סריפֿטזטעללע חיזט ערווירבען?
דאַס גאָטט דיע תורה זיין בעזאָנדערעז גוט נענט. דען עז חיזט געסריבען:
דער עווינע האַט מיך בעיגנעט אַלז דען ערזטליכ זיינעז וועגעז,

דָּר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל־יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף, וְלֹא עוֹד שֶׁבְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל־אָדָם אֵין מְלַוִּים לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ: בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמוֹר עָלֶיךָ בַּקֶּבֶר, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ

מיט בוכע דער פּסַלמען (119,72) דורן דוד, דעז קָנִיג פּוֹן מיצרַיִם: זיבער מיט איר דיר זעלבע דיינע אומדט: מַן: טויזענדע פּוֹן גָּמָד מוּנד זילבער= זוקקען. מוּנד ניכט כול דיר; דען מן דער זוכדע דעז טיידען: מיינע: מענטען גרעזייטען דען מענטען ניכט זילבער, ניכט גָּמָד מוּנד ניכט עדעל= זטיינע מוּנד פעלזען, זָגדער תורה מוּנד גוטע ווערקע מַזוֹיִן. דען ער מיט גרעַמגט (משלי 6,22): וועז דו גרהעזט, ווירד זיע דיך זיטטען, וועז דו דיך היגלענזט, ווירד זיע מיך דיך ווַכטען, מוּנד ערווַכזט דו, ווירד זיע דיך הערפָּרבריגגען. וועז דו גע= הערזט, ווירד זיע דיך זיטטען, דַּז מיט מיר זיעזער וועלט. וועז דו דיך סיגלענזט, ווירד זיע מיך דער זוכדע דעז טיידענז: מיינע: מענטען גרעזייטען דען מענטען ניכט זילבער, ניכט גָּמָד מוּנד ניכט עדעל= זטיינע, דיע פּוֹר מיכן ווערטען זיכטבאר זיַנען, זָגדערן תורה מוּנד גוטע ווערקע מַזוֹיִן; נור דיזען קָנִיגען מיכט נאך דעס טָדע נוצען. דען ער מיזט גרַמגט! וועז דו גרהעזט, ווירד זיע דיך זיטטען, וועז דו דיך סיגלענזט, ווירד זיע מיך דיך ווַכטען, מוּנד ערווַכזט דו, ווירד זיע דיך הערפָּרבריגגען.[1]) וועז דו גרהעזט, ווירד זיע דיך זיטטען, דַּז מיזט מיך דיזען ווערלד; מיך דיזען ווערלד ווילט מוּנטערווַיזט דיך דיע תורה, מיך

דורך דוד, דען קָנִיג פּוֹן מיצרַיִם, דער גרָסטע זענגער מוּנד זויך פּיעל ווָהלטהָטינקייט מַזוֹגט: ליעבער מיזט מיר דיע לעטצטע דיינגז מוּנדערז מלז טויזענדע פּוֹן גָּמָד מוּנד זילבערזטוקקען. מוּנד ניכט נור דיעז, ד' ס' ניכט זוז דיעזעס סריפּטווָהרטע הללייו קָנִיגז דו דיעז אלז מוּנטערט ערקענענז, מיינע תורה זטָהטוט זו פּעלזזען, זָגדערן זויך זוז דעס ווייטערן גרוגדע. דען מיך דער זוכדע דעז טיידענז מיינגז מענטען גרלייטען ניכט דען מענטען מַזוֹער דען טָד סיוויז, ניכט זילבער, ניכט גָּמָד מוּנד ניכט עדעל= זטיינע, דיע פּוֹר מיכן ווערטָהז היגיגדען זוקקבלייבען, זָגדערן תורה מוּנד גוטע ווערקע הללייו; נור דיזעז קָנִיגען מיכט נאך דעס טָדע מַזוֹטען. דען ער מיזט גרַמגט! וועז דו גרהעזט, ווירד זיע דיך לייטען, וועז דו דיך סיגלענזט, ווירד זיע מַזוֹער דיך ווַכטען, מוּנד ערווַכזט דו, ווירד זיע דיך הערפָּרבריגגען.[1]) וועז דו גרהעזט, ווירד זיע דיך לייטען, דַּז מיזט מיך דיזען ווערלד; מיך דיזעז ווילט מוּנטערווַיזט דיך דיע תורה, מיך

[1]) דיע מיגגטזַיכע בעדַיטונג דע: זטאטע: שִׂיחַ מיזט הערפָּרבריגגען, מיל וועלכעס זיננע תְּשִׂיחֶךָ היער מויפּגעפּאסט וועדען מוס.

אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי
אָדָם אֶחָד וְנָתַן־לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי
לוֹ שָׁלוֹם, אָמַר לִי, רַבִּי מֵאֵי־זֶה
מָקוֹם אָתָּה, אָמַרְתִּי לוֹ מֵעִיר
גְּדוֹלָה שֶׁל־חֲכָמִים וְשֶׁל־סוֹפְרִים
אָנִי, אָמַר לִי, רַבִּי רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר
עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף
אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת
וּמַרְגָּלִיּוֹת, אָמַרְתִּי לוֹ אִם אַתָּה
נוֹתֵן לִי כָּל־כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים
טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינִי

וועג, מוכ עז בעגענטט איר מיין
אמכן, דער איך גלאָמטט, מוכ מיך
ערוידערטט זיינען גלוס. דם זאגט
ער נו איר: איין זעהרער! מויז וועל=
כעם מָרטט ביזט דו? מיך ערוידער=
טע מיהם: מויז מיינער גרָסמען זטַדט
פָּן וויזען מוכ געזעהרטען בין מיך.
דם זאגט ער נו איר: איין זעסרער!
ביזט דו געווילט, מן מוזערעם מָרטט
נו וָהנען, זָ געבע מיך דיר טוי=
זענד אמַן טויזענד גָלדענמַלע, עדעל=
זטיינט מוכ פערלען. מיך ערוידערטט
מיהם: וענו דו איר מַזָּל! גָמַד מוכ
זובער, מַזָּל עדעלזטיינט מוכ פערלען
דער וועלט גענבט וואַרפזט, זָ וָהנען
מיך דָמָך נור מן מיינעם מָרטט דער
תורה. זָ זטעהט מוך געטריענבט

רָמָטען זיך נו פָּוֹגען מוכ ניכט דורך פָּפָּעטליכעז תורה־לערנען זיך מין נעפָּאסר נו צע=
געצען. סליעסליך זאגטט ער: „ער זָלָלטט מיך וואוידערן, וועלן יענע דיך ניכט זאמט דעס
נעזעטצוכט דעס פָּוֹיער מוֹדעריפָּערן זָלָלטען." זָגליך נאך דעס לייכטנדענגניזז דעז
רבי יוסי בן קסמא וואורדע רבי חניא טסאטזָכליך פָּן דען רָמָטען נעפָּאסט.

מיינמאל גיכג מיך מויף דעס וועגע נור עלעדיגונג נעפָּאפָּטליכער
מענטלעגעהייטען. מוכ עז צעגענטט איר מיין מאכן, מיין לייכער, דער
מיך גלוסטט, מוכ מיך ערוידערטט זיינען גרוס. ד"ה זאגטט ער נו
איר: איין לעהרער! מויז וועלכעס מָרטט ביזט דו? דער מאכן האטטע רבי
יוסי בן קסמא מלז צעלוסטענדען לעהרער ערקאננט. מיך ערוידערטט מיהם: מויז
מיינער גרָסטען זטאדט פָּן וויזען מוכ געלעהרטען צין מיך. ד"ה
זאגטט ער נו איר: מיין לעהרער! ביזט דו געווילט, מן מוזערעם מָרטט
נו וָהנען, צוי מוז פָּור פָּערצייטונג דער תורה נו ווירקען; מוזער מָרט צעזיטט
וָהל קיינע תורה־נעלעהרטט, מצער פָּערמָנענדט, לייזטונגזפָּאהינג מָנענער. זָ געצע
מיך דיר טויזענד מאל טויזענד גָלדענמלע, עדעלזטיינט מוכ פערלען;
מיך וווּרדע דיר זָ פָּיעל געצען, מלז דו וווּנסאזט, וָהדוך דו נאכן מוננעזָרט מוכ
מָכע מוננערצעכונג דעס לערנען מָצליגצען מוכ מויך פָּיעלע וָהלטהָטינקייטזוועלקע
מויזצען קָנגטעזט. מיך ערוידערטט מיהם: וועגן דו מיר מללעז גָלד
מוכ זילבער, מללע עדעלזטיינט מוכ פערלען דער וועלט נעצען וו=
דז זט מוכ דהער דיע נאנגט וועלט דורך מיינע וָהלטהָטינקייט נעזפייזט וועלטן
קָנגטע, זָ וָהלכע מיך דָמָך נור מן מיינעם מָרטט דער תורה, מן מיינעס
מָרטט, מן וועלכעס פָּיעלע נעלעהרטע זיך פָּינדען מוכ דאז תורה־לערנען מין נעמיינזהָפָּט
מָצטליעצען וועלטן קאנן. זָ זטעהט מויך נעסריעבען מיס בוכע דער פזאלמען

דורך

בָּנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם,
וְאוֹמֵר וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה
הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר
צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵלּוּ
שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים
כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו:
ט אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן־קִסְמָא, פַּעַם

זײַנע קינדער, אין ווי גרויס דער כּבוד איז ביי זיי, ווי שׂמחה ס׳איז ביי זיי אין דער ווײַבלעכער חתונה, ווי ס׳שטייט: „וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד“ (ישעיה 24,23). ווי גרויס דער כּבוד איז ביי זקנים, ווי שׂמחה ס׳איז ביי זיי אין דער ווײַבלעכער חתונה, ווי ס׳שטייט: „וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד“ (דמ״ע 17,6): דיע קרמָנע דער גרייַנע זיך קינדעזקינדער חונד דער טאוקק דער קינדער מיהרע עז= טערן. חונד זיע זמגט (יטעיה 24,23) ע: ערכֶּטטע דער מָנד חונד בע= טאָמט מיזט דיע זָמגע, דענן ע: רעגיערט דער עוויגע דער העערטַמ= לען חוך דעס בערגע ציון חונד מיז ירושלם, חונד זייער עלטער קָמָמט לעבענזוויכדעל מיסרע עלטערן גלייכען, זָ דאס מיהרע עלטערן מיט נערעכטעס זטָלָע מיהר עבענבילד מין מיכען ערבליקקען. חונד זיע זמגט: ע: ערכֶּטטע דער מָכד חונד בעסָמט מיזט דיע זָכנע, דענן ע: רעגיערט דער עוויגע דער סעערסחרען חוך דעס בערגע ציון חונד מין ירושלם, חונד זייערן עלטערן קָמָמט עסרע עכטבע= גען, ד׳ ס׳ הלָע מיכדיסען פָּרָנוגע וועדען דערייזט מיהרען וועדט פערליערען, דיע סערליכקייט דער פָּרָנמען וויכד מבער מין חונגעטרוסטעס גלחנע פָּרָנבעזטעטען.

רבי שמעון זָכן דע: מכסיח, וואהרסיינליך מיין יונגערער לייטגענָזָע: דע: רבי יהודה הנשיא. דח עך חוך דיע זָכנע דע: רבי חלו גרייַע בעזעטען, זָ חום חוך עך מיין זעהר הָהנע חלטער ערייכט מבצען. זיינער פָּרָנמען לבעבמוויזע וועגען וואורדע עך חיס פערייגט מיט מיינעס עבעמָ פָּרָנמען לייטגענָזָען „עֲדָה הַקְּדוֹשָׁה הייליגע פערייניגונג“ גענאנט.

9 רבי יוסי דער זָהן דע: קסמא; עך חוֹבערלעבט דיע לערזָרונג דע: הייליגען טעמפעלס, ערלייכטע מין זעהר הָהנע חלטער, זטאנד בי דען רָמערן מין הָהנס חמזעטן, חונד וואורדע חיסס בי זיינער בעזטאטטונג מין עסרעפָּלָע בעלייטע זייטען דער רָמיסען בעאמטען נעגעבען. חלו רבי חניח בן תרדיון2) חיהן וואהרענד זיינער קרענקהייט בעזוכטע, ערמאנטע עך רבי חניח, דען פָּאָס גלוקקע בעגוטיגטען

רָמערן

---

1) חלטער חונד גרויע הויפט וויבד נור פָּוֹר מיינע: נערעכטען.
2) זיעהע פרק 3 אטנה 3.

וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה הַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה
וְהַבָּנִים נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה
לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא, וְאוֹמֵר
תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר
זְקֵנִים שֵׂיבָה, וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת חֲכָמִים
עָשְׁרָם, וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי

יוחי, זאגט: טאָמהייט, קרעפֿט, רייכטום, עהרע, ווייזהייט, מוטער, גרויע: הויפט מוז קינדער זיין טאָן פֿון דיע געלעכטע| מוז טאָן פֿון דיע וועלט. דעמן עז מיזט גיזאגט (משלי 16,31): מייע קראָנע דע: טאוקעז מיזט דאַז גרייז הויפט, מון דעם וועג דער גערעכטיגקייט וירד ע: ערלאַנגט. מוז זיע זאגט (דאַניעלס 20,29): דיע ליערדע דער יונגלינגע מיזט מיהרע קרעפֿט מוז דער טאוקע דער מוטע| דאַז גרייז הויפט. מוז זיע זאגט (דאַ: זעלבט 14,24): מייע קראָנע דער וויזע| מיזט מיהל רייכטום. מוז זיע

טר געווזען.[1]) סאָ הייסיט, קרעפֿט, רייכטום, עסרע, ווייזהייט, אלטער, גרויז הויפט מוז קינדער זיין סאָן פֿון דיע געלעכטען מוז סאָן פֿון דיע וועלט. דיזע פֿאָרמוג, וועלכע אלטע ווײַסעמוועלטע דיעזער וועלט מוֿ= פֿון דיע וועלט. דיזע פֿאָרמוג, וועלכע אלטע ווײַסעמוועלטע דיעזער וועלט מוֿ= פֿון, געלייכטן מיטעס צוזיטלער מוז דער וועלט נוס נוטצן, וועון דערען טלאַנגער מיין פֿרעמדער, גאָטטפֿאַרכטיגער מענס מיזט. טר פֿעלווענדעט זיע נוס מיגענען פֿעלכע (דער מוֿ= פֿון) עלאַנגט טר לייכטער נוטריטט צוי דען האָנען ווײַדעטלאַנגרן, דערען נוזט פֿון דאז וואָל דער מיטמענסן עלאַנגט וועדען זאָל. זייע קאָרפֿערקראַפֿט וועלט טר ון נוס צופֿרייהוג מוז צוסאַמוג דער מוטערלוקקטען. דער רייכטום געוואָהרט מיסס דיע מיטעל, מרמע מוז צעלפֿטיגט נו מוטערזוטצען. טסרעפֿאָלגט זטעלוג (טסרע) מוטערזוטצט דאז טרפֿלגרייכע וירקען ון רעליגיאָזער הינזיכט. וויזהייט צו= פֿעיגט נוס פֿערצרייטוג דע תורס-וויזען, דיע דער פֿרעמד זיך נוס חויפֿגצט מכטן מוס. דיע גייזטיגע רייפֿע דע אלטערז, דיע מיט זעכליג יאָהרען צוגעגט, מוז כאָ מטסר דאז מיט דטס זיצלינזטען יאָהרע צוגעגעגט גרייזעאלטער מכטן דיע געוואָנג= נען טרפֿאָהרונגען נוס נוטצן דער מיטוועלט גאלטעג. דורך נאכקאָמען (קינדער), וועלכע דטס פֿאָרזילג דער עלטערן טנטזפרעכען, לעזען לעטלטערע ון דטס זוגעטרייכען וירקען מיסרער קינדער פֿאָלט. דענן ע: מיזט גזאָגט: מייע קראָנע דע: סמוקקע: מיזט דאז גרייז הויפט, חויף דטס וועג דער גערעכטיג= קייט וירד ע: ערלאַנגט; דיע דטס אלטער סולדיג טסרעדיטוג מיזט נור ביי דעכטסאָפֿענער לעזעמוויזע אס פלאַטע. חוכד זיע זאָגט: דיע ליערדע דער יונגלינגע מיזט מיסרע קרעפֿט, וועון זיע ון עלטער פֿערזטאַנדיגער וויזע חגגט= וועדעט וירד. חוכד זיע זאָגט: מייע קראָנע דער וויזען מיזט מיסר

רייכטום

[1]) רבי טאָטן בן יוחאי (יוחי) וירד מן דער אטנה גענאָהנליך נור רבי טאָטן גענאַנגט. מיבער דעזזען לעבען זיעהע פרק 3 אטנס 4.

וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶךָ׃ וְאוֹמֵר תְּתֵן
לְרֹאשֶׁךָ לְוָיַת־חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
תְּמַגְּנֶךָּ׃ וְאוֹמֵר כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ
וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים׃ וְאוֹמֵר
אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר
וְכָבוֹד׃ וְאוֹמֵר כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת
חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ׃ ח רַבִּי
שִׁמְעוֹן בֶּן־יְהוּדָה מִשֵּׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן
בֶּן־יוֹחַי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַכָּבֹד וְהָעֹשֶׁר

דען מיין מַנשוטיגער קרמַן זינד זיע
מוס דיין הויפט מוזד מיין גענאידע
מוס דיינען המַז׃ מוזד זיע זמַגט
(דמַזעלבזט 4,9)׃ זיע ווירד מוין דיין
הויפט זעטלעל מיינען מַנשוטיגען קרמַן
מוזד מַז׃ פרמַכטקרמָנט ווילד זיע דיך
טוֹטלענד מוזגעבען. מוזד זיע זמַגט
(דמַזעלבזט 9,11)׃ דען דורך מיך
ווערדעל זיך מהרען דיינע טמַגע מוזד
זיך דיר היגלוסַוגען יַמַרע דען׃ זעבען.
מוזד זיע זמַגט (דמַזעלבזט 3,16׃)
דויער דער טמַגע חיזט מיך מיהרער
רעכטען, מין מיהרער זיקען רייכטוס
מוזד עהרע. מוזד זיע זמַגט (דמַזעלבזט
3,2)׃ דען דויער דער טמַגע מוזד
יַמַרע דען׃ זעבען׃ מוזד סַריעדען׃
ווירד מַן דיר לוסַוגען.

(8) רבי טאען זָהו דען׃ יהודה,
מיט נַמַע דען׃ רבי טאען זָהו דען׃

מוס דייגען המלז. מוזד זיע זמגט׃ זיע ווירד מוין דיין סויפט זעטלען
מייגען מנשוטיגען קרמַן מוזד מלז פרמכטקרמָנט ווירד זיע דיך
טוֹטלענד מומגעבען. סויפט מוזד המלז, דיא מָבערן טיילט דען מענשליכען קָרפער,
וועלדען מלז בילדער סוֹל דען סָמערן רמנג דער לוקוסַטיגען גלוקזעליגקייט מנגעוויזדט,
דערען גרָסע נאך דעס מאסע דען מיס דיזזייזז עלווָרצענען סַערדיעמזטען זיך צעמיסט.
מוזד זיע זמגט׃ דענן דורך מיך וועלדען זיך מענשען דייגע טמגע מין
דער קָממענדען וועלט מוזד זיך דיר היגלוסַוגען יַמַרע דען לעבעז מין
דיזזער וועלט.

דיא סַלגעדען סַערזע וועלדען לור בזוטָמַטיגונג דען סַָרמַרגעסעדען הינ=
לוגעסַוגען. מוזד זיע זמגט׃ דויער דער טמגע מין דיזזער מוזד מין דער קָמ=
מענדען וועלט, חיזט מין מיהרער רעכטען, מין מיהרער ליקען רייכטוס
מוזד עהרע. מוין מין דיזזער וועלט עלווירבט זיך דמז מין עדלער מזזיכט גענלענטע
מורה=לעלגען רייכטוס מוזד עהרע. מוזד זיע זמגט׃ דויער דען לעבעז מוזד
סַריעדעז ווירד מַן דיר לוסַוגען. דיזזער סַערז זיכערט דיע עהמלטונג דען חיי=
גענען סַריעדעז מוזד דען סַריעדעז מיט דער מומגעבונג דעס מיט דער מורה זיך בע=
סַטיגענדען לו.

8 רבי שמעון זָהון דען יהודה, מיין לייטגענָמזט דען רבי יהודה הנשיא,
חיזט וומהרסיינליך דער זָהן דען זָבען פרק 4 משנה 16 גענעמנטען רבי יהודה. רבי
שמעון בן יהודה לעבטע מין מקקָן מוזד סַוהרט נעווָהנליך דען ביינאמען „חויז דעס
דָרסַע מקקָן" ער זמגט מיס נאמען דען רבי שמעון בן יוחי, דעזזען סַולעל

ז גְּדוֹלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים
לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם
הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי־חַיִּים הֵם
לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא׃
וְאוֹמֵר רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי
לְעַצְמוֹתֶיךָ׃ וְאוֹמֵר עֵץ־חַיִּים הִיא
לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר׃
וְאוֹמֵר כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ

(7) גרסם מיט דיט תורה, דענן
יט גיבט זעבען דענען, דיט זיט ער=
פֿוללען, מיז דיזער וועלט מוכד מין
דער קוקונפֿטיגען וועלט; דענן ע: מיט
גזאמגט (מטלי 4,22): דענן זעבען
זיכד זיט דענען, דיט זיט פֿינדען מוכד
פֿור זייענן גמלטן קאַרפער היילונג. מוכד
יט (דיט טריפֿט) זאגט (דמ:עלבזט
3,8): היילונג מיט זיט פֿור דיינען
זייב מוכד ערקווילקונג פֿור דיינע גע=
בייגע. מוכד זיט זאגט (דמ:עלבזט 3,18)
מיז בויך דע: זעבענ: מיט זיט דענען,
דיט מן מיהר פֿעזטהאלטען, מוכד דיט
זיט זטוטלטן זיכד גלוקקליך גע=
פריזען. גלייך דעם צוימע דז לעבענ, דער עוויגז לעבען מין דיזער וועלט גטוואס=
רען זאלטט, מיזט דיט תורה מיין צוים דז לעבענ פֿור דז לעבען דער קאַממענדען
וועלט. זיט גטוואהרט מיין גלוקקליכז לוקונפֿטיגז לעבען דענען, דיט טראַטן חללער וי=
דערוואהרטיגקייטען מוכד קאַמפֿט מן מיהר פֿעזטהאלטען. מוכד זיט זאגט: דענן
מיין מכמוטיגער קראַנן זיכד זיט מוס דיין סויפט מוכד מיין גטסמיידט

מוס

דעס קאַניגט מיס נחמען דז מרדכי, וואַדוך זפּאַטער לונאַכט דיט ערניעדריגונג
החמת מוכד דהן דיט פּאַלזטאַנדיגע ערלאַזונג מיזרחז סטרזיינגפֿוסרט וואורדע.

7 גרסם מיזט דיט תורה; דאז לערנען דער תורה מיט ערפֿוללונג מיסרער פּאַר=
סריפֿטען. דענן זיט גידט לעבען דענען, דיט זיט ערפֿוללען, מין דיזער וועלט
מוכד מין דער לוקונפֿטיגען וועלט. מיין גלוקקליכז, זופֿריעדענז, דיזזייטי=
גז מוכד יטמזייטיגז לעבען וועלד מיסנען לוגזיכערט, וואַהרענד דיט דוך מכדערוויטיגע
טאַטיגקייט ערלאַנגטען פּאַרלאַגע דז רייכטומ:, דער ערכע מוכד דער זטאַרקע ניכט
מימער מיט זופֿריעדענהייט פֿערבונדען מוכד מוך הויפֿיג פּאַן נאַכטייליגעס מיינפֿלוס
פֿור דיט גייזטיגע פֿערפּאַלקאַממונג זיכד. דענן ז: מיזט גזאגט: דענן לעבען
זיכד זיט, דיט וואַרטט דער תורה, דענען, דיט זיט פֿינדען מוכד פֿור זיינען
גמלטן קאַרפער היילונג. קענטניז מוכד ערפֿוללונג דער תורה פּאַרדערן דאז
בעגלוקקענדע, גייזטיגע לעבען מין דיזזער וועלט מוכד גטוואהרען מוך דעס קאַרפער
קראַפֿטיגע היילונג דורך דיט בעזאַנדטונג דער מוך דיט גזונדהייט דז מענטען זוטטע=
דען פּאַרסריפֿטען. מוכד זיט, דיט היילונג סריפֿט, זאגט: היילונג מיזט זיט פֿור
דיינען לייב מוכד זיינע ערקווילקונג פֿור דיינע גבייגע. דיט בעזאַנד=
טונג דער גאַטטזגבעזאַנט ווירקט מוך זטגעזטרייך מוך דיט ערהאלטונג מוכד קראַפֿטיגונג דער
קאַרפערקראַפֿט. מוכד זיט זאגט: מיין בוים דז לעבענ מיזט זיט דענען,
דיט מן מיהר פֿעזטהאַלטען, מוכד דיט זיט זטוטלטן זיכד גלוקקליך גע=
פריזען. גלייך דעם צוימע דז לעבענ, דער עוויגז לעבען מין דיזער וועלט גטוואס=
רען זאַללט, מיזט דיט תורה מיין צוים דז לעבענ פֿור דז לעבען דער קאַממענדען
וועלט. זיט גטוואהרט מיין גלוקקליכז לוקונפֿטיגז לעבען דענען, דיט טראַטן חללער וי=
דערוואהרטיגקייטען מוכד קאַמפֿט מן מיהר פֿעזטהאלטען. מוכד זיט זאגט: דענן
מיין מכמוטיגער קראַנן זיכד זיט מוס דיין סויפט מוכד מיין גטסמיידט

הַשָּׁלוֹם, וּמִתְיַשֵּׁב (לִבּוֹ) בְּתַלְמוּדוֹ,
שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף,
הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד
עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים אֶת־
רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת־שִׁמוּעָתוֹ, וְהָאוֹמֵר
דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ · הָא לָמַדְתָּ
כָּל־הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ
מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי׃

גוטען זייטע, 39) ער פֿאָרט מיהן
זור וואַהלהייט, 40) ער פֿאָהלט מיהן
זוא פֿליעדען, 41) על סאָוט מָרדנוג
מין זייגעא זערגען, 42) על פֿרַמגט
מוד מַנטוואָרטעט, 43) ער האָלט
מוד פֿאָגט היגען, 44) על זעלנט,
מוא זו זעסרען, 45) על זעלנט, מוא
זו מאָבען, 46) ער פֿאָלדערט דיא וויי־
הייט זייגען זעהלעך, 47) על ריכטעט
מיין דַּי גועהאָלטע, מוד 48) זַגט
מיין וואָלט מיא נַאען דעזען, דער
ע׳ גועזַגט האַט. דו האַזט ע׳ יַ
גועזעגט: וועל מיין וואָלט מיא נַאען
דעזען זַגט, דער ע׳ גועזַגט האַט,
בריגט דער וועלט ערלאָזונג, דען ע׳
מיזט גועזַגט (מתת 2,22): ע׳
זַגטע ע׳ מתת דעא קאָמיגע מיא
נַאען דע׳ מרדכי.

דעס טר מיט רעט מוד טהט, בעלעהונג מוד מוטטערוויזונג בייזטעט. מוד ניינט פֿאָר מיהן זור גוטען זייטע[1]) ד׳ ס׳ זיי זוויפֿעלהפֿטען האַנדלונגען מוד מזויכ־ טען זייגע נאַכזטען בעורטיילט טר מיהן זטעטז מין גאַזטינגטר וויזע. טר פֿאָרט מיהן זור וואַרטיזט מוד פֿאָרט מיהן זוס פֿריעדען; טר מאָט זיך, מיהס דיא טר־ קענטניז דער וואַהרהייט מוד דיא נאָטוועדיגקייט דע׳ פֿריעדליכען פֿערקעהר מוטטר דען מענטען בייזוברינגען. טר האָלט אָרדנונג מין זייגעס לעבענס; טר מאָדעלטגט גענוי דען גועלענטען זטאָפֿל, בעפֿאָר טר מיהן מנדערן בעלעהרעד מיטטיילט. ט׳ פֿרַגט מוד אַנטוואָרטעט מין טרעפֿפֿענדער, גענייגטטר וויזע, מוס קלאָר־ הייט זעלבזט זו עלמאַנען מוד מוך מנדערן זו פֿערשאַפֿפֿען. טר לעבט, מוס זו לעבען, מוד לעבט, מוס זו מאָדען. אָזוואָל טר בעדייטז גראָסע וויזען בעזיטלט, זוכט טר עז מימער נאָך זו עלוויטערן, פֿור זיך זעלבזט מוד מוך מנדערע מוטטר־ וויזען זו קאָננען מוד מוס נאָך דעס גועלענטען זו האַנדלן. טר פֿאָדערט דיא וויזהייט זייגע לעסער דאַזוך, דאַם ער מאָדער מוטפֿערזטאַנדליכע אָדער מויפֿפֿאַללענדע מויזפרוכט מיהן בעפֿרַגט מוד קלאָרהייט טערזייפֿאָרט. מוד ריכטעט מיין דאַז גועסאָדט, מיט זייגען מיינענען וואַרטמוננען עז מין מיינקלאַנג זו בריננען. טר זאַגט מיין וואָלט מיס נאַמען דעזזען, דער עז גועזַגט האַט; ער זאַגט מיין וואָלט מיס נאַמען דעזזען, דער עז גועזַגט האַט, זאָלן זי ניכט מיט פֿרעמדען פֿעדערן, זאָנדערן נענט דען נאַמען דעזזען, פֿאָן וועלכעס מיסס יענעז וואָלט גועזַגט וואָרדע. דו האַזט עז יַ גועלערנט: וועל מיין וואָלט מיס נאַמען דעזזען זַגט, דע׳ עז גועזַגט האַט, בריננט ערלאָזונג דער וועלט; דען עז מיזט גועזַגט: עז זַגטט עז מתת

דעס

---

[1]) זיעהע פרק 1 מטנה 6 והוי ן.

טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת־
הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיוֹת, אוֹהֵב
אֶת־הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת־הַמֵּישָׁרִים,
אוֹהֵב אֶת־הַתּוֹכָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן־
הַכָּבוֹד, וְלֹא־מֵגִים לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ,
וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעֹל
עִם־חֲבֵרוֹ, וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת,
וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל־

ייִנעם טייוֹע, 26) ער אַמַכט מיינען
זון מוס ייִנע וואָרטע, 27) על טהוט
זיך זעלבזט ניכט; ז׳ גוטע. 28) ער
מיוט זיעבענזוועלט, 29) ער זיעבט דען
מַזזגעגעבווֹרטיגען, 30) ער זיעבט
דיע אענטען, 31) ער זיעבט דיע
גערעכטיגקייט, 32) ער זיעבט דיע
גערַחדסייט, 33) ער זיעבט דיע ז׳ו־
רעכטווייזונג, 34) ער הוֹזט זיך פֿערן
פֿאָן עהלען, 35) ער ברוֹזטעט זיך
ניכט אָב זיינער געזעהרזאַמקייט,
36) על פֿרוֹיט זיך ניכט, ענטטיי־
דונגען ערטיילען ז׳ו אוֹזזען, 37) ער
טרוֹגט מיט מַן דען זאַזטען זיינע גע־
נאָזזען, 38) ער נייגט פֿוֹר מיהן ז׳ור

הַלּוֹנג נאָך ניכט גענייגעט מיזט. ער פֿרוֹיט זיך מיט זיינעס טיילע;[1]) על מיזט
געוֹנזאַם מוד ווירד ניכט דורך חוּלוֹפֿליעדענהייט מבגעלעגקט. ער מאכט מיינען
לוין מוס זיינע וואָרטע, ד׳ ה׳ על זפליכט בעסיידען זיינע מזיכטען מוז מוד הוֹטעט
זיך, מבדערן דיעזעלבען חוּפֿוּדלוֹגגען. מוד טהוט זיך זעלבזט ניכטז ז׳ו גוטע
וועגען זיינער גוטען טהאטען מוד וועגען זיינער וויזזענז; בייד הוֹלט על פֿוֹל חוּלבווייז־
בחרע פֿפֿליכט, פֿוֹל דיע על חוּיך וויטער ז׳ו ווירקען מוד ז׳ו זטרעבען הוֹט. ע ר מיזט ליע־
בענזווערט זיי גאָטט מוד זיי דען נעבענמענסען. ער ליעבט דען חללגעגענווֹל־
טיגען, ליעבט דיע מענטהען מוד בעטהוּיגט דיעזע ליעבע מן זיינער הוֹלדזעליגז־
וויזע.[2]) ער ליעבט דיע גערעכטיגקייט, דוז רעכטליכע הוֹלדעלן דער מענטען
מוד טרוֹטט דוהער גענען חוּנגערעכטיגקייט חוּיך. ער ליעבט דיע גערַחדסייט
מן דער גענזיגוג מוד פֿערבכטעט הוֹיכלעריבעז בענוהמען. ער ליעבט דיע ז׳ורעכט־
וויזונג, פֿרוֹיט זיך מוד לייגט זיך דוהקבהר, וועגן ער פֿאָן מכדערן חוּיך דיע זיינעגען
פֿעהלער חוּיפֿמערקזוֹם גענוכט ווירד, דוֹ ע ז הוֹס ערזטליך חוס זיינע פֿערפֿאָללקאָמענוג
פֿעהלער חוּיפֿמערקזוֹם גענוכט ווירד, דוֹ ע ז הוֹס ערזטליך חוס זיינע פֿערפֿאָללקאָמענוג
זו טהון חוּיז. ער הוֹלט זיך פֿערן פֿאָן ענרען; ער זוכט מוד וווֹגטט פֿוֹל זיינע
פֿערזאָן קיינע עסרענזעליונג, וויל ער זיך דער מוֹגגעלהפֿטיגקייט דער מענטליכען לייזע־
וגגען בעווזוסט חוּיז. מוד בר־וֹזטעט זיך ניכט אָב זיינער גענעהרזאַמקייט,
חוּיז זיך פֿיעלמעהר בעווזוסט, דוֹס טרוֹטן דיע עללמגגטען וויזזענז ער נאָך קיין פֿאָללע־
קאָמענע וויזזען בעזיטלט, מוד ע ז לייגט הוֹס פֿערנע, וויבער דיע תוֹרס מוד דערען
פֿאָרפֿליכטען חוּן זיינער בעסרוֹקטסייט חוּרטיילען זו וואָללען. מוד פֿרוֹיט זיך
ניכט, ענטסיידונגען ערטיילען זו וֹזזען, וויל ער זטעטס פֿוֹרכטעט, חוּ־
ליכטיג זו ענטסיידען.[3]) ער טרוֹגט מיט מַן דען לאזטען זיינע גענאָזזען,

דעס

---

[1]) זיעהע אָבען פרק 4 אטנה 1 מיזהו עטיר.
[2]) זיעהע אָבען אטנה I דיעזע פרק.
[3]) זיעהע פרק 4 אטנה 9 והגם זבו בהולמה.

בְּמִעוּט שֵׁנָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה, בְּמִעוּט שְׂחוֹק, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, בְּלֵב־טוֹב, בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים, בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִים. הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׁמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לְדִבָּרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק

מן מֵפּפּענטויכטן מנגטוענגענהייטטן, 16) דורך מיין גערינגט מחם דט: מירדיטט גטמוזט, 17) דורך מיין גערינגט: מחם דט: טומַפּט, 18) דורך מיין גערינגט: מחם דער מונטערהַלטן= טונג, 19) דורך מיין גערינגט: מחם דט: טערנט, 20) דורך זַנגחוט, 21) דורך הערנמוגטט, 22) דורך פּערטרויטן מוך דיט וויזטן, 23) דורך ערטרַגט פּחן זיידטן, 24) ער קעננט זיינטן רַנג, 25) ער פּרוֹיט זיך מיט

מסכה; דיט קעננטניס דערזעלבטן בילדטט דיט גרונדלחגט לוס וויטטרן ערפּחלגרייכטן זטודיום. דורך מיין גערינגט מחם מיס גטפּפּטט, זחוויט טז ניכט לוך טרלחנוג דטז לעבטמונטערהלטז נחטוועדיג מיזט; דער טיילהחמט חן מֵפּפּענטליכט מנגטלטגטן= כייטטן זחוויט מחן דורך מנדערע ערזטטלט וועדטן קחנן[1], חוכד דטז מירדיסטן גטנוזטז, חוס ניכט דטס פּערדטרבליכטן לעבטמגטנוזט מנהייס טו פּחללטן. דורך מיין גערינגט= מחם דטז טלחפּטז, דער חוף דטן לוך גטזונדהייט חוכד קחֵרפּטרליכטן קרחֵפּטינוג ער= פּחרדטרליכטן בטטרחֵנקט וועדטן מוס; דטר חונטערהלטונג, דטז גלייכגילטיגטן פלוידטרט, חוכד דטז טטרלטז, וועלכט ביידט לוך זחוויט גטפּפּלטגט וועדטן זחללטן, חלז טז לוך ערהחלוג דיטנליך חיזט. דיטזט בטטרֵנקוג דטר ערווחֵנטטן זטכז דינגט חיזט נחטוועדיג, וועטן דיט ערפּחרדטרליכט לייט חוכד גטנוגטגדט גייזטיגט רוטט פּוֹר דטז לערנטן דער תורה גטווחֵנטן וועדטן זחֵלל. דורך לחנגמוט; גטדולד חֲהנט הטפּ= טיגקייט זחוחֵהל בייס לערנטן זטלבזט, חלז חוך חיס פּערקטסר מיט דטס לטהרטר, דטן גטנחזטן חוכד דטן בוֹלטרן,[2]) חיזט חיינט בטדינוג, וועלכט דיט גרוֹנדליכקייט דטז לערנטז בטחמפּרוכט. דורך טטרלטזגוֹטט, דיט הערפּחרלגטדט טוגטדט,[3]) וועלכט דיט גייזטי= גטן פּחרלוֹגט חכדטדר גערנט חנערקטנטט חוכד דחסטר חוך ניידלחז בט= לטהרוג פּחן יחדערמחן חנניממט. דורך פּטרטוידטן חוף דיט וויזטן; דחז טרוֹיט פּטזטחלטטן דער חוֹבערליטפּטרטטן וואהרטייטטן דער וויזטן, זטלבזט וועטן חומזר פּטר= זטחכד דיטזטלבטן ניכט טו פּחזזטן פּערמחג. דורך טרטרחגטן פּחן ליידטן, חלז פּחן גחטט פּטרטחֵנגט, חֲהנט היערדורך פּחֵס לערנטן חוכד חוֹבטן דער תורה חוכד דערטן פּחֵרפּטריפּטטן זיך חבהחלטטן טו לחזזטן. — דורך דיט פּחֵרטרוואֵנטטן פּחֵרלוֹגט בטלחנגט דער מיט דער תורה זיך בטפּחֵטיגטדט חוף טו פּחֵלגטדטן קחרחקטרטרלוֹגטן, וועלכט פּוֹר דחז טרפּחֵלגרייכט לערנטן חוכד לטטרטן טרפּחֵרדטרליך זיכד. טר קעננט זייטטן רחנג. טר קעננט דטן נרחד זייטטר חייגטטן בטפּחֵטיגוג חוכד זייטטז וויזטז חוכד חוֹבערטטדט זיך ניכט; טר קעננט חוף חכדערן נטגטוֹבטר חן, דחס זיט טו חייטטר בטפּחֵרלוגטטן זטטל=

לוג

---

[1]) זיהט חֲבטן פרק 2 חטנה 6 וכמקום סחין חנסיס.

[2]) זיהט דחֲזוֹבזט ולח הקפדן מלמד.

[3]) זיהט חֲבטן פרק 1 חטנה 13 לג טוב.

וְאֵלּוּ הֵן, בְּתַלְמוּד, בְּשִׁמְיַעַת הָאָזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב בְּשִׁכּוּל הַלֵּב, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בַּעֲנָוָה, בְּשִׂמְחָה, (בְּטָהֳרָה), בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, בְּדִבּוּק חֲבֵרִים, בְּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב, בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, בְּמִעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג,

פּיעלניג דינגט; מונד דיעזע זינד עז: 1) דורך זעלנע, 2) דורך ליכטיגעז התּלע, 3) דורך בעזטיאטען מויז= דלוקק דער ויפּצן, 4) דורך מיינזיכט מונד דורך וויזהייט דעז העלנעז, 5) דורך טוי, 6) דורך עטרפּורכט, 7) דורך בעטיידעהייט, 8) דורך פּרוידע, (דורך ריינהייט),[1] 9) דורך בעדיענונג דער וויזען, 10) דורך דען מנטוּם מן געמאזען, 11) דורך דיע ערמלטערונג דער טוּגער, 12) דורך רוהע, 13) דורך דיע היזיגע טריפּט מונד דיע אטנס, 14) דורך מיין גע= רינגעז אמם מיט געטאפּטע, 15) דורך מיין געדינגעז אמם דער טיזנמהאט

דורך מכטונדפּיערליג דינגע, דורך מכטונדפּיערליג גייזטינע מונד זיטטליכע פּאלוגע. מונד דיעזע זינד עז: דורך לערנען; דורך דען מוּנדליכען מונטערליכט, דער ניכט דורך דאז לערנען מוין בוכערן ערזעטלט וועלדען קאנן. דורך ריכטיגעז סלען; מויפּמערקזאמע לוהלרן דעז בוּלטרהגע דעז לעהרערז. דורך בעזטימ= טען מויזדוקק דער ליפּצן, ד' ס' דורך געטויעז וואלטליכעז מיינפּרוגען דעז גע= לערנטען, וואלו דיע כוּיפּינע וויעדערהאלונג ערפּאלדערליך מיזט. דורך מיינזיכט, דאז ריכטיגע פּערזטעהען דעז געלערנטען, מונד דורך וויזהייט דעז סטרלעז, פּערהאנדלונג דער שולער, וואדורך דאז ויזען פּער= גרוסערט מונד דיע בעגריפּפּע מונד מורטיילע נעקלארט וועלדען. דורך רוהע דעז גייזטעז, דיע זור גרוּנדליכקייט צייס לערנען מאכט מונד פּאן דעם סנעללען, מצער וואל= פּלוכליכען לערנען זורוקקהאלט. דורך דיע היליגע סריפּט מונד דורך דיע

מסכה

[1]) „דורך ריינהייט" מיוט ניכט מן מוזען מויזגאבען עטהאלטען, וועזהאלב וויר דיעוע מיינעטאפּט ניכט גענוהט האבען.

וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים.

מוכד דיע פריעזטעלוואָרדע מיט פֿיעל־
וכדלוומַנליג, וואָהלעמד דיע תורה־וואָר־
דע ערוואָרבען ווירד דורך מַכטוכד־

וועג זאָהגען. 14) דיעזעל וועג חיזט חוכדעסרעאָנקט. 16) u. 15) דיע בוּיטע דעז פֿאָלקעז מום דעס קעָניגע פֿאָרנעלעגט ווערדען, חוכד טר דאָרף דיע פֿאָרטוֹגליכע הילפֿטע פֿאָן חללעס נעסמען. 17) דער קעָניג דאָרף מכטיגען פֿרויען הייראָטען. 18) טר דאָרף פֿוֹר זיינען פריפֿאָטגעדרויך ניכט מעסר פֿעדע האלטען חלז ערפֿאָדעדליך זיכד. 19) חויך דיע מהוֹיפֿוג פֿאָן גאָלד חוכד זילבער חיזט חיכס חוכטערזאָגט, זאָוויט עז ניכט לוס זאָלד זיינער הטערע יערפֿאָדעדליך חיזט. 21) u. 20) טר מום זיך חלז קעָניג חיינע לוויטע סֵפֶר הַתּוֹרָה בריידען לאזזען, דיע טר יעדערליט מיט זיך פֿוֹהרען מום. 22) ניעמאָד דאָרף חויף דעז קעָניגז פֿעדרד רייטען, 23) ניעמאָד חויף זיינעס זטוהלע זיטלען 24) חוכד ניעמאָד זיך זיינעז זלעפטערז בעדיגען. 25) ניעמאָד דאָרף דען קעָניג זעהען, וועכן עד זיין הויפטהאָר בריידעט, 26) וועכן טר נאקקט פֿדער 27) וועכן טר חיס בזאָדע חיזט. 30—28) טר מום רעכט, גזאָדע חוכד וואָהלטהעטיגקייט חין הפֿעס גרחדע חוֹבדען.

דיע פריעזטערווֹרדע ווירד דורך פֿיערוכדלוואָהנליג פֿאָרעכטע ער־
וואָרבען. זיע בעזטעהען חין פֿאָלגענדען חפֿפֿערגאָבען, דיע דער פריעזטער עהאָלט:
2) u. 1) דיע פֿליעסטיילע דעז זוֹהנאָפֿפֿערז (חַטָּאת) חוכד דעז בולדאָפֿפֿערז (אָשָׁם),
3) דער פֿריעדעזאָפֿפֿער דער גענייגדע (זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר), 4) דעז בעפֿלוֹגעל־זוֹהנ־
אָפֿפֿערז (חַטָּאת הָעוֹף) חוכד 5) דעז בולדאָפֿפֿערז דעז פֿערזוֹנדיגונגזלווייפֿעלז (אָשָׁם תָּלוּי).
6) דאז לוג[1]) חֶל נוס חָפֿפֿער דעז חויזאָטליגען. 7) דיע נוויי בראָטע (שְׁתֵּי הַלֶּחֶם),
וועלכע חס בעזות־פֿעזטע חוי נוֹיעס וויילען דאָרגעבאכט וואָורדען. 8) דיע בויבראָטע
(לֶחֶם הַפָּנִים), וועלכע חן יעדעס בבת גענועכזעלט וואָורדען. 10) u. 9) דיע חוֹבעל־
רעזטע דער מאָהלאָפֿפֿער (מִנְחוֹת) חוכד דעז עֹמֶר, וועלכעז חס לווייטען טאָגע דעז פסח־
פֿעזטעז דאָרגעבאכט וואָורדע. 11) דיע ערזטגעבאָרענען דעז פֿיעהעז 12) דיע ערזט־
ליגבֿאָרנע. 13) דיע חויזגעהאָבענען טיילע (הַמּוּרָם) דעז דאנקאָפֿפֿערז חוכד דעז
נָזִיר־ווידדערז. 14) דיע הוֹיטע דער טיעראָפֿפֿער. 15) דיע העבע (תְּרוּמָה). 16) דיע
העבע דער לעוויטע נלעהנטען (תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר). 17) דיע העבע פֿאָס טייגע (חַלָּה).
18) דיע חבגאבע דער סוֹר (רֵאשִׁית הַגֵּז). 19) דאז לאָזענעלד פֿוֹר דיע מאָנגליכען
ערזטגעבאָרענען. 20) דאז לחם דער לאָזוכ דעז ערזטגעבאָרענען פֿאָס עזעל. 21) דער
בוג, דיע קינבחקקען חוכד דער מחגען חיינעז יעדען טיערעז. 22) דאז בחננוט.
23) דאז גענעיליגטע חוכד ניכט חויזגעלאָזטע פֿעלד (שְׂדֵה אֲחוּזָה), חוכד 24) דאז
פֿרעמדלינגען עכטוועדעטע, וועלכעז נאך דערען טאָד ניכט מעהר נוֹרקקגעגעבען וועדען
קאכן, וויל קיינע ערבען דאז זיכד (גֵּזֶל הַגֵּר). חוכד דיע תּוֹרה ווירד עלוואָרבען

דורך

---

1) חונגעפֿאָהר l. 1/2

מִכְתָּרָם וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: ו גְּדוֹלָה תּוֹרָה יוֹתֵר מִן־הַכְּהֻנָּה וּמִן־הַמַּלְכוּת. שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת

פּערזוֹנען מיט דיין מַרבייט:גטגטער, דער דיר בעלַהזטן ווירד דען זָהן דיינע ווירקעט:

(6) גרוֹסער מיט דיע תורה-וויר= דע מַן: דיע פריעזטער= חוֹך קְהוּנה:= וויר; דען דיע קְהוּנהוויר ווירד ערווָרבען מיט דרייסיג פָּרָשה־ לעכטען[1])

עלטען קען, דער דיר בעלַהלטן ווירד דען לָהן דיינע ווירקעט. דו ווירזט זָהנע זוכען נאך גרוֹסע חוֹך עסרע גטלוֹזטען נאך חירדיסען גטוֹזזען חללע עלחי= גען דורך דיע לוֹפערלוֹזונג בעלָהסוג דיינער גוטען טהטען ין דיזער חוֹך ין דער קְהוּמעדען וועלט.

7 גרוֹסער ין בעזוג חויף וועזט חוֹך בעדויטונג ריזט דיע תורה-וויר= דע חלז דיע פריעזטער= חוֹך קְהוּנהוויר. דיזע ערקעננען וויר דאהן, דאס דיע פריעזטער= חוֹך קְהוּנהוויר ווָהל מיט פיערוכדזוואנציג, בעליטהוכגזווייזע דרייסיג פָּרָשה= טען[1]) פערקוֹפפט ריזט, דיע תורה=ווירד ריזער נור דורך דען בעזיצן פָּהן ריכטוכדפיער= זיג גייזטיגען חוֹך זיטטליכען פָּרָזוֹגען טרלאגט וועדען קאן. דיע קְהוּנהוויר ווירד ערווָרבען מיט דרייסיג פָּרָשה.[1]) דיזער חויזדוק „ווירד ער= וואָרבען" ריזט ין דעס זינע חויפוּפזזען, דאס מיט דעס ערווערבען דער קְהוּנה= חוֹך פריעזטערווירד דרייסיג, בעליטהוכגזווייזע פָּרָשה1) פערבונדען זינד. דיע קְהוּנהוויר ין ריזער חזרחעל ריזט טרבליך, וועכן דער זָהן דיע זטטלט דעז פָּחטערז חויזפוֹללען קאן; דיע ריכטערזטחמט לוס פריעזטערזטחמט ריזט דורך דיע בעזורט גע= בעבען, חוֹך נור דיע תורה=ווירד קאן ריס ריינעטליכען זינע ערווָרבען וועלט, ווז פָּרָזוֹגליך דורך דען בעזיצן פָּהן ריכטוכדפיערליג גייזטיגען חוֹך זיטטליכען פָּרָזוֹגען מָגליך ריזט. דיע דרייסיג מיט דער קְהוּנה חויף פָּרָזטער. 2) דער קְהוּנה ריכטיט ניכט חוֹך ווירד ניכט גע= ריכטעט. 4) 3) טר גיבט קיין לוֹיגניז חוֹך מען לוֹיגט ניכט ווידער ריכען. 6) 5) טר ניימט ניכט דען חֲלִיצָה=חקט (דעדריס 25,7—10) פָּהָ חוֹך חויך זיינער פרוי ווירד ניכט חליצה גטגעבען. 8) 7) דיע לעווירחטזעטע (יְבוּם) ווירד פָּהן ריכט פָּהָללָגען חוֹך חויך זיינע פרוי ריזט פָּהן דערזעלבען בעפרייט (דחזעלבזט 7—5). 9) דיע ויטווט דעז קְהוּנה דחרף נור פָּהן ריינעס קְהוּנה גטהיירחטעט וועדען. 10) חיינעס פערזטָרבענען פערוחכדטען גיבט טר ניכט דחז גטלייטע. 11) בּיי דער ערזטען מחהלציט נאך דער בעזטחטונג חיינעז פערוחכדטען (סְעוּדַת הַבְּרָאָה) זיטצט דחז פָּהָלק חויף דעס בָּדען, דער קְהוּנה חויף פָּהָזטער. 12) זור פּוֹהרונג חיינעז פרוי= ווילליגען קריענעז בעדחרף עז נעבען דער חיינווילליגונג דעז גרָהסען זיהעדרין חויך דער דעז קְהוּנה. 13) דער קְהוּנה קאן זיך דורך דיע מויער חוֹך פערלוֹינונג חכדערער חיינען

וועג

---

[1]) בעליעהוכגזווייז פערפָּלזיכטונגען.

וְחַיֵּי צַעַר תְּחֵיֶה וּבַתּוֹרָה אַתָּה
עָמֵל אִם־אַתָּה עָשֶׂה כֵּן אַשְׁרֶיךָ
וְטוֹב לָךְ׃ אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב
לָךְ׃ לָעוֹלָם הַבָּא׃ ה אַל־תְּבַקֵּשׁ
גְּדֻלָּה לְעַצְמֶךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד
יוֹתֵר מִלִּמּוּדֶךָ עֲשֵׂה וְאַל־תִּתְאַוֶּה
לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל־מְלָכִים שֻׁשֻׁלְחָנְךָ
גָּדוֹל מִשֻׁלְחָנָם וְכִתְרְךָ גָּדוֹל

מוּז דענקסט איט דער תורה דיך
אויהען. וועמען דו מַוּזְט טהוען, דאַמיט
(תהלים 128,2): היינ דיר מוּז
וואָהל דיר; סיינ דיר מען דיענער
וועלט מוּז וואָהל דיר מען דער קאָמ=
מענדע| וועלט.

(5) זוכע ניכט גרֹאָסע פֿוֹרן דיך
מוּז גענוֹטע ניכט נאַך עסלע. ווירקע
מעהל מַוּז דו זערוט מוּז בעגעהרע
ניכט נאַך דעם טיטע דער קאָניגע;
דענן דיין טיט מיט גרֹאָסער מַוּז
מיהר טיט, מוּז דיינע קרֹאָנע מיט
גרֹאָסער מַוּז מיהרע קרֹאָנע, מוּז נו=

מוֹהעפֿאָללען לעבען פֿוֹרטען מוּז דענקאָך מיט דער תורה דיך מוֹהען,
ד׳ ס׳ טרֹאָסט דער סוועלען זאָרגען מוּס דאַז מוּנדעדינגט נאָטיגע, מוּס בראָט, וואַזער מוּז
לאָגען, מוּז טרֹאָסט מאַנניגפֿאַכער זאָמזטיגער מאַליגעגען, דאַרף דאַז מוֹהעפֿאָללע בעזאָפֿטי=
גען מיט דער תורה ניכט פֿערנאַכלאָזיגט וועלדען. וועמען דו מַזּאָ טהוען; וועמען
דו מוּך מוּנטער זאָלכען פֿערהאָלטניזזען דיר תורה=קענטניזע מנייגעזע, דאַמען היינ
דיר מוּז וואָהל דיר. סיינ דיר מען דיענער וועלט מוּז וואָהל דיר מען
דער קאָממענדען וועלט; דו ווירזט סליעסלעך מוּך לייטליכען גלוֹקק מען דיענער וועלט
מוּז וואַרע גלוֹקקזעליגקייט מען דער קאָממענדען וועלט טרֹאָגען, זאָ וויע דיענ מען דען
פֿאָרהערגעהענדען מויזפרוֹכען בעסילדערט וואַרדע.

6 זוכע ניכט גרֹאָסע פֿוֹר דיך. מַזּוּאָהל דער בעלעהרטע מאַנע פֿרוֹהער
טרוואָסטען מויזלייכטגעגען פֿערדיענט, זאָ דאַרף טר דענקאָך ניכט נאַך מירדיגער גרֹאָסע
מוּז מענרקענונג זוכען, וועמען טר זיך נור מוּס זיינע פערזאָן האַנדעלט. מיזט טר ני=
גענען פֿוֹר דיע סיליגע זאַכע מוּז פֿוֹר דיע פֿערהערטונג דער בעזאַמטהייט טרפֿאָרדערליך,
זאָ מיזט טר בערחדיגט פֿערפֿליכטעט, זיך דיע בעזוֹרגעדע מענרקענונג צו טרווירקען.[1])
מוּך בעלוֹזט ניכט נאַך עסרע, וועמען מנדערע בעהרט וועלדען מוּך דו מוּנדע=
מכטעט בלייבזט. ווירקע מעהר מלז דו לערנזט; לערנע ניכט נור, זאָנדערן זוכע
נאָך מעהר צו ווירקען פֿוֹר פֿערבייטונג דער תורה, פֿוֹר דיע טרפֿוֹללונג דער בעזעטצע מוּך
פֿוֹר מויזוּבונג דער וואָהלטהאָטיגקייט. מוּך בעגעהרע ניכט נאַך דעס טיטע
דער קאָניגע, נאַך גרֹאָסעס מויפֿוּהן, זעלבזט וועמען דו עז וואָלבעזט, מוּס מרמע
מוּך בעדוֹרפֿטיגע מען גרֹאָסער לאַהל בעווירטען צו קאָננען. דענן דיין טיט מיזט
גרֹאָסער מַזּ מיהר טיט; דיין עדלעז זטרעבען מען דער תורה מוּזט מיינען
זעגענברינגעדען מיינפֿלום מוּך מַלע דיינע מיטמענסען מוּז. מוּך דיינע קרֹאָנע
מיזט גרֹאָסער מַזּ מיהרע קרֹאָנע. דיינע דורך דיע תורה טרלאַנגטע וואַרדע מוּך
דאַז מיטרפֿאָן מבהאָגיגע ווירקען לוס וואָהלע דער מענסייט זיך מן מיינפֿלום גרֹאָסער מַזּ

דער

[1]) זיעהע אָבות פרק 2 משנה 6 ובמקום שאין אנשים משתדל להיות איש.

מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת
אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִּבּוּר אֶחָד אוֹ
אֲפִילוּ אוֹת אַחַת עַל־אַחַת כַּמָּה
וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לְנַהֵג בּוֹ כָּבוֹד, וְאֵין
כָּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר כָּבוֹד
חֲכָמִים יְנָחֲלוּ, וּתְמִימִים יְנָחֲלוּ
טוֹב, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר
כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי
אַל־תַּעֲזֹבוּ: ד כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ
שֶׁל־תּוֹרָה, פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם
בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן

וואר פֿאָרמיינעט מַנדערן זערט מיינען
מַבטניטט מָדער מיינען זעהרזַטן מָדער
מיינען פֿערז מָדער מוך מר מיינען
בוכזטַבען, מוויועפֿיעל מעהר מוס ער
מיהם עהרע ערוויזען. עהרע בערוהט
מר מן דער תורה, דענז: מיזט געזַגט
(מטי 3,35): „עהרע ערבען דיע
וויזען" מוך (דַזעלבט 28,10):
דיע פֿאָלקָמאנען ערבען גוטען.[1])
גוטען: מיזט מר דיע תורה, דענ ז:
מיזט געזַגט (דַזעלבזט 4,2): מיינען
גוטען קוין המַבע מיך מיר געגעבען,
דַרום פֿערזַזעט מיינע זעהרע ניכט.

(4) זָ מיזט דיע וויזע דער תורה:
ברָט מיט זַלז עזען, וואַזער כַך
מַם טרינקען, מוך דער ערדע טלַפֿ=
פֿען, מיין מוהעפֿאָלגז: זעבען פֿוהרען

מיזט דיעז דיע כוֹיפֿיג מיס חלמוד לור מנוענדונג קָמָמענדע סלוספֿאָלגערונג פֿאָס לייכטען
לוס זוויעליגען, דיע מן דיע נעסיכטע מריס'ז (זמדכר 12,14) מנלעהנט. וועכן סאָן
דוד, דער קָנִיג פֿאָן מיזרחעל, דער פֿאָן מחיתפל כיכטז חלז יצנע לוויי
דינע נעלערנט הַטטע, מיהן דעכטָך נאכנטע זיינען לעהרער, פֿוֹרזט
מוכד פֿרוֹינד, וועד פֿאָן מיינעס מנדערן לערנט ה' ז' וו'. עהרע נעהוהט
לור מין דער תורה. וואהרע עהרע עלאנגט דעריעניגע, וועלכער זיינער קעננטניזז
וועגען נעעהרט ווירד. מנדערע היגענגען, ווינ ל' ז' דיע רייכען לוֹיטע, האבען ניכט דיע
נעווִיסהייט, אָב דיע עהרע מיהרער פערזאָן אָדער מיהרען גוֹמזטיגען פֿערהאָלטניזזען גילט,
דוך דערען מויפֿהאָרען מוך דיע עהרעדיעטונג מויפֿהאָרען קאנן. דענן עז מיזט
געזאגט: עהרע ערבען דיע ווייזען, מוגד דיע פֿאָללקאָמענען מן
דער תורה ערבען גוטען. גוטעז מיזט אבער נור דיע תורה. דאז וואהרע היל
עלאנגט מאן נור דוך קעננטניז דער תורה מוד נעפֿאָלגונג מיהרער פֿאָרפֿריפֿטען;
דענן עז מיזט געזאגט: מיינען גוטען קויף האבע מיך מוֹיך גענעבען,
דאמוס פֿערלאזזט מיינע לעהרע ניכט.

4 זָ מיזט דיע וויזע דער תורה. ניכט זָ לייכט מוד ניכט זָפֿאָרט
עלאנגט מאן דיע מין דען פֿאָרהערגעהענדען מויזפרוכען נעלייכענטען פֿאָלגונג; דאז
לערנען מיזט פֿיעלמעהר הוֹיפֿיג מיט מוֹהעפֿאָללער לעבעמוויזע פֿערבונדען. נרָט מיט
זאלן עזזען, וואזזער נאך מאם טרינקען, מויף דער ערדע שלאפֿען, מין

מוֹהעפֿאָללעז

---

1) היידעהיים טרייבט כזוד חכמים יכחלו ותמימים ינחלו טוב, ליתח נכחונים ואולי
הוא נספר נן סירח, דמם דיע: וואהרטיינליך מיין פֿערז מוי: דעמ בוכע בן מירא זיי.
מיינער מַנזיכט נאך זינד דיע: נוויי המַבע פֿערזע מי: אטי 3,35 מוד 28,10; פֿער=
גלייכע קרָמָערי: מוֹבערזעטלונג נור זטעלע.

אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִּבּוּר אֶחָד אוֹ
אֲפִילּוּ אוֹת אֶחָת צָרִיךְ לְנַהֵג בּוֹ
כָּבוֹד, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל
אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ
רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה
אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי. וַהֲלֹא
דְבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל
אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ
רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, הַלּוֹמֵד

מיינע | זעהרזאמען מדער מיינען פערי
מדער מיינע | מויזפרוך מדער מוך
נור מיינען בוכזטאבען, אום מיהם
עהרע ערווייזען. דענן זא פינדע | ווער
ביי דוד, דעם קאניג פאן מיזרעע,
דער פאן מחיתפל נור צווי דינגע גע=
זערט האטטע מוכד דעננאך מיהן
נאכטע זיינען זעהרער, זיינע | פֿאַרזטע |
מוכד זיינע | פֿאַרזינד. דענן עז מיזט גע=זאגט
(תהלים 55,14): מוכד דו, מיין מענט
מייגע זטאנדע, מיין פֿאַרזט מוכד מיין
פערטרויטער. אום דיע ניכט נו דעם
טוזעם קל וחומר (טוזם פאם זייכטען
נוס טוויעריגען) פֿאַהרען: וועגן טאן
דוד, דער קאניג פאן יטרחל, דער פאן
מחיתפל ניכט מוז יענע צווי דינגע
גע=זערט האטטע, מיהן דעננאך נאכ=
טע זיינע זעהרער, פֿאַרזט מוכד פֿאַרזינד;

האלט, מדער מיינען לעהרזאטן, וועלכער פערשיעדענע מויזפלוכע הומפֿאסט, מדער
מיינען פערז דער סיילגען סריפט מדער מיינען מויזפלוך דער מאכט מדער
מוך נור מיינען בוכזטאבען ד' ס' דיע ערקלערונג מיינעז זאלכען, אום מיהם
עהרע ערווייזען; דענן פאן דעם ניכטיגען פערזטאנדניז דער גאטטזעלטהרע האנגט דיע
ניכטיגקייט הומערעז דענקענז מוכד האנדעלן מ. ווער מוזזען לאהער דעניגען,
פאן וועלכעם ווער מירגענד מיינע זייהילפע נור ערלאנגונג דעז ניכטיגען פערזטאנדניזעז
ערהאלטען האבען, אלז הומערן וואהלטהאטער פערזהרען.[1]) דענן זא פינדע ווער
עז זיי דוד, דעם קאניג פאן יסרחל, דער ניכט נור אלז קאניג, זאנדערן אוך
אלז גלעהרטער דער ערזטע מאן מין מיזרעאל גטווען, דער פאן מחיתפל, וועלכער
וואהל מיין גראסער גלעהרטער, אבער מיין זיינדער ווער, נור לווי דינגע גע=
לערנט האטטע. עז מיזט דיעז דיע וויכטיגקייט דעז גטמיינזאמען תורה=לערנעז הוכד
דיע הרט הוכד ווייז דעז פערהאלטעז מיס לעהר= הוכד גאטטעזהויז, וואז דוד מין זיינען
וואלטען מן מחיתפל הגגעדויטעט האבען וויל: דיע ווער נוזאמען זאסע לוויגעזפרוך גע=
פלאגען, נוס גאטטעזהויז נאגען מין גטוממעל (תהלים 55,15). הוכד דעננאך
מיהן האנגע זיינען לעהרער, זיינען פֿאַרזטען הוכד זיינען פֿאַרזינד.
דענן עז מיזט גאזאגט: הוכד דו מיין מענס מיינעז זטאנדעז, מיין
פֿאַרזט הוכד מיין פֿערטרויטער. עז זטעללטע זיך מיסס גלייך מין צעלוג הויף
ווזען, האנגט מיהן מבער דעננאך פֿאַרזט הוכד פֿערטרויטער וועגען דער לוויי פאן מיסס
עהאלטענען לעהרען. אום דיעז ניכט נו דעם סלוסע קל וחומר פֿאַהרען: עז
מיזט

---

1) הומער זאהרער, דעם ווער פֿערעהרונג מין פֿאַלגעם הומפֿאגען טויפיג זינד,
מיזט מבער נור דעריניגע, פאן וועלכעם ווער דען גראָסטען טייל הומערע ווזען
בעזיטצען.

מַכְּתַב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־ הַלֻּחוֹת, אַל־תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת שֶׁאֵין לְךָ בֶּן־חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְכָל־מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: ג הַלּוֹמֵד

מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אֶחָת

זָאלדערן מאכט נעראדע היערדוך מיינען כאָ סלימעטרן מיידלוקק. דיעזען בילדערן גלייכט דער מיט פערזטאנד חוד פֿאָהינקייט בעגאבטע חיזראעליטע, וועלכער דער תורה זיך ענט־ ליעסט. חוד זיע, דיע היילינע סריפֿט, זאגט פֿערנער: דיע טאפֿעלן דער לעהרע־ זאָכע, נאָטטעזווערק זיכד זיע, חוכד דיע סריפֿט, גאָטטעזסריפֿט חיזט זיע, חיינגעגראבען מין דיע טאפֿעלן. ליעז כיכט חיינגעגראבען (חֵרוּת), זאָנדערן פֿרייי (חֵרוּת), ד׳ ה׳ בעדעוקט חוך דען מין דיעזעס וואָרטע חָרוּת ליעגעדען זיכן, וועלכעז אָהנע פֿאָלקאליזאַטיאָן חֵרוּת בעלעזען וועדען קאָננטע, מכלויטעכ: דאהזע קיינען פֿרייערן מענסטען אלז דעכיעכיגען, דער זיך מיט דער תורה בעסאָפֿטיגט. דיע היילינע סריפֿט בעסאָפֿטיגונג מיט דער תירה פֿוהרט זור וואהרען פֿרייהייט דעז גייזטעז; זיע מאכט פֿרייי פֿאָן חירכטוֹמערן, פֿרייי פֿאָן ליידע־ שאפֿטען חוכד בעגיערדען חוכד שאפֿט ערלייכטערונג פֿאָן חירדיסען זאָרגען חוכד בעשוער־ ליכקייטען. חוכד יעדער, דער זיך ערמטליך מיט דער תורה בעסאָפֿטיגט, חויך דער, דעזען חכלאָגען נעריגער זיכד, זטייגט חיממער העהער אָן פֿאָללקאָממענהייט חוכד בעגלוֹקקעכדער לופֿריעדענהייט. דערן עז חיזט בעזאָגט חין דעס זור פֿערהערליכונג דעז מְרָיָם־צרוננעז פֿאָן חיזרעל חכגעזטיממטען ליעדט: פֿאָן מתכה כאָך כחליאל חוכד פֿאָן כחליאל כאָך במות. עז זיכד דיעז דיע חין דעס בזוננעליעדע ערוואָהל־ טען אָרטזאמען, וועלכע פֿאָן דען ווייזען זיננבילדליך בעדויטעט וועדכען חלז דיע זטופֿען, וועלכע ווייר דורך דען גייזטיגען בזוננען דער גאָטטעזלעהרע עלעכגעכ קאָננען. פֿאָן מתכה, פֿאָס בעזאָנקע גאָטטעז, דער תורה, בעלאָגגט מען כאָך כחליאל, זו דעס וואהרען ערבע גאָטטעז, דאז חין דער ווייזהייט דער גאָטטליכען לעהרע בעזטעהט חוכד פֿאָן כחליאל, פֿאָס דעס גאָטטעזערבע בעלאָגגט מען כאָך במות, זו דען הֹהען דעז חירדיסען חוכד גייזטיגען גלוֹקקעז.

3 וועד לערכט פֿאָן חייגעס חכדערן, חויך הָהנע דירעקטע בעלעהרוגג זיי חיהס בעזוכט זו האבען, אָדער חויך, וועכן דערזעיגע, פֿאָן וועלכעס עד לערכט, בעדויטעד גערינגער אן וויזזען חוכד חזעהען חיזט. חיינען חבשניטט, דער פֿיעלע לעהרזאָטלע עכט־

יוֹם וָיוֹם בַּת־קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב
וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת
מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל־תּוֹרָה, שֶׁכָּל־מִי
שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף,
שֶׁנֶּאֱמַר נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה
יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוֹמֵר, וְהַלְּחֹת
מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב

מַ יעדעס טאָגס געהט מיינע גאָטס=
ווילן זיצע אין בערגע חרב חויז,
רופֿט חוכד זפריכט: וועהע מיהנען,
דעמ מענטען, אָב דער בעטאָוגג דער
תורה, דענ יעדער, דער זיך ניכט מיט
דער תורה בעטאָפֿטיגט, ווירד מיינ
פֿערוויטזענער גענאַנגט. דענן עס מיזט
געזאַגט (מטז 11,22): מיינ גאָדענער
ריכ מין דער נאַזע מיינע: טווייגע,
מיינע טאָגס פֿרוי איט מויזטוייפֿענדעס
זינגע. חוכד זיע זאַגט (טאות 32,16):
דיע טאַפֿעלן, גאָטטעזווערק זינד זיע,

חן געהיקעט פֿערטיפֿט חוכד לוי טעטזענדונג יעגעז נעצעטעז זיך פֿאָרצעלייטעד, סליף
על חיין. חלז על ווידער ערווחכטט, זאגט ער: דיזער זאכפֿט סלאָף, דער מיך חוֹצער=
מאַנטט, חיזט חיינ צעאכטונגזווערטט מאכונג. מען זאָלל ניט דיע זטראפֿע נאָטטעז
נענגען דיע זוֹנדער מכרוֹפֿען, דענ זיין ערצהלמען ערזטרעקקט זיך חויף חללע זיינ נע=
סאָפֿפֿט." — רבי יהוסע פֿערגליך חיזראעל מיט דעס צילד דעז אָליפֿאנצוימעז, דער ווע=
דער חים זאָממער נאָך חים ווינטער זיינ צלאָטטער פֿערליערט.

חן יעדעס טאָגס געהט חייכ זטיממע פֿאָס צערגע חוכד חויז,
רופֿט חוכד זפריכט: טאָגליך מאכט דיע עקזיטענץ דעז צערגעז חוכד דיעטיגען,
וועלכע חויז הַכמוט אָדער חירדיסער פֿאָרטיילט וועגען דאז תורה=לערנען פֿערזאכלאָזיגען.
דער צערג חוכד חיזט דער וועזטליכע טייל דעז סיני=געבירגעז, וועלכעז, פֿעלזיג חוכד אָפֿענ
יעגליכעז פֿפֿלאַנצטוס, חים פֿערהאָלטניז זו חנדערן נעבירגען חזיעז ניעדריג חיזט חוכד
פֿאָן גאָטט זוֹ דער פֿפֿפֿעצאַרונג נעוואָהלט וואורדע, חוס דוכך דיעזעז צילד זו זייגען, דאס
זוֹ דער צעסיידענע, ציעדערע מען דיע קענטניז דער תורה חוכד דאז גלוֹקקליכע לעבען
נאָך דערזעלבען עלאַנגען קאָנען. דעס סאָכמוֹטיגען חוכד נעמוסזוֹכטיגען רופֿט דאוס דאז
צילד דעז חרב זו: וועסט חיסנען, דען מענסען, אָב דער צעסאָמונג דער
תורה; זיע גלויבען דאז גלוֹקק דוכך פֿערנאכלאָזיגונג דער תורה עראַלטען זו קאָננען,
עלנטען אבער נעראַדע ניעדוכך נאכטייל חוכד חונגלוֹקק. דענן יעדער, דער זיך
כיכט מיט דער תורה צעסאָפֿטיגט, חין ערזטער חוכד טינגעצאַדער ווייזע,
ווירד חיין פֿערוויזענער נעגאַנגט. נזוף חיזט דעריעניגע, וועלכער מיט דעס
ערזטען גראַד דעז צאַנגעז נָזְפָה פֿאָן חיינעס גייזטיג סאָטערזטעטענדען צעלעגט ווחורדע.
זאָ ענטליהט חוין נאָטט דאז לערנען דער תורה פֿערנאכלאָזיגענדען זיינ זוֹטלעגד
האַנד. דענן עז חיזט נעזאגט: חיין נאָלדענער רינג חן דער נאזע חיינעז
זווייגעז, חיינע זאָכע פֿרוי מיט חויזזווייפֿענדעס זינגע. דאז זווין
ווֹהלט מיט דעס רוֹזעל חן דער ערדע חוכד ווחלגט זיך נערנע חים שלאָס. דער זמוק
חיינעז גאָלדענען רינגעז חיזט דאַכער פֿוֹל חיין זווין ניכטז וועניגער חלז פֿאָרטיילהפֿט.
חוין חיינע גייזטיג חוכד זיטטליך פֿערקאָממענע פֿרוי נעווינגט ניכט דוכך חיהרע סאָגייט,
זאָנדערן

וְחִקּוּר דִּין וּמְנַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה,
וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק וּכְנָהָר
הַמִּתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ: וְהֱוֵה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ
רוּחַ וּמוֹחֵל עַל־עֶלְבּוֹנוֹ וּמְגַדְּלָתוֹ
וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים:

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־לֵוִי, בְּכָל

זיכקייט מונד הערשאפט מונד ער־
גרונדונג דעז לעכטז. אוֹן מַפּאַטע־
בַּרט מיהם דיע נעהיימניזז דער
תורה, מונד ער וירד ויע מיין קוועל,
דער ניע פּערזיגט, מונד ויע מיין
זטרָם, דער מין זיינעס לויפּע זטאַרקער ווירד. מיין זטרָם עטע־
זטאַפּט הויז דער פּערייניגונג פּיטלער קוועלטן חָדער זאָכע, דער יע נאך דער זטאַרקע
דער קוועלטן חָדער זאָכע מיינע זעלבּזטזטענדע בריטע הונד טיפּע עלשאנגט. דיעזען ציידען
צילדערן גלייכט דער תורה־געלערטע הומערער משנה. עז עטזטאַפּט מין מיסס דיע ער־
קענטניז דער וואהרהייט, דיע מן הומפּאנג, טיפּע הונד זעלבּזטונג מיטמענשען. הונד צליי־
דוך דיע פּערבריטונג דער וואהרהייטען הונטער זיינען מיטמענשען. הונד צליי־
מ׳ממער טרָטן דער עלשאנגטען גרָסטע זעמיידען, מין מזפרוכזלָזער פּערזָרגע־
היט חָהנע זטאַלן הונד הויזבעזיצער גוטעז וויבקעד; לאנג אויפּ־
מין זיינעס פּערקעהר מיט דעם נעזעלמענשען, יעדע העפּטינקייט מיידענד, הונד קרָי־
קונג פּערלייהענד, דיע מיסס פָּן זיינען נעזעלמענשען ליגעפּוגט וואהרען. זיע
מאכט מיהן גרָם מין יעדער הינזיכט הונד עלהעזט מיהן זעלבּזטגליך זיינער פָּלל־
קָממענהייט הויזעד הלע נעסָפּפּע.

2 רבי יהושע זָהן דעז לוי, דעם זטאמע לוי מגעהָרעד, לעזטע מין דער
מיטטע דעז לוייטען הונד הם מפּאנג דעז דריטטען יהרהונדערטז. ער ווירד פָּן פּיעלטן
שָׁן לו דען חמָרָאעךְ[1]) גענָהלט, זָזוָהל ער מין דער משנה מעהרהלז נעמאכט
ווירד. שׂולער דעז רבי יהודה הנשיא, גרונדעטע ער זפּעטער מין הייגענז לעהרהויז
מין לידדא הונד עלשאנגטע הייגען גרָסטען רוף הלז לעהרער היזרהעלז מין לעהרע
הונד וואנדעל. רבי יהושע טרָכט פּיעלפּאך פּור דאז וואָהל זיינעז פָּלקעז הין.
הונטערנהמס לו דיעזעס לוועקקע פּערפיעדענע רייזען, דאזונטער הויך הייגינג נאך
רָם. פָּן זיינען פּיעלען הויזפרוכטען זיינען היער הור פָּלגענדע זעזָנדערז זעהכטעזוועלטע
עלוואָהנט: „ווער הנדערע פּערדָכטיגט, פּערפָללט זעלבזט יענעס הונרעכטע". — „דער
גלויבינער פּערוואהרע קיינען זעלבזטלטען שולדיין מין זיינעס הויזע." — „ווער זיך ניכט
פּערהיילהטעט, הויזט זָהנע גלוק, זָהנע פּרויד, זָהנע זענען, זָהנע הילפּ, יא זעלבזט
זָהנע פּרידעען." — רבי יהושע בן לוי האטטע הייגען זאדוקָאעך1) הלז נאכזהרן, דער
הייגן פּיעלפּאך זעלָזטיגטע, ווזהלד עד גָטע הום רחכע גענגען הייגן הנרופּען וואָללטע.

1) זיעהע פרק I אטנה I.

וְיִרְאָה וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן וּמְרַחֲקָתּוֹ מִן־הַחֵטְא וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְּבוּרָה, וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה

טעט מיהן מוז איט דעאוט מונד עהרפֿורכט, מונד זיע בעפֿאהיגט מיהן, גערעכט, זיעבעזטהאטיג, רעדזיך מונד לופֿערזאמזיג צו זיין; האלט מיהן פֿערפֿאָ דער זונדע, נאהערט מיהן דעם פֿער= דיענט מונד אמן גענייעסט דוך מיהן רמט מונד טהמט, מיינזיכט מונד זטאר= קע. דענן עז מיזט גענמגט (אטז 8,14): ביי איר מיזט רמט מונד טהמט, מיך ביעטט מיינזיכט; ביי איר מיזט זטאר= קע. מונד זיע פֿערלייהט מיהם הערר=

טר דוך זיינע מויפֿריכטיגט נאכזטעלליעדע לור בעזזעלונג זיינער מיטמענטען מויזדט. מונד זיט, דיע גענערזחקייט, זטחזטט מיהן מוז מיט דעמוט, דיע זיך מן חללעס פֿאָן נאָטט חבהאגיג פֿוהלט, מונד עהרפֿורכט דוך דיע עדלט עמפֿינדונג דער עההבענהייט נאָטטעז מונד דיע עהקענטניז מומעלער חיינעטען ניכטיגקייט. דיעזע חיינע= מהפֿטען בעפֿוהיגען דען מענטען גערעכט, מן דער ריכטיגען פֿערעהרונג נאָטטעז חָהנע נעבענהזיכטען,[1]) לידענזטהאטיג, לור בעטהאטינונג דער וואהרען נאכזטעלליעדע,[2]) רעדליך, מן דען בעזטרעבונגען גענגען זיך זעלבזט, מונד לופֿערלאזזיג לו זיין, בעזטאנדיג מונד מונפֿטרהאנדעלן מן דיעזער עדלען גענייננונג מונד הארמלונגזוייזע. האלט מיהן פֿערן פֿאָן דער זונדע; ער מיידעט יעדע גענעגנהייט, דיע לור זונדע

פֿוהרען קאָננטע. נאהערט מיהן דעם פֿערדיענזט; זיע מאכט עז מיהם לייכט, עדלע ווערקע מויזלוזדען. מונד מהן גענייעסט דוך מיהן; זיינע גייזטיגע זיטטליכע פֿאָללקאָממענהייט נוטלט דעם נעבענמענטען דוך רהט מונד טהט, מיינ= זיכט מונד זטארקע. דיע בעלעהרונג זיטטעז מיינעז זאָלכען מענטען מיזט מן מונד זיך דעם נעבענמענטען פֿאָן נוטלען, נאָך מעהר מבער זיין נוטעז פֿאָרבילד מונד בייזפיעל. דענן עז מיזט גענאגט: בייי מיר, בייי דער וואהרהייט דער תורה, מיזט רהט מונד טהט, מיך, דיע תורה, ביעטט מיינזיכט; בייי מיר מיזט דיע עדלאנגונג דער זטארקע. מונד זיע פֿערלייהט מיהם, דעם מיט דיעזען מיינעמפֿטען מויזנעלייכ= נעטען תורהבגעלעהרטען, פֿערהאלטקייט מן דען מויגען דער מיטוועלט, פֿערבאפֿט לור לייטונג מונד ריכטיגען בעזטאלטונג מיהרער פֿערהאלטניזע, מונד ערגו־נדונג דינ רעכטע לור עטטייזונג פֿאָן רעכטפֿרהגען, ד׳ ה׳ דיע בעלעהרזהקייט מן פֿערבינדונג מיט טונגענדהפֿטער פֿאָללקאָממענהייט פֿערבאפֿט דעם מענטען מנערקענונג מונד מכטונג זייטענ דער מיטמענטען, זאָ דאס מהן מיהם בערנט מהסגעבענדען מיינפֿלום מיינרוימט מונד זיינען מנאָרדנונגען מונד עטטייזונגען פֿאָלגע לייזטעט. מהן פֿאָפֿעבענזהרט מיהם דיע בעסיי מכיזע דער תורה; עדלעז זטרעבען מונד לויטערע בעזינונג מהכען מיהן וואָלדיג דעז נאָטטליכען בייזטהנדעז, דוך וועלכען עד מיממעד מעהר מן דיע וואהר=

הייטע

1) זיעהע סרק 1 אטנה 13.
2) זיעהע פֿרק V אטנה 13.

בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ וּכְבֵד לְדָבָרִים הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ, נִקְרָא רֵעַ אָהוּב אוֹהֵב אֶת־הַמָּקוֹם אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת מְשַׂמֵּחַ אֶת־הַמָּקוֹם מְשַׂמֵּחַ אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה

(1) רבי אמיר זאגט: וואר זיך איט דער תורה בעטאָפּטיגט אום מיהרער זעלבזט ווילען עררייכט פֿיעל דינגע, אום ניכט נור דיעזעז, זאָנ־דערן דיע גאַנצע וועלט ערלאַנגט דורך מיהן וואָרט. עד וויבד גענאַנט פֿרײַנד, גענעבטער; עד זיעבט גאָטט אום זיעבט דיע אענטען, עד ערפֿרײַט גאָטט אום ערפֿרײַט דיע אענטען. זיע זטאַט־

חויזדוקקזוייזט דער סיליגען סריפֿט חיזבעריימטיימט, וואָהרענד דיע גמרא[1]) חין קאל־דאָקטער מודאַרט חצגעפֿאסט חיזט. צרייתות דאָדער צרייתא צעדײַטעט „חויסערהאלב" אום ניגט חן, דאס דיעזע חויזפרוכט דער מסנה־זאַמלונג דעז רבי יהודה הנשיא חצגעפֿאסט אום מזאַמענגעזטעלט, צעלעטונגזוייזע ניכט חן דיעזע זאַמלונג חויפֿגע־כאָמען וואָרדען. גאַלאָדט זיי דער, גאָטט, דער ערווײַלט סאָט ז׳ע, דיע וועזען, אום חיסרע לעהרע, דיע דאז ערהאַצאַזטע, דיע פֿערצרייטונג דער וואָהרהייט חים דיעזעט גאָטטעז חמטלעצט.

1 רבי מאיר[2]) זאגט: וואר זיך מיט דער תורה בעטאָפּטיגט אום חיסרער זעלבזט וויללען, וויל ער דיע ערהאַצאַזטהייט אום גראַסט דער תורה ער־קענט. דיע בעטאָפּטיגונג מיט דער תורה, וויל גאָטט עז גאַנצען אום אום דיע גע־זאָנדט אין ליכטיגער וועזע ערפֿוללען זו קאָמען, וואָרד חלז „בעטאָפּטיגונג מיט דער תורה אין עדלער וועזע" צעזייכנעט, ניכט חצער חלז „בעטאָפּטיגונג מיט דערזעלבען חיסרער זעלבזט וויללען." דיעז חיזט חוין דער זיכן יענעז חויזפֿרוכטז: „יעדעראַללז בעטאָפּטיגט מאן זיך מיט דער תורה, וואָען חוין ניכט אום חיסרער זעלבזט וויללען, דאָן דאַדורך גע־לאַנגט מען נאָך זור בעטאָפּטיגונג מיט דערזעלבען חיסרער זעלבזט וויללען," ער ערלאַנגט פֿיעלע דינגע; דיע אין דער תורה חויזגעפֿאָכטען זענגונגען: לאַנגעז לעבען, נאַכ־קאָמען, גלוק, רייכטום אום עסרע. אום ניכט נור דיעזעז, דאס ער זיינע וואָהרע חויפֿנאַצ אום וואָהרעז גלוק ערלייכט, זאָנדערן דיע גאַנצע וועלט ער־לאַנגט וועלט דורך חיסן; וואָען זעלבזט נור אין זאָלכער מאַס גענעבט האָטטע, זאָ וואָלט דיע וועלטאָפֿפֿונג ניכט פֿערגעבעז גענוגזען. ער וויבד גענאַנט פֿרײַנד אום גאָטטעז גאָטטעס דער מענטען: ער וויבד פֿאָן גאָטט גענעבט אום ערלאַנגט חוין דאז וואָהלוואָללען דער מיטמענטען. ער ליעבט גאָטט דורך זיינע עדלע גענינונג, דורך וועלכע ער דיע פֿאָרטריפֿטען גאָטטעז חין חומיגענוטליגער וויזע ערפֿוללט, ניכט חוין פֿורכט פֿאָר זטראַפֿע אָדער חין דער הָפֿפֿנונג חוין צעלאָהנונג, אום ליעבט דיע מע־טען חלז גאַנאָפֿפֿע גאָטטעז; חוין דיע, וועלכע חיינען זוכהאפֿטען לעבענזוואָנדעל פֿיהרען. היערדורך ערפֿרײַט ער גאָטט, דער חיינע זאָלכע עדלע גענינונג אום האַנדלונגזוויזע וואָגט, אום ערפֿרײַט דיע מענטען דורך דען גוטען, צעלעהרענדען חיינפֿלוס, דען

ער

1) זיעהע חיינלייטונג זייטע II.
2) זיעהע אָבות פרק 4 מטנה 12.

כז בֶּן־הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפִם צַעֲרָא אַגְרָא: (27) בן הא הא[1]) זאגט: נאך פּער= הֹלטניז דער מיִסט חיזט דער לָהן.

פּרק ששי.

פֶּרֶק קִנְיַן הַתּוֹרָה.[2])

זעכזטער חבסניטט.

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה
בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם,
א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל־הָעוֹסֵק

ע: זעהרט דיע ווייזטן מין דער זפּרַכט דער אטנה. גענָאבט זיי דער, דער ערווֹהלט הַט זיע מוכ מיהרע זעהרע.

פּרק ששי.

זעכזטער חבסניטט.

פֶּרֶק קִנְיַן הַתּוֹרָה.[2])

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה
בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם,
א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל־הָעוֹסֵק

ע: זעהרט דיע ווייזטן מין דער זפּרַכט דער אטנה. גענָאבט זיי דער, דער ערווֹהלט הַט זיע מוכ מיהרע זעהרע.

---

1) דאז נעמיכטליכע חוֹבער דיעזען לעהרער זיעהט מסנה 26.
2) דיעזער חַבטניטט ווירד „קנין התורה" גָענַאנט דער זעהרע גענַאנט, ווייל ער נור פּגָן דעו פּגָרגוֹגען דער תורה מוכ לער בעטֹאפּטיגונג איט דערזעלבטן הַנדעלט.
3) זיעהע מייכוייטונג זיטע III.

כו בֶּן־בַּג בַּג אוֹמֵר, הֲפֹךְ־בָּהּ הֲפֹךְ־בָּהּ
וַהֲפֹךְ־בָּהּ דְּכֹלָּא בָּהּ וּבָהּ תֶּחֱזֵא
וְסֵיב וּבְלֵה בָּהּ וּמִנַּהּ לָא תְזוּעַ
שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה׃

(26) בן בג בג זאגט: וועגדט זיט
כין חוכד הטר, דענן חללטז חיזט חין
חיסר חוכד דוכך זיט ווירזט דו זטסטן.
וועגדט חלט חוכד גרוי חין חיסר חוכד פֶּתֶן
חיסר ווייכט כיכט, דענן טז גידט פֶּוֹל
דיך כיכטז בטזזטרטז חלז זיט.

בטן, פֶּתֶרטגטגמַכגטן חוכד פֶּרייי פֶּתֶן דער וועזט. חיין הונדערטיאהריגער
דענקט כיכט אטהר אַן דיאזט וועלט חוכד חיהרט פֶּרוֹילען, זאָגדערן חיזט כור איט דעת
גטדאַנקטן אַן דאַז זעבטן דער קוֹמפֶּטיגטן וועלט בטטאָפֶּטיגט, אַז: אָב טר טאָן חין
יענט וועלט חייגטגאַנגטן וואָלט.

26 ב | ב ג ב ג זעבטט זור לייט דט: רבי יהודה בן בתירא, דער זו גוזטן דט:
הזז חוין דיט פֶּוֹלזטטוווֹרדט פֶּערלִיכטטט המטטט.1) זיין פֶּזוֹלער כאט חיזט יוֹחָנָן
בן בג בג. דען כאט בג בג המלטן אַנכט פֶּוֹר דן כאט דט: פֶּאַטערז, כאַך
דאזזן בטקאַנטן כאט דער זאָה גטנאַנגט וואורדט, וויל זטטלטערטל יונג אַן יאַהרן
גטזטאָרבן זיין. אַנדערט זיך דער אַנזיכט, דאַס ב| בג בג חיין פראָזעליטט גטוואזן
זיין חוכד דען כאט ב| בג בג טרהאַלטן המבט, וועלכער דן לאַהזטווערט פֶּוֹלק טטט=
המלטט, גוייך חוכזערטט זטאַטפֶּאַטער חברהט, זו דאזזן כאט ביי דער חיבערגאַבט
דט בונדטזלייכטז דער בוכזטאַבט ה היללוגטפֶּוֹגט וואורדט. דיאזלבטן גטטיכטליכטן אַנ=
גטדאַנקטן אַן דאַז זעבטן דער קוֹמפֶּטיגטן וועלט בטטאָפֶּטיגט, אַז: אָב טר טאָן חין
יענט וועלט חייגטגאַנגטן וואָלט.

26 ב | ב ג ב ג זעבטט זור לייט דט: רבי יהודה בן בתירא, דער זו גוזטן דט:
הזז חוין דיט פֶּוֹלזטטוווֹרדט פֶּערלִיכטטט המטטט.1) זיין פֶּזוֹלער כאט חיזט יוֹחָנָן
בן בג בג. דען כאט בג בג המלטן אַנכט פֶּוֹר דן כאט דט: פֶּאַטערז, כאַך
דאזזן בטקאַנטן כאט דער זאָה גטנאַנגט וואורדט, וויל זטטלטערטל יונג אַן יאַהרן
גטזטאָרבן זיין. אַנדערט זיך דער אַנזיכט, דאַס ב| בג בג חיין פראָזעליטט גטוואזן
זיין חוכד דען כאט ב| בג בג טרהאַלטן המבט, וועלכער דן לאַהזטווערט פֶּוֹלק טטט=
המלטט, גוייך חוכזערטט זטאַטפֶּאַטער חברהט, זו דאזזן כאט ביי דער חיבערגאַבט
דט בונדטזלייכטז דער בוכזטאַבט ה היללוגטפֶּוֹגט וואורדט. דיאזלבטן גטטיכטליכטן אַנ=
גאַבט גטלטן חוין אַנ דיאזט חוכד וואַהרן חין גייזטיגטר חוכד חיין חיהר חוכד וויכט כיכט פֶּאָן חיהר; חוין חין דיאזט אַנלטר, וואָן דיאזט
קרוֹפֶּטט טווידטן, בוייבט דער בטטאָפֶּטיגונג איט דער תורה חוכד דאט זעבטן כאַך

---

1) זיטט פֶּאַטן פרק I אַנכט 12.

דערזעלבטן

שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ בֶּן־אַרְבָּעִים לַבִּינָה
בֶּן־חֲמִשִּׁים לֵעֵצָה בֶּן־שִׁשִּׁים לְזִקְנָה
בֶּן־שִׁבְעִים לִשֵּׂיבָה בֶּן־שְׁמוֹנִים
לִגְבוּרָה בֶּן־תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ בֶּן־מֵאָה
כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם׃

חיין דרייסיגיאהריגער פֿון דיע קרחפֿט,
חיין פֿיערליגיאהריגער פֿון דיע חיימזיכט,
חיין פֿונפֿציגיאהריגער פֿון דען רחט,
חיין זעכציגיאהריגער פֿון דאז חלטער,
חיין זיעבציגיאהריגער פֿון דאז גרייזע־
חלטער, חיין אכטציגיאהריגער פֿון דיע
העכזטע קרחפֿט, חיין נײַנציגיאהריגער
פֿון דאז נעזוּיגטע זינגען, חיין הונ־
דערטיאהריגער איז, אלז ווערט ער
געזטאָרבען, פֿאָרטגענאמען פֿון פֿאָלק
פֿון דער וועלט.

שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ בֶּן־אַרְבָּעִים לַבִּינָה
בֶּן־חֲמִשִּׁים לֵעֵצָה בֶּן־שִׁשִּׁים לְזִקְנָה
בֶּן־שִׁבְעִים לִשֵּׂיבָה בֶּן־שְׁמוֹנִים
לִגְבוּרָה בֶּן־תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ בֶּן־מֵאָה
כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם׃

חיין דרייסיגיאהריגער פֿון דיע קרחפֿט,
חיין פֿיערליגיאהריגער פֿון דיע חיימזיכט,
חיין פֿונפֿציגיאהריגער פֿון דען רחט,
חיין זעכציגיאהריגער פֿון דאז חלטער,
חיין זיעבציגיאהריגער פֿון דאז גרייזע־
חלטער, חיין אכטציגיאהריגער פֿון דיע
העכזטע קרחפֿט, חיין נײַנציגיאהריגער
פֿון דאז נעזוּיגטע זינגען, חיין הונ־
דערטיאהריגער איז, אלז ווערט ער
געזטאָרבען, פֿאָרטגענאמען פֿון פֿאָלק
פֿון דער וועלט.

כה הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא בֶּן־עֶשֶׂר שָׁנִים לַמִּשְׁנָה בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת בֶּן־חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה בֶּן־עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף בֶּן־

(25) ער פּפֿלעגטע זו זאגען: חיין פֿונפֿיאָהריגער פֿון דיע הייליגע סריפֿט, חיין צענניאָהריגער פֿון דיע מתנה, חיין דרייצעניאָהריגער פֿון דיע מצות, חיין פֿופֿצעניאָהריגער פֿון דיע גמרא, חיין אכטצעניאָהריגער פֿון דיע עסה, חיין צוואַנציגיאָהריגער פֿון דאָז זטרעבען,

בַּמּוּד עֲרֻבָּעגען, מוכיער מֵנטייל מַן דעל תורה מוּנד מַן דעם זעבען נַאך דעזעלבען על־ המַנטען בוייבען אָפֿט מוּנד ווּיר ניכט זָאלכער פֿרעכהייט מַנהייאָפֿמַנען.

25 ער פֿפֿלעגטע זו זאגען: חיין פֿונפֿיאָהליגער פֿון דיע הייליגע טרִיפֿט, וועדע מַנגעהמַנטען, דיע הייליגע טריפֿט, וועלכע מוּיזן דעל פֿיערונד־ צוואַנציג הייליגען בוכערן (תורה, נביאים מוּנד כתובים) בעזטעהט, זו זערגען. דיעזע לייט פֿון דעל בעגינען דעז מייגענטליכען מוּנטערליכט: בעזטיאַט יהודה בן תימא זאָר פֿון דַם: עלטערהויז, מין וועלכעם דַם קינד נַאך ערלַנגטער קאָרפֿערליכער קרִאָפֿטי־ גונג אָפֿגוכיט פֿרוהע טאָ מַנגעלעגט מוּנד מין דיע זעהלען דעז יודענטוּאַז מייג־ גענפֿלט וועדעל זָאלן. פֿון דעל בעגינען דעז מייגענטליכען טוּבעזוכז: בעזטיאַט יעלַנך דער תלוד דַם: זעכזטע יַאהר פֿון קלאָפֿטיגע מוּנד דַם: זיעבטע יַאהר פֿון טוואָכליכע קינדער. חיין צעהניאָהריגער פֿון דיע אטה.[1]) נַאכדעם דַם: קינד פֿון יַאהרע היגדורך איט דעם מינהַלטע דער טריפֿטליכען זעהרע בעקַנענט גענַאכט וואור־ דע, בעגינגט עז מוּיך?) איט דעם זעלבען דער אַנדליכען זעהרע מוּנד צוואַנ צוּאַכזט

---

1) פֿעלגליכע הייליגטוג זייטע III.

2) דאז לעבען דער הייליגען סריפֿט דערף ניכט וויפֿהאַלטען, זאָלל פֿיעלמעהר עס־ וועלטע וועדען; עזעמזאָ הַעזט דיע טאָטיגקייט דער כאַזטפֿלַנצען לעזעמזפֿמיטטע ניכט דיע טאָטיגקייט דער פֿאָרפֿעלגעטעלטען זטופֿען וויפֿ.

3) פֿעלגליכע הייליגטוג זייטע III. (9) ט

כד הוא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם,
וּבוֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן: יְהִי רָצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

(24) טר פּלעגטט לו זאגטן: דער פּרעכט קאָמט אין דיע העללט, וואָד דער סאַמאַפּטט קאָמט אין דען גאָרטן עדן. עז מאָגט דיין ווילט זיין, עוויגער, וואָמער גאָטט, וואָד גאָטט וואָמער פּאַרדינט וועלד דאָס טרעפּיט וואָדד דאז סיילינטוס צאָלד אין וואָמערן טאגטן וואָד גיב וואָ וואָמערן אָנטייל אין דייגער לעטרט.

כד הוא היה אומר, עז פנים לגיהנם,
ובושת פנים לגן עדן: יהי רצון
מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו
שיבנה בית המקדש במהרה
בימינו ותן חלקנו בתורתך:

(24) טר פּלעגטט לו זאגטן: דער פּרעכט קאָמט אין דיע העללט, וואָד דער סאַמאַפּטט קאָמט אין דען גאָרטן עדן. עז מאָגט דיין ווילט זיין, עוויגער, וואָמער גאָטט, וואָד גאָטט וואָמער פּאַרדינט וועלד דאָס טרעפּיט וואָדד דאז סיילינטוס צאָלד אין וואָמערן טאגטן וואָד גיב וואָ וואָמערן אָנטייל אין דייגער לעטרט.

24 דער פּרעכט קאָמט אין דיע העלל. דער מיידלוקק עז בעדי־ טט פּעזטיגקייט וואָד בעזאַרלוכקייט אין גוטעם וואָד וואָך אין טעכטעם זיגע. פּעזטיגקייט וואָד בעהאַרלוכקייט אין טעכטעם זיגע מרטעט אין פּרעכהייט וויז, דיע זיך אין דען גענידטיגטען מיפּרעכט. וויז דיעזעם גרונדע וויכד דער פּרעכט אין העברעיטען איט עז פָּנִים בעצייכנעט. דער פּרעכט קענט קיינע רוקקיכט גענע זיך זעבזיט וואָד זיך ניכט גענע מענדערע, בעגעהט היערדורך דיע גרעמטען זינדען וואָד פּלעגט דאהער דער גאָטטלוכען בעזטלאַנג מהייס. זי זעהרען וואָך מוזערע וויזען: „אין פּרעכער פּערפּלעגט טויעמלוך דער זינדע" וואָד „יערוזלעם וואָלדע ניכט צער־ זטערט, בי: דאָ: טאַגעפּהל ערזטאָרבען וואָר וואָד דער קליינע זי פּיעל גענוג המטטע וויע דער גרעמע." וואָ: ד דער טאַהאַפּטע קאָמט אין דען גאָר־ טען עדן. בּוֹשֶׁת פָּנִים בעצייכנעט דיע טאָד פּאָר זיך זעבזיט וואָד פּאָל מענדעל, דיע יעדע מוגרעכט פּער העלל וואָד דיע זיך עבענפּאַלז אין דען גענידטיגקייט מיפּרעכט. זאָכע: טאַגעפּהל ערהלט דען טאַהאַפּטען זטעט: וואָך דעם פּפּאָד דער טוגענד וואָד גאָטטע: פּורכט. דער טאַהאַפּטע ערווירבט זיך דאהער דיע היאַלטע גלוקקזעליקייט, ד' ה' זיינען מענטייל פּם גאָרטען עדן. דער תלמוד זעהלט: „וער פּאָ לזכטיגער טאָד ער־ פּלעלט וויזע, פּערפּלעגט ניכט זאָ זייכט דער זגדע" וואָד „וער וויינט בעגאַנגען וואָד זיך מיהרער טאָט, דעם ווערדען זיינע פּערגעהונגען פּערגיהען".

דיעזעם זיינעם מיזפּרוכע לגט יהודה בן תימא דאָ: געבעט אַן: ע: אָגט דיין וויזע זיין, עוויגער, וואָמער גאָטט, וואָד גאָטט וואָמערער פּאָ־ טער, דאָם ערבזיט וועלדע דאָ: היזיגטוט בּאָד אין וואָמערן טאגען וואָד גיב וואָ: וואָמערן אָנטייל אין דיינער זעהרע. דער לזאַמאַנהאַנג דיעזע: וואָגטע: איט דעם מיזפּרוכע דלפּטע זיך ערקלערען דורך דיע איטטיזונג וואָ־ זערער וויזען, נאָך וועלכער פּאָר דעם ערטיינטן דע: בָּוֹשֵׁיהַ דיע פּרעכהייט מיבערהאַנד נעהאַלען וויערד. וואָמערע אטגה טזיעמט דאָהער איט דעם וואָגטע, דאָם דיע ערלאָזונג

בּאָד

וְאֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַרְתִּי · תַּלְמִידָיו
שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם
וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה
אֱלֹהִים ׀ תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת
אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ
יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ׃ כג יְהוּדָה
בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל
כַּנֶּשֶׁר רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי
לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמָיִם׃

ערצען: דאז גיהנם זוכט זינקען הינאב
זין דיע גרובע דעז פערדערבטען, דענן
עז הייסט (תהלים 55,24): דו, ך
גאָטט, פֿוהרזט זיע הינאב זין דיע
גרובע דעז פערדערבטען, דיע מאָנטער
דעז בלוטעז חומד דעז טרוגעז; זיע
ערלייכטען ניכט דיע האַלפֿטע חיהרער
טאָגע; זיך חבער פערטרויע חויף דיך.

(23) יהודה, זאָהן דעז תימא, זאָגט:
זיי פֿעזט ווי דער לעאָפּארד, לייכט ווי
דער אדלער, ראַש ווי דער הירש חומד
זטארק ווי דער לייֿוו, צו ערפֿוללען
דען ווילליען דייגעז פֿאטערז הים
היממל.

דם: גיהנם, דיע קוואַלען דער היאָויטע; טלאַפֿען מיר דער קאָמענדען וועלט, חומד זינקען היכאַב מיר דיע גרובע דעז פֿערדערבטען: טאָן מיר דיעזער וועלט, דענן דיע זיידעטאַפֿט דעז זטאָלצעז חומד נייִדעז, דער עהרי חומד גענוסזוכט אַכט זיע חומ־ ערזאַטטזיך חומד חומלופֿריעדען, זאָ דאַס זיע חויך אַן מיהרען גענוזזען חומד מיהרעם בעזיטלע קייִנע פֿרייִדע חומד בעפֿריעדיגונג פֿינדען. דענן עז היימט: דו, ך גאָטט, פֿוהלזט זיע היכאַב מיר דיע גלובפֿט דעז פֿערדערבטען, דיע מאָנטער דעז בלוטעז; דיע לור בעפֿריעדיגונג מיהרע: זטאָלצע: חומזטאָנדען חויך בוזט־ טוד חויך זיך זאַדען, חומד דעז טרוגעז; דען זיע חוי: נייד אַגוועגדען, חום דיע ער־ פֿאָלגע אַנדערער צו צעזטאָרען. זיע ערריכטען ניכט דיע האַלפֿטע חיהרער טאָגע; חויך דיע לייט דעז חירדיטען זעבען; דיע זיע דורך גענוסזוכט פֿיר דיע אַכ־ דערע האַלפֿטע, פֿיר דאַז קונפֿטיגע וואַהלע זעבען, חייגלויטיטען גלויבען, גענט חיהרען דורך חיהרע טוגכטען חייגענטאַפֿטען חומד דערען פֿאָלגען פֿערזאָרען. חיך אַבער פֿערטרויע חויף דיך; דער גטלעכטע פֿינדעט אין אַלזען זאַגען דורך זיין חונערטאַ־ טערליכע גאָטטפֿערטרויען בעפֿריעדיגונג חומד רוהע.

23 יהודה, זאָהן דעז תימא, זעבטע וואַהרטייזיך לור לייט דעז רבי עקיבא.[1]) חיבער דיע זעבענגעטיכטע דעז יהודה בן תימא חיזט חום ניכט נאַהערע: חיבערזיפֿערט: יי פֿע:ט ווי׳ע דער זעאָפּארד; יי בעהארליך חומד חויזדויערנד אין דער ער־ פֿיללונג דער גאָטטליכען פֿאָרטריפֿטען, אָהנע דיך פֿאָן חפאָטטערן חומד פֿערפֿאַהרען בע־ יכפֿוזע צו זאַגען, גלייך דעם זעאָפּארד, דעם וועניגער גראָטע קאָרפּערקראַפֿט אַן־ חונעראַדליכע בעהארליכקייט זטאַרקע פֿערזייהט. זיי כט ווי׳ע דער אַלזער, דער דורך האָהען פֿלוג חומד דורך ווייטען בויקק יך חויזלייכנעט. זאָ זאָל חויך דער חעכט יך צו חיינער גייטיגען האָהע עאפּאָרטווינגען חומד דורך יין ווייטבליקקען חיאַטאַנדע יין, דאַז גוטע פֿאָלק באַען צו טיידע חומד דאַז זעטזטערע פֿאָן יך פֿערן צו האַלטען.

---

[1]) זיעהע אָבען פרק III משנה 17.

מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע, תַּלְמִידִין שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ

ווּעזען קעגנלייכטען דיע סוֹלטר חוּמזערעז פּֿחטערז חדרים. דאָזעז חויבט, זטאָללטר זיין חוּד חמּפּרוכזפּאָללטז וועזען קעגנלייכ־ כטן דיע סוֹלטר דטז נאָטטולאָזען דלטס. וואז חיזט דער חוּמזטערסיטד לוויסטן דען סוֹלטרן חוּמזערעז פּֿחטערז חדרים חוּד דען סוֹלטרן דטז נאָטטולאָזען דלטס? דיע סוֹלטר חוּמזערעז פּֿחטערז חדרים גטמיטסטן מין דיעזער וועלט חוּד טרדטן דיע קאָממטדט וועלט. דטן טז הייסט (מסלי 8,21): זו פּטרטרדטן מיינען פּרוֹיכדטן דויערכדטז חוּד חיכרע סאָטט פּוֹללט חיק. דיע סוֹלטר דטז נאָטטולאָזען דלטס

מַנדערן טויט חוּד היערדורך גטגט דאָז גטזטטן נאָטטטז זיך וועדטט. זטאָלטר זיכן, דער מַנדטרל גטגטבֿבר זיך חֹבערהטבט, כור זיין חייגטנז חיכטערטזזט, ניכט מַבער דאָז מַנדערער בטמַכטטט, חוּד חיט מַזזטן חיטטטזן כַּך טהלע טרמַכטטט. חוּכד מַנפּרוכפּאָזזז וועזטן, דאָז חי חייגט חמּסזאָזען פּערמַגגטן כַּך בטזיטן חוּד גטנוס זיך חֹבמטרט. דיזזט חייגטנאָפּטן קטנכלייכטן דיע טזֹלטר דטז נאָטט־ זאָזען בלטס, דער דיזזט טזטכטן קמרמקטטרזֹגט חין הָהטע גרמדט בטזמס. חיט חיטגֹכזטיגט בזיקקט טויטט בזט חוין דאָז פּאָן נאָטט גטזטגכטטט פּאָזק דער מיזרמַעטטן, חיכזבטזָמַנדערט חוין דאָז פּריעדליכט חוּד זיטטליכט פּמַחיליטבטן דער־ זעלבטן. חיט זטאָלן חוּד חייגטנדֹקטן טרווידעלטט ער דטן טרזטטן בָּמטן דטז בָּלָק: „גטהט לורֹקק חין חֹבער זמַנד, דטן דער עוויגט פּערווייגטרט זז חיר, חיט חֹבך זו גטהטן," מַז: אָב דיזזט בטגלייטוג ניכט טהרטפּאָזן גטכוג פֹּל חיהן גטווטזטן זיי, וואָה־ רטנד ער דער וומַהרהייט גטאָמם הֹטטט מַכטוואָרטטן חֹזזטן „גאָמט פּערווייגטרט זז, דמם חיך חיזרמַטן פּערפּוכט." זייט המַבזוכט טנדיך גמַב ער זו טרקטגגטן דורך דיע פּאָרויזטטלוג, דמם חיהפ בוק חין הוי: פּאָזן גאָזד חוּד זיבער ד' ה' רייכיכטן זאָהן גאָבט, טבטגזאָ וויע ער כַּך דער חֹבערויפּערוג דורך זייט בטגטהרליכקייט חוּך חיין זיטטטלאָזזט זטבטן דיזזט. וומַ: חי:ט דער חוכטטרטיטד היכזיכטיך דט: חידיטטן חוּד קֹגפּטיגטן וואָהטן: זוויטטן דטן טֹלטרן חוכזטרט: פּמַטטר: חברהפ חוּד דטן טֹלטרן דט: גאָמטטלאָזטן בזטפ? דיע טֹלטר חוכזטרט: פּמַטטר: חברהפ גטכיטטטן חי דיזזטרוזטן, דטן זיע זיד גזֹקקלִיך חוּד זו פּריפּדטן חיך חיזרמַטן בטזיטדטן המַט, חוּד טרמַגטן חיט זטאָרקטגדער גאָטטטרגטבטהייט חוּד זטאָרקטגדפּמ גאָטטפּערטלויט דיע חיהגטן חויפּערזטגטן פּרֹפּוגגטן חוּד טכטבטהרוגגטן. חוּכד ערבטן דיע קאָממטגדטן וטזֹט,חי וועכטר זיע דער וומַהר־ המַפּטן גזֹקקזויקקייט טייהמַפּטיג וועדטן. דטן טז הייסט: זו פּערערבטן חייגט פּרֹיגדטן דויערכדטז: גזֹקק חי דער קאָממטגדטן וועלט חוכד חיהרט טאָטזט חי דיזזטר וועלט פֹּלֹלט חיך. דיע טֹלטר דטז נאָטטולאָזען בזטפ ערבטן

דמז

אֶת־יִשְׂרָאֵל : כּכ בָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־בִּלְעָם הָרָשָׁע· עַיִן טוֹבָה וְרוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה

זאָלדען דען ירצעס, דער זאָלדיגטע הונד איזרחעל זור זאָלדע פֿערלייטעטע.

(22) יעדער, דער פֿאָלגענדע דריי חייגענשאפֿטען צעזיטלט, נעהאָרט זו דען סוֹלערן חומערעז פֿחטערז חברהס, הונד דער דריי חנדערע חייגענשאפֿטען צעזיטלט, נעהאָרט זו דען סוֹלערן דען גאָטטלאָזען צליעס. גוטען חויגע, צעסיידענער זינן הונד חנזפרוכזלאָזען

זיך בעלוג חויך חוכזערע אטנה זאָגען דיע ווייזען: „היל דען פֿראָמאָן, ניכט גענוג, דאָס זיע זעלבזט טוגענד חיבען, זיע פֿאָרדערן זיע חויך ביי מיהרען קינדער הונד עקקעזן ביי זי דאָ: עגדע זוֹלער גענטעכטער. וועהע דען פֿרעפֿוֹלערן, זיע פֿערפֿאָלגען ניכט נור זעלבזט דען קוואָלען דער האָוֹלט, זיע בוֹרדען זיע חויך נאָך מיהרען קינדער הונד עקקעזן חויך."

22 יעדער, דער פֿאָלגענדע דריי חייגענשאפֿטען בעזיטלט, גאהאָרט זו דען טוֹלערן חוכזערז: פֿאָטערז חברהס, דעזען ווילקען דעס וואָהלס דער גאָטלאָזען חעכטהייט גאָלט. חונד דער דריי חנדערע עכטגענגע= זעטלטע חייגענשאפֿטען צעזיטלט, גאהאָרט זו דען טוֹלערן דעז גאָטטלאָזען בלעס, דעס חיין האָהער גראָד דער פֿאָפֿעטיע פֿערזיעהען ווערדע[1]), דאָס זיע דען חוֹבריגען פֿאָלקערן גלעזגענהייט זור פֿערפֿאָלקאָמאָנג גענעבען ווער. „הַלְכִיד טוֹלער" בעלייהט זיך היער חויך דיעזעניגען, דיע זיך יעכט חייגענשאפֿטען מע= ייגען, וועלכע דיעזע ביידען פֿערטרעטער דעז גוטען חונד דעז טוֹלכטען חיכט האָטטען. גוטע: חויגע, וועלכע: דאָ: גייטיגע חונד קאָרפּערליכע גלוֹק חַנדערער איט וואָהלוואָלען בעטראַכטעט חונד זו פֿאָדערן זוכט. בעטיידענער זיכ, דער זיך זיע גענגען חַנדערע חוֹבערהעבט אָדער זטאָלץ לייגט, זאָנדערן דיע פֿאָלגען חַנדערער האָהער זטעלט אָ: דיע חייגענען. חונד חַזפרוכזלאָזע: וועזען, דאָ: ניכט נאָך גענוגען חונד חירדיטען פֿרוֹידען טראַכטעט, זאָנדערן איט חַלעס לופֿריעדען חיזט. דיעזע חייגענשאפֿטען קענלייכען דיע טוֹלער חוכזערז: פֿאָטערז: אברהם, דער דיעזע עדלען קאָראַקטערלאָגע חיין האָהעס גראָד בעזאָס. זיי גוטע: חויגע בע= קוגדעטע זיך בייזפיעלוועזע דורך זיי גאבעט פֿוֹר דיע בעוואָהנער פֿאָן סְדוֹם הונד עֲמוֹרָה, דורך דיע דעס לוֹט חייגעגד: גאבראַכטע היפֿעס, ווע דורך דיע פֿאָן אברהם בעטהע= טיגטע נאָכזוכעלויזע חוֹבערהויפֿט. זיינע בעטיידעהייט ערקעגעט ווער אָ דעס חויז= רופֿט „חיך בין זוכזב הונד אַפֿר" הונד אָ זיינער חוכזערדונג איט עֶפְרוֹן. זיינע חַנזפרוכזלאָזיגקייט לייגטע זיך אָ זיינער פֿערליכטלייזטונג חוין דיע חיהס איט רעכט זו= קאָמאָנדע קריעגזבוֹיטע, פֿאָן וועלכער טר „וועדער חיינען פֿאָדען נאָך חיינען טוהליעאָטן" חַנגאָהס. באָזע: חויגע, דאָ: איט אויסגוזט הונד נייד חויך יעדען ערפֿאָלג חיינע:

חַנדערן

[1]) עדעמאָן דעס לָבָן, נאָך דער לעסלע דעז חלמוד.

לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה זָכָה וְזָכָה
אֶת־הָרַבִּים זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת יְיָ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו
עִם יִשְׂרָאֵל, יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט חָטָא
וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים
תָּלוּי בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל חַטֹּאות
יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא

דוסע לו טהון. משה ווחר זעלבזט טוגענד־
סהפט חונד פֿוהרטט חויך דיע מענגע
לור טוגענד, דחז פֿערדיענזט דער מענגע
הֿאגנט חיסס עהרענד חן. דענן עז הייסט
(הדברים 33,21) : דיע גערעכטיגקייט
טהחט עד חונד זייגע רעכטע מיט
חיזרחעל. ירבעם זחֶן דעז נבט זוֹנדיגטט
חונד פֿערלייטעטט דיע מענגע לור זוֹנדע,
דיע זוֹנדע דער מענגע הֿאגנט
חיסס דויערנד חן. דענן עז הייסט
(מלכים ח׳ 15,30) : וועגען דער

בריגען, זָן קַחן ער קיינע וועהרע בוסע טהוו, וויל ער דורך דַז פֿערבערעכען דער
פֿערפֿוהרונג חונד דעזען פֿאָלגען זיינע לייטגענָזזען חונד דערען נַכקָאָמען חויך דיע
טוענטע בַהן גענוייטעט חונד דַזרוך חיינען פֿאָרטגעזעטלט נַכטיילִיגען חיינפֿלום חוֹבט.
טרעפֿפֿענד חיזט יענער בעגרוֹנדעגדע חויזפֿרוך דעז תנאוד, וועלכער זויטעט: „וועל
דַז בעזטעבען הַט, מַנדערע פֿוֹר דיע טוגענד לו גענוינען, קַחן דיע זוֹנדע ניכט בע־
וירקען, זָנזט וואָרע ער דען קוועלען דער חוגטער וועלט מַנהייאגטגעבען, וואָהרענד זיינע
יוֹנגער דער זעליגקייט טיילהַפֿטיג וועדען. וועד מַנדערע לוק זַגטער פֿערזייטעט,
וירד דער גענעגענהייט לור בוסע פֿערזוטיג, זָנזט קאָגט עז, דַט ער חיק עמרַדיע־
וואָלע פֿוֹנדט חונד זיינע יוֹנגער דיע קוועלען דער הַזָּע לו בעזטעהען הֿאטטען.“ אטה
וואַר זעלבזט טוגענדהַפֿט חונד פֿוֹהרטע חויך דיע אענגע לור טו־
גענד, דַז פֿערדיענזט דער אענגע הֿאגנט חיהק עהרענד ַן. מַן
דַז גוטע חונד הערזיכע, וועלכע דורך דיע פָֿן אטה חֵבערבַכטע זעהרע חויגע־
בט וירד, חיזט דַז פֿערדיענזט אטה׳ז, דיע פָֿלגע זיינער בייפיעזָזען הינגעבונג ַן
זיינען היזיגען בערוך. דענן עז הייסט: דיע גערעכטיגקייט דע: עוויגען
טהַט ער חונד זיינע רעכטע איט חיזרַעל. עז חיזט דיע: חיין פֿעלז חוי־
דעם זגטען דע: ָן, דער כַך דער חֵבערזיעפֿערונג חויך חַז וועלקען אטה׳ז גַ־
געוַנדט חונד ַן: בעלגזטעזלט פֿוֹר דיע וואַהרהייט חונזערער אטנה גַנגעפֿוֹהרט וועד,
וויל דיע תורה גַנטרייבט „חונד זיינע רעכטע טהַט עד איט חיזרַעל“ חונד ניכט
„חונד זיינע רעכטע זָהרטע עד חיזרַעל.“ ירבעם זָה: דע: כבט זוֹנדיגטט
חונד פֿערלייטעטט דיע אענגע לור זוֹנדע, דיע זוֹנדע דער אענגע
הֿאגנט חיהק דויערנד ַן, וועזהַלב ער חין דער היזיגען טריפֿט זטעז: (זיעב־
לעהנאַן) בעלייכנעט וועד „ירבעם, דער פֿערפֿוהרער חיזרַעל:“ ער טרַגט דיע פֿעל־
גַטוואָלטונג פֿוֹר דען טויעלכען חונטערגַנג זיינע רייכע. דענן עז הייסט: וע־
גַן דער זוֹנדען דע: ירבעם, דער זוֹנדיגטט חונד מַזרַעל לור זוֹנדע
פֿערלייטעטט. ַן דיעזע חונד ַן מַנדערע זטעלען דער היזיגען טריפֿט וועד דיע
פֿערניכטונג דע: הויזע ירבעם׳ז, דיע פֿערבערעכען דער פָֿלגענדען קָנִיגע חונד טויעט־
זיך חויך דיע פֿערבַנגונג דע: פָֿלקע: ַן: פָֿלגע דער פֿערפֿוהרונג ירבעם׳: בעלייכ־

נעט

אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם· אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי, וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ׃ כא כָּל־הַמְזַכֶּה אֶת־הָרַבִּים אֵין חֵטְא בָּא עַל־יָדוֹ וְכָל־הַמַּחֲטִיא אֶת־הָרַבִּים אֵין־מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ

ניכט זין עדלער חזזיכט געפֿוהרט ווידד, האט חס ענדע קיינען צעזטאנד. וועלכעז חיזט זיין מיינונגזטרייט, דער ניכט זין עדלער חזזיכט געפֿוהרט ווידד? דיעז חיזט דער זטרייט צווישען הלל ושמאי, וועלכע ניכט לענגער צוזאמען לעבען קאנטען (משנה קאפּ׳ 16).

(21) וועגן יעמאנד דיע מענגע זונד גוטעז לייטעט, זאָ קאָממט קיינע זוּנדע דורך זיין. וועגן חצער יעמאנד דיע מענגע זונד זוּנדע פֿערלייטעט, זאָ חיזט חיסס דער צייזטאנד פֿערזאגט,

תְּלוּיָה בְדָבָר בָּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה אַהֲבָה, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה שֶׁהִיא־תְלוּיָה בְדָבָר זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וְיהוֹנָתָן: כ כָּל־מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם

זאכע האבהנגע, הערט דיע זאכע חויף, הערט חויך דיע ליעבע חויף; דיע האבער ניכט פּאָן חיינער זאכע האבהנגע, הערט ניעמאלס חויף. וועלכער חיזט חיינע ליעבע, דיע פּאָן חיינער זאכע האבהנגע? דיעז חיזט דיע ליעבע דעז חמנון לור תמר (שמואל ב׳ קאפּ׳ 13). חוכד דיע ניכט פּאָן חיינער זאכע האבהנגט? דיעז חיזט דיע ליעבע דעז דוד חוכד דעז יונתן (שמואל א׳ קאפּ׳ 20).

(20) יעדער מיינונגזטרייט, דער זיך עלטער חאזיכט גטפּוהרט ווירד, האט חס ענדע בעזטאנד; דער חאבער

במר חיזט, חאבט ביי זיינען איטטיילונגען אן אנדערע מיינען פּערדערבזיכע מיינונגען חוי, מינדעם ער נור דאז חומהרע חוכד נעבענזאכזיכע אנדערן איטטיילט, דיע פּאָן זיינעם זעהרער גטהאלטען ווערטען ואהרהייטען אבער חי זיינעם מיינערן פּערטזיעמט.

19 יעדע ליעבע, דיע פּאָן חיינער זאכע בהאבהנגט, ב׳ פּאָן חאבער פּאָרזאגען, ריינע חוכד פּאָרטיילע, הערט דיע זאכע חויף, הערט חויך דיע ליעבע חויף. דא זיע נור חין דע חאבער פּאָרטיילע, ריינע חוכד פּאָרזאגען וואלטע, זאָ טוויבעט דיע ליעבע איט דעם חויפּהאלע דיעזער חאבער פּאָרזאגען. יוכח וואטט, דאם דוד חיינט קאָניג זיי ווערדע חוכד ער חויך דיעזע וועלט פּערגיכטען חזזט.

20 יעדער מיינונגזטרייט, דער חי עלטער אבזיכט גטפּוהרט ווירד, זור ערגרוֹנדונג דער ואהרהייט, האט אן ענדע בעזטאנד. דיע ואהרהייט חויך דע זיינע ערגרוֹנדעטע חוכד דיע פּערטיעדיגע אייניגע ווערדע זור ערהאלטונג דיעזער ואהרהייט חויך דע זיינען איטטיילונגען חוֹבערזיכטען גטטאלטען. חויך דיע זטרייטענדען זעלבזט האבע, ווייל דער זטרייט קיין פערזאָנליכער, חויך דיע ערייכונג פערזאָנליכען פּאָרטיילע געריכטעטער, זאָנדערן חיי זאכליכער חיזט. חי דיעזעם זיננ זויטער

חויך

יח אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים, סְפוֹג וּמַשְׁפֵּךְ מְשַׁמֶּרֶת וְנָפָה, סְפוֹג שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת־הַכֹּל, וּמַשְׁפֵּךְ שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְזוֹ, מְשַׁמֶּרֶת שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת־הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים, וְנָפָה שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת־הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת־הַסֹּלֶת: יט כָּל־אַהֲבָה שֶׁהִיא־

(18) פֿיער חלטען גיבט עז חונטער דענטן, וועלכע פֿאָר דען ווייזען זיטלעז: סווחמס, טריכטער, זייהער חונד זיעד. חיין סווחמס, דער חללעז חויפֿניממט; חיין טריכטער, דער חויף דער חייגען זייטע חויפֿניממט חונד חויף דער חנדערן זייטע וויעדער פֿאָן זיך גיבט; חיין זייהער, דער דען ווין הערויזקאָמט חונד דיע פֿערגייכע דיע הענפֿט זורקקהאָלט חונד חיין זיעד, דאז דען מענזטויב הערויזקאָמט חונד דאז קערנמעהל זורקקהאָלט.

(19) יעדע ליעבע, דיע פֿאָן חייגער

מיינפֿינדעז, זאָגדערז בעזטאָנדיג מַז: טיילער ביי דז זעהרערן זינד. דיע חן דיעזער חטנה חויפֿגעלאָהנטן חייגענטפֿטן בעליעהטן זיך חוין דיע פֿערטיעדענהייט דז: חור= טיילפֿערחאָגענ: דער טיילער, וואָהרענד חטנה 15 דיע פֿערטיעדענהייט דז: גערעכט= ניזז: קענלייכנעט. חיי| טוומחמ, דער מַלַע: חויפֿניחאָט: דער טוומחמ זויג מַלַע: חָהנע חונטערטיעד חיין, דמ: טרוֹבע וויע דמ: קומַרע, דמ: ווידערליכע וויע דמ: ערקוויקקענדע חונד גיבט ע: דורך חיינע זייכטע| דרוקק וויעדער פֿאָן זיך. חויך דער טיילער, דעזע| חורטייל:פֿערחאָגע| חיינעמ טוומחחע גלייכט, ניחחט מלַע: גהחאָרטע חין זיין גערעכטיגקייט חויך, חָהנע דמ: וואָהרע פֿאָ| דעמ פֿמלטע| חונטערטיידע| לו קאָמַנע| חונד דורך חילגענד וועלכע מַנרעגונג טיילט ער דמ: גהחאָרטע חי חונפֿערטאָנלייכער חייט מַנדערן חיט. חיין טריכטער, דער חויף דער חיייכע| זייטע חויפֿ= ניחחט חונד חויף דער מַנדערן זייטע וויעדער פֿאָן זיך גיבט: גלייך דעמ מַלַע: חויפֿגעהאָנדע| חונד וויעדער פֿאָן זיך גענעגדע| טריכטער גיבט ע: חויך טיילער, דיע מַלַע: גהחאָרטע חין פֿערטיגקייכער וויזע מַנדערן חיטטיילע| קאָמַנע|, יעדאָך ניכט דמ: חורטייל:פֿערחאָגע| בעזיטלע|, חונ דח: וואָהרע פֿאָ| דעמ חונטערטיילע| זיך טרעננע|. חיין זייהער, דער דע| וויין הערויזקאָמט חונד דיע הפֿפֿע זורקקהאָלט: חיין טיילער חיט חיינעמ דעמ בילד דז: זייהער: קאָהנלייכע| חורטייל:פֿערחאָגע| פרַפֿט גענוי דמ: גהחאָרטע, זאָגדערט דמ: וואָהרע פֿאָ| דעמ פֿמלטע| חונד גיבט חין זייגע| חיטטיילונגע| מַ מַנדערע נור דיע זויטערן, פֿערגקאָנדלייכע| וואָהרהייטע| וויעדער. חיי| זיעב, דמ: דע| חהאָלטויב הערויזקאָמט חונד דמ: קערנחהאָל זו= רזקקהאָלט: דיזע: בילד גרַנדעט זיך חוין דיע חיא חלאוד-טרַקטַט כְּנָחוֹת זייטע 7 ערווַהנטע מַרט חונד וויזע דער גענוינונג דז: סלת, דז: פֿייגע| קערנחהאָל. „דמ: וויילענקאָרן וואורדע, נַכדעמ ז: גהטאָלט וואָר, דורך וויעדערהאָלטע: טיטטע| חין חייגעמ זיעב פֿאָ| דעמ דיע חיימערע טיכטע בילדענדע| גערינגווערטיגע| חהאָלטויב (קְמוּחָה), דער דורך דמ: זיעב דורכגינג, בעפֿרייט, בי: דער חיינערע פֿיינע קערן (סלת) חיא זיעב זורקקבויעב".[1]) דער טיילער, דעזע| חורטייל:פֿערחאָגע| חיט דיזעמ בילד פֿערגייכ=

1) סיהם זייטע 507.

וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים חָסִיד, לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים רָשָׁע: יז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ, הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ, עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ, הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה חָסִיד, לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה רָשָׁע:

מיסגומזטיג נעגען זיך זעלבזט; דאס טר נעבט מוכ מכדערט נעבען, חיזט חיין פרחממער; דאס טר ניכט נעבט מוכ חוך מכדערט ניכט נעבען, חיזט חיין בחזעוויכט.

(17) פיער מרטען זיכ מוטטער דען חיבן לעהרהויז נעהעדטען: וועל נעהט מוכ ניכט טהחטיג חיזט, דער סחן דאז פערדיענזט דאז נעהעבן. וועל טהחטיג חיזט מוכ ניכט נעהט, דער מחן דאז פערדיענזט דער טהחט. וועל נעהט מוכ טהחטיג חיזט, דער חיין פרחממער. וועל ניכט נעהט מוכ ניכט טהחטיג חיזט, דער חיזט חיין בחזעוויכט.

עז וועדען מיל דער אטמה חוך לווי מויפגעלחזט, וועלכע ניכט מיט זעהרהויז גענען. דיעז חיזט מיל דעת יכמי מויפוחפחזען, דחם יט מייניגע אחזן הינגעהען, חוך פערמי= זחזוכ זו פינדען, קיפפטיגהין ניכט אהער הימלוגעהען. דיעזע אטמה בעלייהט יך חוך ניכט מויטלייעמליך מיל דען בעזוך דעס זעהרהויזעס זייטען דער טיזער, זחגדערן חוך דען בעזוך דעזעלבען זייטען דעס פחקעס חיך חזזגעמייכט. וועיר מיט זעהרהויז גענהט מוכ ניכט טהחטיג חיזט, חוך דען אפפחגענען זעהרען גחחם המגדעזן זו קחננען, דער המט דחס פערדיענזט דעז גענהעכט. דחס גענהלטע וירד נחך חוכ „דחס זעהרען חיזט דעזהחלב זחגן וויכטיג, וויל עס זוך טהחט פיהרט.“ וועיר טהחטיג חיזט, חוך פערדיענזליכע וועלט מויזלובען חוכ גענהט ניכט חיט זעהרהויז, חוך דורך דען פערקעהר מיט דען גזעלהרטען לייטגענחזזען זיין דען פערחכ= טחט. עך המגדעזט וחהן פערדיענזיך, מיגדעך ניכט דחס זעלבען, זחגדערן חוין דיע מויזבוזג דיע הויפטחכע מיזט. דורך דחס זעלבען וועלט עך חבער חוין זייע קעננטניזז פערחהרען, זייע גזיכעז פערעדען מוכ זייע טהחטען דען פערהחזט= גיזען עגטיפרעכען. וועיר מיט זעהרהויז גענהט, חבווחהן עך חיין לייכיכע וויזזען בעזיטזט, מוכ טהחטיג מיזט מיז דער מויזבוזג זוטער טהחטען, דחס מיזט חיין פרחממער; עך זטרעבט זייע פערפחזזקחממעכ כחך יעדער ריכטוכ הין מיין. וועך ניכט מיט זעהרהויז גענהט מוכ ניכט טהחטיג מיזט כחך דען חל. וועך ניכט מיט זעהרהויז גענהט, דער מיזט חיין בחזעוויכט, דחך עך זטרעבט מיז קייגער וויזע כחך ערייכוכ דער חעכטע= מוכ מיזחעזיטע=מויפגחבט.

18 פיער חרטען גיבט עז: מוטטער דעכטען, וועלכע פחר דען וויזזען זיטזען; עז זיכ דיעז דיעיגיגען, וועלכע ניכט הין מוכ וויעדער יך מיך זעהרהויז

מיינפינדען

מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד וּ
חֵלֶק טוֹב, קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר
לְאַבֵּד וּ חֵלֶק רָע: טז אַרְבַּע
מִדּוֹת בָּנוֹתְנֵי צְדָקָה, הָרוֹצֶה
שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים עֵינוֹ רָעָה
בְּשֶׁל־אֲחֵרִים, יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא
לֹא יִתֵּן עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ, יִתֵּן

שאדען נעהט איס פאָרטייל חויף. וועד
לייכט צענרייפט חונד שווער פערניסט,
דער האט חיין נוטען טייל. וועד שווער
צענרייפט חונד לייכט פערניסט, דער
האט חיין צאָזען טייל.

(16) פיער זיננזחרטען ניצט עז
חונטער דען חלמאָזען־זפענדערן: וועד
זעלזזט ניצט, חצער ניכט ווילל, דאס
חנדערע נעצטן, דער חיזט מיסנוזטיג
נעגען חנדערע; דאס חנדערע נעצטן,
ניכט חצער, דאס ער נעצט, דער חיזט

זייע טוגדיגקייט געטהאַן זו האַבען. היערויך זיטעט דער מויזפרוך דער ווייזע: אַן
זערע מיאַערהיי; זעלבזט וועגן אַן דאַז געזערנטע ווידער פערגיסט.

16 פיער זיננזחרטען גיבט עז חונטער דען חלמאָזען־זפענ־
דער; חונטער דענען, דיע חלמאָזען געבען, דיע חבער דורך דיע חרט חונד ווייע דז
געבענ זעלבזט מיהרע דיזבעלזגליכע גזיננונג בעקונדען. וועד זעלבזט גיבט,
וועד זעלבזט דער חין דער תורה פאָרגעטריעבענע צְדָקָה־פאָזיכט ענטזפריכט, חבער
ניכט ווילל, דאס חנדערע געבען, דאס חויך חנדערע דען חראַן גחבען פער־
חבריכען, דער חיזט חיסגעזטיג געגען חנדערע, גענזן דען זו ערמחנגענ־
דען בעזיצן דער חראַן. ער חיזט חבער חויך חיסגעזטיג געגען דיזיניגע, וועלכע עבענ־
פאָרחאַנדען זינד חנדערע צו געבען, ווען זיך דיזע ניכט ווילליג פינדען לאָזען.
„וואָהלטהאַט זעלבזט זאָגען, געבען פאָן מיזענער האַבע," זאָגען דאַרום
דיע וויזע, „חיזט הערזיך, נאָך הערלויבער חיזט, חויך חנדערע זום געבען פערחַ־
זאַזען." דאַס ער ניכט געבע חונד חויך חנדערע ניכט געבען, חעהר זאַ־
חונטען נאָטווענדיג חיזט, חיזט חיין באָזווירכט חיל בעזוג חויך דיע גזיננונג
זיך זעלבזט חונד חנדערע גענגעבער, דעם חויזערוך דז: תזאוד ענטזפרעכענד: „וער זיין
חויגע חבוועגדעט פאָן דער וואָהלטהאַטיגקייט, דער זטעהט חיל גטווזזעם גרחַדע חויך
דעזעלבען זטאַנד וויע חיין גאָטטנדיענער".

17 פיער חַרטען זינד חונטער דען חינז זעהרהויז: גזהענדען.

חָסִיד, נוֹחַ לִבְעוֹם וְקָשֶׁה לְרָצוֹת רָשָׁע: טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים, מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ,

מיטזאלט זיינע פּרטֿמטן. לייכט צו טר־ צורנען מוכ שוועד צו צוזאמפּטיגען, דיוו זיצט דיא נעמיטזאלט זיינע צטֿזעוויכטז.

(15) פּיער זיינעגאפּטען קעגע־ לייכטען דיא שׂולער: וועד לייכט צעגרייפּט מוכ לייכט פּערגיסט, דעזטן פּאָרטייל גענט זיס שאדען חויף. וועד שוועד צעגרייפּט מוכ שוועד פּערגיסט, דעזטן

חסיד, נוח לבעום וקשה לרצות רשע: טו ארבע מדות בתלמידים, מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו,

מיטזאלט זיינע פּרטֿמטן. לייכט צו טר־ צורנען מוכ שוועד צו צוזאמפּטיגען, דיוו זיצט דיא נעמיטזאלט זיינע צטֿזעוויכטז.

(15) פּיער זיינעגאפּטען קעגע־ לייכטען דיא שׂולער: וועד לייכט צעגרייפּט מוכ לייכט פּערגיסט, דעזטן פּאָרטייל גענט זיס שאדען חויף. וועד שוועד צעגרייפּט מוכ שוועד פּערגיסט, דעזטן

חסיד, נוח לבעום וקשה לרצות רשע: טו ארבע מדות בתלמידים, מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו,

מיטזאלט זיינע פּרטֿמטן. לייכט צו טר־ צורנען מוכ שוועד צו צוזאמפּטיגען, דיוו זיצט דיא נעמיטזאלט זיינע צטֿזעוויכטז.

(15) פּיער זיינעגאפּטען קעגע־ לייכטען דיא שׂולער: וועד לייכט צעגרייפּט מוכ לייכט פּערגיסט, דעזטן פּאָרטייל גענט זיס שאדען חויף. וועד שוועד צעגרייפּט מוכ שוועד פּערגיסט, דעזטן

חסיד, נוח לבעום וקשה לרצות רשע: טו ארבע מדות בתלמידים, מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו,

מיטזאלט זיינע פּרטֿמטן. לייכט צו טר־ צורנען מוכ שוועד צו צוזאמפּטיגען, דיוו זיצט דיא נעמיטזאלט זיינע צטֿזעוויכטז.

(15) פּיער זיינעגאפּטען קעגע־ לייכטען דיא שׂולער: וועד לייכט צעגרייפּט מוכ לייכט פּערגיסט, דעזטן פּאָרטייל גענט זיס שאדען חויף. וועד שוועד צעגרייפּט מוכ שוועד פּערגיסט, דעזטן

חסיד, נוח לבעום וקשה לרצות רשע: טו ארבע מדות בתלמידים, מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו,

מיטזאלט זיינע פּרטֿמטן. לייכט צו טר־ צורנען מוכ שוועד צו צוזאמפּטיגען, דיוו זיצט דיא נעמיטזאלט זיינע צטֿזעוויכטז.

(15) פּיער זיינעגאפּטען קעגע־ לייכטען דיא שׂולער: וועד לייכט צעגרייפּט מוכ לייכט פּערגיסט, דעזטן פּאָרטייל גענט זיס שאדען חויף. וועד שוועד צעגרייפּט מוכ שוועד פּערגיסט, דעזטן

שֶׁלִּי וְשֶׁלִּי שֶׁלִּי רָשָׁע: יד אַרְבַּע
מִדּוֹת בְּדֵעוֹת, נוֹחַ לִכְעוֹם וְנוֹחַ
לִרְצוֹת יָצָא הֶפְסֵדוֹ בְּשָׂכָרוֹ. קָשֶׁה
לִכְעוֹם וְקָשֶׁה לִרְצוֹת יָצָא שְׂכָרוֹ
בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִכְעוֹם וְנוֹחַ לִרְצוֹת

חומד לדבר מיניבעט חיזם מיין", דיעז חיזט
דיע. זיינעזאכט דעז פֿרעפֿלערז.
(14) פֿיער גטמיטאכטן גידט עז:
לייכט צו ערצערנען חומד לייסט צו דע=
זאכפֿטיגען, דא ווירד דער סאדען חויפ=
גטהאבען דורך דען פֿאדטייל. סווטל
צו ערצערנען חונד סווטר צו דזזאכפֿטיגען,
דא ווירד דער פֿאדטייל חויפגטהאבען
דורך דען סאדען. סווטר צו ערצערנען חומד
לייכט צו דזזאכפֿטיגען, דיעז חיזט דיע גע=

ערקענגען: ביים ווין, ביים גאזד, ביים קאן חומד נאך מען זאכען."
14 פֿיער גטמיטאכטן גיבט עז: לייכט צו ערצערנען חומד,
לייכט צו בזאכפֿטיגען, דא ווירד דער טאדען חויפגטהאבען דורק
דען פֿאדטייל. חייסט צו ערצערנען חומד שווער צו בזאכפֿטיגען,
דא ווירד דער פֿאדטייל חויפגטהאבען דורק דען טאדען. חייסט
צו בזאכפֿטיגען, דא ווירד דער טאדען חויפגטהאבען דורק דען
פֿאדטייל. דיעז זאכט בערקזיכטיגט דיא האנדלונגען, דערען
ריכטיגקייט פֿאר גטמיטאכט בטייפֿעלט ווירד. חיין אענט איז חייסט
לייכט צו בזאכפֿטיגען, דיעז חיזט דיא האנדלונגען, דערען
ריכטיגקייט העפֿטיגקייט גערינג פֿעלליהען ווירד. סווטר צו ערצערנען חומד שווער
זיכט טגעזעט העפֿטיגקייט גערינג פֿעלליהען ווירד. סווטר צו ערצערנען חומד שווער
לייכט צו בזאכפֿטיגען, דא ווירד דער פֿאדטייל חויפגטהאבען דורך דען טא=
דען. חיין זאכער אענט גערינט וואהל זיכט זייכט חין לאנד, וואנן אל חבער חייכ=
חאל ערצערנט חיזט, זא בעווהרט אל דען לאנד חי חייסט זזהלען חומד חיזט זיכט
לייכט חיינער חויזהונג לוגענזיך. חיין זאכט גטמיטאכט פֿיהרט הויפג דויערנדע
פֿיינדטאפֿט העלבי. נאך מגדערעל זטאכט זיטטט דיזער טייל חונזערער אטה:
לייכט צו ערצערנען חומד זייכט צו בזאכפֿטיגען, דא ווירד דער פֿאדטייל חויפ=
טייל חויפגטהאבען דורך דאן טאדען; סווטל צו ערצערנען חומד סווטר
צו בזאכפֿטיגען, דא ווירד דער טאדען חויפגטהאבען דורך דען פֿאדטייל. דיעז
ריכטיגקייט פֿאר גטמיטאכט בטייפֿעלט ווירד. חיין אענט איז חייסט
לייכט עלרעגבארן גטמיטאכט הנדלונגען, חידטט אר איך פֿאר זייגט
לחרע היגרייסטן זחסט. דער היערדורך מגגטיפֿטטט טאדען קאגן. גיכט דורך דיא
לייכטט פֿערחהנליכקייט וויעדער גוט גטאכט וועדען. דערינזיגט היגגטן, דער גוך
זעלטט העפֿטיג ווילד, בעווהרט ביי זייגט הנדלונגען טטט: רוקק חומד חיבערזעגוג,
חומד דיע: וויעגט דען נאכטייל חוין, דער חיהם דורך דיא סווטר ערחהגליכטט חוי=
חהנוג טגטטטהט. סווטר צו ערצערנען חומד לייבט צו בזאכפֿטיגען, דיעז

חיזט

יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם, הָאוֹמֵר שֶׁלִּי
שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ זוֹ מִדָּה בֵּינונִית
וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם, שֶׁלִּי
שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי עַם הָאָרֶץ, שֶׁלִּי
שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ חָסִיד, שֶׁלְּךָ

(13) פֿיער זײַנען גיבט
עז חוכטער דען מענסטן. וועל דאָ זפריכט:
„דאָז מײַניגע זיזט מין חוכד דאָז דײַניגע
דיין"; דיעז זיזט דיט נעווָאָהנליכע זינ־
נעזי
חרט. מײַניגע זאָגען: דיעז זיזט דיט
זינ־נעזאָלט סדום'ז. דאָז מײַניגע זיזט
דיין חוכד דאָז דײַניגע זיזט מיין", דיעז
זיזט דיט זינ־נעזאָלט דעז כָּאָטען חוכ־
נעבילדעטען. „דאָז מײַניגע זיזט דיין
חוכד דאָז דײַניגע זיזט דיין", דיעז זיזט
דיט זינ־נעזאָלט זײַנעז סערפָּאָלאָגענד
פֿרָמָמטן. „דאָז דײַניגע זיזט מיין

עלינטען זו בָּאדען נעפֿוֹזעטען וֹהרען [1]) (לֶקֶט, דיט נאָכזעז). 2.) דיט חוך דעם
פֿעזדע פֿערגעזעטען מָדער נאָרבען פֿרוכטט (שִׂבְחָה, פֿערגעזעזעטז.[2]) 3.) דיט נאָכזעז אַן
דען ווײַבערגען (פֶּרֶט מָדער עוֹלְלוֹת בעזרען), חוגד 4.) דיט פֿעזד־ חוגד בויאָקקט,
וועלכע פֿאָם פֿעזדבעזיצער ניכט נעזעלטעט ווואָרדע (פֵּאָה, עקקע). דיעזע פֿערטיע־
דעגען נאָבען נעהָרטען דען מָראָען, זיע פֿריי פֿאָם פֿעזדע חיילזוזאָאָטן. נור פֿוֹר
דאָז מָראָנזעהנטע זטאָנד דעם חורזפרוכזיכען בעזיצער דאָז פֿערטיילזנזזערכט זו.

13 פֿיער זיכנעזאָרטען גיבט טז חוגטער דען אעכטען חין
בעזוג חוך דיט בעטהוֹטיזוג דער נוֹכזטענזיבע, פֿוֹר וועלכע דאָז נעזעטץ ניכט חיי־
זעגע, זָאָנדערן נור חיילז חָאָלטען פֿאָרטפֿלאָנצונג פֿאָם חיהם נעזעלזי־
טוגען היערפֿוֹר נעוואָהרט וועדען. דיעז חיזט דיט הָאָנדלונגזוויזע, וועלכע דען נעזע־
זיצען פֿערקעהר דער אעכטען עלהוֹט, דיט חָאָבער קיינעזוועז חיינער עדען נעזיכוג
עכטזטאָט. „דָאָז חיזט דיט דײַניגע חיזט דיין חוכד דָאָז דײַניגע חיזט דיין", דיעז
חיזט דיט זינ־נעזאָלט חיזט דיין פֿרָמָמטן. „דָאָז חיזט דיט דײַניגע חיזט דיין חוכד
חָאָבער

---

[1]) יעדָך נור חיינ זָאָדער ווייז וֹהרען. [2]) יעדָך נור חיינ זָאָדער ווייז פֿערגעזעטצט נאָכזעז.

וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג
שֶׁבְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית
מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית,
בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית,
בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִפְּנֵי פֵּירוֹת
שְׁבִיעִית, בְּמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל־שָׁנָה
וְשָׁנָה מִפְּנֵי גֵּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים:

יאהרצ ווענען דעז מַרמעגלעהנטען דעז
דריטטען יאהרעז חוכד חיס זיעבטען
יאהרצ ווענען דעז מרמעגלעהנטען דעז
זעכזטען יאהרעז. חס חויזגהנגע דעז
זיעבטען יאהרעז ווענען דער פֿרוכטע
דעז זיעבטען יאהרעז חוכד חס חויז=
גהנגע דעז הוֹטטעגפֿעזטעז חין יעדעס
יאהרצ ווענען דעגהנגענען רויבעז חן
דען מרמעגהבען.

ריכטעט ווערדען דורפֿטע. גמֶטלעגדיעגזט, חוגלוכט חוכד בזוטפֿערגיעסט| זיכד דיע דריי
הויפטפֿערבמֶטע דער פֿפֿליכטען גענגען גמֶטע, גענגען חוכ: זעלבזט חוכד גענג|
חוזערצ נעבעגאעגטען, דערען בעמַכטוגג זעלבזט ביי זעבעגזגפֿמַהר גענמֶטען חיזט.
פֿיר בעמַכטוגג דיעזער דריי גענמֶטע המַט גמֶטט יטרחן דען בעזיטן דעז
הייליגען זמַגדעז פֿערהייסטען. דיע בעמַכטוגג דעז ברמַכימַהרעז בעקומדעט דיע
מֶפֿפֿעגטליכע מַגערקעגוגג גמֶטטעז מַן העררן חוכד חייגעגטיאער דעז זמַגדעז. חוגטער=
בליבט דיעזע מַגערקעגוגג דורך גיכטבעמַכטוגג דעז בלמַכימַהרעז חוכד דער דריי ערזט=
עלוזֶהגטען פֿערבמֶטע, זמֶ המַט זיך יטרחן דעז בעזיטלעז דעז הייליגען זמַגדעז חוגוזֶר=
דיג גענמַכט, דמַהער דיע זטרמַפֿע פֿמֶלגט, דמַס עז דמַז הייליגע זמַגד פֿערזמַזזט| חוס.
דיע זטרמַפֿע דער פֿערבמַגוגג חיזט דיע הֶזֶרטעזטע דער חן| דער חטנה ערוזֶהגטען|
זטרמַפֿען, דמַ זיע מַלֶּע חֶזֶבריגען| זטרמַפֿען| חן| חיהרעצ גענמֶגג המַבען קמַן.

12 מַן פֿיער לייטמַבטגיטטען פֿערחעהרט זיך דיע פֿעזט; ווען
זעלבזט חן לייטען דער נמֶט, ג׳ ב׳ לוֹר לייט דער פֿעזט, דיע דען מַרחעז| גהמֶרעגדען|
גמַבען לורֶקקגעהמַלטען| ווערדען, זמֶ גיחחט לור הֶזֶרטער| זטרמַפֿע דיע פֿעזט נמֶך
חֶֶבערהמַגד. דמַז וֶֶלטען חיינער פֿעזט, ווען מַרמ חוכד רייך חן| גלייכער וויזע טרעפֿפֿען|
קמַן, חֶֶסטע דיע רייכע| מַן דיע פֿפֿליכט דער מַרחעגזטער|זטֶֶגג גמַכן בעזמֶגדער|
חמַהגע|. חיכ פֿיערטען| יחַהרע וועגען| דעז מַרחעגלעהנטען דעז דריט=
טען| יחַהרעז חוכד חיכ זיעבטען יחַהרע וועגען דעז מַרחעגלעהנטען
דעז זעכזטען| יחַהרעז. חיכ דריטטען| חוכד זעכזטען יחַהרע חוסטען דיע פֿער=
טיעדעגע| מַבגמַבען| פֿעלטיילט זיין. ווע מֶבען בעריטז ערוזֶהגט חוסטע חיכ
דריטטע| חוכד זעכזטען יחַהרע נמַך דעכ ערזמַמיחַהרע (שביעית) דמַז מַרחעגלעהנטע
(מעשר עני) מַבגעזמֶנדערט וועדען. מַכ חויזגמַנגע דעז זיעבטען יחַהרעז
וועגען דער פֿרוכטע דעז זיעבטען יחַהרעז; וועגען דער פֿערזגדיגוגג חיט
דיעזען פֿרוכטען, וועלכע עבעגפֿמַלז דען מַרחעז גז גוטע קמַחען. חוכד מַכ חויזגמַנגע
דעז הוֹטטעגפֿעזטעז חין יעדעכ יחַהרע וועגען בעגמַנגענען רויבעז
מַן דען מַרחעגגמַבען. חיט דעכ הוֹטטעגפֿעזטע וומַר דיע יזֶהרליכע ערנטע גז
עגדע, וועזהמַלב דיעזע פֿעזט חויך חַג הָאָסִיף, פֿעזט דעז חיינזחחעז, הייסט. פֿמַן

1.) דיע נמַכזעזט דער בייכ דער ערנטע חוסטע דען מַרחעז מֶבערזמַזזען וועדען:
ערנטען

וְעַל־עִוּוּת הַדִּין וְעַל־הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה
שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה. חַיָּה רָעָה בָּאָה
לָעוֹלָם עַל־שִׁבּוּעַת שָׁוְא וְעַל־
חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם
עַל־עוֹבְדֵי אֱלִילִים וְעַל־גִּלּוּי
עֲרָיוֹת וְעַל־שְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל־
שְׁמִטַּת הָאָרֶץ: יב בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים
הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה. בִּרְבִיעִית וּבַשְּׁבִיעִית

דרעהונג דעז רעכטז חונדוועגען דערער,
וועלכע רעליגיֶעז פֿרחגען ניכט נאך
דער פֿעזטזטעהענדען חֹבֿערליעפֿערונג.
ענטפֿיידען. רייסענדעז ווילד קאָמען
חֹבֿער דיע וועלט וועגען חונטערלויפֿטער
חיידע חונד וופֿגען ענטווייהונג דעז
נאָטטליכען נאחמז. פֿערזאמונג קאָמען
חֹבֿער דיע וועלט וועגען דער גאָטטעס־
דיענער, וועגען חונגלוכט, וועגען צלוט־
פֿערגיעסען חונד וועגען ניכטבעאכטונג
דעז צרַכּיַהערז.

(12) חן פֿיער לייטאבסניטטען פֿעל־
מעסלט זיך דיע פעזט. חיס פֿיערטען

וער דיעזען גלויבען מַן דיע גאָטטליכע זעבען- חונד כַּהרונג־ופענדונג ניכט בעזיטלט,
המַט דַּז: רעכט לונ זעבען פֿערווירקט חונד איט רעכט טריפֿט חיהן דיע זטרַפֿע
דער פעזט. טוועדט דז: קריעגע: לור הערטעזונג דז: רעכט: קאָמען חֹבֿער
דיע וועלט וועגען חונטערדרֹקקונג דז: רעכט:: דיע ריכטער קעמפֿען דען
טוֹדיגען, פֿערזעפֿטען מַבער דַּז: חורטייל, חונ דַּז: טוֹדיג ניכט חויזפֿרעכטען זו
חֹזזען. וועגען פֿערדרעהונג דז: רעכט:, וואָדורך דער חונטוֹדיגע טוֹדיג חונד
דער טוֹדיגע פֿריי גזויפֿרָכען ווילד. חונד וועגען דערער, וועלכע רעליג־
יאָז פֿרַגען ניכט נַך דער פֿעזטזטעהענדען חֹבֿערליעפֿערונג ענט־
טיידען, וואָדורך דַּז: פֿערבאָטענע פֿיר ערלויבט חונד דַּז: ערלויבטע פֿיר פֿערבאָטען
ערקלֹערט ווירד. זאָ זעהרט חויך חיין מַנדערער חויזפֿרוך דער וויזען: זיעהזט דו חיין
גזטוֹכט, חֹבֿער דַּז: זיך דער זיידען פֿיזזע פֿערהעערענד ערגיעסט, זאָ זוכט דיע קוטע־
זען זו דיעזען זיידען מַן דען ריכטער־טוֹהזען, וואָ דַּז: רעכט פֿערהֶהנט חונד גזקרוענט
ווירד. רייסענדע: ווילד, דַּז: נַך גאָטטע: פֿערהייסונג ביי דער טאָפֿונג פֿאָר
דעם חעזטען טיי לולקקוייכען זאָז, קאָמען חֹבֿער דיע וועלט וועגען חונ־
ערלויבטער מיידע חונד וועגען ענטווייהונג דע: גאָטטלִכען נאחמז.
דורך חונגאָטיגען חיד חונד דורך חיניייד חיסברוכט חַן דען גאָטטליכען נאחמז חונד חֹבֿער־
טריטט דַּז: דריטטע גזבאָט. היערדורך חונד דורך מַנדערוויטיגע ענטווייהונג דע: גאָטט־
ליכען נאחמז: בעקונדעז דער חעזט, דַּם ער זיך ניכט חעהר גאָטט חונטערמֶרדגען
ווילן, וואָהַלַּב הֹלפֿיג דיע חיט גלויבען חַם גחחזענע זטרַפֿע חיהן טריפֿט, דַּם
דיע טיערע טאָדיגענד חויפֿטרעטען חונד דיע חיהנען נאָטטערזאָהן זוטעהענדע חונטער־
אָרדנונג חונטער דען חעזטען חויפֿהעבען. פֿערבאָנונג, פֿערזוט דע: פֿאָטערזאָהן: חונד
דע: היילִגטוחז חונד פֿערטרייבונג חין מַנדערע זאָנדערע, קאָמען חֹבֿער דיע וועלט
וועגען דער גאָטטלעזדיענסט, וועגען חונקוכט, וועגען בזוטפֿערגיע־
טען: חונד וועגען ניכטבעַכטונג דע: ברַכּיַהערז, חין יעדעם זיעבטען
חונד פֿאָלגענדען יאָהר, זַן וועלכען חיח היילִגען זאָנדע קיינערליי פֿעזטַרבייט פֿער־

ריכטען

לְטַוֹּל אֶת־הַחַלָּה רָעָב שֶׁל־כְּלָיָה בָּא. דְּבָר בָּא לָעוֹלָם עַל־מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין וְעַל־פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל־עִנּוּי הַדִּין

טונגערזונָט דער פַּערניכטונג. פּעזט קְנָממט מִיזער דיע וועלט וועגען דער מין דער תורה מויזגעזפרָכענען טָדָטז= זטראפֿען, וועלכע דעס גערעכטט ניכט מיזדגעגעבן וואורדען, מוכ וועגען דער פֿרוכטט דעז זיצבטען יאהרעז. סוועלט קְנָממט מִיזער דיע וועלט וועגען מוכ= טערדלוקקונג דעז רעכטז, וועגען פַּער=

עֲבֵרָה: מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן
אֵינָן מְעַשְּׂרִין רָעָב שֶׁל־בַּצֹּרֶת
בָּא מִקְצָתָן רְעֵבִין וּמִקְצָתָן
שְׂבֵעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר רָעָב
שֶׁל־מְהוּמָה וְשֶׁל־בַּצֹּרֶת בָּא. וְשֶׁלֹּא

הויפטזאַכן. פֿערלעסנטעט איין טייל הונד
איין טייל פֿערלעסנטעט ניכט, זאָל
קאָמען דיע הונגערזנאָט דורך דאָרפֿן;
איין טייל הונגערט הונד איין טייל חיזט
זאָטט. ווירד חללגעמיין ניכט פֿערלעס־
טעט, זאָל קאָמען דיע הונגערזנאָט
דורך פֿערקעהרזטאָרונג הונד דורך דאָרפֿן.
ניימט מאָן קיינע חלה, קאָמען דיע

11 :יעבע| מַרטע| פָּאָן :טרַפָּפֿע| קָאָמען| דער וועלט וועס־
גע| :יעבע| הויפט:אַכן. פּוּרְעָנִיוּת (:טרַפָּפֿען) בעדײַטעט וואַרטונג בעלַהַונג־
גע|. „דיע בײַע| פֿערהאָנגיזט דע: גענטיקקע: זינד נור בעלַהַונגען, וועלכע נַאך גע־
כויע:טער בערעכנונג ערפָּאָלגען"[1]), קָבוואָהן הונ: הײַסיג דַ: אַם הונבעקַאַנגט איז, נַאך
וועלכעם דיע :טרַפָּפֿען ערפָּאָלגען. פֿערלעהנטעט מיין טייל הונד מיי| טיין
פֿערלעהנטעט ניכט, :אָ קָאָמען דיע הונגער:נָאָט דורך דאָרפֿן. דריי־
ערלַי קַבגַבע| זינד אין דער היער ערוואָהנטען פּאַניכט ד: פֿערלעהנטע: גאַנצנט.
ד: ער:טע לעהנטע דער פֿעלד־ הונד בויפֿאָלכטע (בַּיְּעַשֵּׂר רִאשׁוֹן) בעקָאָמען דיע
לעוויטען, וועלכע קיינען קַנטייל פַּם היילִיגען זַקדע ערהיעלטען הונד דעגען מיין טייל
ד: היילִיגען דיענטע: מין יעלו:פֿלעכָ קָבוָהַ. דיע:ע לעהנטע אונטע מין פַּזָּט זע:
יַהלע פָּאָן דען נַיען פֿאָלכטע קַבגעגעבען וועלען, דַאַיט ווי פַּ ד: הָהערע הונד
וועלכע דורך רעגענַזַנע ד: וַכְטוּם בעטרַאָפֿען הונד היערדורך דיע לעבע:אַיטען
פֿערטַיערט. דער טייל דער בעפָּאָלקערונג, מין דע:ע גאַביטע קיין רעגען פֿיעל, הַט
דַהער מין מיינער :קָלכען זַמַנ פָּאָם הונגער נַ זיידען. ווירד פַּזָּגעאַיי| ניכט
פֿערלעהנטעט, :אָ קָאָמען דיע הונגערזנאָט דורך פֿעלקערהר:טָרונג
הונד דורך דאָרפֿן, דיע דָאָפּפּעלט טוער חוין דען מיינוָהנערן מיינע: זַנדע: זַנטעט,
ווייל מיט זַנדע :עלבע:ט דורך דיע דאָרפֿ דער ערטרַנ בעטרַאָפֿען מיינ הונד דורך

דיע

1) מיזעל זייטע 631.

פרק חמישי

וְעַל מַה־שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמָעְתִּי, וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגֶלֶם: יא שִׁבְעָה מִינֵי פוּרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל־שִׁבְעָה גּוּפֵי

ערזט חוכ דאז לעטלטע לולעטלט, חוכ חין בעלוג חויף דאז, וואז עד ניכט נעהֶרט סאט, זאגט עד: חיך סאבע עז ניכט נעהֶרט, חוכ ער בעקענט דיע וואהרהייט. דיע עטטנעגנעגעזעטלטען דינג קעננלייכען דען חונגעבילדעטען.

(11) זיעבען חַרטען פַּאָן זטראפען קאָממען חויף דיע וועלט וועגען זיעבען

(עֵדִיוֹת פרק מ' אטה ג') פערמַעסטען, חן מיינער מיינוגפערטיעדעהייט צוויטען הַז חוכ טאָי בייד נעהֶרטע מַניכטען פערוועדפען חוכ דיע פַּאָן צוויי וועבערן חיך נַאָען דער טאטיה מַוכ חבטזיון[1]) בעצייגטע מַניכט מַז גזיעטן פערהעבען. חוכ פֶּאַזט ניכט חיין חן דיע וואָרטע זייגע: נעכָאזט, זָאגדען זָאָטז חיזן פַּאָזעד: חויערעדען, בעפַאָר ער ערוידערט, חוכ דען רעדעגדען ניכט חן זייגע גערַאַקעגַאַנג חיררע צו חַכטן. ער חֵבעריזט זיך ניכט, צו מַכטוואָרטען, וועל ער חוך דיע רעדע מיינע מַגדערן עטוַאָ ערוידערן וויל, זָאגדעל פרֵפַּט נעגוי, בעפַאָר ער עכטנעגנעט, דאל „יעדע מיזפַּעלטיגקייט פַּוהרט צוכ אַכנעז" (אטז 21,5) חוכ „זיעהזט דו מיינע אענטען, דער חֵבעריזט חן זייגע רעדען חיזט, זָ הַט דער בוָאַדזייניגע אעהר הָפַּפַּנוג מַז: ער„ (דַאזעבזט 29,20). ער פַּרַגט צור זַכע חוכ מַכטוואָרטעט דעכ חיכהַזלטע נעאָאָן. דער נעבוזדעטע פַּרַגט ניכט: נעהֶרט, דיע: חין. עבענָז גיבט ער פַּלייאַטיג צו, עטוַאָ נעהֶרטע: ניכט פַּערזטַגדען צו הַבען חוכ זיכ הינטער וויטטוויפַּיגען רעדען זייגע חוכוויזענהייט צו פַּערבערגען. חוכ בע= זכט ניכט הינטער וויטטוויפַּיגען רעדען זייגע חוכוויזענהייט צו פַּערבערגען. חוכ ב ע= קענט דיע וואַהרהייט; וועל ער זיך נעיררט הַט חוכ היערפַּאָ חֵבערזַויגט וויזד, זָ ערקענט עכ זיך חירטוכ זַו, זָהגע חוך דַז צו בעהַרדען, וואַז ער חיינַז נעזָגט הַט. דיע ענטנעגנעגעזעטלטע דינג קעננלייכען דען חוכ נעבילדעטען; דער אַנגעז דער ערוזָהנטע זיעבע חיינענטַפַּטען קעננלייכ= נעט דען אענטען מַז: חוכנעבילדעטען, זעלבזט וועל ער חיין גלָאָבע: וויזע בעזיטלט.

זיעבען

---

[1]) זיעהע פרק 1 אפנה 10.

לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְרֹאשׁ הַבְּרִי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה, וְאוֹמֵר עַל־רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל־אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן,

דעטען. חייז געדילדעטער זפריכט ניכט פֿאַר דעס, דער גרעסער חיזט חלז ער מן ווייזסייט חוכד לאכל, חוכד פֿאַללט ניכט חיין חין דיע ווארטע זייגעז גע־נאַזען. ער חוֹדעריילט זיך ניכט, נו חגטוואָרטען. ער פֿרחגט נור זחכע חוכד חגטוואָרטעט דעס חיגסחלטע גט־מאַס. ער בעזפריכט דחז ערזטע נו־

לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, ואינו נכנס לראש הבריו חברו, ואינו נבהל להשיב, שואל כענין ומשיב כהלכה, ואומר על־ראשון ראשון ועל־אחרון אחרון,

דעטען. חייז געדילדעטער זפריכט ניכט פֿאַר דעס, דער גרעסער חיזט חלז ער מן ווייזסייט חוכד לאכל, חוכד פֿאַללט ניכט חיין חין דיע ווארטע זייגעז גע־נאַזען. ער חוֹדעריילט זיך ניכט, נו חגטוואָרטען. ער פֿרחגט נור זחכע חוכד חגטוואָרטעט דעס חיגסחלטע גט־מאַס. ער בעזפריכט דחז ערזטע נו־מן דעז ווחען פֿערפֿאַנגען, חטה, דעס גרעסען זעהרער, גוֹטטויכט פֿערהרוג נו זאָגען. חוכד דער ווידדער חוגערע: טחחאָטער: חברהם (ברחטית 23,13), דער דורך דיע גוֹטטויכט בעזטיחוגג בייח טוֹפֿפֿוגזוערקט זוכ חָפֿפֿער בע־רייט זטחַנד, חַז: גוֹטט דיע טהחטזוֹכויכט חָפֿפֿערוגג חיחַק: חוגטערזחַגט החטטע. חוכד חייגיגע זחַגען: חוך דיע לחַגגע, חיט וועלכער דיע ערזטע לחַגגע גחחַכט וחורדע דיזע חגזיכט גההט פֿחָ דעח געדחַנקען חוי, דחַס דיע פֿער־פֿערטיגוג חייגער לחַגגע נור חיט חייגער בערייט: דורך גוֹטטויכע פֿערחַזטחַנוג פֿחָרהחַנדענען לחַגגע חָחָגיך גזוועזען וחָרע[1]). דחַז פֿחָרהחַנדענזיין חייגער לחַגגע חיט ניכט נור זו יעדער ווייטערן החַנדהחַבוג דז: גזוֹהענדען חטחַזוֹ: ערפֿחָרדערזיך, חיזט ניכט נור זו יעדער ווייטערן החַנדהחַבוג דז: גזוֹהענדען חטחַזוֹ: ערפֿחָרדערזיך, דיע לחַגגע וחורדע פֿיעזחהר חוך חן דער זטיפֿזוֹהטטע חוכד חיך הייזגען טחחפֿען פֿערוועדעט [2]).

1 זיעבען דיגג קעגגזייכגען דען חוגגעבילדעטען חוכד זיעבען דען גזעבילדעטען. חַז: גזעבילדעטער ווייזער גיזט היער דערזעגיגע, דזזיען ווזזען חוכד בענעהטען חוֹבערייגזיחַטען; חוך חיין גזעזהרטער חיזט חַז: חוגגעבילדעטער זו בע־טרחַכטען, וועל טר דען פֿחָרדערוגגען דז: חַגזטחַנדז: חן זייגע פֿערקעהר חיט דען חטחַגטען ניכט עגזטזריכט. חיין גזעבילדעטער זפריכט ניכט פֿחָר דע, דער גרחָסטער חיזט חַז: ער חַן ווייזהייט חוכד זחַהרע חָדער דער פֿחָן חיהע חויגזטזוֹטען טוֹגער. דיע ריכטיגקייט דער עגטטיידוגגען חוכד חורטייל חוך יוֹדיטע גזביטטע בערוהען חן ערזטער רייהע חוך חוֹבערזיעפֿערוג חוכד ערפֿחַהרוג, וועלכע דורך יחַהרזחַגגען פֿויים חוכד דורך דיע חַגרעגוג דער טוֹגער גזוחָגגען וועדדען. חויזע חַגגע חיט זחָך גרחָסטער ערפֿחַהרוג גזבוֹהרט דחַהער דער פֿחָרגוג. חויז דיזע גרוגדע עגטגעגגעטצען ניכט אֶלְעָזָר חוכד אִיתָמָר חוך דען פֿחָרוחורך דז: חטה, וועזהחַב זיט דיע היזגטוֹאער ניכט גזעגזזען החַטטען, זחָגדערן חוֹבער זיעסען דיע חַגטוחָרט חיהרע חַגוועגדען פֿחַטער חהרן (ויקרא 10,17—20). דיע רייכע ערפֿחַהרוג חוכד טרוֹיט חוֹבערזיעפֿערוג וחַר ע: חוך, וועלכע חוגזערע ווייזען (עדיות

1) דיזע חגזיכט וויכד חיס תלמוד ווידערלעגט, וויל דיע ערזטע לחַגגע דורך גוס חין חיינער פֿחָרס גזפֿערטיגט וועדדען קחָגגטע.

2) זיעהע שמות 37,23 וּמַלְקָחֶיהָ, דחז פֿחָן אוּנְקְלוֹם (קחלדחיסע חוֹבערזעטלוגג גוס פעגטחטוך) חיט צְבִיתָהָא (לחַגגען) חוֹבערזעטלט ווירד.

אוֹמְרִים אַף הַמְזִיקִין וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל־
מֹשֶׁה וְאֵילוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ
וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צְבַת בְּצְבַת
עֲשׂוּיָה : י שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגֹלֶם
וְשִׁבְעָה בְּחָכָם, חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר

טאפּעלסריפּט הונד דיע טאפּעלן. הייסט
גע זאגען : הויך דיע סאָדליכען
גייזטער, דאז גרויס דעז מסס הונד
דער ווידער הומערעז זטאמם:
פּאטערז חברים. הונד חייסיגע זאגען:
הויך דיע לאנגע, מיט ווועלכער דיע
ערזטע לאנגע געמאכט ווערדע.

(10) זיבעהן דינגע קעננייכענען דען
הונגעבילדעטען הונד זיבעהן דען גע־

רוהרונג איז דעם זטאבע דעז אטה וואזער עטזיטרָאטע הונד דער מירַעל מזענט־
המבען דורך דיע ווזטע פָּאזטע. דער אונד דער עזען (באדבר 22,28) :
דיע דער עזעזן זור בעטָאונג דעז בִּלְעָם לייטווייזע פערזעהענע פָּאהיגקייט דעז זפרע־
כענז. דער רעגענבָּגען (בראזית 9,14), בייַ דעזען מַגבזיקק ווער גָּטָט דמ־
קען פָּור דיע לזיכערונג, נים ווידער דיע ערדע דורך מייע זינטפלוט זו פערטילגען.
ער וואורדע ערזט זור לייט נח': זיכטבמר מז: לייכען דער מַנגאוט גָּטָטעז, דמם ער נים
אהר מייע מזענ: פערניכטענדע וואזערפלוט מיבער דיע וועלט בריגען וועדע. דז:
מ מ כ מ (טאות 16,15), דמ: פּיערלינג יַהרע מן וואונדערבמרער וויזע מירַעל
מז: נַהרונג דיענטע הונד דעזען גענזיכטע דיע קָאאענדען גטזלעכטער פָּן דער פָּור־
זָרגע גָּטָטעז: מיבערלעבגען הונד זיע זון הונבעדינגטע גהָזָרזַם גענגע גָּטָטעז:
וואָרט עראַהנען זָאזטע. דער זט מ ב (טאות 4,17), מיט וועלכעם אטה הונד מהרן
דיע פערטיעדענען גָּטָטעזוואונדער פָּאזזלָאגען הונד וועלכער מיט בעזיטלע דער כַּכפָּל־
גענדען ריכטער הונד קָנִיגע בי: זור לערזטָרונג דעז היילגען טעאפעז: פערבייעב.
דמ: טָאיר, מין וואורם, וועלכען אטה הונד קָנִיג זַלָאמָן זון טכיידען דעריניגען
זטייגע בייַ בוי דער זיפּטהלָזטע הונד דעז טעאפעז: בעלָטלטען, בי וועלכען דיע מַכ־
וועגדונג מַגדערער טכיידעווערקלייגע מוקזוזָזיג וואר (טאות 20,22). דיע טריפּט דער
בוכזטַבען. דיע גענזעטלטַפּעלטריפּט, דערען וואונדער דמרין בעזטַגד, דמם זיע,
וויעוואָהל דיע טפּעלן דיע דיקקע מייער עזלע המטטען הונד דיע בוכזטַבען פָּן מייער
זייטע בי: זור מַגדערן דורכגעטכיטטען וואַרען, הויך מַזלען זייטען מי גענָאָהנליכער
טריפּט (ניכט עטווַ טיילוייזע מן זפיעגעלטריפּט) דלָיטלִיך זעזבמר וואר, הונד פערגעס,
דמם דיע בוכזטַבען ם הונד ם, מָבוואָהל אויט דען טפּעלן ניכט זוזאַמענהָנגענד,
דעגָנָך מן דען טפּעלן ניכט פערטָאבען וואורדען. הונד דיע טפּעלן, דערען וואונ־
דערבמרער זטָאָך פָּן גָּטָט מייגען: היעלט גענפּעלטען וואורדע. מייניגע זַגען:
הויך דיע טָאדליכען גייזטער. עז זינד דיעז כַּך דער טרַדיטיָאן זעבטווזטזען,
דיע הוכטער גענָאָהנליכען פערהָלטניזזען זיכלִיך ניכט וואַרען זינד הונד אויט
מיערעם טָאדליכען וויבקען מיט דיעזטע דער גָּטָטליכען פערגעטונג זיטטהען.
דז: גרַב דע: אטה (הדבריס 34,6), דעזזען חָרטליכקייט גענוי מַגגענבען,
דעגָנָך מבער הונפפינדבַר מיזט, דמיט דיע פָּאלגענדען גענָאכטער ניכט

בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאֵלּוּ הֵן · פִּי הָאָרֶץ פִּי הַבְּאֵר פִּי הָאָתוֹן הַקֶּשֶׁת וְהַמָּן וְהַמַּטֶּה וְהַשָּׁמִיר הַכְּתָב וְהַמִּכְתָּב וְהַלּוּחוֹת, וְיֵשׁ

טוּנקע דעז סדת פֿאַר זאָגענוטער= גאנג[1]) געשאַפֿען, חומד דיעזע זיבן עז: דיע אָפֿפֿנונג דער ערדע, דיע אָפֿפֿנונג דעז גרונטעס, דער מוד דער עזעלין, דער רעגענבאָגען, דאז מאנה, דער זטאב, דער סאָמיר, דיע סריפֿט, דיע גערעטל=

מוד דאַדורך דאז פֿאַרהאַנדענזיין פֿאָן טוֹאַנגען בעגונטיגט ווַאר, זאָ קאַן עז דאָך ניט

„נֵעוֹלָם פֿאָן יהטל" ווירד היער ערווֹאָהנט, מוד מוך דיעזען פֿאַרלוג יערוזאַלעם;

נור לייט דער לערטאָרונג דעז היליגען טאפעלז היללוויזיעז. ער זאָל מיז דער טהאַט

מוך יטטלט מיסערזיט זעלטען פֿאַרקאַנאַט, דאַם מיז יערוזאַלעם מיין טוֹאַנגענבים דען

טאָד הערבייפֿהרט. מוד ניכט זאָגטט מיינער נוד אַנדערז: דער אָרט

מיזט איר זו ענג, מז: דאַם מיך מיז יערוזאַלעם מיבערנאַכטען אָכטט,

חבוואָהז נור לייט דער פֿעזטע מיינע מיבערוי: גרָאַסע אַנלאַהז פֿרעמדער דאָרטזעבזט

זיך מויפֿהיעלט.

6 לעהן דיבגע וואורדען פֿר רי:טטאַגע דע: טבת פֿאָר זָנגענ=

ניטערגאַנג גאַטאַפֿפֿעז, ד' ה' ע: וואורדע פֿר טוזזע דע: זיכטבארען טאָפֿפֿונג=

וואַרקע: דען בעטרעפֿענדען דינגען דיע פֿאַהיגקייט פֿערליהען, דיעזע וואַרקונג מוד יעדע

דאַפֿאָר בעדינגטע פֿערפֿאַלונג נור גאַנצגנטען לייט הערפֿאָרבליבגען[2]). מוד דיעזע

זיבד ע: דיע אָפֿפֿנונג דער ערדע (באמבר 16,30—33) נור לייט דע: קרח.

נור בעקונדונג דער גאָטטליכקייט דער זענדונג מונזערע לעהרער: אטה מוד נור בע=

זטרַפֿונג דער וֹיגונג דערזעלבען מוד מויפֿלעהונג גענגען דיעזעבע אָפֿפֿנטט זיך דיע ערדע,

פֿערטאַנג קרח מיבד ציבע לאָטטט זאַט החב מוד גוט מוד טוֹאָם זיך דאַן וועדער,

אָהנע מיבע זפאַלטט נורקקנוזאַזען. דיע אָפֿפֿונג דע: ברונבען: (טאות 17,6 מוד

באמבר 20,11): דער זאָגענאַנגטע כְּוָרָיִם-בורגען[3]), מיין פֿעז, דעמ דורך דיע בע=

רוהונג

[1]) ד' ה' זין דער דאַמפֿערונג, וואָמיט נעווֹאָהנליך דיע לייט פֿאָן 13 1/2 מינוטען פֿאָר נאכט צעלייכנעט וויבד.

[2]) דיע מוֹצריגען זין דער הייליגען סריפֿט ערווֹאָהנטען וואורדען וואָהל עצעפֿאללז צוי דער אָפֿפֿונג פֿאָן צעזטיממט. יענע וואורדער האטטען זיבדעז נור זיינען חויגענדליקקליכטן נוועק נור ערלעטטונג זירחעלז מוד דערגלייכען; דיע זין חומזערער מסנה ערווֹאָהנטען דינגע מדער זאָללטען זין הערפֿאָרהגענדער וויזע דער זנטערקענונג גאָטטעז דיענען, וועזהלב זיע היער ערווֹאָהנט וועדען.

[3]) ער היעס מרים'ז בדונטען, וויל ער נאך דער טרַדיטיאָן דורך דאז פֿערדיענט דער פֿרַאָממען מריס זירחעל גענוֹאָהרט וואורדע חוב נאך דערען טאָד נו פֿליעסען חויפֿ= הֶרטע, צוי גאָטט דורך דאז גענדט חומזערע לעהרערז מסה דעמזעלבען וויעדער הערזטעללטע.

עַמּוּד הֶעָשָׁן וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֵמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עֹמְדִים צָפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רָוָחִים, וְלֹא הַזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלָיִם: ט עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ

פּאָנד זיך ניט חיינט חונטוינליכקייט חס עמר, חן דען לוויי דרָטטן; חונד חן דען סוידרָטטן. זיט (דיט טנ׳מפטלצט־ זוכער) זטחנדען גטדרחָנגט, קָמָנ־ טטן זיך חצער דטנחָך צטקוועס צוקקטן. ניטמחלז סחדטטט חיינט סלחנ־ גט חָדטר חיין זקָמָרפיחָן חין יטרוזח־ לטס. חונד ניכט זחָגטט חיינטר לוס חנדטרן: דטר חָרט חיזט מיר לו טנג, חלז דחס חיך חין יטרוזחלטס חוֹצטר־ נחכטטן מחָכטט.

(9) לטהן דינגט וואולדן חס לוֹזט־

גטטטהט, זחָ הוֹטטטן דיט חָפָּטרזטוֹקקט ניכט גטרוֹיכטרט חונד דיט פָּוַיטטיילט ניכט גטגטזזט וואטרדן דוֹרפָּן. ניט פָּטרוועהטט דטר וויגד דיט חויפָּ־זטיי־גטנדט רויכ־וֹיל דט־ חָטמיט דיט דטן חָפָּפָּטרדיטנ־זט פָּטר־וטהטנדטן פריטזטטר דורך דטן רויך ניכט בטוֹחָ־זטיגט וואורדן. טז פָּחָנד זיך ניט חיינט חונטוינליכקייט חָ חָ טאר (ויקרא 23,11), דחָ פָּחָן טרזטויגזגטרזטטן, וואטכט חין דטר נחָכט חונך דטן לוייטטן טחָג דט־ פֶּסַח־פָּט־זטט־ גטטרזטטט חונד גטאחָהלטן וואורדן. חָן דיט־טאָ טחָגט דחָרגטברחָכט וואורדט. טרזט זחָך דטר דחָרבריגזונג דט־ טאר־חָפָּפָּטר־ וואָר דטר גטנום דטר כוֹיטן פָּרוכט גט־זטחָטטטט. וואָרט דיט דחָרבריגזונג דט־ טאר דורך חיינט חונטוינליכקייט חונאחָגליך גטוואטן, זחָ וואָרט דחָ גחָנגט יחָהר הינדורך דטר גטנום דט־ כוֹיטן טרטרחָס־ פָּטרבחָטן. חָן דטן לוויי ברחָטטן (ויקרא 23,17), וטלכט חָן דטאָ וחָכט־פָּט־זטט פָּחָ כוֹיטן וויינט דחָרגטברחָכט וואורדן חונד חָהנט דטרר דחָרבריגזונג דיט ־פייטחָפָּטר דט־ וויָפָּטנדטן יחָהרט־ניכט פָּחָ כוֹיטאָ גטטרייד זובט־ לייטטן וטרדן דורפָּטן. חונד חָן דטן טויברחָטטן (טאות 35,13); טז וואָרט דטרר זוחָך, וטלכט יעדטן טבת חויפָּגטטיכטטט וואורדן חונד חיך זויפָּ דטר וחָכט ניכט כוֹי טרזטלט וטרדן דורפָּטן. זיט, דיט טאפָּטלבט־וכטר, זטחָנדטן גטדרחָנגט, קחָמָנטן! ־זיך חָבטר דטרנחָך בטקוועמ בוֹקקטן. דטר גחָנגט טאפָּטלבוי חונ־ פָּחָמטט כור חיין הונדטרט חונד פָּוַיכפָּדרייטיג קוחָדרחָטאטטר. דטרזטלבט פָּחָמטט דיט גרחָמט זחָהן דטר חטכטאנגט, וטלכט זור זייט דטר וואָנדטרפָּט־זטט חין יטרוזח־ זמ חָנוזטנד וואָר. דיטזט גרחָמט חטנגט דטר חָנוזטנדטן חיזט חָ דטר זטחָרקט דט־ גטזחטפָּחָקט: זו בטורטיילטן, וטלכט חין חי׳רחָטן בוֹטטלייט זור זייט דט־ זחָחָמוֹחָטן טאפָּטלבט־ זחָ חָ טאָרחָטן פָּיטרחָטן טָטן ז

ח עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמַּטְבֵּחַיִם, וְלֹא אֵירַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל־עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת־

(8) לעהן וואונדער געטהאטן וונ= זערן פֿאָרפֿאהרען חים הייליגען טעמ= פעל: ניכט הָאט חיינע פֿרוי פֿעהל= גענֶאָרען דורך דען נערוך דעז הייל= גען פֿלייסעז. ניעמאלז בעקָאם דאז פֿלייסעז חיינען חונֶדלען נערוך. ניע וואונדע חיינע פֿליעגע חים שלאכט= הויז נעזעהען, ניע פֿערלאָסטע דער רעגען דאז פֿוֹיער דעז חויפֿגעשיכטע= טען הָאלץ. ניע פֿערווענדע דער וויכזוֹילע. עז

8 לעה| וואונדער,1) וועלכע דע| טוֹטלעגדע בייטַאג גָאטטע: חיִ טעאפּעז חונד חין יערוּאַלעם בעזוֹיגטע, גע טַהע| חונ:ער| פָֿאָרפָֿאהרע| חיִ הייליגע| טעאפּעז. דיע חוֹבריגע| וואונדער חיִ טעאפּעז הַטטע| קיינע| דירעקטע| נוטצע| פָֿוֹר חונ:ערע פָֿאָרפָֿאהרע, וואַרע| פֿיעזאהר נור דַאז ;ניכטבַאַרע זוֹיגי: פָֿוֹר דיע חִ| הייליגע| טעאפּעז טהרָגעגדע גָאטטליכע אַבי:טאָט. ניכט הַט חיינע פָֿרו| פֿעהזגעבָאַרע| דורך דע| גערוך דע: הייליגע| פָֿוֹייטע: דער חָפּפָֿער. ,יעאַז: בעקַאַם דַא: הייליגע פָֿוֹייט חוֹבע| גערוך, חָבוחָהז דַאזע| חיִ פָֿרייעד פוַאַלט ;טַאַג. חוף דעד אַלטַאר אוטע געבע| דעד דַאזע| הַאזע| חיִ פָֿרייעד חוף דיע חויפָֿגטיכטעטע| הָאזע| דע: חויפָֿגטיכטעטע| חוֹטטערהַאזע| חוף דיע| וועדע|. חוף דיזע; פָֿוֹער וואונדע פָֿאָ| דעד רעגע| ניכט פָֿערזָאטט. וואָרע דיע:

---

1) דיזע וואונדער וועדען דיער חויזדכוֹקליך בעטַאנגט ; חין דען פֿרוֹסערן חסכות חצער חונטערבליבע דיע בעטַאנגע דער חיינלינען דינגע, וויל דיזע= וועז חויזדכוֹקליך חין דער תורה טווֹהנט זיכד, טיילוויזע לייכט חוי דערזעלבען עט= נָאַמען וועדען קָאָמָען.

אֲבוֹתֵינוּ אֶת־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃

זוכטען חומערע פֿאָרפֿאהרען דען סיי־
ליגען, נעלאָזט זיי ער, אין דער וווּסטע,
דען זאָ היזט נעזאָגט (במדבר 14,22):
חונד זיי פֿערזוכטען מיך סאָן נעסטמאל
חונד האָרטען ניכט חויף מיינע זטיממע.

נעה| פֿוממען זינד מין דער טריפֿט ניכט מיינלעז| גענאַנגט, זאָנדערו| נור
איט דע| פֿערטיידענט| חויזדרוקקע| דער ניעדערזאַגט, וועלכע מין דעם זיעדע
אָז יָשִׁיר עטהאַלטען זינד, בעלייכטע. ע: זינד דיע: פֿאָלגענדע חויזדרוקקע; 1.) רמס
חונד רייטער זטוּרלטע ער מינ: אעער. 2.) דיע וואַגע| פרעה׳: חונד זיי| הער טוּי־
דערטע ער מינ: אעער. 3.) דיע חויערזעזענטע| זיינער הערפֿוהרער וואורדע| פֿער־
זענקט מינ: אעער. 4.) חבגרונדע בעדעקקטע| זיע. 5.) זיע זאַנקען מי| דיע טיעפֿע|
וויע מיי| זטיין. 6.) דיינע רעכטע, עוויגער, נערטאעטטערט דע| פֿיינד. 7.) מי| דער
פֿוונע דיינער ערהאַבענהייט טוּנגט דו כיעדער דיינע ווידערזאַכער. 8.) ער פֿערלטהרט
זיע וויע זטאָפֿפֿע|. 9.) דאַ: אעער בעדעקקטע זיע, חונד 10.) זיע, דיע אָכטונגע|
זאַנקע| וויע בוי מינ: וואַזער.

7 דיעזע נעה| פֿערזוכונגע| זינד פֿאָלגענדע: 1.) מַת טוּפֿאעער, מַנ: חויך דער
חיינע| זייטע דיע יטרא| פֿערפֿאָלגענדע| עגיפטער זיך נאַהטע| חונד חויך דער זאַנדער| זייטע
דיע חיזראַע|יטע| פֿאָת אעערע חיינגעטאָזע| וואַרע|, זפּרעכע| זיע חולרענד נו אטה: גיבט ע:
עטוואַ קיינע גרעָבער מי| עגיפטע| מ׳ ז׳ וו׳ (טאות 14,11). 2.) מַנ: זיע נאַך בָּרָה
קאַעע| חונד קיי| טרינקבאַרע: וואַזער פֿאָלפֿאַנדע| (דאַזעלבזט 15,24). 3.) מי|
רְפִידִים עבענפֿאַנ: וועגע| דע: וואַזער: (דאַזעלבזט 17,2). 4.) דאַ: חעברינזאַזע| דע:
אאַנגאַ (נָן) פֿאָ| מיינע טאַגע פֿיר דע| זאַנדערו (דאַזעלבזט 16,20). 5.) דאַ: הערוי־
געהע| מַת שַׁבָּת, חות אאַנגאַ חויפֿנוזע| (דאַזעלבזט פֿע: 27). 6. חונד 7.) חיהר
חוררע| חות פֿוייט, חינפֿאָזגע דעזע| חיהנע| וואַכטע| נוגעטיקקט וואורדע| (טאות 16,3
חונד באדבר 11,4). 8.) נאַ: זיע דאַ: טיפֿאעער פֿערזאַזע| האַטטע|, פֿיורכטעטע| זיע,
דאַס דיע עגיפטער חיהנע| פֿאָ| חיינער זאַנדער| זייטע חוי: פֿאָלגע| וועדע|; נו חיהרער
בערוהיגונג זיעס גאָטט דאַ: אעער דיע טאָטען קאָרפער דער עגיעטער חויוווערפֿע|[1]).
9.) דיע זאַבעטונג דע: גאָלדענע| קאַלבע: (טאות קאַפּ׳ 32). 10.) דיע פֿערזיכדיגונג
דורך דיע קונדטאַפֿטער (באדבר קאַפּ׳ 13).

דיעזע אטה זעהרט חונ:, דאַס יענע: גטזעכט, וועלכע: פֿאָן חונזער| וויזע|
זאַ: „דור דֵּעָה", נאַ: „פֿערזטאָכדיגע: גטזעכט" בעלייכנעט וויזד, ניכט זייכטגילטיג
אָהנע פרייפֿונג דיע ערקענטני: גאָטטע: זיך ערווארבע|, דאַס ע: פֿיעזאַטהר פֿאָ| דער
וואַהרהייט פֿאָלזטאַנדיג אויבערזיגט וואורדע. היערדורך האַט זיך דער גוויבע חי־
רַעז: זטעט: חי| זעבענדיגער קרַפֿט ערהאַלטען חונד קאָננטע| דיע בעדלוקקונגע| חונד
פֿערפֿאָלגונגע| זאָלער לייטע| דיע יודיטע רעזיגאָ| ניכט פֿערניכטע|.

---

[1]) וויע חומערע וויזען זטרייכטען.

אָבִינוּ׃ ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל־הַיָּם׃
ו עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר
עַל הַיָּם׃ ז עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ

חוס צו לייגען, וויט גרָאם דיע ליעדע חדרסס'ז, חומערעז פֿחטערז, וואר.
(5) נעהן וואונדער געטהטן חוכ= זערען פֿאַרפֿחרען חין עגיפטען חוכד נעהן חס מעטרע.
(6) נעהן פלחגען דרחכטע גאָטט חוֹדער דיע עגיפטער חין עגיפטען חוכד נעהן חס מעטרע.
(7) מיט נעהן פֿערזוכונגען פֿער=

ומהרר גאָטטעזלויבע חוכד דעזען חויפֿריכטיגע גאָטטעזלויבע בעקַננט וואַרען,
חגדערן חוכ דער וועלט צו לייגען, וויע גרָאם דיע ליעבע חברהם׳ז, חוכ־ערע
פֿחטערז, צו גאָטט וו חר. דיעז זָאל דער וועלט לייגען, דחם חברהם צו מיינער
בעזָגדערן בערופֿונג דורך גאָטט וועלדיג וחר חוכ דחם חויך דיע נחכקָאחמען מיינע
זָחמען חעננט, דחן זיע מיהרען פֿחטער נעננען, חין „חויערוועהלטע פֿאָלק" גענחננט
זָאלכ

עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם : ד עֲשָׂרָה נִסְיונוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם

טען חיסן, זיז חצרסס, חומער פּאטער, קאס, חוכד זיך טרווחצ דען לאָהן חללער.

(4) מיט לעהן פרוֹפּוגנן וואורדע חצרסס, חומער זטאממפּאטער, ער= פלאָצט, חוכד טר צעזטאנד זיע חללע,

בעזטראָפֿונג דער פֿאָרגענגענען גענעלכטער ;זונדהאפֿטע וועגע מיינטזונגען חוכד מיאטער אטהר עטטראָטטען. גאָטט זיעט זיע דענאָך בעזטאהען, חוא קוכד זו טהון, וועלכע זגנגאוט ער אָבוואָלטען זאָמט. דען אָן דיזע גע= טעכטער ערזורכטען מיהן: א: וואָר חוכטער דיזען גענעכטערן קיינער, דער דאָ פֿארטטרייטענדען אָבפֿאָלן ענטגעגענטרעטטען וואָרע, אָנע פֿיעזאטהר ערזורכטען מיהן, ביז חברהם, חוכער פֿאָטער, קאָם, דער דען וואָהרען בערוף דא: אנכטען ערקאָננטע חוכד היערדורך זיך ערוואָרב דען זאָהן אָנע, דיע מיהם פֿארגענגען וואָרען חוכד דיע דיזען בערוף האָטטען ערפֿוללטען זאָלזען. חברהם ווירד "אבינו חוכער פֿאָטער" גענאָנט ; דעזגלייכען זיין זאָהו יִצְחָק חוכד דעזען זאָהן יַעֲקֹב (אָבוֹת פֿאָטער), וויל זיע דיע בעגרונדער חוכערע: פֿאָלקע, חוכערע „זטאָממפֿאָטער", זיכד.

4 מיט לעהן פרוֹפּוגנ| וואורדע חברהם, חוכער זטאָממפֿאָטער, ערפֿרָבט. א: זיכד דיע: פֿאָלגענדע פרוֹפּוגנן: 1.) חברהם וואורדע,[1]) וויל ער זטאָנדהאפֿט זיך וויגערטע, גאָטטען זו דיענען, פֿאָן דעם דאָזיגען קאָזיג נְבוּרוֹד מין דען פֿרוערפֿען גענוֹרפֿען חוכד וואורדע פֿאָן פֿרוער ניכט בעטראָדיגט. 2.) חוך גאָטטע: בעפֿעהל חוכטע ער פֿאָטערלאָנד, גענבורטזאָרט חוכד עלטערנהוי: פֿערלאָזזען, אָהנע דאָס חיהם זיין קרוֹפֿטיגער חויפֿענטהאלטזאָרט אָנגענוויעזזען וואָר (בראטית 12, 1—9). 3.) א: ענטזטאָנד הונגערזנאָט מין דעם חיהם חוכד זיינען נאָכקאָמען אָנגענוויעזענען אָנד עגטערבט (דאָזעלבזט). 9.) דאָ: גענאָט דער בעטנייזונג (דאָזעלבזט קאָפּ' 17). 10.) דיע אָפֿפֿערונג יצחק'ז (דאָזעלבזט קאָפּ' 21). חוכד ער בעזטאָנד זיע טוזט, חוא זו זיינען: דיעזע פרוֹפֿונגען ערפֿאָלגטען ניכט חברהם'ז וועגען, דעזזען וואָהרער

[1]) נאך דער חוֹפּטליטעראָטור חוכערער וויזען.

שְׁנִבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִים לְפָנָיו עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַמַּבּוּל: ג עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִים לְפָנָיו

מיט נעהן חויזפלוכען טעחפפען וואורדע.

(2) נעהן גענעלטכטער זיך פאן חדש ביז נח, חוס קונד מו טהון, וועלכע לאנגמוט טר חזוחלטען לאסט; דען חלל דיזעז גענעלטכטער ערלוכ= טען חיסן, ביז טר חוצטר זיט צרחכטע דאז וואזטר דטר זינטפלוט.

(3) נעהן גענעלטכטער זיך פאן נח ביז חברהם, חוס קונד מו טהון, וועלכע לאנגמוט טר חזוחלטען לאסט; דען חלל דיזעז גענעלטכטער ערלוכ=

טען, דיא מיט נעהן חויזפלוכען טרטפפען וואורדע. וואן דער מענט מענטש חויפגעבען ערפוללט, זא הען דיא גענאטוועלט דורך מיהן מיהרע בעזטיאנדיגע ערלייכט, חוגד טר הען רייכליכען זאהן זו ערוואלטען, וויל טר דורך זיין וואלקן זור טרהאלטונג חוגד פאמיליע דער מיט נעהן חויזפלוכען טרטפפענע וועלט בייטראגט. חיין אהנליכעל חויזפרוך חוזערער וויזען זויטטע: „דער מענט וואורדע מן מיינלטי= ווזען טרטפפען, חוט דיא זעהרע מנזודליטען, דען דריענדע, וועלכער דאז זעבען חיינע מענטען פרעפענטיך פטרניכטעט, גלייכפאם חיינע וועלט טרזטערט, חוגד וואר דאז זעבען חיינע מענטען טרהאלט, וויל היערדורך דיא וועלט=פרייהייט דען מענטען בעייטראכטיגט וואורדע.

3 נעהן גענעלטכטער2) זיך פאן נח ביז חברהם, וועלכע טראטן דער בעזטרמפונג

---

1) טז זיך דיזע: אָדָם, שֵׁת, אֱנוֹשׁ, קֵינָן, מַהֲלַלְאֵל, יֶרֶד, חֲנוֹךְ, מְתוּשֶׁלַח, לֶמֶךְ חוגד נֹחַ, וועלכע חין חיינעס לייטרוימע פאן 1556 יחרען לעבטען.

2) טז זיך דיזע: שֵׁם, אַרְפַּכְשָׁד, שֶׁלַח, עֵבֶר, פֶּלֶג, רְעוּ, שְׂרוּג, נָחוֹר, תֶּרַח חוגד אַבְרָהָם, וועלכע חין חיינעס לייטרוימע פאן 348 יחרען לעבטען.

Bayerische Staatsbibliothek München

פרק חמישי.

א בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן־הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִים אֶת־הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת־הָעוֹלָם

פֿונפֿטער פרק.

(1) מיט צען ווערטער ווערלד. ווען גאָט האָט דאָך אַלץ בשעת=
דיע ווילט געשאַפֿן. וועלכע צוליב= רונג איז דאָרין ענטהאלטן? האָטטע
זיע דאָך אויך מיט זייערע ווערלד גענשאַפֿן וועדען קאָנען! עז גענשה
דיעז, וואס שווערער זו צוזאַמשאַפֿן דיע פֿרעפֿלער, וועלכע זייער פֿער=
ניכטען, דיע מיט צען ווערלד= שרעקלעכען, וואורדע, וואס זייכ=
ענען לאָזן זו בעזאָרגען דען פֿראָממען, וועלכע זייער וועלט ערהאלטען, דיע

1 מיט צוה| ווי:ערלכע| וואורדע דיע וועלט גענאַפֿען; מיט צוה|
גאָטטלויכע| ווילעי:סערונגען, וועלכע מן דער הייליגע טריפֿט זור ערלייכטערונג דער
מענטלויכען מיפֿפֿאַי:ונג מן דיע פֿאָרם דעי ווי:ערוכע: „וַיֹּאמֶר ער זפרַך" 1) גענוי=
דעט זינד, וואורדע דיע וועלט גענאַפֿען. וועלכע בעזעהרונג מיזט דאַרי| ענט=
האַלטע|? וועהאַב טיילט מוז דיע הייליגע טריפֿט דיעזע צוה| ווילעי:סערונגען גאָטטע:
ביי דער וועלטאָפֿפֿונג איט? האָטטע זיע דאָך אויך מיט מיינעם ווי:ערוכע
גענאַפֿען| וועדען| קאָנען! דיע ערטאַפֿפֿונג דער גאַנצען וועלט האָטטע דורך דען
מייאַליגען ווי:ערוכע| גאָטטלויכע| וועלט, ווי אַפֿ| זיינעם בעיי=פֿאָלמט ווירד. אויך אויפ
רייכליכע| זאָה| צו גענבע| דע| פֿראָמאַען, וועלכע מיינע וועלט ערהאַ=
טע|

---

1) אין ערזטען קאפיטעל דעז בוכעז בראשית זטעהט מ"ינמאל דער ווי:זדרוקק ויאמר (אין דען פֿערזען 29, 26, 24, 20, 14, 11, 9, 6, 3) אויך דער דיע גאַנצע סאַפֿפֿונגזגעסיכטע הייליגטענדע זאַטץ „בראשית ברא אס אנפאַנג ערשוף גאָטט היממעל אויך ערדע" גילט, ווייט דער תלמוד טרקלאָרט, אלז ערזטער ווי:זפרוך. נאך אנדערן ווייזען (פרקי דרבי אליעזר פרק ג', זיעהע אָבען הייגליטונג זייטע III) איז דער ווי:זדרוקק ויאמר קאפ' 2 פֿערז 18 אלז צוהנטער ווי:זפרוך זו בעטראכטען.

הַחֶשְׁבּוֹן וְאַל־יַבְמִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְׁאוֹל בַּיִת מָנוֹס לָךְ׃ שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃

וויוזע, דאַס אַללעז נאַך רעכנונג געשיעהט. עז בערוהיגע דיך ניכט דיין באַזער טריעב, דאַס דיע גרופּט איינע צופּלוכטזוטאַטטע פֿור דיך זיי, דענן אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו געבילדעט, אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו גענאַרען, אונפֿרייווילליג לעבזט דו אונד אונפֿרייווילליג זטירבזט דו, אונד אונפֿרייווילליג מוסט דו אויך אינזט רעכענשאַפֿט אונד רעכנונג אַבלעגען פֿאַר דעם קאַניגע אַללער קאַניגע, דעם הייליגען, געלאַבט זיי ער.

פֿאַרטיליכקייט, בעזטעכליכקייט אָדער בעפֿאַרצוגונג אויגעשלאָזען איזט, דאַ אַללע מענשען גאָטטעז קינדער זינד. אונד וויזוע, דאַס אַללעז נאַך רעכנונג געשיעהט; גאָטט בערוקקזיכטיגט ביי דער בעזטיילונג דעז מענשען נעבען דעם גענאַמטיינדרוקק דער גוטען אונד שלעכטען טהאַטען אויך דיע פֿערהאַלטניזוע אונד אומזטאַנדע דעז מענשען נאַך זיינען גייזטיגען אונד קאַרפֿערליכען אייגענשאַפֿטען. עז בערוהיגע דיך ניכט דיין באַזער טריעב דורך דען איריגען גענאַדענקען, דאַס דיע גרופּט איינע צופּלוכטזוטאַטטע דיר זיי, דאַס נאַך דעם טאָדע אַללעז פֿאָרבער אונד קיינערליי רעכענשאַפֿט פֿאָן דיר גענאַדערט ווערדע. דענן אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו געבילדעט, אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו גענאַרען, אונפֿרייווילליג לעבזט דו אונד אונפֿרייווילליג זטירבזט דו. דיע גענגען דיינען ווילען פֿאָלגטע עזטזטעהונג אונד געבורט, עבענזאָ דאַז אונפֿרייווילליגע לעבען עזטבינדעט דיך ניכט פֿאָן דער פֿראַגטוואָרטליכקייט פֿור דיין טהון, דענן אויך געגען דיינען ווילען מוסט דו דאַז לעבען פֿערלאַזען אונד דעזהאַלב מוסט דו אויך אינזט אונפֿרייווילליג רעכענשאַפֿט אונד רעכנונג אַבלעגען פֿאָר דעם קאַניג אַללער קאַניגע, דעם הייליגען, געלאָבט זיי ער.

וּלְהַוָּדַע, שֶׁהוּא אֵל הוּא הַיּוֹצֵר
הוּא הַבּוֹרֵא הוּא הַמֵּבִין הוּא הַדַּיָּן
הוּא הָעֵד הוּא בַּעַל דִּין הוּא עָתִיד
לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא
עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא
מַשּׂוֹא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד
שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי

ווערדען, צו וויזען, צו לעהרען
אונד דאַם עז בעקאַננט ווערדע,
דאַם ער גאָטט איזט, ער דער בילד־
נער, ער דער שאֶפֿער, ער דער
אויפֿמערקער, ער דער ריכטער אונד
צײַגע, ער דער אַנקלאָגער, ער דער
איינזט ריכטען ווירד. געלאָבט זיי
ער, דענן פֿאָר איהם איזט קיין
אונרעכט, קיין פֿערגעזען, קיין אַנ־
זעהען דער פערזאָן אונד קיינע בע־
זטעכונג, דענן אַללעז איזט זיין אונד

דער זעלע, וועלכע נאַך דעם טאָדע פֿאָרטלעבט אונד דיע ביי דער אויפֿערזטעה־
ונג דער טאָטען טיט דעם קאֶרפער וויעדער פֿעריניגט ווירד. אונד דען
וויעדערבעלעבטען גערעכטעט צו ווערדען אוֹבער דיע אַרט אונד ווייז
דער פֿערווערטונג דעז אירדישען לעבענז. דיעזע ערקעננטניז דיענע צו וויזען,
דאַם ווער זטעטז עז וויזען, צו לעהרען אונזערן קינדערן, אונזערן שׂולערן אונד
אונזערן נעבענמענשען אים אַללגעמיינען, אונד דאַם עז בעקאַננט ווערדע
אויך אָהנע בעלעהרונג, דורך אונזערע טהאַטען: דאַם ער גאָטט איזט, דער
אַללמאַכטיגע, ער דער בילדנער, דער יעדעם גשאַפֿענען ווען דיע גייזטי־
גען אייגענשאַפֿטען פֿערלייהט אונד דאַהער אויך דיע זעלע דעז מענשען געביל־
דעט האַט; ער דער שאֶפֿער, דער אויז דעם צוערזט גשאַפֿענען וויעדער אַנ־
דערע וועזען בילדעט (דען מענשליכען קאֶרפער אויז ערדע). ער דער אויפֿ־
מערקער, דער דיע זטאַנדיגע, צופֿערלאַזיגע אויפֿויכט פֿוֹהרט, ווע ווער אונוז־
רער בעזטימטונג גערעכט ווערדען. ער דער ריכטער אונד צײַגע אין בע־
צוג אויף אונזערע האַנדלונגען געגען אונזערע נעבענמענשען. ער דער אַנקלאַ־
גער אין בעצוג אויף אונזערע פֿעהל-האַנדלונגען געגען גאָטט. ער דער איינזט
ריכטען ווירד; יע נאַך דעז מענשען טהאַטען פֿאָלגט איינזט לאָהן אָדער זטראָפֿע,
וועלכע אויך גאָטט ניכט זאָגליך נאַך גשעהענער טהאַט לאָהן פֿערלייהט אָדער
זטראָפֿע פֿערהאַנגט. גלאָבט זיי ער, דער לאַנגמוֹטיג איזט אונד דעם קיינע
מענשליכע שוואַכע אַנהאפֿטעט. דענן פֿאָר איהם איזט קיין אונרעכט,
דאַם ער איינען מענשען אָהנע שולד פֿערורטיילטע, קיין פֿערגעזען דער
גוטען אונד שלעכטען טהאַטען, קיין אַנועהען דער פֿערזאָן, קיינע
רוֹקזיכט אויף זטאַנד אונד אַנועהען דעז צו פֿערורטיילענדען, אונד קיינע
בעזטעכונג דורך אָפֿפֿער אונד גוטע טהאַטען, ווענן דער וֹנדער זיינע באָען
טהאַטען ניכט בערוֹיט. דענן אַללעז איזט זיין; אַללע וועלט אונד אַללע
מענשען זינד פֿאָן גאָטט געשאַפֿען אונד געהאָרען איהם, דאַהער אויך יעדע

וְהַתְּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת־ הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: כט הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַיְלוּדִים לָמוּת וְהַמֵּתִים לְהֶחָיוֹת וְהַחַיִּים לָדוּן, לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ

ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט.

(29) ער פלעגטע צו זאגען: דען געבאָרענען איזט בעזטיממט דאַז זטערבען דאַז זטערבען; אונד דער וועלט אונצופֿריעדען אונד יעגליכעז וואָהלערגעהען מיסגאָננט אונד אַללעז זעלבזט בעזיטצען מאָכטע. „וער זיין אויגע אויף דאַז ריכטעט, וואַז איהם ניכט געהאָרט, ערלאַנגט ניכט, וואַז ער אַנזטרעבט, אונד פֿערליערט, וואַז ער בעזאַם," לויטעט איין אויזפרוך אונזערער וויזען. דער נייד פֿערביטטערט דעם מענשען דאַז לעבען אונד ריכטעט איהן צו גרונדע (בייזפיעלע: קַיִן, קֹרַח, בִּלְעָם, גֵּחֲזִי.)

זען פֿרוינדשאַפֿט ווירד בעזטעהען." דיע האָהע בעדויטונג דעז פֿריעדענז העבט ער הערפֿאָר מיט דעם הינווייז, דאַם דאַז געבעט אונד דער פריעזטערזעגען מיט דעם וואָרטע „פֿריעדען" שליעסען. אין אונזערער משנה בענעננט ער דיע־ יניגען לאַזטער, וועלכע אַללע אַנדערען אין זיך שליעסען אונד וועלכע פֿאָן אַנ־ דערן אין אבות ערוואָהנטען לאַזטערן זיך דאַדורך אונטערשיידען, דאַם דיע אין אונזערער משנה ערוואָהנטען אונויפֿהאָרליך דעם מענשען אַנהאַנגען. נייד, דער אויז זטאָלץ, אונגענוגזאַמער האַבזוכט אונד מענשענפֿיינדליכקייט אַנדערן מענשען יעגליכען פֿאָרצוג אונד יעגליכעז וואָהלערגעהען מיסגאָננט אונד אַללעז זעלבזט בעזיטצען מאָכטע. „וער זיין אויגע אויף דאַז ריכטעט, וואַז איהם ניכט געהאָרט, ערלאַנגט ניכט, וואַז ער אַנזטרעבט, אונד פֿערליערט, וואַז ער בעזאַם," לויטעט איין אויזפרוך אונזערער וויזען. דער נייד פֿערביטטערט דעם מענשען דאַז לעבען אונד ריכטעט איהן צו גרונדע (בייזפיעלע: קַיִן, קֹרַח, בִּלְעָם, גֵּחֲזִי.) גענוסזוכט, פֿור וועלכע עהרע אונד פֿערמאָגען אונד אויך דיע דעם תורה־ לערנען אונד דער ערנזטליכען טהאָהיגקייט צו ווידמענדע צייט פֿערגוידעט ווירד (דאַז געשלעכט דער זינטפֿלוט). „וער פֿאָן לוזט צו לוזט, פֿאָן פֿרוידע צור פֿרוידע נור איילט אונד געגוזע אַן געגוזע רייהט, אַלטערט פֿרוה", לעהרען היער־ ויף בעצוגליך אונזערע וויזען. אונד עהרזוכט; וער נאַך עהרע גייצט, האַט ביי אַללעם נור דאַז ציעל אים אויגע, געעהרט צו ווערדען, אונד זוכט דיעזעז ציעל דורך אַללע ערלויבטען אונד אונערלויבטען מיטטעל צו ערר־ייכען. היערדורך ער־ לאַנגט ער אַבער גערַאדע דאַז געגענטייל, איזט מיט זיך זעלבזט אונד מיט דער וועלט אונצופֿריעדען אונד פֿערניכטעט זיין קאָרפערליכעז אונד גייזטיגעז וואָהל (טורמבויגעשלעכט, אַבְשָׁלוֹם, אֲדֹנִיָּהוּ). דיעזע דריי ליידענשאַפֿטען ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט, פֿערניכטען זיין דיעזוייטיגעז אונד צוקונפֿטי־ געז גלוקק, דענן זיע ברינגען איהן אין איינען פֿיינדליכען געגענזאַטץ צור וועלט, פֿוהרען איהן צו אַללען זונדען אונד ענטציעהען איהן זיינער בעזטיממונג.

29 דען געבאָרענען איזט בעזטיממט דאַז זטערבען; אונער לעבען האַט איינע גרענצע מיט דעם טאָדע, וועלכעם וויר מיט יעדעם טאַגע נאָהער געפֿוהרט וועדען. אונד דען גענטאָרבענען דיע וויעדערבעלעבונג; דאַז זטערבען בילדעט נור איינען אוברגאַנג צו איינעם נויען לעבען, צונאָכזט

וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן: כו רַבִּי אוֹמֵר, אַל־תְּסַפֵּל בְּקַנְקַן, אֶלָּא בְּמַה שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ, יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן וְיָשָׁן שֶׁאֲפִילוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ: כח רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה

(27) רבי זאַגט: שויע ניכט אויף דען קרוג, זאָנדערן אויף דאַז, וואַז דאַרין איזט. עז גיבט מאַנכען נויען קרוג פּאָלל אַלטען וויינעז אונד מאַנכען אַלטען, אין וועלכעם ניכט איינמאַל נויער וויין איזט.

(28) רבי אלעזר הקפר זאַגט: נייד, גענוסזוכט אונד עהרזוכט

ענטהאַלט דער אָבען אַנגעפֿוהרטע אויזפרוך דעז רבי ינאי „וועגן דיע יוגענד דיר ראָט צו בויען א׳ ו׳ וו׳. דענועלבען געדאַנקען אוֹבערמיטטעלט אונז אויך דער סִפְרִי[1]): וויע דער וויין, דען דו קאָוטעזט, צוואַר שאָן פֿאָרנהעריין דען געשמאַקק דעז וויינעז האַט, יע לאָנגער ער אַבער אין דער פֿלאַשע ליעגט, דעז= טאָ בעזוער ווירד, זאָ וועדען אויך דיע וואָרטע דער תורה, יע לאָנגער זיע אים מענשען, אום זאָ וועדפֿאָללער, דענן זאָ הייסט עז: ביי דען גרייזען איזט וויזהייט אונד דיע דויער דער טאַגע ברינגט איינזיכט (איוב 12,12).

27 רבי[2]) בעצוועקקט מיט דיעזעם אויזפרוך, דיע אַנוועגדונג דעז פֿאָר= הערגעהענדען אויזפרוכעז עטוואַז איינצושראָנקען. ער זאַגטע דעזהאַלב: שויע ניכט אויף דען קרוג, שויע ניכט אויף דאַז אַלטער דעז לעהרענדען, זאָנדערן אויף דאַז, וואַז דאַרין איזט: אויף דען לעהרינהאַלט, דיע קענטניז אונד פֿאָהיג= קייט דעז לעהרערז. עז גיבט מאַנכען נויען קרוג פֿאָלל אַלטען וויינעז, אין בילד פֿור דען יונגען מאַן, דער פֿיעל גרונדליכעז וויזען אונד איינע גוטע לעהרבעפֿאָהיגונג בעזיצט. אונד מאַנכען אַלטען קרוג, אין וועלכעם ניכט איינמאַל נויער וויין איזט; אין בילד פֿור דען אַלטען מאַן, דער ניכט איינמאַל אָבערפֿלאָכליכעז וויזען אונד ענטפֿרעכענדע לעבענווייזהייט בעזיצט.

28 רבי אלעזר הקפר, וואַהרשיינליך איין צייטגענאָזע דעז רבי יהודה הנשיא. ער גאַלט אַלז איין זעהר בעדויטענדער לעהרער, עבענאָ ויין זאָהן, דער אויך דען נאַמען רבי אלעזר פֿוהרטע. דיע וואַהרע פֿרויַנדשאַפֿט קענצייכנעט רבי אלעזר הקפר מיט דעם אויזפרוכע: „וער דען נאָכזטען דעז גענדעז וועגען ליעבט אונד דעזהאַלב מיט איהם פֿרויַנדשאַפֿט שליעסט, ווירד זפאָטער מיט פֿעראַכטונג פֿאָן איהם צורוקקגעוויעזען; וער איהן אַבער זיינער זעלבזט ווילען ליעבט, דעז=

זען

---

[1]) מיין המלמיטער נְדָרִים נוס פֿיערטען מונד פֿונפֿטען בוכע דער תורה, דעזז= פֿערפֿאַזער רבי טאַפֿון בן יוחי מיזט.

[2]) זיהה מֹבער דעזזען זעבען פרק II מטנה 1. נמך מנדערער זעזַרט זעהרט מונערע מטנה דיעזען מויזפרוך מיט נמַמען דעז רבי אחיר, דעזזען זעבען פרק IV מטנה 12 בעטרייבען וואורדע. דיע זעזַרט רבי טיינט מיגדעז דיע ריכטיגע צו זיין, דַּם דיעזער מויזפרוך דען פֿאָרהערגעהענדען טרגוֹנגען זאָן, וואַז יעדענפֿאַלז פֿאָן מיינעם לייטגענאָזען דעז רבי יומי הבבלי גענאָמע.

אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד
מִן־הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דוֹמֶה
לְאוֹכֵל עֲנָבִים קְהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן
מִגִּתּוֹ, וְהַלּוֹמֵד מִן־הַזְּקֵנִים לְמָה
הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת

(26) רבי יוסי ואָהן דעז יהודה, איין
מאַנן אויז דעם דאָרפֿע בבלי׳ ואַגט:
ווער פֿאָן יונגען לויטען לערנט, וועם
גלייכט דער? דעם, דער אונרייפֿע
טרויבען געניעסט אונד וויין אויז
דער קעלטער טרינקט. ווער אַבער
פֿאָן אַלטען לויטען לערנט, וועם
גלייכט דער?דעם דער רייפֿע טרויבען
געניעסט אונד אַלטען וויין טרינקט.

נען אונד אוֹבען דער תורה פֿערנאַכלאָזיגט האַט אונד ערזט אין זיינעם זפֿאָטערן
אַלטער דאַמיט בעגינט. דיע אויפֿפֿאַוונגזאַבע איזט ניכט מעהר זאָ פֿריש, דאַז
געדאָכטניז ניכט מעהר זאָ גוט אונד דיע אין דער יוגענד אַנגענאָמענען גע־
וואָהנהייטען לאַזען זיך ניכט פֿערדראָנגען, וואָדורך געוואָהנליך דאַז לערנען אונד
אוֹבען דער תורה ניכט פֿאָן גראָסעם ערפֿאָלגע זיין קאַנן.

26 רבי יוסי ואָהן דעז יהודה, איין מאַנן אויז דעם דאָרפֿע בבל׳, צייטגענאָוע דעז רבי יהודה הנשיא, איזט וואַהרשיינליך דער ואָהן דעז רבי יהודה ואָהן דעז אילאי אונד וואורדע וועגען זיינער פֿראָממיגקייט אונד בע־ שיידענהייט אויך רבי יוסי קַטְנוּתָא[1]) (דער לעטצטע דער וואַהרהאַפֿט פֿראָמען) גע־ נאַננט. וער פֿאָן יונגען לויטען לערנט, וועם גלייכט דער? דעם, דער אונרייפֿע טרויבען גענייסט, וועלכע דעם געשמאַקק ניכט מונדען, אונד וויין אויז דער קעלטער טרינקט, דער וואָהל איינען זוֹסען, אַנגענעהמען געשמאַקק האַט, דער אַבער קיינע קראַפֿט בעזיטצט אונד דורך דיע דאַרין ענט־ האַלטענע העפֿע דער געזונדהייט ניכט צוטראָגליך איזט. אין גלייכער וויזע פֿעהלט דער יוגענד בעזאָנענהייט, רוהע אונד ערפֿאַהרונג, דען לעהרזטאָפֿף גרוֹנדליך, פֿער־ זטאַנדליך אונד אַנציעהענד צו לעהרען. וער אַבער פֿאָן אַלטען לויטען לערנט, וועם גלייכט דער? דעם, דער רייפֿע טרויבען גענייסט, דערען גע־ שמאַקק אַנגענעהם איזט, אונד אַלטען וויין טרינקט, דער נעבזט זיינעם גוטען גע־ שמאַקק אויך איינע קראָפֿטיגענדע ווירקונג אויזוֹבט. אין גלייכער וויזע איזט דער אונטערריכט דעז מיט ערפֿאַהרונג אונד רוהע אויזגעזאַטטעטען מאַננעז אַנציעהענד, לעהרריך אונד גרוֹנדליך, זאָ דאַם דער שולער גערנע לערנט אונד דורך דיע גרוֹנדליכ־ קייט אויך דויערנדען נוטצען פֿאָן דעם גאַלערנטען האַט. איינען אָהנליכען גאַדאַנקען

ענטהאַלט

1) דיע מַגִּמַבע דעז סֵדֶר הַדּוֹרוֹת (מיין העברעיִשע: גענעראַציעס־בוך פֿוּר דיע זייט פֿאָן דער וועלטשאַפֿונג ביז צום יַהרע 1700, פֿערפֿאַסט פֿאָן דעם מיך יַהרע 1730 מין אינק גענעלבטען לַאַבינער יחיאל היילפּרין), דאַם רבי יומי קטנותא מיין פּרעזעניט גענוענען זיי, טלטיינט דורך דיע פֿאָן יוֹחַסִין (עבענפֿאַמיליע מיין העברעיִשע: גענעראַציעס־בוך פֿאָן מברהם יַקוטָא, פּרעפֿעזאָר דער מַזטלעזאָיט מין זאַמאַנקאַ, זטאַרב מיט יַהרע 1515) מַגִּגעפֿוֹהרטע יכוטאי־זטעלע רבי יומי בן יהודה הוא רבי יומי הבבלי חבירו טל רבי הוא יומי קטנותא ניכט פֿערוויזעזען.

מָחוֹק: כו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה דער צו פֿערגלייכען? מיט טינטע, גע=
שריעבען אויפֿפֿערלאָשטעם פּאַפּיער.

גאָטטליכע וטימטע אויזופֿען: קעהרעט צו מיר צורוקק, מיינע ואָהנע אַללע, נור ניכט אלישע בן אבויה, ווייל ער מיך ערקאַננט אונד דאָך פֿערקאַננט האַט." אַלו דער טאָד דעז אלישע העראַננאַהטע, מאַהנטע איהן רבי מאיר נאָכמאַלז צור רוקקעהר. אַלו רבי מאיר איהם היערביי דיע וואָרטע ואַגטע: „דער מענש קעהרע צורוקק ביז צור צערקנירשונג (תהלים 90,3)," ווײַנטע אלישע אונד פֿערשיעד. דיעזע ווײַנען דעז אלישע דוֹיטעטע רבי מאיר אַלז רוֹיע זיינעז לעה= רערז, וואָרוֹבער רבי מאיר זעהר ערפֿרוֹיט וואַר.

ווער אַלז קינד לערנט, ווער אין זיינען יונגען יאַהרען צום לערנען דער תורה אונד צור אויזוֹבונג דער גאָטטעזגעבאָטע אַנגעהאַלטען ווירד, וואָטיט איזט דער צו פֿערגלייכען? מיט טינטע, געשריעבען אויף נוֹיעם פּאַפּיער, אויף וועלכעם דיע טינטע גוט האַפֿטעט, דוֹיטליך הערפֿאָרטריטט, לייכט לעזערליך איזט אונד אויך וועניגער פֿערלאָשט וועדען קאַנן. עבענזאָ בעזיטצט דאַז קינד איין רייניז, אונפֿערדאָרבענעז גאמוֹט, איינע לייכטע אויפֿפֿאַזוננגזגאַבע אונד איין גוטעז געדאָכטניז, אין וועלכער צייט דאַז העהער דאַז לערנען אונד אוֹבען דער תורה נאַכהאַלטיג ווירקט, זאָ דאַם עז אויך אים אַלטער היערפֿאָן ניכט לאַסט. דעזהאַלב לעהרען אונזערע ווייזען: „איינע זטאַדט, דיע ניכט פֿוֹר דען אונטער= ריכט דער יוגענד זאָרגט, פֿערדיענט צערזטאָרט צו וועדען;" אונד „דאַז אַטמען דער קינדער אין דער שולע גיבט דער וועלט לעבען אונד פֿרישע, דענן זיע זינד נאָך רײַן פֿאָם הויכע דער זוֹנדע." דען געדאַנקען אונזערער משנה דרוֹקקט אלישע בן אבויה אויך מיט פֿאָלגענדען וואָרטען אויז: „ווער תורה אין דער יוגענד לערנט, דעם געהען דיע וואָרטע אין פֿלייש אונד בלוט אוֹבער אונד ענטיטראָמען קלאַר זיינעם מונדע. ווער דיע תורה אים אַלטער ערזט לערנט, דעם געהען דיע וואָרטע דער תורה ניכט אין פֿלייש אונד בלוט אוֹבער אונד ענטזטראָמען ניכט קלאַר דעם מונדע. זאָ זאַגט אויך איין זפריכוואָרט: אין דיינער יוגענד האַוט דו זיע ניכט בעגעהרט, ווע ווילזט דו זיע אין דיינעם אַלטער ערלערנען." זאָ לויטעט אויך איין אויזזפרוך דעז תלמוד: זאָבאַלד איין קינד צו זפרעכען פֿערמאַג, לעהרט עז דער פֿאַטער תורה אונד צוואַר דיע ביבעלפֿערוע „דיע תורה, וועלכע אונז משה געבאָטען, איזט דאַז ערבע דער געמיינדע יעקב׳ז" אונד „האָרע איז= ראַעל, דער עוויגע אונזער גאָטט, דער עוויגע איזט אייניג." ווער אַבער אַלז אַלטער מאַנן ערזט לערנט; ווער ערזט אין זפאַטערן יאַהרען צו לערנען בעגינט, וואָמיט איזט דער צו פֿערגלייכען? מיט טינטע, געשריעבען אויף פֿערלאָשטעם פּאַפּיער, אויף וועלכעם שאָן איינמאַל געשריעבען וואַר, וואָדורך דיע שריפֿטצוֹגע זיך ניכט געניי אויזפראָגען אונד דיע שריפֿט אונלעזער= ליך ערשיינט. זאָ ערגעהעט עז אויך דעמיניגען, דער אין דער יוגענד דאַז לער=

נען

עַל־נְיָר חָדָשׁ וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה חוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל־נְיָר

מיט טינטע, געשריעבען אויף נוֹיעם פּאַפּיער. וועך אַבער אַלזאַ אַלטער מאַנן ערזט לערנט, וואָמיט איזט

דער תורה זאָ גראָם איזט, זאַגטע נון אבויה, זאָ ווילל איך מיינען זאָהן, וועגן ער מיר ערהאַלטען בלייבט, דער תורה ווייהען. דאַרום, מיינטע אלישע, האַבע זיך אַן איהם דיע מאַכט דער תורה ניכט בעוואָהרט, ווייל זיין פּאַטער ניכט פּאָן אייגער לויטערן אויז רייגער ליעבע צור תורה ערפּוֹללטען אַבזיכט געלייטעט וואורדע." אלישע וואורדע איין זעהר בעדוֹיטענדער געלעהרטער, גערייעט אַבער זפּאָטער דורך דאַז זטודיום דער גריעכישען שריפּטען אונד דורך פּערשיעדענע פּילאָזאָפּישע בעטראַכטונגען אויף אַבוועגע אונד וואַנדטע זיך פּאָללזטאָנדיג פּאָם גלויבען דעז יודענטומז אַב. ער ערהיעלט דען נאַמען אחר (אַבטרוֹננינגער אָדער אַנדערער). דען אויזפרוך אונזערער משנה טהאַט ער פּאָר זיינעם אַבפּאַללע, וועהאַלב דיעזער אויזפרוך אין דיע משנה-זאַמלונג אין זיינעם נאַמען אויפּגענאָמטען וואורדע. ווייר בעזיטצען פּאָן איהם נאָך אַנדערע לעהרייכע אויזפרוֹכע, פּאָן וועלכען אין פּאָלגענדעם אייניגע אַנגעפּוֹהרט וועךדען: וועך זיך מיט דעם גאָטטעזגעזעטץ עמזיג בעשאָפּטיגט אונד עז אויך אויזבט, דעזזען אַנטליטץ גלאַנצט אונד לוֹיכטעט וויע אַיין פּונקעלנדער עדעלזטיין; וועך זיך הינגעגען נור דאַמיט בעשאָפּטיגט, עז אַבער ניכט אויזבט, דעזזען אַנטליטץ איזט פּאַהל אונד פּינזטער וויע דונקלעז גלאַז. — אַיין מענש קאַנן צוואַנציג יאַהרע לאַנג תורה לערנען אונד זיע דאָך שאָן נאַך צווייאָהריגער גאַנצליכער פּערנאַכלאָזיגונג ביז אויף איהרע אַנפּאַנגרוֹנדע פּערגעזזען, זאָ דאַם ער אַם ענדע אין זטומער טרויער דאַויטצט אונד מאַן אויף איהן דיע וואָרטע זאַלאָמאָנ׳ז אַנוועגדען קאַנן: אַן דעם פּעלדע איינעז נאַכלאָזיגען אונד אַן דעם וויינבערגע איינעז אונפּערנוֹנפּטיגען גינג איך פּאָרוֹבער, אונד זיעהע דאַ, אַללעז איזט פּאָן נעזזעלן אוֹבערטיאוכערט, מיט דיזטעלן בעדעקקט אונד זעלבזט דיע זטיינערנע אומצוֹינונג איזט פּערפּאַללען, אונד וויע איינמאַל דיע אומצוֹינונג דעז וויינבערגעז פּערפּאַללען איזט, זאָ געהט דער גאַנצע וויינבערג צו גרונדע. — וער זיינען נעבענמענשען צו איינעם עדלען וועךק פּעראַנלאַסט, דער האַט דאַזועלבע פּערדיענזט, אַלז האָטטע ער עז זעלבזט אויזגעוֹבט1). רבי מאיר בעגלייטעטע איינזט אַן איינעם שבת זיינען לעהרער אלישע בן אבויה, פּאָן וועלכעם ער ביז צו זיינעם טאָדע ניכט לאַזזען וואָללטע. לעטצטערער מאַכטע זיינען שוֹלער דאַרויף אויפּטערקזאַם, דאַם זיע אַן דאַז ענדע דער שבת-גרענצע אַנגעלאַנגט זייען אונד ער דאַהער צוּרוֹקקעהרען זאָללע. דיעזען אַנלאַם בענוֹטצטע רבי מאיר צו איינעם פּערזוך, זיינען לעהרער צור רוֹקקעהר צו גאָטט צו פּעראַנלאַזען, ער אַבער ערווידער־טע: „איך קאַנן ניכט, עז איזט צו זפּאָט, דענן איינזט ריטט איך אַם פּערזאָהנונגזטאַגע אַן דער זטאָטטע דעז אַללערהיליגזטען אין יערזאַלעם פּאָרוֹבער אונד האָרטע איינע

גאָטטליכע

---

1) ויהע במקק, מויטע בן מבויה ויטע 8 פּמוגענדע.

כה אֱלִישָׁע בֶּן־אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דּוֹמֶה לְדְיוֹ כְּתוּבָה

(25) אלישע, ואָהן דעז אבויה, זאגט: וועד אַלז קינד לערנט, וואָמיט איזט דער צו פֿערגלייכן?

פֿאַלל קאָרפּערליכען אָדער מאַטעריעללען שאַדען ערליידעט, פֿרויַע דיך ניכט, ועלבזט וועגן ער אויך איין זונדער געגען גאָטט איזט. אונד וועגן ער זטרויכעלט, וועגן ער גייזטיג אונד זיטטליך פֿערקאָממט, זאָ פֿראָהלאָקקע דיין הערץ ניכט אין דעם גענאַנקען, דאַס נון אויך אַנדערע דיין פֿיינדליכעז פֿערהאָלטניז צו איהם ריכטיג פֿינדען וועדען. גאָטט וועלד עז זעהען אונד עז וועלד איהם מיספֿאַללען, דאַס דו איינע זאָלכע אונלויטערע געזיננונג העגזט, אונד ער וועלד פֿאָן איהם ויינען צאָרן אַבוענדען אויף דיך. דיין פֿיינד וועלד דורך דיע זטראַפֿע זיך בעזוערן אונד דו וועלדעזט פֿוֹר דיעזע אונלויטערע געזיננונג זטראַפֿע ערלאַנגען. ויר דוֹרפֿען ניכט דען פֿאַלל דער זונדער וועלנשען, זאָנדערן איהרע בעזוערונג. זאָ זפּראַך אויך דיע געלעהרטע ברוריא צו איהרעם גאַטטען רבי מאיר, דער דען טאָד צוויייער ניכטזוועלדיגער זונדער פֿאַן גאָטט ערבאַט: זטעהט דענן עטוואַ „דיע זונדער זאָללען אויפֿגעריעבען וועדען"? „זונדען" זטעהט! ערביטטע דאַהער באַרמהערציגקייט פֿוֹר זיע, דאַס זיע דורך בוסע זיך בעזוערן, דאַנן וועדען דיע פֿרעפֿלער ניכט מעהר זיין.

25 אלישע זאָהן דעז אבויה אין יערוזאַלעם צור צייט דעז רבן יוחנן בן זכאי גענאָדען, וואורדע פֿאָן זיינעם פֿאַטער אַם בעשניידונגזטאַג שאָן דעם תורה-זטודיום געווייהט. אבויה, איין אַנגעזעהענער מאַנן אין יערוזאַלעם, האַטטע דיע הערפֿאָרראַגענדען געלעהרטען (רבן יוחנן בן זכאי, רבי אליעזר בן הורקנום, רבי יהושע בן חנניא אונד אַנדערע) אונד דיע אין געזעללשאַפֿטליכער זטעללונג הערפֿאָרראַגענדען מאָננער זיינער צייט (נקדימון בן גוריון, כלבא שבוע, בן ציצית הכסת) צור בעשניידונגזפֿייער זיינעז זאָהנעז געלאַדען. אלישע ועלבזט ערצאָהלטע זיינעם שׂולער רבי מאיר: „מיין פֿאַטער אבויה געהאָרטע צו דען רייכען יערוזאַלעמז. צו מיינער בעשניידונגזפֿייער לוד ער אַללע רייכען יערוזאַלעמז אונד זעטצטע זיע אין אַין ציממער, רבי אליעזר אונד רבי יהושע זעטצטע ער אין אַין בעזאָנדערעז ציממער. וואָהרענד יענע מיט עזזען אונד טרינקען, זינגען אונד זפּיעלען דאַז פֿעזט פֿייערטען, זפּראַך רבי אליעזר צו רבי יהושע: בעלוזטיגען זיך דיעזע נאַך איהרער ווייזע, וואָללען ויר אונז אין אונזערער ווייזע אונטערהאַלטען. אונד זאָ אונטערהיעלטען זיע זיך מיט איינער זאָלכען בעגייזטערונג פֿאָן תורה, נביאים אונד כתובים, דאַס אַין היממלישעז פֿוֹיער זיע אומזטראַהלטע. מיינע לעהרער, ריעך אבויה איהנען צו, וואָללט איהר עטוואַ מיין הויז אַנצוֹנדען? קיינעזוועגז, אונטוואָרטעטען זיע, נור דורך דיע בעגייזטערנדע אונטערהאַלטונג אוֹבער תורה, נביאים אונד כתובים ערזטראַהלט דאַז גאָטטליכע פֿוֹיער, וויע עז ביי דער אָפּפֿענבאַרונג אויף סיני ערזטראַהלטע. וועגן דיע מאַכט

בְּנָפֶל אֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ
אַל־יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה יְיָ וְרַע
בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ:

(24) שמואל, דער קליינע, זאַגט: וועגן דיין פֿיינד פֿאַללט, פֿרײַע דיך ניכט, אונד וועגן ער זטרויכעלט, זאָ פֿראָהלאָקקע דיין הערץ ניכט, גאָטט ווּרדע עז זעהען, אונד עווּרדע איהם מיספֿאַללען, אונד ער ווּרדע פֿאָן איהם ווינען צאָרן אַבוועגדען.

24 שמואל דער קליינע, דער קליין פֿאָן זיך דענקענדע; אַלזאָ גע־ נאַננט וועגען זיינער גראָסען דעמוט אונד בעשיידענהייט, אויך אום איהן אַלז עבענבילד דעז פּראָפֿעטען שמואל צו בעצייכנען. אין דער טהאַט וואורדע ער אין אייגער פֿערזאַמלונג דורך איינע גאָטטליכע זטיממע אַלז דעריניגע בעצייכ־ נעט, דער צור ערלאַנגונג דער פּראָפֿעטיע ווּרדיג זיי; זיין צייטאַלטער זיי אַבער דעזוען ניכט ווּרדיג. ער וואַר איין צייטגענאָזע דעז רבן גמליאל II, אויף דעזוען אויפֿפֿאָרדערונג שמואל דיע אין דאַז שמנה-עשרה-געבעט אויפֿגענאָממענע בענע- דיקטיאָן וְלַמַּלְשִׁינִים „געגען דיע פֿערלוֹימדער אין איזראַעל" פֿערפֿאַסט האַט. — צור איינשאַלטונג איינעז שאַלטמאָנאַטז וואַרען איינמאַל מעהר אַלז זיעבען געלעהר־ טע איינגעטרעטען. אַלז דער נשיא רבן גמליאל היערויף אויפֿמערקזאַם מאַכטע, מעלדעטע זיך שמואל אַלז אונבערופֿענער, דאַמיט דער ווירקליך אונבערופֿענע ניכט בעשאַמט וועדע. רבן גמליאל אַבער זאַגטע צו איהם: זעטצע דיך, מיין זאָהן, דו ביזט ווּרדיג, דאַם דיע מאָנאַטויינשאַלטונג דורך דיך ערפֿאָלגע. — מיט פּראָפֿעטישעם גייזטע פֿערקוֹנדעטע ער קורץ פֿאָר זיינעם טאָדע: שמעון אונד ישמעאל זינד דעם אונטערגאַנגע געווייהט, איהרע גענאָזען דעם טאָדע, דאַז פֿאָלק, פֿערפֿאָלגונגען אויזגעזעטצט, געהט שווערען טאַגען ענטגעגען," וועלכער אויזפֿרוך נאַך דעם ערפֿאָלגטען מאַרטירערטאָדע דעז רבן שמעון בן גמליאל אונד דעז רבי ישמעאל בן אלישע אונד דער דאַמאַליגען בעדרוֹקקונג איזראַעלז דורך דיע ראָמער פֿערזטאַנדען וואורדע. נאַך שמואל'ז טאָד טרויערטע דער פֿוֹרזט אום דעזוען הייגאַנג מיט דען וואָרטען: „וואָ איזט דער פֿראָממע, וואָ דער טוגענד־ האַפֿטע, דער שוֹלער הלל'ז." ער בעצייכנעטע איהן אַלז דען שוֹלער הלל'ז אין בעצוג אויף זיינע גראָסע בעשיידענהייט. עז איזט אַבער אויך מאָגליך, דאַם שמואל הקטן טהאַטזאָכליך אייז שוֹלער הלל'ז געוועזען וואַר.

18 דער אויזפֿרוך אונזערער משנה ענטהאָלט נור דיע פֿערזע 17 אונד 24. דעז קאַפּיטעלז דער זפרוֹכע זאַלאָמאָנ'ז, דיע אַלז אויזפֿרוך דעז שמואל הקטן אַנגעפֿוֹהרט וועדען, וויל ער זטעטז דיעז פֿערזע אַנפֿוֹהרטע, אום פֿאָן זיך אונד פֿאָן אַנדערן יעדע געהאָזיגע געזיננונג פֿערנצוהאַלטען. ויר דוֹרפֿען זעלבזט אונ־ זערן פֿיינדען ניכט נור ניכטז באָזעז טהון אונד וווֹנשען, זאָנדערן ניכט איינמאַל אינערע פֿרוֹידע אוֹבער דען אָהנע אונזער הינצוטהון אונזערע פֿיינדע געטראָפֿ־ פֿענען אונפֿאַלל העגען. וועגן דיין פֿיינד פֿאַללט, וועגן ער דורך אייגען אונ־

מֶטָּל לְפָנָיו, וְאַל־תִּשְׁאַל לוֹ בְּשְׁעַת נִדְרוֹ, וְאַל־תְּשַׁתֵּדֵל לִרְאוֹתוֹ בְּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ: כד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר,

פֿאָר איהם ליעגט; זוכע איהן ניכט צור לאָוונג זיינעז געלאָבניזוועז צו פֿעראַנלאַזוען אין דעם אויגענבליקקע זיינעז געלאָבענז אונד זוכע ניכט איהן צו זעהען אים אויגענבליקקע זיינער פֿערירונג.

פֿערנערע גלוֹקק. — ווייט פֿערדיענוטליכער איזט דאַז פֿראָממע לעבען אויז ליעבע, אַלז דאַז אויז פֿורכט. — איזט ביי איינעם קינדע אונד ביי איינער פֿרוי צורוֹקקווייזונג נאָטווענדיג, מוֹזען זיע מיט דער לינקען צורוֹקקגעוויעזען אונד מיט דער רעכטען וויעדער גענאָהערט ווערדען. — ליעבע אונד האַם פֿערשיעבען דיע אָרדנונג.— מיט דעם אויזפרוכע אונערער משנה לעהרט רבי שמעון בן אלעזר אונד בעווייזט עז דורך פֿערשיעדענע בייזפיעלע, דאַם דיע רעכטע טהאַט צור רעכטען צייט גע= שעהען טום, וועלן זיע דיע רעכטען פֿרוֹכטע טראַגען זאָלל.

זוכע דיינען גענאָזוען ניכט צו בעזאָנפֿטיגען צור צייט זיינעז צאָרנעז, דענן היערדורך ווירזט דו נור זיינעז צאָרן ערהאָהען, דאַ ער אין דיעזעם אויגענבליקקע קיינער רוהיגען אוֹבערלעגונג פֿאָהיג איזט. ערזט נאַך ערלאַנגטער געמוֹטזרוהע פֿערמאַג דאַז אוֹבערצוֹיגענדע, בעזאָנפֿטיגענדע וואָרט איינע בערוהיגענדע ווירקונג אויזצוֹבען. זוכע איהן ניכט צו טראָזטען, זאָ לאַנגע זיין טאָטער פֿאָר איהם ליעגט. עז ערשיינט דיעז אַלז טיילנאַהמולאָזיגקייט אונד איזט דאַהער ווירקונגזולאָז. ערזט נאַכדעם דער געגענוטאַנד זיינעז שמערצעז זיינעם געזיכטזקרייז ענטרוֹקקט, איזט ער פֿוֹר טראָזטענדע וואָרטע עמפֿאָנגליך. זוכע איהן ניכט צור לאָוונג זיינעז געלאָבניזוועז צו פֿעראַנלאַזוען אין דעם אויגענבליקקע זיינעז געלאָבענז. דיע געלאָבניזוע, פֿאָן וועל= כען איין דריטטער ניכט בעטראָפֿפֿען ווירד,[1]) קאָננען אויז טריפֿטיגען בעווע= גרוֹנדען אָדער אויז רוֹיע פֿאָן דריי אַנדערן ערוואַכזענען מאָננערן[2]) געלאָזט ווער= דען. דיעזע בעווענגרוֹנדע זאָללען דעם געלאָבענדען ניכט אין דעם אויגענבליקקע זיינעז געלאָבענז ענטגעגענגעהאַלטען וועדען, דאַ ער זיך אין דיעזעם אויגענבליקקע דורך קיינערליי גרוֹנדע צור לאָוונג זיינער געלוֹבדע בעווענגען ליעסע. אונד זוכע ניכט, איהן צו זעהען אים אויגענבליקקע זיינער פֿערירונג. האַט יעמאַנד געזוֹנדיגט אָדער איזט איהם זאָנזט עטוואַז אונליעבזאַמעז בעגעגנעט, זאָ וונשט ער הוֹיפֿיג אויז שאַם אַללייז צו זיין. אין זאָלכען פֿאָללען לאַזוע מאַן איהן אַללייז אונד ערזט זופֿאָטער זוכע מאַן איהן דורך טראָזט אונד צוזפראַכע צו בערוהיגען.

שמואל

[1]) מויך דורך דמז כָּל נִדְרֵי=גענבעט קומגט כור זאָלכע טווֹרט אָדער גענוֹגזט וועדעז, פֿאָן וועלכע מיין דריטטער ניכט בעוֹהרט מיזט מוּד זו דערען מַב= זעזוג וויל ניכט פֿאָן מַנדערן מויפֿגעפֿאָלדעלט וומולדעז.

[2]) פֿרוֹהער פֿאָן מייגט היערזו מגערקמגגט גענעהלטעז.

אוֹמֵר, אַל־תְּרַצֶּה אֶת־חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ

ניכט צו בעזאָנפּטיגען צור צייט זיינעז צאָרנעז; זוכע איהן ניכט צו טראָזטען, זאָ לאַנגע זיין טאָטער

אונד געוואָזע דעז דיעזייטיגען לעבענז, דיע פּערגאַנגליך זינד, וואַהרענד דיע גלוקקזעליגקייט דער צוקונפּט עוויג דויערט.

23 רבי שמעון זאָהן דעז אלעזר, איין שולער דעז רבי מאיר אונד דעז רבי יהודה אונד איין צייטגענאָזע דעז רבי יהודה הנשיא. זיין גראָסבאַטער וואַר רבי פְּרָטָא, דער מיט רבי חנינא בן תרדיון פּאָן דען ראָמערן צום טאָדע פּערורטיילט וואַר, דורך גאָטטליכעז וואונדער אַבער גערעטטעט וואורדע. אַלז רבי שמעון בן אלעזר רייך אַן קענטניזזען פּאָן דער שולע הייסקעהרטע, ריטט ער אויף איינעם עזעל לאַנגז דעז פּלוזזעז. איין מאַנן פּאָן אַבשרעקקענדער האַמליכקייט גרוסטע איהן האָפּליך, דעזזען גרום אַבער רבי שמעון ניכט האָפּליך ערווידערטע, איהן פּיעלמעהר פּראַגטע, אָב אַללע זיינע אָרטזלוזיטע פּאָן זאָלכער געזטאַלט זייען. „איך וויים עז ניכט," אַנטוואָרטעטע דער פּרעמדע, „דו קאָננטעזט אַבער דען מיזטער, דער מיך געשאַפּפּען האַט, פּראַגען, וואַרום ער איינע זאָלכע אונפּאָרם פּערפּערטיגט האַבע." דער יונגע רבי ערקאַננטע דיע גראָסע זיינעז אונרעכטז, זטיעג פּאָם עזעל, וואַרף זיך פּאָר דעם פּרעמדען ניעדער אונד באַט איהן אום פּערצייהונג. איך קאַנן דיר ניכט פּערצייהען, זפּראַך דער האַמליכע, דו מוסט דורכויז דעם מיזטער אוֹבער זיין מיסלונגענעז וועלק פּאָרוורפּע מאַכען. רבי שמעון פּאָלגטע דעם מאַננע ביז צו זיינער געבורטזטאַדט, דערען איינוואָהנער איהרעם געלעהרטען מיטבורגער אין יובעל ענטגעגענקאַמען אונד איהם צוריפּען: פּריעדע מיט דיר, גראָסער מיזטער אונד לעהרער! וועז מיינט איהר דאָ? פּראַגטע דער האַמליכע. וועז זאָנזט אַלז דען, דער הינטער דיר פּאָלגט, לויטעטע דיע אַנטוואָרט. וועגן דאַז איין גלעהרטער איזט, פּוהר יענער פּאָרט, זאָ מאָגע עז נור וועניגע זיינעז גלייכען אין איזראַעל געבען אונד ערצאַהלטע דאַז אונשיקקליכע בעטראַגען דעז רבי. ער האַט זעהר געפּעהלט, זפּראַכען נון דיע לוטע, פּערצייהע איהם אַבער אויז רוקקויכט אויף זיינע גלעהרזאַמקייט. אום אוירעטוועגען פּערצייהע איך איהם, ער זאָלל אַבער קונפּטיגהין מיט מעהר בעזאָננעהייט רעדען. אין דעם ערזטען פּאָרטראַגע, דען רבי שמעון בן אלעזר אין זיינער פּאַטערזטאַדט היעלט, זאַגטע ער: „דער מענש זיי ביעגזאַם אונד געשמיידיג וויע איין שילפּראָהר אונד ניכט האַרט וויע דיע צעדער." אייניגע אַנדערע אויזפּרוכע דיעזעז גלעהרטען זינד: וועגן דיע יונגען דיר זאַגען „בוי אויף" אונד דיע אַלטען דיר ראַטען „צערזטאָרע," זאָ פּאָלגע לעטצטערן, דענן דאַז אויפּבויען פּאָן וויטען דער יונגען איזט צערזטאָרונג אונד דאַז צערזטאָרען פּאָן וויטען דער אַלטען איזט אויפּבויען. — גלוקק ביי דער ערבויאונג איינעז הויזע, ביי דער געבורט איינעז קינדעז אָדער ביי דער פּערהייראַטונג איזט איין גוטעז צייכען פּור דאַז

הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לְפְרוֹזְדוֹר
בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, הַתְקֵן עַצְמְךָ
בְּפְרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לְטַרְקְלִין:
כב הוּא הָיָה אוֹמֵר, יָפָה שָׁעָה
אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים
בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכֹּל חַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל־קִרַּת
רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכֹּל־חַיֵּי הָעוֹלָם
הַזֶּה: כג רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־אֶלְעָזָר

וועלט גלייכט אײנער פַּאָרהאַללע
צור צוקונפטיגען; רוֹזטע דיך אין
דער פַּאָרהאַללע, דאַמיט דו איינ=
טרעטען קאַננזט אין דען פאַלאַזט.
(22) ער פּפלעגטע צו זאַגען:
וועלט פאָרפאַללער איזט אײנע וטונדע
אין בעזוערונג אונד גוטען טהאַטען
אין דיעזער וועלט אַלזו דאַז גאַנצע
לעבען דער קונפטיגען וועלט אונד
וועלט פאָרפאַללער איזט אײנע וטונדע
דער ערקוויקקונג אין דער קונפטי=
גען וועלט, אַלזו דאַז גאַנצע לעבען
דיעזער וועלט.
(23) רבי שמעון זאָהן דעז
אלעזר זאַגט: זוכע דיינען גענאָזען

פַּאָן קאַראַקטערלאָזען אונד גייזטיג אויף אײנער ניעדערן זטופע וטעהענדען בע=
טרוגערן.

21 רבי יעקב,1) וואַהרשיינליך איין ענקעל דעז אין משנה 25 דיעזעז
פרק גענאַננטען אלישע בן אבויה אונד לעהרער דעז רבי יהודה הנשיא. דיעזע
וועלט גלייכט איינער פַּאָרהאַללע צור צוקונפטיגען; דער איינטריטט
אין דיעזעלבע פַּאָן דער פַּאָרהאַללע אויז קאַנן פלאָטצליך ערפאָלגען מוזזען.
רוזטע דיך אין דער פַּאָרהאַללע, דורך עדלע וועלט אונד אין פַּראָממעז
לעבען, דאַמיט דו איינטרעטען קאַננזט אין דען פאַלאַזט, דאַמיט
דו דעז צוקונפטיגען לעבענז וווֹרדיג וייעזט.

22 וועלט פאָרפאַללער איזט אײנע וטונדע אין בעזוערונג אונד
גוטען טהאַטען אין דיעזער וועלט; נור אין דיעזער וועלט איזט דיע גייזטי=
גע אונד ויטטליכע פַּערפאַללקאָממנונג מאָגליך אונד וואַז אין דער דיעזייטיגען
לעבענזויפגאַבע פַּערוזימט וואורדע, קאַנן אין דער קונפטיגען וועלט ניכט נאַכגע=
האָלט וועדען, דענן היער איזט דיע וועלט דער טהאַט, דאָרט דיע דעז ענט=
געלטז. פַּאָן איינעם אויגענבליקקע אין דיעזער וועלט קאַנן דיע גאַנצע צוקונפ=
טיגע גלוקזעליגקייט אַבהאָנגען, דעם אויזפרוכע אונזערער ווייזען ענטזפרעכענד:
„עז קאַנן איינער זיך דיע עוויגקייט אין איינער זטונדע ערווערבען.“ אַלז דאַז
גאַנצע לעבען דער קונפטיגען וועלט, ווייל מאַן נאַך דעם טאָדע זיך ניכט
מעהר פַּערפאָללקאָממנען קאַנן. אונד וועלטפאָללער איזט איינע זטונדע
דער ערקוויקקונג אין דער קונפטיגען וועלט, דיע דען פַּראָממען אין
דער קונפטיגען וועלט ערוואַרטענדע ועעלענבעפַּריעדיגונג אונד גייזטיגע גלוקזע=
ליגקייט, אַלז דאַז גאַנצע לעבען דיעזער וועלט, אַלז אַללע פַּערגנוגונגען

אונד

---

1) זיהה בבלי פרק III משנה 9.

מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל־אָדָם וְהֱוֵה זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל־תְּהִי רֹאשׁ לַשְּׁעָלִים: כא רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר,

(20) רבי מתתיה זאָהן דעו חרש זאַגט: קאָמטע יעדעם מענשען מיט דעם גרוסע צופֿאָר אונד זיי איין שווייף דען לאָוון, אַבער ניכט איין הויפט דען פֿוֹכוון.
(21) רבי יעקב זאַגט: דיעוע

וויר האַבען קיינע ערקלאָרונג, וויר קאָננען ניכט דען וואַהרען צוועקק בעגרייפֿען, פֿוֹר דאַז רוהיגע לעבען דער פֿרעפֿלער; וועזהאַלב דיע אונז אַלז פֿרעפֿלער בעקאַננטען מענשען הויפֿיג אין גלוֹקקליכען פֿערהאָלט־ניזוען לעבען, אונד אויך ניכט פֿוֹר דיע ליידען דער גערעכטען, וועזהאַלב עז דען פֿראָמטען מענשען הויפֿיג שלעכט געהט. אונזערע אורטיילוקראַפֿט אונד אונזער פֿערזטאָנדניז רייכען ניכט הין צו בעורטיילען, אָב עז דעם פֿרעפֿלער זיינער עטוואַ פֿערוֹבטען גוטען טהאַטען וועגען אויף דיעזער וועלט גוט געהט, עבענאָ וועניג, אָב דער גערעכטע וועגען זיינער עטוואַ פֿערוֹבטען באָזען טהאַטען אָדער צור פרוֹפֿונג פֿאָן לידען הייטגעזוכט ווירד. וויר מוֹזזען אַבער אוֹבערצוֹיגט זיין, דאַס דער אַללפֿאַטער גערעכט איזט אונד זיינער גערעכטיגקייט געמאַס דען מענשען פֿערגילט, דאַהער אונזערע האַנדלונגען וועדער דורך דיע לידען דער פֿראָמטען נאָך דורך דאַז גלוֹקק דער פֿרעפֿלער בעיינפֿלוסט וועדען דוֹרפֿען.

20 רבי מתתיה זאָהן דעז חרש, איין שוֹלער דעז רבי אליעזר אונד איין צייטגענאָזז דעז רבי שמעון בן יוחי, גרוֹנדעטע איין לעהרהויז אין ראָם, דאַז גראָסע בערוֹהמטהייט ערלאַנגטע אונד דורך וועלכעז דיע קענטניז דער תורה פֿאָן אַויען נאַך אוֹיראָפּאַ פֿערפֿלאַנצט וואורדע. ער אוֹבערמיטטעלטע דיע פֿאָרשריפֿט: „וענן יעמאַנד אין לעבענזגעפֿאַהר איזט, זאָ דאַרף מאַן זיינעטוועגען זעלבזט דען פֿערואָהנונגזטאַג ענטווייהען."

קאָממע יעדעם מענשען מיט דעם גרוסע צופֿאָר; אָהנע רוֹקקויכט אויף זטאַנד, פֿערמאָגען אָדער גלויבען, אונד עהרע היערדורך אין יעדעם מענשען דאַז עבענבילד גאָטטעז. פֿאָן רבי יוחנן בן זכאי ווירד אונז בעריכטעט, דאַס איהם ניעמאַלז יעמאַנד מיט דעם גרוסע צופֿאָר געקאָמטען זיי. דער תלמוד-לעהרער (אמורא) רבי אָבִין לעהרטע אים נאַמען זיינעז לעהרערז רַב הונא: „וער פֿאָן יעמאַנד וויים, דאַס ער איהן צו גרוֹסען פּפֿלעגט, מום איהם מיט דעם גרום צופֿאָרקאָמטען, אונד וער איינען גרום ניכט ערווידערט, דער בעגעהט גלייכזאַם איינען רויב." עז ווירד אונז ואָגאַר געלעהרט, אויך דען גרום דער זוֹנדער ניכט אונערווידערט צו לאַזען. זיי איין שוויף דען לאָוון; שליעסע דיך גייזטיג אונד זיטטליך האָהערזטעהענדען אַן, דענען דז דיך אונטערארדנען מוסט. אונד זיי ניכט איין הויפט דען פֿוֹכזען, זיי ניכט דער פֿוֹהרער

פֿאָן

הָרְשָׁעִים וְאַף לֹאמְיסוּרֵי הַצַּדִּיקִים:
כ רַבִּי מַתְתְיָה בֶּן־חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵה

קיינע ערקלאָרונג פֿון דאַז רוהיגע
לעבען דער פֿרעפֿלער אונד אויך
ניכט פֿון דיע ליידען דער גערעכטען.

טעט אונז פֿאָן איהם ועהר אינטערעזאַנטע זאָטצע פֿון׳ז לעבען: „דער לאָווע ברוֹללט אונד שאָדיגט ניכט ביי איינער קופּע פֿאָן זטראָה, זאָנדערן ביי איינער קופּע פֿאָן פֿלייש," ד׳ ה׳ אוֹבערפֿלום פֿוֹהרט צור אויזשווייפֿונג. „דער מענש בעגעבע זיך ניכט אין געפֿאַהר, האָפֿפֿענד דאַס איהם איין וואונדער געשעהע, פֿיעלייכט איזט ער איינעז זאָלכען ניכט ווֹרדיג; וועגן אַבער יאַ, ווֹרדע עז איהם אַן זיינען אוֹבריגען פֿערדיענזטען אַבגערעכנעט." „דאַז שווּאָרען איינעז אוננאָטיגען וואַהרען איידעז פֿוֹהרט דיע פֿעראַרמונג הערביי" לויטעט איין ווייטערער אויזפֿרוך דעז רבי ינאי. — מיט בעזאָנדערער פֿערעהרונג בעגינג ער דען איינגאַנג דעז שבת. נאַכדעם ער בעזוערע קליידער אַנגעלעגט האַטטע, בעגרוֹסטע ער איהן מיט דען וואָרטען: קאָמם אָ ברויט, קאָמם אָ ברויט." רבי ינאי בעריכטעט אונז אויך פֿאָלגענדע ערצאָהלונג: אלישע, בעזיטצער דער טויבענפֿלוֹגעל (בַּעַל כְּנָפַיִם) גענאַננט, לעבטע צו איינער צייט, דאַ דאַז טראַגען דער תפילין פֿאָן זייטען דעז הערשערז מיט דער טאָדעזוטראַפֿע בעלעגט וואַר. אלישע טרוג זיע דעננאָך אונד וואורדע, מיט דענזעלבען בעקליידעט, פֿאָן איינעם בעאַמטען געזעהען, פֿיעלייכט ער דעזהאַלב פֿערפֿאָלגט וואורדע. אַלז ער פֿאָן דעם בעאַמטען אייגעהאָלט וואַר, נאַהם ער זיע אַב אונד זיעהע, ער היעלט צוויי טויבענפֿלוֹגעל אין דען האָנדען. דיע תפילין וואַרען דורך גאָטטליכעז וואונדער אין טויבענפֿלוֹגעל פֿערוואַנדעלט וואָרדען, וועזהאַלב אלישע דען ערוואָהנטען נאַמען ערהיעלט. — מיט אַללער זטרענגע פֿערורטיילטע רבי ינאי דיע אָפֿפֿענטליכע, בעשאָמענדע אונטערזוטׂונג איינעז אַרמען, דיע ער פֿוֹר איינע גראָסערע זוֹנדע ערקלאָרטע אַלז דיע גאָנצליכע אונטערלאַוונג דער אונטערזוטׂונג. — אין איינעם יאַהרע טראַף עז ויך, דאַם דיע פֿרוֹכטע זיינעז גאַרטענז אַם חול המועד רייף וואורדען; וועגען דעז צו ענטזטעהענדען גראָסען שאַדענז ליעם ער זיע אַבנעהמען. אים נאָכזטען יאַהרע וואַרטעטע דאַז פֿאָלק מיט דעם פּפֿלוֹקקען דער פֿרוֹכטע ביז צום חול המועד, וואַז רבי ינאי זיינער פֿאָריאָהריגען טהאַט צושריעב, וועזהאַלב ער צור בוסע זיינען גאַרטען פֿערשענקטע. — ער זטעללטע אויך דיע רעגעל אויף, דאַם דיע אים הויזע דעז לעהרערז וואָהנענדען שולער נור מאָרגענז אונד אַבענדז, אַלזאָ צווייטאַל דעז טאַגעז, צור עהרערביעטונג געגען איהרען לעהרער פֿאָן איהרען פלאָטצען זיך ערהעבען דוֹרפֿען, דאַטיט דיע דעם לעהרער ערוויעזענע עהרע ניכט גראָסער זיי, אַלז דיע גאָטט צו ערווייזענדע דורך דאַז צווייטאַליגע לעזען דעז שמע. — איהם פֿערדאַנקען ויר אויך דיע לעהרע, דאַם צור וועקקונג דעז שאַרפֿוננעז עז ניכט ראַטזאַם זיי, נור ביי איינעם לעהרער צו לערנען.

תּוֹרָה וְאַל־תֹּאמַר שֶׁהִיא תָבוֹא
אַחֲרֶיךָ שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ,
וְאֶל־בִּינָתְךָ אַל־תִּשָּׁעֵן: יט רַבִּי
יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת

(18) רבי נהוראי זאגט: וואַנדערע
אויז נאַך איינעם אָרטע דער תורה
אונד דענקע ניכט, זיע וועדע דיר
נאַכקאָמטען, דענן דיינע גענאָוזען
ערהאַלטען זיע אין דיינער האַנד אונד
אויף דיינע איינזיכט פֿערלאַם דיך ניכט.
(19) רבי ינאי זאגט: ווער האַבען

עדלע לעבענזווייזע ערלאַנגטען גוטען רוף קאָננען דיע טראָגער דער ערוואָהנטען
דריי קראָנען איהרע אויפֿגאַבע ניכט ערפֿוֹלֶלען אונד האַבען דאַנן אויך קיין אַנ=
רעכט אויף עהרערביעטונג זייטענז איהרער נעבענמענשען, וואָהרענד יעדער אַנ=
דערע מענש גוטען רופֿען אויך אָהנע דען שמוקק דער אָבענערוואָהנטען קראָנען
אַללזייטיגער אַכטונג זיך ערפֿרֶוט.

18 רבי נהוראי. נאַך איינער אַנזיכט איזט דיעז איינע קאַלדאָישע אום=
שרייבונג דעז אָבען משנה 12 ערוואָהנטען נאַמענז רבי מאיר. נאַך אַנדערער אַנ=
זיכט זיי עז איין עהרענפֿאָללער ביינאַמען דעז רבי נְחֶמְיָה, איינעז צייטגענאָוזען
דעז רבי מאיר, דער עבענפֿאַללז וויע לעטצטערער זיינעז שאַרפֿזינעז וועגען „דער
ערלֶוכטעטע" (נהוראי) גענאַננט וואורדע. נאַך איינער דריטטען אַנזיכט זייען נחמיה
אונד נהוראי ביינאַמען דעז פרק II משנה 10 גענאַננטען רבי אלעזר בן ערך.

וואַנדערע אויז נאַך איינעם אָרטע דער תורה; וואָהלע צו
דיינעם אויפֿענטהאַלט איינען אָרט, אַן וועלכעם דיע תורה-וויזענשאַפֿט געפֿלעגט
ווירד. אונד דענקע ניכט, זיע וועדע דיר נאַכקאָמטען; דענקע ניכט,
דאַם דו אַללײן אַן איינעם אָרטע דאַז תורה-לערנען פֿלעגען אונד נאַך אונד
נאַך דער תורה אינע זטאָטטע גרונדען קאָננטעזט. רבי אלעזר בן ערך,
דער נאַך איינער אַנזיכט דער בעגרונדער דיעזעז אויזפרוכעז איזט, האַטטע דיע
וואָהרהייט דיעזעז געדאַנקענז אַן זיך זעלבזט ערפֿאָהרען. ער וואַר נאַך דער
פֿרוכטרייכען געגענד פֿריגיענז אויזגעוואַנדערט. אַלז ער צורוקקגעקעהרט וואַר,
האַטטע ער זיין גאַנצעז וויזען פֿערלאָרען, זאָ דאַם ער זעלבזט דען זינן דער איינפֿאַכזטען
וואָרטע ניכט מעהר גענוי ערפֿאָזען קאָננטע, ביז זיינע צייטגענאָוזען דאַז ערבאַר=
מען גאָטטעז פֿור איהן ערפֿלעהטען אונד ער זיין וויזען וויעדער ערלאַנגטע.
דענן דיינע גענאָזען ערהאַלטען זיע אין דיינער האַנד; נור אים
פֿערקעהר מיט גלייכגעזיננטען אונד גלייכזטרעבענדען גענאָזען קאַנן דיין וויזען
ערהאַלטען אונד פֿערפֿאָללקאָמטנעט ווערדען. אונד אויף דיינע איינזיכט
פֿערלאַם דיך ניכט; אויך וועגן דו גראָסעז וויזען אונד גראָס פֿאָהיגקייטען
בעזיטצעזט, זאָ איזט דיינע איינזיכט דאָך ניכט איממער צופֿערלאָזיג, וועהאַלב
דו אויך דיע אַנזיכט אַנדערער האָרען זאָללזט.

19 רבי ינאי[1]) וואַר איין שׂולֶער דעז רבי יהודה. דער תלמוד בעריכ=
טעט

[1]) ניכט זו פֿערוועכזעלן מיט דעם תנאוד-זעהרער (אמורא) רבי ינאי, דעם
זעהרער דעז רבי יוחנן.

שְׁלשָׁה כְתָרִים הֵן, כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהוּנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן: יח רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, הֱוֵה גוֹלֶה לִמְקוֹם

וּאָטצליך בעגאַנגענער פֿרעפֿעל געלטען.

(17) רבי שמעון זאַגט: דריי קראָנען גיבט עו: דיע קראָנע דער תורה, דיע קראָנע דעו פריעזטער־טומ׳ז אונד דיע קאֶניגזקראָנע; דאָך דיע קראָנע דעו גוטען נאַמענז אוֹבערראַגט ויע.

זיינער צייטגענאָזען רבי מאיר, רבי שמעון אונד רבי יוסי ענטגעגען. ער גע־האֶרט צו דעניעניגען לעהרערן, דערען אויזופרוֹכע אַם הויפּיגוטען אַנגעפֿוֹהרט ווערדען. ער איזט אויך דער פֿערפֿאַזער דעו סִפְרָא, (אויך תּוֹרַת כֹּהֲנִים גע־נאַננט), אָדער דעו האַלאַכישען כְּוִדָּרֵשׁ צום דריטטען בוך דער תורה.

זיי פֿאָרזיכטיג אים לערנען; אַללעז גענוי אונד ריכטיג צו לערנען אונד אויך עבענאָ וויעדער צו לעהרען.[1]) דענן איין פֿערזעהען אים לערנען, זיי עז דורך פֿערנאַכלאָזיגונג אָדער דורך אונגרוֹנדליכקייט, קאַנן אַלז פֿאָרזאָטצ־ליך בעגאַנגענער פֿרעפֿעל געלטען. דורך אונגרוֹנדליכקייט אָדער פֿערנאַכ־לאָזיגונג ווירד געגען דיע פֿאָרשריפֿט דער תורה צו האַנדעלן פֿעראַנלאַסט, וואַז אַלז פֿאָרזאָטצליכע זוֹנדע געלטען מום, ווייל דורך גרוֹנדליכקייט אונד צופֿער־לאָזיגקייט אים לערנען אונד לעהרען איין איררטום פֿערמיעדען וואָרדען וואָרע.

17 רבי שמעון, אוֹבער דעזען לעבען זיעהע פרק III משנה 4. דריי קראָנען גיבט עז, דערען טראָגער איינע הערשענדע, איינפֿלוסרייכע זטעלֿלונג אייננעהמען, דיע אַבער איהרען וואַהרונג דעו ערלאַנגען דורך דיע קראָנע דעו גוטען נאַמענז, דיע מיט אַללען פֿערבונדען זיין מום, אונד דיע מאַן אויך אונאַבהאָנגיג פֿאָן דען אַנדערן בעזיטצען קאַנן. דיע קראָנע דער תורה; דער געלעהרטע, אינזבעזאָנדערע דער דורך זיינע געלעהרזאַמקייט איינע האָהע זטעלֿלונג איינניממט, מום נאַך פֿאָרשריפֿט דער תורה (ויקרא 19,26) געהערט וועדען. דיע קראָנע דעו פריעזטערטומז; יעדעם פריעזטער, אינזבעזאָנדערע דעם האָהענפריעזטער אונד דעזען זטעלֿלפֿערטרעטער מום נאַך פֿאָרשריפֿט דער תורה עהרערביעטונג ענטגעגענגעבראַכט וועדען, דענן זיע זינד דיע גייזטיגען פֿערמיטטלער צוויששען גאָטט אונד דער מענשהייט. היערוף גרוֹנדעט זיך אויך דיע פֿאָרשריפֿט, דען פריעזטער צוערזט תורה צו רופֿען. אונד דיע קאֶניגזקראָנע; דיע אונטערטהאַנען טוֹזען איהרען רעגענטען עהרען, פֿוֹרכטען אונד ליעבען אַלז דען פֿאָן גאָטט צור וואַהרונג דעו רעכטז אייננעזעטצטען זטעלֿלפֿערטרעטער אויף ערדען. דאָך דיע קראָנע דעז גוטען נאַמענז, דיע דורך גוטע טהאַטען ערלאַנגט וירד, אוֹבערראַגט ויע, דענן אָהנע דען דורך

עדלע

---

1) היערדורך מיזט דער זעהרער בערעכטיגט דיע מיז דער פֿאָרערוֹהנטע מנזונטהאטן זייענז דעז טוֹזערז גטבאָטטענט טהערערביעטונג.

זָהִיר בְּחַלְמוּד שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן: יי רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,

(15) רבי יהודה זאַגט: זיי זאָרג־ זאַם אים לערנען, דענן איין פֿער־ זעהען אים לערנען קאַנן אַלו פֿאָר־

דיע עהרפֿורכט פֿאָר גאָטט, ווייל איינע געריגשאָטצונג דער לעהרער איינער געריגשאָטצונג דעוזען, דעם זיע מיט איהרער לעהרע אונד איהרעם לעבען דיע־ נען, גלייך געאַכטעט ווירד אונד ווער דען לעהרער אַלו אונזערן גייטיגען פֿאַטער בעטראַכטען מוזען. אויך דער פֿאָן רבי חנינא אים תלמוד אויזגעופֿראָכענע גע־ דאַנקע „פֿיעל לערנטע איך פֿאָן מיינעם לעהרער, מעהר פֿאָן מיינען גענאָזען אונד אַם מייזטען פֿאָן מיינען שולערן" זטעהט מיט דעם אויזופֿרוכע דעז רבי אלעזר בן שמוע אין איינקלאַנג.

16 רבי יהודה אָדער רבי יהודה דער זאָהן דעז אילאי, איין צייטגענאָזע דעז רבי מאיר, ערהיעלט עבענפֿאַללו פֿאָן רבי יהודה בן בבא דיע אָרדינאַטיאָן[1]) אונד וואַר איין שולער דעז רבי אליעזר זאָהן דעז עוריה אונד דעז רבי עקיבא. ער וואַר זעהר אַרם, ערנאָהרטע זיך קוממערליך פֿאָן זיינעם באָטטכערהאַנדווערקע, ערטרוג אַבער זיינע אַרמוט לייכט דורך זיינע גענוגזאַמקייט אונד איינפֿאַכע לעבענז־ ווייזע. אום זיינען שולערן ליעבע צור אַרבייט איינצופֿלאָסען, טרוג ער יעדעזמאַל איין פֿאָן איהם זעלבזט געפֿערטיגטעז פֿאַם אין דען לעהרזאַל, דעזוען ער זיך וואָהרענד דעז פֿאָרטראַגז אַלו לעהרזטוהל בעדיענטע. „הערליך איזט דאַז האַנד־ וערק", פפֿלעגטע ער היערבי אונד ביי אָהנליכען געלעגענהייטען צו זיינען שולערן צו זאַגען, „דענן עז עהרט זיינען מייזטער." ער טרוג ניע אַנדערע קליידער אַלז זאָלכע, וועלכע זיינע פֿרוי געווענבט אונד געפֿערטיגט האַטטע. זיינער הינריימענ־ דען בערעזאַמקייט וועגען אונד דורך דען אומזטאַנד, דאַם ער אין שוויעריגען פֿראַגען זיינע מיינונג צוערזט צו זאַגען האַטטע, פֿערנער וויל דורך זיינען איינפֿלום דיע זפֿאַננונג צווישען דען ראָטערן אונד יודען זיך מאָסיגטע, וואורדע ער „דאַז הויפט דער רעדנער" (ראש המדברים בכל מקום) גענאַנטע.

רבי יהודה ערהיעלט אויך דען נאַמען „דער פֿראָממע," וויל ער נור איינמאַל וואָהרענד זיינעז לעבענז זונדיגטע. דעזוען זונדע בעזטאַנד דאַרין, דאַם ער אים הייליגען לאַנדע אירטזומליך קליינפֿיעה אויפֿציעהען ליעם, וואַז דאָרט נור אין אונבעוואָהנטער וזוטע גענטאַטטעט וואַר. ער זעלבזט שריעב דיעזעז אירטזומליכע פֿערגעהען דער טהאַטואַכע צו, דאַם ער איינע ציעגע צו זיינער בע־ נזטצונג אַנבינדען ליעם אונד היערדורך מאָגליכערווייז דעם טיערע איינען שמערץ צוגעפֿוגט האַבע. זיינע ליעבע צור תורה וואַר זאָ גראָם, דאַם ער זעלבזט זיינען פֿאָרטראַג ניכט אונטערבראַך, אַלו איהם דער טאָד איינעז זאָהנעז גענעלדעט וואורדע. זיינע אויזופרזכע אין משנה אונד תלמוד וועדען געוואָהנ־ ליך נור אונטער דעם נאַמען „רבי יהודה" אַנגעפֿזהרט אונד זטעהען הזיפֿיג דענען

זיינער

---

[1]) זיעהע מָבזא מטַנה 8.

בֶּן־שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם: טז רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱוֵה

וואַגט: עז זיי דיע עהרע דיינעז שׂולערז דיר זאָ טוֹיער וויע דיע דיניגע אונד דיע עהרע דיינעז גע=נאָזען וויע דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער אונד דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער וויע דיע עהר=פֿורכט פֿאָר גאָטט.

רענד, וואַר איינער יענער פֿונקט שׂולער, וועלכע פֿאָן רבי יהודה בן בבא אָרדי=ניערט וואורדען.[1]) ער עררייכטע איין זעהר האָהעז אַלטער, דאַז ער דעם פֿער=דיענוטע צושריעב, דאַם ער ניע דיע זׂונאַגאָגע אַלז דורכגאַנג בענוֹטצט האַבע, זטעטז ענטוועדער פֿאָר דען שׂולערן אים לעהרהויז אַנוועזענד וואַר, אום דורך זיין הינדורכגעהען דיע בערייטז אַנוועזענדען שׂולער ניכט צו בעלאָטיגען[2]), אָדער, פֿאַללז ער דאָך צו זפּאָט קאַם, אַם ענדע דער פֿערואַממעלטען שׂולער זטעהען בליעב, אונד ענדליך, דאַם ער זטעטז בעזאָנדערע געבעטע פֿערריכטעטע: גאָטט מאָגע דען פֿאָן איהם געזפּראָכענען פריעזטערזעגען אַן דעם פֿאָלקע ער=פֿוללען. רבי אלעזר האַטטע צאַהלרייכע שׂולער, דענען זיך אויך רבי יהודה הנשיא אַנשליעסען וואָללטע[3]); אַנפֿאַנגז פֿאָן יענען צורוקקגעדראָנגט, וואורדע ער זפּאָטער דעננאָך אָרדענטליכער שׂולער דעז רבי אלעזר. ער וואורדע פֿאָן רבי יהודה הנשיא אַלז דער בעדויטענדזטע דער ווייזען (טוֹבַיְנָא דְחַכִּימֵי) בע=צייכנעט אונד ווירד צו דען צעהן מאָרטירערן (עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת) געצאָהלט.

עז זיי דיע עהרע דיינעז שׂולערז דיר זאָ טוֹיער, וויע דיע דיניגע. דיע עהרע דעז שׂולערז מום דעם לעהרער הייליג זיין אונד געראַדע היערדורך, ניכט דורך קראָנקונג אָדער פֿערואַגונג דער עהרע, מום דער לערנייפֿער געוועקקט וועדען. מאָזעז זפּראַך דעזהאַלב צו יהושע „וואָהלע אונז מאָננער" (שמות 9,17) אונד ניכט „וואָהלע מיר מאָננער" אום אַנצודויטען, דאַם ער זיינעם שׂולער זיך גלייכזטעללט. אונד דיע עהרע דיינעז גענאָ=זען וויע דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער. אויך אים לערנייפֿער דאַרף דיע עהרע דעז גענאָזען ניכט פֿערלעטצט וועדען, אונד דיעז זאָלל דורך דען גדאַנקען אַן דיע דעם לעהרער געגעבֿער געבאָטענע עהרפֿורכט זטעטז פֿערהוֹטעט וועדען. זאָ זפּראַך אהרן זיינען יוֹנגערן ברודער משה מיט דער בע=צייכנונג אַן „ביטטע מיין הערר" (במדבר 11,12). וויע שווער דיע דעם גע=נאָזען פֿערזאַגטע עהרענבעצויגונג געאַהנדעט ווירד, צייגטע זיך אַן דען שׂולערן דעז רבי עקיבא.[4]) אונד דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער וויע

דיע

---

1) זיעהע מָבעז אטזה 8 מַנאטרקונג 1 מונד 2.
2) דורך טרהעבעז פֿמָן מיהרעפ זיטלט.
3) אייזע הוֹזט מיהז פֿוֹר דען זעהרער דעז רבי עקיבא, וומז מַבטר אייגער מַגייכט נמַך ניכט ערוויטזעז מַיזט.
4) זיעהע מָבעז פרק III אטזה 17.

טוֹבִים כִּתְרִים בִּפְנֵי הַפּוּרְעָנוּת :

יד רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל־כְּנֶסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם : טו רַבִּי אֶלְעָזָר

טהאַטען וינד וויע איין שילד פּאָר דער זטראַפּע.

(14) רבי יוחנן הסנדלר זאַגט: יעדע פּערייניגונג, אין עדלער אַבזיכט בעגרונדעט, ווירד שליעסליך בעזטאַנד האַבן; דיעיניגע אַבער, דיע ניכט אין ריינער עדלער אַבזיכט בעגרונדעט ווירד, האַט שליעסליך קיינען בעזטאַנד.

(15) רבי אלעזר זאָהן דעז שמוע

טהאַטען, מיט דעם פּעזטען פּאָרזאַטצע, קונפּטיגהין זאָלכע ניכט וויעדער צו בעגעהען, אונד גוטע טהאַטען, דיע אויזבונג גוטער טהאַטען, ענטזפּרעכענד דען פּרוהער בעגאַנגענען זונדען, זינד וויע איין שילד פּאָר דער זטראַפּע; דענן דורך אויפּריכטיגע בוסע ערלאַנגט דער זונדער דיע פּערצייהונג גאָטטעז, שוטצט זיך פּאָר דער הימלישען זטראַפּע אונד ערלאַנגט וואַהרע פּאָללקאָממענהייט, דעם אויזפרוכע אונזערער וויזען געמאַס: „דיע הימלישע ראַנגזטופּע דער וואַהרען בוספּערטיגען אוברראַגט דיע זטופּע דעריניגען, וועלכע זטעטז אינען גאָטטגעפּאַלליגען לעבענזוואַנדעל געפּוהרט האַבען."

14 רבי יוחנן הסנדלר, איין שולער דעז רבי עקיבא, פּאָן וועלכעם ער שאָן אַלז יונגער מאַנן אָרדיניערט וואורדע, בעטריעב דאַז האַנדווערק אייניגז שוהמאַכערז,[1]) אום זיך צו ערנאָהרען.

יעדע פּערייניגונג, אין עדלער אַבזיכט בעגרונדעט, צור עררייכונג עדלער צוועקקע אונד ציעלע אָהנע אירגענד וועלכע נעבענינטערעזען, ווירד שליעסליך בעזטאַנד האַבען, זעלבזט וועגן זיע אין איהרען אַנפּאַנגען מיט פּערשיעדענען הינדערניזזען צו קאַמפּפּען האַט, דענן דאַז געמיינזאַמע אינטערעזע אַן דעם גוטען זטאַרקט דיע פּערייניגונג אונד בעפּאַהיגט איהרע מיטגליעדער, אַללע הינדערניזזע צו אוברווינדען. דיעיניגע אַבער, דיע ניכט אין עדלער אַבזיכט בעגרונדעט ווירד; עז ווירד פּיעלמעהר פּאָן דען איינצעלנען מיטגליעדערן דיע עררייכונג אייגענער אינטערעזען אַנגעזטרעבט, האַט שליעסליך קיינען בעזטאַנד, זעלבזט וועגן זיע אַנפּאַנגז איינע פּעזטבעגרונדעטע פּערייניגונג בילדעטע. דענן דיע אונלויטערן בעווועגרונדע דער איינצעלנען מיטגליעדער פּוהרען דורך דיע וואַהרונג דער אייגענען אינטערעזזען פּרוהער אָדער זפּאָטער צו צוויעזפּאַלט אונד היערדורך צור אויפּלאָזונג דער פּערייניגונג.

15 רבי אלעזר זאָהן דעז שמוע[2]), דעם פריעזטערזטאַממע אַנגעהאָ-

רענד

---

[1]) דזהמַב דער בייגַאטן הסנדלר, דער טוהאַכער מָדער זגדמזטגפּטרפּטער-טיגער.

[2]) מין דער אטנה ווירד ער הוֹפּיג נור רבי חלפזר גענַאַנט (כם"י יבמות קי"ח ב'.)

לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לְתִן־לָךְ׃ יג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פַּרְקְלִיט אֶחָד וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קוֹנֶה־לוֹ קַטֵגוֹר אֶחָד, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים

פֿיעל זטאֶרענדע דינגע דיר ענטגעגען; וועגן דו נור אַנפֿאַנגזט דאַז תורה-לערנען וועגען איינער אַנדערן בעשאַפֿטיגונג צו פֿערנאַכלאַזיגען, זאָ הויפֿען זיך דיר דיעזע זטאֶרענדען בעשאַפֿטיגונגען. וועגן דו דיך אַבער מוֹהעזט מיט דער תורה, אָבוואָהל דו דיך קוֹמערליך ערנאָהרען מוסט, זאָ האַט ער גראָסען לאָהן, דיר צו געבען; גאָטט קאַנן דיך אויך מיט אירדישען גוֹטערן וועגען.

(13) רבי אליעזר בן יעקב זאַגט: וואַר איין געבאָט ערפֿוֹללט, ערווירבט זיך איינען פֿוֹרזפֿרעכער; דער מענש האַט היערפֿוֹר לאָהן צו ערוואַרטען. וואר איינע זוֹנדע בעגעהט, ערווירבט זיך איינען אַנקלאָגער; ער האַט היערפֿוֹר זטראַפֿע צו ערוואַרטען. בוסע; דיע רוֹקקעהר צו גאָטט, דאַז בערוֹיען דער בעגאַנגענען באָזען

זוכע אַבער דיעזע טהאָטיגקייט אויף דאַז נאָטוועגדיגע צו בעשראָנקען, דאַמיט דו דיך מיט דער תורה בעשאָפֿטיגען קאַננזט. דורך דיע בעשראָנקונג דער געשאָפֿטליכען טהאָטיגקייט אויף דאַז נאָטוועגדיגע ווירד עז דיר מאָגליך זיין, פֿוֹר דאַז ערנזטליכע תורה-לערנען צייט צו געווינען. אונד זיי בעשיידען זיננעז געגען יעדען מענשען; זטרעבע ניכט נאַך עהרע אונד רוהם, זאָנדערן זיי דעמוֹטיג אונד בעשיידען. דיעזע אייגענשאַפֿט מאַכט עז מאָגליך, דער ערזטערוואָהנטען אַנפֿאָרדערונג צו ענטזפֿרעכען. דענן דעריעניגע, דער נאַך עהרע זטרעבט, זוכט זאָלכע צו ערריכען דורך ערלאַנגונג איינעז גראָסען פֿער־מאָגעגז אונד לאָסט היערדורך אימטער מעהר אַב פֿאָן דעם לערנען דער תורה. וועגן דו נאַכלאָזיג ביזט אים תורה-לערנען, זאָ זטעללען זיך פֿיעל זטאָרענדע דינגע דיר ענטגעגען; וועגן דו נור אַנפֿאָנגזט דאַז תורה-לערנען וועגען איינער אַנדערן בעשאָפֿטיגונג צו פֿערנאַכלאָזיגען, זאָ הויפֿען זיך דיר דיעזע זטאָרענדען בעשאָפֿטיגונגען. וועגן דו דיך אַבער מוֹהעזט מיט דער תורה, אָבוואָהל דו דיך קוֹמערליך ערנאָהרען מוסט, זאָ האַט ער גראָסען לאָהן, דיר צו געבען; גאָטט קאַנן דיך אויך מיט אירדישען גוֹטערן וועגנען.

13 רבי אליעזר בן יעקב, וואַהרשיינליך איין שוֹלער דעז רבי עקיבא אונד דעז רבי חנינא בן חכינאי[1]) אונד איין צייט־ אונד זטודיענגענאָזז דעז רבי מאיר, ערריכטע איין זעהר האָהעז אַלטער. ויינע פֿאָרטראָגע וואורדען זעהר בעזוכט אונד ויינע אַנזיכטען צו בעשלוֹזזען ערהאָבען. דער משנה-טראַקטאַט כְּלִים, דער דיע בעשרייבונג דעז הייליגען טעמפעלז ענטהאָלט, איזט איינע אוֹבער־ליעפֿערונג דעז רבי אליעזר בן יעקב, דער דיעזע בעריכטע פֿאָן דעם ברודער ויינער מוטטער, דער איין לוי וואַר אונד צור צייט דעז הייליגען טעמפעלז לעבטע, ערהיעלט.

וער איין געבאָט ערפֿוֹללט, ערווירבט זיך איינען פֿוֹרזפֿרעכער; דער מענש האַט היערפֿוֹר לאָהן צו ערוואַרטען. וער איינע זוֹנדע בעגעהט, ערווירבט זיך איינען אַנקלאָגער; ער האַט היערפֿוֹר זטראַפֿע צו ערוואַרטען. בוסע; דיע רוֹקקעהר צו גאָטט, דאַז בערוֹיען דער בעגאַנגענען באָזען טהאַטען

[1]) זיהע פרק III אטנה 5.

בְּעֵסֶק וַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וֶהֱוֵה שְׁפַל־
רוּחַ בִּפְנֵי כָל־אָדָם וְאִם־בָּטַלְתָּ
מִן־הַתּוֹרָה יֵשׁ־לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה
כְּנֶגְדֶּךָ, וְאִם־עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה יֵשׁ־

דיע געשאפֿטליכע טהאטיגקייט צו
פֿעררינגערן, דאמיט דו דיך מיט דער
תורה בעשאפֿטיגען קאננוט אונד זיי
בעשיידענען זיננעו געגען יעדען
מענשען וועגן דו נאכלאזיג ביזט
אים תורה-לערנען, זאָ זטעללען זיך

דער ערלויכטעט" ערהיעלט ער פֿאָן זיינען צייטגענאָזען זיינער הערפֿאָרראגענדען גייזטעזאנלאגען וועגען. אויסער רבי עקיבא האטט ער רבי ישמעאל צום לעהרער. אויך גענאָם ער דען אונטערריכט דעז אלישע בן אבויה,[1]) דער וואָהל איין גראָסער געלעהרטער, אבער איין אבטרינניגער וואר אונד דעזהאלב אחר (איין אנדערער) גענאננט וואורדע. דער שולבעזוך דעז רבי מאיר ביי לעטצטערעם וואורדע פֿאָן דען צייטגענאָזען געטאדעלט, רבי מאיר אבער מאכטע געלטענד „דאם ער דיע פֿרוכט געניעסע אונד דיע שאלע וועגווערפֿע." דעננאָך וירד אויז דיעזעם גרונדע הויפֿיג דיע אנזיכט דעז רבי מאיר ניכט מיט זיינעם נאמען, זאָנדערן מיט דער בעצייכנונג „אחרים (אנדערע)" ערוואהנט. רבי מאיר האטטע זיין אייגענעז לעהרהויז אין עמטויז ביי טיבעריאז אונד וואר אלז „חכם (וויזער)" דער דריטטע וווירדענטראגער דעז וינהעדרין (סנהדרין) צו אושא, געריעט אבער מיט דעם דאמאליגען פֿורזטען רבן שמעון III אין איינען וויזענשאפֿטליכען זטרייט, אָהנע דאם עז צו איינער אויזואָהנונג צוויששען איהנען קאם, וועזהאלב רבי מאיר זפאטער נאך קלייניאויען אויזוואנדערטע. זיינע הערפֿאָרראגענדע וווירד אים תלמוד מיט דעם זפריכוואָרטע געקענצייכנעט: „וער רבי מאירז זטאב אנרוהרט, וירד שאָן וויזע" אונד „וער רבי מאיר אים לעהרהויז זאה, דעם שיען עז, אלו זאהע ער בערגע ענטוואורצעלן אונד געגען איינאנדער רייבען." ביי זיינען פֿאָרטראגען וואנדטע ער הויפֿיג פֿאבעל אונד גלייכניז אן, אום דאז אינטערעזז דער שולער וואך צו ערהאלטען. — דיע פֿרוי דעז רבי מאיר וואר דיע פֿראָממע אונד געלעהרטע ברוריא, דיע טאָכטער דעז מאָרטירערז רבי חנניא בן תרדיון,[1]) דערען גאָטטערגעבונג זיך אין דער אנד בעקונדעטע, וויע זיע איהרעם גאטטען דען פלאָטצליכען טאָד איהרער בייזען וואָהנע מיטטיילטע, וועלכער זטאָפֿף אויך פֿאָן דער דויטשען דיכטונג בעאַרבייטעט וואורדע. רבי מאיר ערלאנגטע זיינען אונטערהאלט דורך אבשרייבען דער הייליגען בוכער אונד פֿערבריכטע פֿאָן זיינעם גערינגען אינקאָממען צוויי דריטטעל פֿוּר דען לעבענוונטערהאלט זיינער פֿאמיליע אונד אין דריטטעל פֿערוועגדעטע ער צור אונטערזטוצונג דער אנדערן. ער עטפֿאהל יעדעם, אין לייכטעז אונד זויבערעז האנדווערק צו ערלערנען. זוכע זטעטז דיע געשאפֿטליכע טהאטיגקייט צו פֿעררינגערן. וואָהל איזט עז פּפֿליכט, אויך געשאפֿטליך טהאטיג צו זיין;

זוכע

---

[1]) יעהע פרק IV מטנה 25.

[2]) יעהע מָבטו פרק III מטנה 3.

אֶת־הַתּוֹרָה מֵעִנְיִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעָשֶׂר, וְכָל־הַמְבַטֵּל אֶת־הַתּוֹרָה מֵעָשֶׂר סוֹפוֹ לְבַטָּלָהּ מֵעָנְיִי:

יב רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵה מְמַעֵט

תורה אין אַרמוט ערפֿוֹללט, ווירד זיע נאָך בעטהאָטיגען אים רייכטום; וועד אַבער דיע תורה אונערפֿוֹללט לאָסט אים רייכטום, ווירד זיע נאָך אונערפֿוֹללט לאַזען אין אַרמוט.

(12) רבי מאיר זאַגט: זוכע זטעטז

תורה אין אַרמוט ערפֿוֹללט; וועד אויך אין אַרמוט ניכט אַבלאָסט פֿאָם לערנען דער תורה אונד פֿאָן דער ערפֿוֹללונג איהרער פֿאָרשריפֿטען, ווירד זיע נאָך בעטהאָטיגען אים רייכטום, דענן גאָטט בעלאָהנט מיט גלייכעם מאַס. וועד אַבער דיע תורה אונערפֿוֹללט לאָסט אים רייכטום אונד ויינע צייט נור דער פֿערוואַלטונג זיינעז פֿערמאָגענז אונד זיינער גוֹטער צואוועדעט, ווירד זיע נאָך אונערפֿוֹללט לאַזען אין אַרמוט; איינע דיעזער פֿערזוֹנדיגונג ענטפֿרעכענדע בעזטראַפֿונג. דער אויזפֿרוך דעז רבי יונתן בערוֹקקזיכטיגט דיע ביידען פרוֹפֿונגולאַגען דער מענשען, אַרמוט אונד רייכטום, דיע ביידע דען מענשען לייכט פֿאָן דעם ריכטיגען וועגע אַבלענקען, עבענזאָ וויע זיע אומגעקעהרט איהן אין דער גלויבענזטרוֹיע פֿעזטיגען אונד זטאַרקען קאָננען. דער ערוואָהנטע אויזפֿרוך בעציעהט זיך אויך אויף דיע גייזטיגע אַרמוט אונד דען גייזטיגען רייכטום. וועד תורה לערנט אונד דיע תורה-פֿאָרשריפֿטען אויזוֹבט, זאָ לאַנגע ער קיין רייכליכעז וויזען אונד קיין ריכטיגעז אורטייל־פֿערמאָגען בעזיצט, דער ווירד זיע אויך ערפֿוֹללען, וועגן ער איין רייכליכעז וויזען זיך אַנגעייגנעט האַט. וועד הינגעגען דיע תורה אונערפֿוֹללט לאָסט אים רייכטום; וועגן ער בעריטז איין גראָסעז וויזען זיך אַנגעייגנעט האַט, דער ווירד זיע שליעסליך נאָך אונערפֿוֹללט לאַזען אין אַרמוט דעז גייזטעז, דענן דורך דיעוע נאַכלאָזיגקייט אונד זוֹנדהאַפֿטיגקייט ווירד ער אויך אויף זיין וויזען קיינען וועדט לעגען אונד עז איינבוֹסען.[1])

12 רבי מאיר, גלייך זיינעם הויפטלעהרער רבי עקיבא פֿאָן איינער פּראָעליטענפֿאַמיליע אַבזטאַממענד, ערהיעלט פֿאָן רבי יהודה בן בבא דיע אָרדינאַטיאָן[2]). זיין אייגענטליכער נאַמען וואַר מיאשה[3]); דען נאַמען „רבי מאיר,

דער

טיער, פֿיר דעזזע פֿערפֿוגונג אַל זי זיִרגע פֿערפֿוכטעט מיזט. דאַריפֿהין זוכטער־ זטוֹטלטט אַן יעדעראַנז, אָהנע רוֹקזיכט אויך דאַ: וויזען זי נעהאַט. זוי: אבות דרבי נתן (זיעהע אָבען פרק II אטנה 7) אבטיטט 30 מיזט עזיכטויך, דאַם דער זוי־ זפלוך אַנזערע אטנה פֿאָ יונתן בן יוסף הערוֹהרט.

1) דואג וואַר זיי גראָסער גענעהרטער, אַבער אויך זיין גראָסער זוֹנדער אונד האַטטט נאַך תואודיטער זוֹבערזיפֿערונג גענגען עגדע זיינע זענע זיין וויזען פֿערגעזען.

2) זיעהע אטנה 8.

3) פֿערגל' עדובין 13b אונר תוספות נודע ביהודה מס"ת חי"ד סי' קכ"ח.

רָשָׁע וְגַם רָוּחַ׃ י הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל־תְּהִי דָן יְחִידִי שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד, וְאַל־תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי שֶׁהֵם רַשָּׁאִים וְלֹא אֶחָד׃ יא רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל־הַמְקַיֵּם

דער איזט איין טהאָר, איין באָוע־
וויכט אונד איין האָכמוֹטיגער.
(10) ער פּפלעגטע צו זאגן: ריכטע ניכט אַלליין, דענן אַלליין ריכטען דאַרף נור איינער. זאַגע אויך ניכט: נעהמעט מיינע אַנויכט אַן, דענן זיע זינד היערצו בעפּוגט, ניכט אַבער דו.
(11) רבי יונתן זאגט: וער דיע וועלט אָהנע דרינגליכקייט, נור אויז האָכמוט אונד זטאָלץ צור ענטשיידונג רעליג־
יאָנזועטצליכער אָדער רעכטליכער פּראַגען זיך דראָנגט, דער איזט איין טהאָר, איין באָוועוויכט אונד איין האָכמוֹטיגער. דיע אוֹבערנאַהמע אונד אויזוֹבונג דזו ריכטערַאַמטעז איזט איינע האָכהיליגע פּפּליכט[1]) דיע מיט גראָסער פּעראַנטוואָרטליכקייט פּערבונדען איזט. וועד דאַהער אָהנע גרונד אונד אָהנע גענוֹגענדע פּאָהיגקייט אונד פּאָרבערייטונג זיך צום ריכטעראַמטע דראָנגט, איזט איין טהאָר, וויל ער דיע גראָסע פּעראַנטוואָרטליכקייט דיעזע אַמטעז ניכט ערקענעט אונד אָהנע גרונד זיך פּיינדע צוציעהט; ער איזט איין באָוועוויכט, וויל איהן אויך דער דורך דען ריכטערזופרוך מאָגליכע דיעבזטאַהל אונד טיניידע ניכט צורוקקהאַלט; ער איזט ענדליך אויך איין האָכמוֹטיגער, וויל ער דורך זיין העראַנדראָנגען צייגט, וועלכע גראָסע מיינונג ער פּאָן זיינען פּאָהיגקייטען האַט.

10 ריכטע ניכט אַלליין, וענן דו אויך אַלו איין מאַנן פּאָן אַנערקאַננטער געזעטצעזקעננטניז אונד געזעטצעזטרוֹיע היערצו בערעכטיגט ביזט. דענן אַללין ריכטען דאַרף נור איינער; גאָטט, ביי דעם יעדער אירטום אויזגעשלאָזזען איזט. זאַגע אויך ניכט צו דען מיטגליעדערן איינעז ריכטערקאָללעגיומז, זעלבזט וענן דו איין צום אַללינריכטען בעפּאָהיגטער מאַנן ביזט, „נעהמעט מיינע אַנויכט אַן.“ דענן זיע זינד היערצו בעפּוגט, דיינער אַנויכט זיך אַנצושליעסען, וויל דו דאַז רעכט צום אַללינריכטען בעויטצעזט, אַבער ניכט דו ביזט בערעכטיגט, דיעז צו פּערלאַנגען, דענן אין יעדעם ריכטערקאָללעגיום זאָלל נאַך דעם זעלבזטאָנדיגען אורטייל דער מעהרהייט ענטשיעדען וועדען.

11 רבי יונתן, וואַהרשיינליך רבי יונתן זאָהן דעז יוסף, איין שוֹלער דעז רבי יהודה הנשיא אונד זטודיענגענאָזז דעז רבי יאשיה.[2]) וועד דיע

---

[1]) דיע ריכטער זינד דיע זטעזפּערטרעטער גאָטטעז; מוך ערדע מוז פּוהרע דעזהַלב עבענפּאַזז דע נאַטע אֱלֹהִים. (טאות כ"א ו׳.)

[2]) אייזע מיזט דער מַזיכט, דאַם דיע: רבי יונתן בן־עִבְרָם, עבענפּאַזז מיין טזוֹגער דע: רבי יהודה הנטיא, זי, דער וואָהרענד מיינער הונגערזנאָט זיינע גזעהר־
טענזטאַנד פּערזוֹיגטע, מוס פּאָן דער וויזענטפּאָט דער תורה קיינע מירדיטע נוטצע זו זיהען; אַז: אַל מיהס קיינע מוטערזטוֹטונג גזעוואָהלע וואָזזטע, זאַגטע ער, דאַם

בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ מִן־הַדִּין
פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת
שָׁוְא, וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה שׁוֹטֶה

זאגט: וואר זיך דעם רעכטופרעכען ענטציעהט, האלט פאן זיך אב פיינדשאפט, דיעבוטאהל אונד פער־ געבליכען אייד. וואר אבער וטאלצען געמוטעז צור ענטשיידונג זיך דראנגט,

הלל ווירד ערצאהלט, ער האבע טאגליך צו זיינען שולערן געופראכען: „איך האבע איינע גאטטגעפעלליגע טהאט צו פאללברינגען." אלז נון דיע שולער נאך דער ארט דערזעלבען, ענטגעגנעטע ער: „מיינען קאֶרפער צו וואשען אונד צו באדען." דען אובער דיעזען אויזופרוך ערזטוינטען שולערן ער־ קלארטע הלל: „האבט איהר ניכט בעמערקט, מיט וועלכער זארגפאלט דיע וטאנדבילדער הרפארראגענדער פערזאנען טאגליך גערייניגט אונד געוויבערט ווערדען; זאללטע נון דער מענשליכע קאֶרפער, דער וואהנזיטץ דער הייליגען זעלע, וועלכע איין עבענבילד גאטטעז איזט, דיעזער אויפמערקזאמקייט ענט־ בעהרען?" וואר הינגעגען דיע תורה ענטווייהט, וועגן ער אויך פאם פילאזאפישען וטאנדפונקטע אויז עבענפאללז דאז גוטע אנזטרעבט אונד בעטהא־ טיגט, דעזען קאֶרפער איזט ענטווייהט פאר דעם דער אנדערען גע־ שאפפע, דענן דעם נור נאך פילאזאפישען גרונדזאטצען האנדעלנדען איזט אפט דיע פפלעגע דער געזונדהייט אונד דער וטאנד דער קליידונג עטוואז גלייכגילטיגעז.

9 רבי ישמעאל, זיין זאהן[1]), דער זאהן דעז פארעראוואהנטען רבי יוסי, דעם נאך אייניער לעזארט אויך דער אויזופרוך אין משנה 6 צוגעשריעבען ווירד. וואר זיך דעם רעכטופרעכען ענטציעהט, וועגן ער ניכט אונבע־ דינגט דאצו פעראנלאסט איזט אינפאלגע מאנגעלז אייניער אנדערן היעפור גע־ ייגנעטען פערזאנליכקייט אונד אויך ניכט דורך איינען פערגלייך איינע פריעדליכע אייניגונג צו ערציעלען איזט, האלט פאן זיך אב פיינדשאפט, דיעב־ זטאהל אונד פערגעבליכען איידד. דער פערורטיילטע גלויבט, דאם דורך אונגענוגעדע פרופונג דעז רעכטזוטרייטעז איהם אונרעכט געשעהען אונד האסט דעזהאלב דען ריכטער. דער ריכטער קאנן אבער אויך טראטץ אללער פאר־ ויכט אונד אומזיכט אירטומליכער וויזע דען אונשולדיגען פערורטיילען אונד היערדורך געוויזערמאסען אינען דיעבוטאהל בעגעהען. אויך ביי צוערקענונג איינעז אידעז קאנן דער ריכטער אונבעוואוסט אינען פערגעבליכען אונד זעלבזט אינען פאלשען אייד פעראנלאזוזען, אהנע דאם ער דיעז צו פערהוטען אדער פעזטצוזטעללען פערמאג. דער ערוואהנטע אויזופרוך עמפפיעהלט אויך דען פארטייען דיע פריעדליכע אייניגונג אינעם ריכטערזפרוכע פאֶרצויעהען, וויל אין ריכטערזפרוך אויך פור דיע פארטייען דיע ערוואהנטען פאֶלגען נאך זיך ציעהען קאנן. וואר אבער זטאֶלצען געמוטעז צור ענטשיידונג זיך דראנגט;

וואר

---

[1]) מוטבער דעזזע זטבען זיעהט מטנה 6.

אוֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת־הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל־הַבְּרִיּוֹת, וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת־הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת: ט רַבִּי יִשְׁמָעֵאל

תורה עהרט, דעזען פערזאָן ווירד געעהרט פֿאָן דען מענשען; וער אַבער דיע תורה ענטווייהט, דעזען פערזאָן ווירד פֿאָן דען מענשען ענטוואָרדיגט.

(9) רבי ישמעאל, זיין זאָהן,

טאָד ערלייִדען מוסטע, ענטגעגען דעם דירעקטען פֿערבאָטע האַדריאַנוס אָרדיניערט[1]) וואורדען. רבי יוסי׳ז פֿראָממיגקייט, זיינע פֿריעדפֿערטיגע נאַטור אונד זיינע זאָרגע פֿאָר זיינע קינדער ווערדען אים תלמוד בעזאָנדערס גערוֹהמט. זיין שאָנער גרונד־זאַטץ וואַר: „ליעבער שׂולער, אַלס לעהרער זיין; ליעבער אונטער ערפֿוֹללונג זיינער פּפֿליכט מיט ליידען, אַלס שולדבעוואוסט אָהנע דיעזע צו זטערבען; דעס גוטען ליעבער צו פֿיעל אַלס צו וועניג טהון; ליעבער אין דער מיינונג דער מענ־שען אַלס שולדיגער צו זטערבען, אַלס אין וואַהרהייט שולדיג צו זיין.“ ער זעלבזט ערצאָהלטע פֿאָן זיך: „ניעמאַלס זפראַך איך איין וואָרט, וועגען דעזען איך מיך נאַך מיינער אומגעבונג אומזעהען מוסטע.“ רבי יוסי איזט דער פֿערפֿאַזער דער שאָן אים תלמוד ערוואָהנטען קראָניק סֵדֶר עוֹלָם רַבָּא[2]) פֿאָן דער וועלט־שאָפּפֿונג ביז צו דעם באַר-קאָכבאָישען אויפֿזטאַנד (135 נ׳ ד׳ ג׳ צ׳.)

ווער דיע תורה עהרט אונד זיע אַלס דיע קוועללע אַללער וואַהרהייט ערקעננט אונד אַנערקעננט, דעזען פערזאָן ווירד געעהרט פֿאָן דען מענשען, דורך דיע גוטען אייגענשאַפֿטען, דיע ער זיך דורך דאַז לעבען נאַך דען פֿאָר־שריפֿטען דער תורה אַנייגנעט. ווער אַבער דיע תורה ענטווייהט, אונד דאַדורך זיך ניכט פֿערפֿאָללקאָממנעט, דעזען פערזאָן ווירד פֿאָן דען מענשען ענטוואָרדיגט, דענן דער מאַנגעל איינער זיטטליכען אונד גייזטיגען פֿערפֿאָללקאָממנונג פֿוֹהרט צו פֿעראַכטונג ביי דען מיטמענשען. דיעזער אויזפרוך רבי יוסי׳ז דוֹרפֿטע אויך פֿאָלגענדען גערַאַנקען ענטהאַלטען: ווער דיע תורה עהרט אונד זיין גאַנצעז טהון אונד לאַזזען אויך אין אירדישער בעציעהונג נאַך איהרען לעהרען אייניכטעט, דעזען קאָרפער איזט בעפֿאָרצוגט פֿאָר דעם אַנדערער גע שאָפֿפֿע, דענן דיע לעהרע דער תורה געביעטעט, אויך דען קאָרפער צו פּפֿלעגען אונד אויף אַנוטאָנדיגע קלייִדונג צו אַכטען. פֿאָן

הלל

חֲלַפְתָּא מוזד רבי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ.

1) דיע מָרדיכַטיתָן מָדער סַמְיָכָה בעזטַנד מן דער פֿערזייהונג דע: טיטעל: רַבִּי דען זון מויזבונג דע: זעהר= מוזד ריכטערַאטע: זו בעזטיאַנדע גענעהרטען, מַן: לייכע, דַם זיע היערלו פֿוֹהיג זיין. דיעזע מָרדיכַטיתָן, וועלכע מן מוזטערבָּכטענער קעטטע בי: אטה רבינו הימפֿלייכטע, וואַר פֿתן מָהער בעדויטונג. וויל מָהנע דיעזע מוך דער גרָמַטע גענעהרטע דַם ריכטערַאט ניכט מויזבע: דורפֿטע.

2) מיט תזאוד ווירד דיעזע קרָניק נור סדר עולם גענַננט; יעטלט ווירד זיע מַן: סדר עולם רבא בעלייכטע מיט גענענזַטן זו מייטע פֿוֹנפֿהונדערט יַהרע זפֿוֹטער ערטיענטע גלייכַמיגע וועלט.

תַּעֲשֶׂה עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהּ וְלֹא קַרְדּוֹם לַחְפָּר בָּהּ, וְכַךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר וּרְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא חֲלָף, הָא לָמַדְתָּ כָּל־הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן־הָעוֹלָם: ח רַבִּי יוֹסֵי

אַלוֹ קראָנע, מיט דער דו דיך גראָם מאַכען קאַננוט, אונד ניכט אַלוֹ זפּאַטען, דאַמיט צו גראַבען. זאָ ואַגטע אויך הלל: וועריך דער קראָנע בעדיענט, שווינדעט דאַהין. לערנע היערויז: וועד פּאָן דען וואָרטען דער תורה אירגענד וועלכען איר= שען נוטצען צו ציעהען זטרעבט, דער ניטמט זיין לעבען אויז דער וועלט.

(8) רבי יוסי זאַגט: וועד דיע הונג דעז גאָטטליכען נאַמענז ענטזטעהען אונד דיע פֿערבריטונג דער תורה-קענט= ניזוע אונד דיע ערפֿוללונג דער גאָטטעזגעבאָטע איינבוסע ערליידען קאָננען. מאַכע דיך ניכט צו דען אָרדנערן דער ריכטער, אינדעם דו אין אַללעם דיינען אַנויכטען אַנערקעננונג פֿערשאַפֿפֿען ווילזט, אָהנע דיע אַנויכטען אַנדע= רער צוהאָרען אונד אָהנע פֿאָרינגענאָממענהייט זיע צו פרוֹפֿען. בעטראַכטע דיע תורה ניכט אַלז קראָנע, מיט דער דו דיך גראָם מאַכען קאַננזט; לערנע אונד אוֹבע דיע תורה ניכט אין דער אַבויכט, אים קוֹנפֿטיגען לעבען דייכליכען לאָהן צו עמפֿאַנגען, אונד ניכט אַלז זפּאַטען, דאַמיט צו גראַבען, אום דיך אין דיעזער וועלט צו בעריכערן[1]) אָדער דיר רוהם צו פֿער= שאַפֿפֿען. זאָ זאַגטע הלל אין פרק II משנה 3: וועריך דער קראָנע בעדיענט, וועד דיע קראָנע דער תורה צום גענייגען וועריקצוֹיג דעז פֿאָרטיילז אונד עהרענערווערבז ערניעדריגט, שווינדעט דאַהין אין דיעזער וועלט אונד האַט אויך אין דער קוֹנפֿטיגען וועלט קיינען לאָהן פֿוֹר זיין ווירקען צו ערוואַרטען. לערנע היערויז: וועד פֿאָן דען וואָרטען דער תורה אירגענד וועלכען אירדישען נוטצען צו ציעהען זטרעבט, וועגן דיעזער נוטצען אויך ניכטז ענטוווֹרדיגענדעז פֿוֹר איהן אונד דיע תורה וואָרע, דער ניטמט זיין לעבען אויז דער וועלט. ער פֿערינגערט דיע האָהע זטופֿע דער פֿערפֿאָללקאָממנונג, דיע ער אָהנע דיעזען אייגענוטץ ערלאַנגט האָטטע.

8 רבי יוסי אויז זעפֿפֿאָריז, דעזזען פֿאַטער חֲלַפְתָּא עבענפֿאַללז איין משנה-לעהרער וואַר, לעבטע אין טיבעריאַז. ער וואורדע פֿאָן האַדריאַן פֿער= פֿאָלגט אונד קעהרטע זפּאָטער וויעדער נאַך זעפֿפֿאָריז צורוֹקק. רבי יוסי ער= נאָהרטע זיך קוֹמטערליך פֿאָם גערבערהאַנדווערק, בעשאָפֿטיגטע זיך טראָטצדעם אונאַבלאָזויג מיט דעם תורה-וטודיום אונד צאָהלטע צו דען הערפֿאָרראַגענדזטען לעהרערן זיינער צייט, וועזהאַלב אויך זיינע לעהרמיינונגען אַללגעמיינער אַנער= קעננונג אונד צוזטיממונג זיך צו ערפֿרוֹיען האַטטען. ער גענאָהרטע צו יענען פֿוֹנף שוֹלערן,[2]) וועלכע פֿאָן רבי יהודה בן בבא, דער דעזהאַלב דען מאָרטירער=

טאָד

[1]) יעהע פרק I משנה 9 מַנאַרקונג.

[2]) רבי מֵאִיר, רבי יְהוּדָה בֶּן אִילָאי, רבי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, רבי יוֹסֵי בֶּן

אַל־(תִּפְרוֹשׁ מִן־הַצִּבּוּר וְאַל־תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין וְאַל־)

דיך ניכט פֿאָן דער געזאַמטהייט אונד מאַכע דיך ניכט צו דען אָרדנערן דער ריכטער. בעטראַכטע זיך ניכט

אים געדאַכטניז צו בעהאַלטען, אונד אויזצוּבען דיע געבאָטע אין ריכטיגער ווייז דורך דיע גענויע קעננטניז דער פֿאָרשריפֿטען.

7 רבי צדוק, דער שולע דעז שמאי אַנגעהאָרענד, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערזטאָרונג. ער עררייכטע אין זעהר האָהעז אַלטער. זיינע בע־ גייזטערונג פֿוֹר איזראַעל׳ז וואָהל, זיינע טיילנאַהמע אַן דען ליידען זיינעז פֿאָלקעז אונד זיינען ביעדערן קאַראַקטער ערקעננען וויר אַן דער טהאַטזאַכע, דאַם ער פֿיער־ ציג יאַהרע לאַנג פֿאָר דער טעמפּעלצערזטאָרונג טאָגליך פֿאַזטעטע, אום דאַז אונ־ גלוֹקק אַבצוואַועדען. זיין קאָרפּער וואַר היערדורך פֿאָללזטאָנדיג געשוואָכט, זאָ דאַם רבי יוחנן בן זכאי ביי דער עראָבערונג דעז הייליגען לאַנדעז דעם פֿעזפּאַזיאַן נעבזט צוויי אַנדערן וויכטיגען ביטטען דיע ביטטע אום געוואָהרונג אָרצטליכען בייזטאַנדעז פֿוֹר דען פֿראָממען רבי צדוק פֿאָרלעגטע. רבי צדוק געהאָרטע צו דען בעדוֹיטענדזטען לעהרערן אונד האַטטע שאָן פֿרוֹהע איינען בעדוֹיטענדען נאַמען ערלאַנגט, זאָ דאַם אויזפרוֹכע זיינעז פֿאַטערז, דער עבענפֿאַללז איין משנה־ לעהרער (תנא) געוועזען, מיט דער בעצייכנונג „אָבִיו שֶׁל רַבִּי צָדוֹק דער פֿאַטער דעז רבי צדוק" אַנגעפֿוֹהרט וועדען. דיע אויזפרוֹכע דעז רבי צדוק אין אונזערער משנה רוֹהרען טיילז פֿאָן הלל[1]), טיילז פֿאָן רבי יהודה בן טבאי[2]) הער אונד וועדען אויך אים נאַמען דעז אלעזר דעז ואָהנעז דעז רבי צדוק[3]) בעריכטעט. וואָהרענד יעדאָך הלל אונד יהודה בן טבאי מיט דיעזען אויזפרוֹכען נור אויף איינצעלנע געזיכטפונקטע הינציעלטען,[4]) זאָ ווענדעט רבי צדוק דיעזע אויזפרוֹכע אויף אַללע זייטען דעז לעבענז אַן. רבי יהודה הנשיא רייהט אויז דיעזעם גרונדע דיעזע אויזפרוֹכע דענען דעז ר׳ יוחנן בן ברוקה אונד זיינעז זאָהנעז רבי ישמעאל אַן, אָבוואָהל רבי צדוק בעדוֹיטענד אָלטער אַלז דיע לעטצטערן וואַר, אום הער־ דורך דיע אַללגעמיינע אַנווענדונג דעז אויזפרוכעז דעז רבי צדוק ערקעננען צו לאַזזען.

זאָנדערע דיך ניכט פֿאָן דער גע מיינדע, דענן נור דורך דען אַנ־ שלום אַן דיעזעלבע[5]) קאַנן דער איינצעלנע זיינע אויפֿגאַבע וואַהרהאַפֿט עררייכען, וואָהרענד אַנדערערזייטז דורך לאָזזאַגונג פֿאָן דער גע מיינדע לייכט איינע ענטווי־

הונג

---

1) יעהע פרק II מטנה 5.
2) יעהע פרק I מטנה 8.
3) יעהע תזאוד טרַקטַט נְדָרִים 62 a.
4) יהודה בן טבאי זין בעזוג זוין גערעכט מוד ריכטער, הזז זין בעזוג זוין דיע טיילנַהמע אַן דען זיידען מוד זַזטען דער גענייגדע.
5) וועל דיעזע זיך ניכט פֿאָן דען וואַהרען, עזויגען בעזטיממונגען דער גזזַמט־ הייט זָזגעזַגט המט.

אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת: ז רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר,

וואַגט: וועד לערנט אין דער אַבויכט אום צו לעהרען, דעם ווירד דיע געלעגענהייט געגעבען צו לערנען אונד צו לעהרען. וועד אַבער לערנט אין דער אַבויכט, אום צו ערפֿוללען, דעם ווירד דיע געלעגענהייט געגעבען, צו לערנען אונד צו לעהרען, צו בעוואַהרען אונד אויסצוּבען.

(7) רבי צדוק זאגט: זאָלסט נישט מאַכען פֿון דער תורה אַ קרוין, זיך צו דערהויבען, אוּן נישט אַ שופֿל, צו גראָבען מיט איהר. אוּן אַזוי האָט אויך גערעדט הלל: וואָס אַ מענש פֿאַרדינט נישט, דאָס איז אַ מינדערוואַרטיגקייט פֿאַר דער תורה.

6 רבי ישמעאל, זיין זאָהן, דער זאָגט דעז רבי יוחנן בן ברוקה, וואַר אין זטודיענגענאָזע דעז פֿאָרזטאַנד רבי יהודה (הנשיא) אונד שׂולער דעז רבי שמעון בן גמליאל, דעז פֿאַטערז דעז לעטצטערוואַהנטען. נאַך אַנדערער לעזארט ענטהאַלט אונזערע משנה אייגען אויזפֿרוך דעז רבי ישמעאל בן רבי יוסי,[1]) דער עבענפֿאַללז צור צייט דעז פֿאָרזטאַנד ר׳ יהודה לעבטע אונד פֿאָן דעמזעלבען הויפֿיג צו ראַטע גענאָגען וואורדע. ער ווירד אין דער משנה אונד אים תלמוד הויפֿיג גענאַננט, נאַמענטליך, וויל ער אינזבעזאָנדערע דיע לעהרען זיינעז פֿאַטערז דער פֿערגעזעלזהייט ענטצאָג, דאַ ער זיך גענוי גמערקט האַטטע אונד זיך אַלז דעזזען לעהרען פֿאָרטרוג. דיעזער רבי ישמעאל זטעללטע דען גרונדזאַטץ אויף, דאַם דיע תורה דער מענשליכען אויפֿפֿאַזזונג ענטזפרעכענד זיך אויזדרוקקע (דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם).

ווער לערנט, אויך זאָלכע וטאָפֿפֿע דער תורה, דערען אינהאַלט נור בעטראַכטענדע (טהעאָרעטישע) אונד ניכט אויזבענדע (פראַקטישע) בעדיטונג האַט,[2]) אין דער אַבויכט צו לעהרען, דעם האָכהיליגען געבאָטע דער פֿערברייטונג דער תורה-קעננטניזז צו ענטזפרעכען, דעם ווירד דיע גלעגענהייט גגעבען, דעזזען עדלעז זטרעבען ערלאַנגט דיע הילפֿע גאָטטעז, צו לערנען אונד צו לעהרען; דאַז גלעלערנטע גרונדליך צו ערפֿאַזזען אונד אויך אַנדערן מיטצוטיילען. דורך דיע אַבויכט צו לעהרען בעמוהט זיך דער לערנענדע, דען זטאָפֿף גרונדליך צו ערפֿאַזזען אונד זיך גראָסע קלאַרהייט צו פֿערשאַפֿען. ווער אַבער לערנט זאָלכע טיילע דער תורה, דערען קעננטניז צור ערפֿוללונג דער גבאָטע ערפֿאָרדערליך איזט, אין דער אַבויכט צו ערפֿוללען דיע בעטרעפֿענדען גבאָטע; דעם אַלזאָ דאַז לערנען ניכט נור זלבזטצוועקק, זאָנדערן אויך מיטטעל צור פראַקטישען אַנוועגדונג איזט, דעם ווירד דיע גלעגענהייט גגעבען, צו לערנען אונד צו לעהרען, אָבוואָהל ער דיעז ניכט בעאַבויכטיגט האַט, אַבער אויך צו בעוואַהרען, דאַז גלעלערנטע

אים

---

[1]) יְהוֹן חוֹפְתִּי׳.

[2]) ג׳ ב׳ דיע זעהרע דער חָפֿפֿער נור יעטצטצייט.

אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵה שְׁפַל רוּחַ שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה: ה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן־בְּרוֹקָה אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם: ו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ

יבנה, זאגט: אין האָהעם מאַסע זיי דעהמוֹטיג, דענן דיע מעסשנור דעז שוואַכען וטערבליכען איזט מאָדער.

(5) רבי יוחנן זאָהן דעז ברוקה זאגט: יעדער, דער דען נאַמען גאָטטעז אים געהיימען ענטווייהט, דען וטראַפּט מאַן דורך דיע אֶפּפּענטליכקייט. אָב אירטום אָדער פּאָרזאָטצליכקייט [ווירד עז אֶפּפּענטליך בעזטראַפּט] ביי ענטווייהונג דעז גאָטטליכען נאַמענז.

(6) רבי ישמעאל, זיין זאָהן,

דען געלעהרטען דער זטאַדט יבנה געהאָרט צו האַבען, וועזהאַלב ער אַלז „מאַנן אויז יבנה" בעצייכנעט ווירד1). וואַנן ער געלעבט, לאָסט זיך ניכט געניי פּעזטזטעללען. וואַהרשיינליך וואַר ער איין שׂולער דעז רבי יוחנן בן זכאי אונד לעבטע וואָהרענד דער טעמפּעלצערזטאָרונג אונד נאָך קורצע צייט נאַך דערזעלבען, דא ער שאָן אין דעם ווערקע דעז רבי אליעזר בן הורקנום (פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ג ונ"א) ערוואָהנט ווירד.

אין האָהעם מאַסע זיי דעמוֹטיג; דענקע זטעטז אַן דיינע פּער־ גאָנגליכקייט, אַן דיינע פּעהלער אונד אַן דיינע באָזען טהאַטען, אום היערדורך דיינען פּוֹר האָכמוט אונד זטאָלץ לייכט עמפּאָנגליכען זינן געגען דיעז שלימען אייגענשאַפּטען צו וואַפּפּנען. דענן דיע מעסשנור[2]) דעז שוואַכען זטערב־ ליכען[3]) איזט מאָדער. זטאָלץ אונד האָכמוט ווערדען געוואָהנליך דורך איריגע אונד קאָרפּערליכע פּאָרצוֹגע הערפּאָרגערופּען; זיע ווערדען אַבער בע־ זייטיגט דורך דען געדאַנקען אַן דען טאָד, נאַך דעזזען אייגטריטט דער לעבלאָז קאָרפּער דעם געוווֹרם אַנהיימפּאָללט.

5 רבי יוחנן זאָהן דעז ברוקה, איין צייטגענאָזז דעז רבן גמליאל דעז צווייטען אונד איין פּרוֹינד דעז רבי אלעזר חסמא. יעדער, דער דען נאַמען גאָטטעז אים געהיימען ענטווייהט; יעדער, דער גאָטט אָדער דיע תורה לוֹיגנעט, אֶפּפּענטליך וואָהל יעדע אוֹבערטרעטונג מיידעט אונד נור אים געהיימען געגען גאָטט אונד געגען דיע תורה האַנדעלט, דען בעזטראַפּט מאַן דורך דיע אֶפּפּענטליכקייט. גאָטט פּוֹגט עז, דאַם ער ענטלאַרפּט אונד בלאָזגעזטעללט פּאָן דער געזאַמטהייט אַלז הוֹיכלער ערקאַננט ווירד. אָב אירטום אָדער פּאָרזאָטצליכקייט ווירד עז אֶפּפּענטליך בעזטראַפּט[4]) ביי ענטווייהונג דעז גאָטטליכען נאַמענז. דיע אויז אירטום זייטענז דער תורה-לוֹיגנער בעגאַנגענע ענטווייהונג דעז גאָטטליכען נאַמענז ווירד געוויזער־ מאַסען

---

1) יעהט פרק I אטנה 3.
2) יעהט יהוטע קמַפּ' 2 פּערז 18.
3) אנוש בעלייכנעט דע| טוומכע| אטנטע|.
4) יעדמָך ניכט מין דעאזעלבע| אמַסע.

מִצְוָה וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה׃
ג הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי בָז לְכָל־אָדָם וְאַל־תְּהִי מַפְלִיג לְכָל־
דָּבָר שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ
מָקוֹם׃ ד רַבִּי לְוִיטַס אִישׁ יַבְנֶה

איינעז געבאָטעז איזט איין געבאָט, אונד דער לאָהן איינער זוֹנדע איזט איינע זוֹנדע.

(3) ער פּפלעגטע צו זאַגען: פּערַאכטע קיינען מענשען אונד האַלטע קיינע זאַכע פּוֹר צו פּערן ליעגענד, דענן עז גיבט קיינען מענשען, דער ניכט זיינע זטונדע, אונד עז גיבט קיינע זאַכע, דיע ניכט איינען אָרט האַט.

(4) רבי לויטס, איין מאַנן אויז

זוֹנדע ציהט דיע אַנדערע נאַך זיך; איינע נאָך זאָ קליינע זוֹנדע ענטפּערנט דען מענשען פּאָן זיינער אויפּגאַבע, מאַכט איהן גלייכגילטיג אונד פּוֹהרט דורך דיעזע גלייכגילטיגקייט צו וויטערן פּערגעהונגען. דענן דער לאָהן איינעז געבאָטעז איזט איין געבאָט; דיע ערפּוֹללונג איינעז געבאָטעז בעווירקט אינערע בעפּריעריגונג, וועלכע פּאָן גאָטט עבענפּאַללו אַלז בעאָבאַכטונג זיינעז ווילענז אַנגערעכנעט ווירד. אונד דער לאָהן[1]) איינער זוֹנדע איזט איינע זוֹנדע; דער אויגענבליקקליכע גענום אונד נוטצען איינער זוֹנדע איזט זעלבזט זוֹנדע אונד פּוֹהרט צו וויטערן זוֹנדען; איין אונרעכט ציהט דאז אַנדערע נאַך זיך.

3 פּערַאכטע קיינען מענשען, אויך וועגן דו איהן פּוֹר אונבעדוֹיטענד האַלטזט אונד אוֹבערצוֹיגט צו זיין גלויבזט, דאַם ער קיינערליי איינפּלום בעזיטצט. אונד האַלטע קיינע זאַכע פּוֹר צו פּערן ליעגענד; בעטראַכטע ניכטז אין דער וועלט אַלז וועלטלאָז. דענן עז גיבט קיינען מענשען, דער ניכט זיינע זטונדע האַט, דעם דאז גלוֹקק לאַכעלן אונד דער דיר דאַנן ביי איינער גלעגענהייט שאַדען אָדער נוֹטצען קאָננטע. אונד עז גיבט קיינע זאַכע, דיע ניכט איינען אָרט האַט, דיע ניכט איינמאַל אירגענדוויע צו בענוֹטצען וואַרע. דיעזער אויזפרוך דעז בן עזאי ענטהאַלט אויך פּאָלגענדען געדאַנקען: פּערַאכטע קיינען מענשען, פּערַאכטע אויך דען זוֹנדער ניכט, זאָנדערן נור דיע זוֹנדע, דענן אויך אין דעם זוֹנדער מיסאַכטעזט דו דאז אים עבענבילדע גאָטטעז ערשאַפּפּענע וועזען, וואז דער וווֹרדע דעז שאָפּפּערז געגענוֹבער ניכט צייעמט. האַלטע קיינע זאַכע פּוֹר צו פּערן ליעגענד; בעטראַכטע קיינען געגענזטאַנד פּוֹר אוננוֹטץ אונד בעדוֹיטונגזלאָז. דענן עז גיבט קיינען מענשען, דער ניכט זיינע זטונדע האַט, דער אין אירגענד איינער צייט איינע בעזטימטונג אונד וויכטיגקייט האַבען קאַנן. אונד עז גיבט קיינע זאַכע, דיע ניכט איינען אָרט האַט, דיע ניכט איינעם צוועקקע דיענט, אום דעזזענטווילללען זיע ערשאַפּפּען וואורדע (בייזפיעל: דוד׳ז בעטראַכטונג אוֹבער דען צוועקק דעז נאַרען אונד דער זפּיננע).

4 רבי לויטס, איין מאַנן אויז יבנה, שיינט צו דען הערפּאָרראַגענ=

דען

1) פּערגלייכע פרק II אטנה 1.

הַבָּא· אִיֶּזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת־הַבְּרִיּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבזַי יֵקֵלּוּ: ב בֶּן־עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵה רָץ לְמִצְוָה קַלָּה וּבוֹרֵחַ מִן־הָעֲבֵרָה, שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה

דער דיע מענשען עהרט, דענן עז איזט געוַאגט (שמואל א 2,30): דענן דיע מיך עהרען, ברינגע איך צו עהרען, אונד דיע מיך פֿערַאכטען, ווערדען גערינג געַאכטעט.

(2) בן עזאי זאגט: זיי אייליגנד צום לייכטעזטען גענאָט אונד פֿליעגנד העגד פֿאָר יעדער זוֹנדע, דענן איין גענאָט ציעהט דַאז אַנדערע נַאך זיך אונד אינע זוֹנדע ציעהט דיע אַנדערע נַאך זיך; דענן דער לאָהן

קייט אונד צופֿריעדענהייט געשׂוֹטצט פֿאָר נייד, דיעבזטאַהל אונד בעטרוג. וועד איזט גענעהרט? וועד ערלאַנגט וואַהרע עהרע זייטענז זיינער מיטמענשען, אָהנע דורך שמייכעליי אָדער צורוֹקקזעטצונג אַנדערער זאָלכע צו זוכען? דער דיע מענשען עהרט. וועד זיינע מיטמענשען אַלז געשׂאָפֿען גאָטטעז אַכטעט אונד אין איהנען איהרען שׂאָפֿער עהרט, דעם ווירד עבענפֿאַללז עהרע ערוויעזען, דענן גאָטט בעלאָהנט דיעזע עהרערביעטונג געגען איהן אין גלייכער ווייז, אַללגעמיינע אַכטונג איהם צו טייל ווערדען צו לאַזען. דענן ע ז איזט געזאַגט: דיע מיך עהרען בריגנע איך צו עהרען, אונד דיע מיך פֿערַאכטען, ווערדען גערינג געַאכטעט. דעריניגע, דער דעם נעבענמענשען דיע איהם אַלז עבענבילד גאָטטעז געבוֹהרענדע אַכטונג ניכט ענטגעגענברינגט, ווירד שליעסליך האָכמוֹטיג אונד ווירד דַאנן פֿאָן זיינען נעבענמענשען פֿערַאכטעט.

2 בן עזאי[1]) שׂוֹלער אונד זפּאָטער גענאָזע דעז רבי עקיבא, בליעב נאַך קורצעם עהזטאַנדע מיט דעז לעטצטערן טאָכטער אונפֿערהייראַטעט, אום אויזשליעסליך דעם תורה-זטודיום זיך ווידמען צו קאָנגען. זיינען פֿליים בעצייכנען אונזערע ווייזען מיט דעם אויזפרוכע: „מיט דעם טאָדע בן עזאי'ז האָרטע דיע בעהאַרליכקייט אים זטודיום אויף". ער ווירד אַלז זיננבילד דער פֿראָממיגקייט געשילדערט אונד צאָהלטע צו דען שאַרפֿזינניגזטען געלעהרטען איזראַעל'ז.

זיי אייל ענד צום לייכטעזטען גענאָט; בעיילע דיך זטעטז אויך איין זאָלכעז גענאָט צו ערפֿוֹללען, דַאז צו בעאָבאַכטען הוֹיפֿיג אונד לייכט גענעהייט איזט.[2]) אונד פֿליהענד פֿאָר יעדער זוֹנדע; האַלטע אַללעז, וואַז אויך נור דען שיין אייגעז אונרעכטז[3]) ערווועקקען קאָנגטע, פֿערן. דענן איין גענאָט ציעהט דַאז אַנדערע נַאך זיך, דיע ערפֿוֹללונג אייגעז נאָך זאָ לייכטען גענאָטעז בעווירקט גלייכצייטיג דיע פֿערפֿאָללקאָממנונג דעז מענשען אונד מאַכט איהן פֿאָהיג צור ערפֿוֹללונג אַללער אוֹבריגען גענאָטע. אונד איינע זוֹנדע

---

[1]) זיעהע אָבען פּרק IV אטנה 1 מַגאַרקונג.

[2]) פֿערגלייכע פּרק II אטנה 1, וואָזעלבזט דיע בעמַכטונג דעז לייכטען גענאָטעז מיט פֿערהוֹזטיז גז דער דעז טוויערינגער הערפֿאָרגעהאָבען ווירד.

[3]) דמַהער העברה מיט דעם מַרטיקעל דמַז נור טיינענדע אָנגרעכט.

אֶתְיִצְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר · אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם

לייִדענשאַפֿט בעצווינגט, דענן עז איזט גענאַגט (משלי 16,32): בעזוער איזט איין לאַנגמוֹטהיגער אַלז איין העלד אונד דער ווינען ווילען בעהערשענדע אַלז איין זטאַדטעראָבערער. וואר איזט רייך? דער זיך מיט ווינעם אַנטיילע פֿרייט, דענן עז איזט גענאַגט (תהלים 128,2): דיינער האַנדע מוֹהען, וואנן דו געניעסעזט, הייל דיר אונד וואָהל דיר. הייל דיר אין דיענזר וועלט וואָהל דיר אין דער קאָממענדען וועלט. וואר איזט געהרט?

ליכע רוֹקקויכט אויף זטאַנד אָדער רוהם קענען לערנען וואָללטע, וואַרען מיר אונטערהאַלטונג. וואר איזט איין העלד? וואר פֿערדיענט דיענזט בעצייכנונג, אָהנע דאַם ער ביי מיסלונגענען אונטערנעהמונגען דיענזט בעצייכנונג וויעדער פֿערליערט? דער, וועלכער ווינע ליידענשאַפֿטען בעצווינגט. דעריניגע, וועלכער זטאַרק אַן קאָרפֿער אונד גייזט, זיך דעננאָך צו בעהערשען פֿערמאַג אונד זיך ניכט פֿאָן צאָרן אונד אַנדערן נייגונגען הינרייסען לאָסט, איזט איין וואַהרער העלד, דענן דער זטאַרקזטע העלד אונטערליגט צואווילען ווינער לייִדענשאַפֿט. דענן עז איזט גענאַגט: בעזוער איזט איין לאַנגמוֹטיגער, אַלז איין העלד, דענן ערזטערער ווירד דען קאַמפֿף וואָוויט אַלז מאָגער, אַלז איין העלד, דענן ערזטערער ווירד דען קאַמפֿף וואָוויט אַלז מאָגליך צוראַקקהאַלטען; אונד דער ווינען ווילען בעהערשענדע אַלז איין זטאַדטעראָבערער, דענן ערזטערער ווירד אויך דעם פֿיינדע געגענבער שאָנענד פֿערפֿאַהרען, לעטצטערער אַבער אָהנע ערבאַרמען שאַלטען אונד וואַלטען אונד ווינען זיעג מיסברויכען. וואר איזט רייך, אָהנע דורך אונערזאַטליכע וווֹנשע אונבעפֿריעדיגט צו זיין? דער זיך מיט ווינעם אַנטיילע פֿרוֹיט. דעריניגע, דער מיט דעם פֿאָן גאָטט איהם פֿערליהענען טיילע צופֿריעדען איזט אונד ניכט איממער נאַך גראָסערעם רייכטום זטרעבט, איזט רייך צו נענען, דענן ער פֿוֹהלט זיך בעגלוֹקקט. „שאָן איזט דער דוֹיטשע אויזדרוקק רייך. רייך איזט, וואר דאַז ערריכט האַט, וואַז ער וווֹנשט. וווֹנשע ניכט מעהר אַלז דו האַזט אונד דו ביזט רייך"[1]). דענן עז איזט גענאַגט: דיינער האַנדע מוֹהען, וואנן דו געניעסעזט; וואנן דו אַרבייטעזט, אום דורך דיעזע אַרבייט דיינען אונטערהאַלט צו ערלאַנגען, ניכט אַבער אום רייכטוֹמער צו זאַממעלן אונד צו הוֹיפֿען, דאַנן הייל דיר אונד וואָהל דיר. הייל דיר אין דיעזער וועלט, דענן דו בעדאַרפֿזט ניכט דער אונטערזטוֹטצונג אַנדערער אונד פֿוֹהלזט דיך גלוֹקקליך אונד צופֿריעדען מיט דיינעם בעזיטצע, אונד וואָהל דיר אין דער קאָממענדען וועלט, דענן דו ביזט דורך דיינע גענוגזאַמ=

[1]) הירט נור זטעזט.

קייט

פרק רביעי.

א בֶּן־זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל־אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי (כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי)· אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ

פֿיערטער מַבטגיטט.

(1) בן זומא זאַגט: וועד איזט ווייזע? דער פֿאָן יעדערמאַנן לערנט, דענן עז איזט גענאַגט (תהלים 109,99): פֿאָן אַללען, דיע מיך בעלעהרטען, האַבע איך איינזיכט ער־ וואָרבען, דענן דיינע צוֹיגניזע וואַ־ רען מיר אונטערהאַלטונג. וועד איזט איין העלד? דער, וועלכער זיינע

דיעזע ביידען פֿאָרשריפֿטען דער תורה הערפֿאָרגעהאָבען, פֿאָן וועלכען דיע ערזט־ ערוואָהנטע נור צור צייט דעז הייליגען טעמפעלז ערפֿוללט וועדען קאָננטע, אום צו לעהרען, דאַם דאַז זטודיום דער גאַנצען תורה הייליגע פֿערפֿליכטונג איזט. אַזטראָנאָמיע, דיע הערליכע, ערהאַבענע וויזענשאַפֿט פֿאָן דען היממלזקאָרפֿערן, אונד דיע גאָמעטריע, דערען קענטניז צום מעזען אונד צאָהלען אונעטבעהרליך איזט, זינד נור צוקאָזט צור וויזהייט. דיעזע קענטניזע, וואָויע אַללע אוֹבריגען וויזענזוויגע, זינד וואָהל עבענפֿאַללז צום פֿערזטאַנדניזע דער הייליגען וויזענשאַפֿט ערפֿאָרדערליך, אונד ווער זאָללען אונז דיעזעלבען עבענפֿאַללז אַנייגנען, זיע זטעהען אַבער צו דיעזער אין איינעם פֿער־ האָלטניזע ויע דיע צום לעבען אונבעדינגט ערפֿאָרדערליכען זפייזען צו דען לעקקער־ ביזען, וועלכע דיע קראָפֿטיגען זפייזען אויך שמאַקקהאַפֿט אונד אַנגענעהם מאַכען.

---

1 בן זומא, איין צייטגענאָזע דעז רבי עקיבא, היעם שמעון אונד זטאַרב יונג אַן יאַהרען. דאַ ער דען טיטעל רבי נאָך ניכט ערהאַלטען האַטטע, וואורדע ער נור נאַך דעם בעקאַננטען נאַמען זיינעז פֿאַטערז „זאָהן דעז זומא" גענאַננט.[1]) ער ווירד פֿאָן אונזערן וויזען אים תלמוד אַלז זיננבילד דער וויזהייט אונד אַלז איינער דער גראָסטען זיטטענפרעדיגער (דַּרְשָׁנִים) בעצייכנעט.

וועד איזט וויזע? וועד פֿערדיענט אין ווירקליכקייט דיע אין דעם העברָאישען וואָרטע חכם אויזגעדרוקקטע בעצייכנונג „וויזער"? דער פֿאָן יע־ דערמאַנן לערנט. דעריניגע, וועלכער גלויבט, איין וויזער צו זיין אונד דער בעלעהרונג אַנדערער ניכט צו בעדורפֿען, איזט ניכט וויזע, זאָנדערן נור דעריניגע, וועלכער פֿאָן יעדעם, אויך פֿאָן דעם גערינגזטען לערנט אונד דאַז פֿאָן איהם געהאָרטע, זיי עז אין וויזענשאַפֿטליכער אָדער געשאַפֿטליכער בעציעהונג, צו זיינער וויטערן אויזבילדונג פֿערוועדטע. דענן עז איזט גענאַגט: פֿאָן אַללען, אויך פֿאָן אונבעדויטענדען מענשען, דיע מיך בעלעהרטען, האַבע איך אייניזיכט ערוואָרבען, דענן דיינע צוֹיגניזע, דיע איך אָהנע יעג־ ליכע

---

[1]) דמזועבע גילט פֿאָן דעם מיז דער פֿאָלגענדען מטנה גענאַננטען בן עזאי מוזד פֿאָן בן ננם, וועלכע עבענפֿאַלז: שמעון היעמען.

אוֹמֵר, קִנְיָן וּפְתִיחַת נְדָה הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת, תְּקוּפוֹת וְגִמַטְרִיָּאוֹת פֵּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה:

ואַגט: דיע לעהרע פֿאָן דען גענפֿלוֹגעל־אָפּפֿערן אונד דיע פּתחי נדה זינד הויפּטזוטוֹקקע דער לעהרע. אַזוטראָ־נאָמיע אונד גענאָמענטריע זינד צוקאָזט צור ווייזהייט.

וויזען, זאָנדערן אײַן רייכעז טהאַטבעוואוסטזיין דען מענשען זטאַהלט, געגען פֿער־זוכונגען אונד פרוֹפֿונגען זטאַרקט אונד שוטץ אונד בייזטאַנד איהם ערווירבט דורך דאַז גאָטטליכע וואָהלגעפֿאַללען.

23 רבי אלעזר זאָהן דעז חסמא[1]), איין שׂולער דעז רבי עקיבא, וואַר, עבענאָ וויע זיין גענאָסע רבי יוחנן זאָהן דעז גודגדא, איין הערפֿאָרראַגענדער קענער דער גענאָמעטריע אונד אַזטראָנאָמיע. ביידע לעבטען אין גראָסער אַרמוט, ביז רבי יהושע בּיי איינער גוֹנזטיגען געלעגענהייט דען פֿוֹרזטען רבן גמליאל אויף איהרע גראָסע געלעהרזאַמקייט אונד איהרע גראָסע אַרמוט אויפֿמערקזאַם מאַכטע. רבן גמליאל וואָללטע נון ביידען איין איינטראָגליכעז אַמט אוֹבערטראַגען, דאַז ויע אַבער ערזט דאַנן אַננאַהמען, אַלז רבן גמליאל איהנען זאַגטע: „מיינט איהר עטוואַ, דאַם עז נור איינע עהרענזטעללע איזט, דיע איך אוֹבערטראַגע? ווֹרדע איזט בוֹרדע, דענן יערער פֿפֿליכטגעטרוֹיע בעאַמטע איזט איין קנעכט זיינעז אַמטעז". דאַז אומפֿאַנגרייכע מאַטהעמאַטישע וויזען דעז רבי אלעזר זאָהן דעז חסמא אונד דעז רבי יוחנן זאָהן דעז גודגדא רוֹהמט דער תלמוד מיט דעם בילדע „ויע וויזען דיע צאַהל דער טראָפּפֿען אים מערע צו בערעכנען". איין אַללזייטיג תלמודיש אונד וועלטווייזענשאַפֿטליך געבילדעטער געלעהרטער ויע רבי אלעזר וואַר גאַנץ בעזאָנדערז בערעכטיגט אונד בעפֿאָהיגט, ביידע געביעטע דער וויזענשאַפֿט איינער פֿערגלייכונג צו אונטערציהען, ויע דיעז אין אונזערער משנה צו גונזטען דער תורה געשיהט. דיע לעהרע פֿאָן דען גפֿלוֹגעל־אָפּפֿערן[2]), דיע פֿאָן דען פֿרויען דאַרגעבראַכט וואורדען אונד וועלכע נור איינען גע־רינגען קאָזטענווערט האַטטען, אונד דיע פתחי נדה, וועלכע אויף דיע רייהייטוגעזעטצע זיך בעציהען, דערען בעאַכטונג צו דען הייליגען פֿערפֿליכטונגען דער פֿערהייראַטעטען פֿרויען געהאָרט, וינד הויפּטזוטוֹקקע דער לעהרע, דערען אוֹבערטרעטונג מיט דער זטראָפֿע דער הימטלישען אויזראָטטונג (כרת) בע־לעגט איזט אונד דערען פֿאָרשריפֿטען גראָסעז זטודיום ערפֿאָרדערן. עז וועדען

---

1) מן מיינט תלמוד־טעלזען זטעהט דיע זעאַרט ר׳ מזעיר חמא, וועלכע מוך דיע ריכטיגע זו זיין טיינט, דם מיהם פֿאָן זייגע לייטגענאָסזען זיינער גראָמע גענעהראַמקייט וועגען דער בייאַמע „חמא דער גזטאוֹרקטע מיך וויזען" בייגעזעגט וואורדע.

2) קינין בעלייכטעט דיע פֿאָגעפֿפֿער מוך מוך דען מטהה־טרַקטַט, דער דיעזע פֿאָרטריפֿטען ענטהאַלטען.

שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ לָמָּה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין שֶׁאֲפִילוּ כָּל־הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא־יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: כג רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־חִסְמָא

ניכט צו בעוּאָהנען איזט. אַבער דער־ יעניגע, דעזען טהאַטען גראָסער זינד אַלז זיינע ווייזהייט, וועם גלייכט ער? איינעם בוימע, דעזען צווייגע וועניג אונד דעזען וואורצעלן פֿיעל, קאָמ־ מען אויך אַללע ווינדע דער וועלט אונד וועהען געגען איהן, בעוועגען זיע איהן ניכט פֿאָן זיינער זטעללע. דענן עז איזט געזאָגט (ירמיה 17,7): ער ווירד זיין וויע איין בוים, דער גענפֿלאַנצט איזט אַם וואַזער אונד צום וואַזערבאַך זיינע וואורצעלן זענ־ דעט; ער זיעהט ניכט, וועגן היטצע קאָממט, זיין בלאַטט בלייבט פֿריש, אים יאַהרע דער דאַרע זאָרגט ער ניכט אונד האָרט ניכט אויף, פֿרוכטע צו טראַגען.

(23) רבי אלעזר זאָהן דעו חסמא

טעם באָדען אין דער וואָזטע, אין זאַלצגעטראָנקטעם לאַנדע, דאַז ניכט צו בעוואָהנען איזט, אין וועלכעם דער בוים ניכט פֿעזטע, טיעפֿע וואורצעלן ערלאַנגען קאַנן. אַבער דעריניגע, דעזען טהאַטען גראָסער זינד אַלז זיינע וווייזהייט, דער דיע ערפֿאַללונג דער תורה-פֿאָרשריפֿטען אַלז אונאַבווייזבאַרע פּפֿליכט ערקעננט אונד זיע ניכט פֿאָן זיינען פֿאָרשונגען אַבהאָנגיג מאַכט, וועם גלייכט ער? איינעם בוימע, דעזען צווייגע וועניג אונד דעזען וואורצעלן פֿיעל אונד דער דאַדורך איינען דויערנדען האַלט האַט. קאָממען אויך אַללע ווינדע דער וועלט אונד וועהען געגען איהן, אַללע צווייפֿלער אונד גאָטטעזלעֿיגנער מיט איהרען טרוֹגעריששען בעווייזגרוֹנדען, בעוועגען זיע איהן ניכט פֿאָן דער זטעללע, וועדען איהן פֿאָן זיינעם גלוֹביגען זטאַנדפונקטע ניכט אַבצוברינגען פֿערמאָגען. דענן עז איזט געזאָגט אין ירמיה (י״ז ז׳): ער, דער אויף דען עוויגען פֿערטרויט אונד דעזען צופֿלוכט דער עוויגע איזט, ווירד וויע איין בוים, דער געפֿלאַנצט אַם וואַזער אונד צום וואַזערבאַך זיינע וואורצעלן זענדעט, דער אין דער נאָהע דעז וואַזערז זאָרגפֿאָלטיג אַנגעפֿלאַנצט איזט אונד היערדורך אין זיינער וואורצעלַנטוויקלונג אונגעהעממט איזט. ער זיעהט ניכט, וועגן היטצע קאָמטט; דיע היטצע פֿערמאַג קיינען נאַכטיליגען איינפֿלום אויף איהן אויזצוֹבען, וויל דיע דורך דיע היטצע ענטצאָגענען זאָפֿטע זטעטז דורך נוֹיע קראָפֿטע אויז דעם באָדען ערגאָנצט וועדען. היערדורך בלייבט זיין בלאַטט פֿריש, אים יאַהרע דער דוֹררע זאָרגט ער ניכט אונד האָרט ניע אויף, פֿרוֹכטע צו טראַגען. דיעזע גלייכניז לעהרט, דאַם ניכט אין רייכעז

וויזזען

בִּינָה אֵין דַּעַת · אִם אֵין קֶמַח
אֵין תּוֹרָה · אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח :
כב הוּא הָיָה אוֹמֵר · כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ
מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו לְמָה הוּא דוֹמֶה ,
לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרְשָׁיו
מְעָטִין וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ
וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו , שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־
יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר
אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב , אֲבָל כֹּל

ניז. אָהנע נאַהרונג קיינע תורה
אונד אָהנע תורה קיינע נאַהרונג.
(22) ער פּפלעגטע צו זאַגען :
יעדער, דעזען ווייזהייט גראָסער איזט
אַלז ויינע טהאַטען, וועם גלייכט ער?
איינעם בוימע, דעזען צווייגע פּיעל
וינד אונד דעזען וואורצעלן וועניג,
איין ווינדזטאָם קאָממט אונד ענט־
וואורצעלט איהן אונד זטאָרצט איהן
אויף ויינע קראָנע. דענן עז איזט גע־
וואַגט (ירמיה 17,25): ער ווירד
ווייע איין איינצעלנער בוים אין דער
אָדע אונד זיעהט ניכט, וועלן גוטעז
קאָממט, דענן ער וואָהנט אויף אויז־
געגלוֹהטעם באָדען אין דער וווֹזטע,
אין זאַלצגעטראָנקטעם לאַנדע, דאַז

אָהנע אורטיילענדע, פּאָלגערנדע אונד שליעסענדע פּערנונפּט, קיינע קענטניז,
קיינע ווירקליכע ערקענטניז דער דינגע. דער שיין וווֹרדע פּוֹר ווירקליכקייט,
טוֹישונג אונד אירטום פּוֹר וואַהרהייט געהאַלטען. אָהנע נאַהרונג קיינע
תורה, איזט קיינע וואַהרע הינגאַבע אַן דאַז זטודיום דערועלבען מאָגליך, דענן
זאָלכע הינגעבונג ערפּאָרדערט דיע בעפּרייונג פּאָן דרוֹקקענדען נאַהרונגזואָרגען.
אונד אָהנע תורה, אָהנע דאַז לעבען נאַך דען פּאָרשריפּטען דער תורה אייני־
צוריכטען, קיינע נאַהרונג, האַט דיע רייכליכע נאַהרונג קיינען וואַהרען וועלט,
דענן ויע פּוֹהרט הוֹיפּיג צו דער קאָרפּערליך אונד גייזטיג נאַכטיליג ווירקענדען
גענוסזוכט.

22 יעדער, דעזען ווייזהייט גראָסער איזט אַלז ויינע טהאַ־
טען, דעזען האַנדלונגען מיט ויינעם וויזען ניכט מאַם האַלטען, וועם גלייכט
ער? איינעם בוימע, דעזען צווייגע פּיעל זינד אונד דעזען וואור־
צעלן וועניג, איין ווינד קאָממט אונד ענטוואורצעלט איהן אונד
זטוֹרצט איהן אויף ויינע קראָנע. דיעזעם בילדע גלייכט דער מענש,
דער ויין וויזען האָהער שאָטצט אַלז דיע טהאַט אונד דאַהער דיעזע נעבענזאָכליך
בעהאַנדעלט. דענן עז איזט געזאַגט אין ירמיה (י״ז כ״ה): ער, דער מאַנן,
דער אויף קאָרפּערליכעם פּערטרויט, אויף פּלייש ויינען אַרם זטוֹטצט אונד פּאָן
דעם עוויגען ויין הערץ וועדעט, דער אַלזאָ אויף ויינע קאָרפּערליכען אונד גייזטיגען
פּאָהיגקייטען ויין פּערטרויען זעטצט, ווירד וויע איין איינצעלנער בוים אין
דער אָדע, דער דעם זטורמע ניכט ווידערזטאַנד צו לייזטען פּערמאַג, ווייל ער
רינגזום ניכט געשוֹטצט איזט. ער זיעהט עז ניכט, וועלן גוטעז קאָממט;
דיע דעם באָדען ענטזטראָמענדען פּרוכטזאָפּטע קאָנגען קיינען נאַכהאַלטיגען איני־
פּלום אויף ויינען בעזטאַנד אויזוֹבען. דענן ער וואָהנט אויף אויזגעגלוֹה־

עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ · אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה · אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה · אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה · אִם אֵין דַּעַת אֵין בִּינָה · אִם אֵין

(21) רבי אלעזר, ואָהן דעו עזריה, איין צייטגענאָוזע דעו רבן גמליאל דעו צוויטען, וואַר דורך זיינע עדלע אַבקונפֿט פֿאָן עזרא, דורך געלעהרואַמקייט אונד רייכטום אויזגעצייכנעט. ער וואַר ביים ראֶמישען האָף זעהר בעליעבט אונד בעגלייטעט דעזהאַלב רבן גמליאל אונד רבי עקיבא נאַך ראָם, אום קייזער דאָמיטיאַן פֿאָן זיינעם פֿאָרהאַבען, אַללע יודען צו פֿערניכטען, אַבצוברינגען. אַלז רבן גמליאל וועגען אייניגר זטרענגען בעהאַנדלונג דעז רבי יהושע פֿאָן זיינען צייטגענאָזען דער פֿוֹרזטענווֹרדע ענטהאָבען וואורדע, וואֶהלטען זיע רבי אלעזר בן עזריה, ערזט אַכטצעהן יאַהרע אַלט,[1]) אַן דעזזען זטעללע. נאכדעם יעדאָך דער אויזגלייך צווישען רבי גמליאל אונד רבי יהושע ערפֿאָלגט וואַר, וואָללטע רבי אלעזר זאָן דעז עזריה זיינע וווֹרדע דעם אֶלטערן פֿאָרגאֶנגער וויע דער אַבטרעטען. דיע צייטגענאָזען בעזטיממטען יעדאָך, דאַם רבן גמליאל איממער צוויי וואָכען אונד רבי אלעזר אין דער דריטטען וואָכע פֿאָרטראַג האַלטע.

אָהנע תורה, אָהנע דען גלויבען אַן דיע גרונדפֿעזטען דער רעליגיאָן קיינע וועלטויטטע, דענן דאַז טוגענדהאַפֿטע לעבען אונד דיע בעאַכטונג דער פֿאָן אַללען ציפֿיליזיערטען פֿאֶלקערן אַנגענאָממענען אַללגעמיינען געזעטצע האַט זיינען אורזפרונג אין דער בעאַכטונג דער זיעבען נאָאַכיטישען געבאָטע (שבע מצות בני נח) אונד דער מייזטען דער צעהן געבאָטע (עשרת הדברות). אָהנע וועלטויטטע, אָהנע דיע מענשליכען פֿאֶהיגקייטען צור בעטהאֶטיגונג דער וועלטויטטע, קיינע תורה; דענן דיע תורה איזט דעם מענשען צור פֿערפֿאָללקאָממנונג געגעבען וואָרדען אונד דיע אירדישע טהאֶהיגקייט אונד דיע איינהאַלטונג דער וועלטויטטע איזט דאַצו ערפֿאָרדערליך. אָהנע וויזהייט, אָהנע ריכטיגע עקענטניז דער האֶכזטען געאָפֿענבאַרטען וויזהייט דורך דיע גאָטטעזלעהרע, קיינע גאָטטעזפֿורכט, איזט וואַהרע גאָטטעזפֿורכט ניכט מאֶגליך. אונד אָהנע גאָטטעזפֿורכט, דיע ניכט אויף פֿורכט פֿאָר זטראַפֿע, זאָנדערן אויף עהרפֿורכט פֿאָר גאָטט אונד אויף ליעבע צו אירם זיך גרונדעט, קיינע וויזהייט, איזט דיע ערלאַנגונג אונד ערהאַלטונג דער וויזהייט אונמאֶגליך. אָהנע קעננטניז דער בעשאַפֿענהייט אונד וירקליכקייט דער דינגע אונד פֿערהאֶלטניזזע, קיינע איינזיכט צור ריכטיגען בעורטיילונג אונד פֿאָלגערונג. אונד אָהנע איינזיכט,

אָהנע

---

[1]) נאַך מַנדערער איטטיזונג וואַר ער דמאַז ערזט זעכצעהן יַאַהרע אַלט.

וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת. וְכָל־הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבֹא וְיִלְוֶה · וְהַגַּבָּאִין מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל־יוֹם וְנִפְרָעִין מִן־הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ · וְיֶשׁ־לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ · וְהַדִּין דִּין אֱמֶת · וְהַכֹּל מְתֻקָּן לִסְעוּדָה: יז רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־

קויפֿמאַנן באָרגט; דאַז בוך איזט געאֶפֿפֿנעט אונד דיע האַנד שרייבט איין. וועד באָרגען ווילל, קאָמטע אונד באָרגע. דאָך דיע איינפֿאָר־דערער געהען בעוטאָנדיג, יעדען טאָג, אומהער אונד מאַכען זיך בע־צאַהלט פֿאָן דעם מענשען מיט ווי־נעם וויזען אונד אָהנע זיין וויזען. זיע האַבען עטוואַז, וואָרויף זיע זיך זוטשטצען, דענן דאַז געריכט איזט איין וואַהרהאַפֿטעז געריכט אונד אַללעז איזט בערייטעט צום מאַהלע.

אַבגערופֿען וועדען אונד זאָלל זטעטז היראַן דענקען. דער לאַדען איזט געאֶפֿפֿנעט; דיע וועלט מיט איהרען פֿיעלען געניזען אונד פֿרוידען איזט דעם מענשען צור בענוצונג פֿרייגעזטעלט. אונד דער קויפֿמאַנן באָרגט; גאָטט געוואָהרט דעם מענשען דיע פֿרייהייט צו דיעזען געניזען אין דער ער־וואַרטונג, דאַם ער דיע בערעכטיגונג דאַצו דורך גוטע טהאַטען אונד טוגענד־האַפֿטען לעבענוואַנדעל זיך ערווערבע. דער מענש קאַנן אַבער אויך דורך זיינען פֿרייען וויללען אייניעם ענטגעגענגעזעטצטען לאַזטערהאַפֿטען וואַנדעל זיך הינגעבען אונד דער הערר בעלאָסט איהן דעננאָך אין דעם פֿאָרטגענום דעז אירדישען לעבענז. אַבער דאַז בוך דעז הימלישען געריכטז איזט געאֶפֿפֿנעט, אונד דיע האַנד גאָטטעז שרייבט איין אַללע גוטען אונד באָזען טהאַטען, ד׳ ה׳ עז גיבט קיין פֿערגעזוען פֿאָר דעם אַללפֿאַטער. וועד באָרגען ווילל, וועד איין זוֹנדהאַפֿטעז לעבען פֿוֹהרען ווילל, קאָמטע אונד באָרגע; ער בעזיטצט דיע פֿרייהייט דעז ווילללענז. דאָך דיע איינפֿאָרדערער געהען בעוטאָנדיג, יעדען טאַג, אומהער: קראַנקהייטען, עלענד, נאָט, געוויזענזביזוע אונד אַנדע־רע דערארטיגע מאַהנער ערינערן דען מענשען טאָגליך אַן ויינע הייליגע פֿפֿליכט אונד אויפֿגאַבע. אונד מאַכען זיך בעצאַהלט פֿאָן דעם מענשען מיט זיינעם וויזען אונד אָהנע זיין וויזען; דיע וואַלטענדע געראַכטיגקייט ערייליט צואווייליען דען מענשען, דיע פֿאָן דעם איינזיכטען אַלז וטראַפֿענדע צו־רעכטווייזונג ערקאַננט ווירד אונד צור בעזערונג איהן פֿעראַנלאַסט, פֿאָם לייכט־זינניגען אַבער ניכט בעהערציגט ווירד אונד אונבעאַכטעט בלייבט. זיע האַבען עטוואַז, וואָרויף זיע זיך זוֹטצען; דיע זטראַפֿענדען הימזוכונגען ענטזפרעכען דער גערעכטיגקייט. דענן דאז געריכט איזט איין וואַהרהאַפֿטעז געריכט, דאַז נור נאַך פֿערדיענזט ריכטעט אונד זטראַפֿט. אונד אַללעז איזט בעריי־טעט צום טאַהלע. אַללע מענשען ערהאַלטען אַנטייל אַם קוֹנפֿטיגען לעבען; דיע פֿראָממען וואָגלייך נאַך איהרעם טאָדע אונד דיע וֹנדער נאַך עמפֿאַנגענער הימלישער לוֹיטערונג.

נָחַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ :
יט הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה ׃
וּבְטוֹב הָעוֹלָם נָדוֹן ׃ וְהַכֹּל לְפִי
רוֹב הַמַּעֲשֶׂה : כ הוּא הָיָה אוֹמֵר׃
הַכֹּל נָתוּן בָּעֵרָבוֹן ׃ וּמְצוּדָה פְּרוּסָה
עַל כָּל הַחַיִּים ׃ הֶחָנוּת פְּתוּחָה
וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף ׃ וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ

וועלט ערשאַפֿן וואורדע. דענן עז איט געואַגט (משלי 4,9): דענן דיע לעהרע דעז גוטען האַבע איך אויך געגעבען, פֿערלאַזועט מיינע תורה ניכט.

(19) אַללעז איזט פֿאָרויזגעשויט, דאָך דיע פֿרייהייט איזט געגעבען, אונד מיט גוֹטע ווירד דיע וועלט גערייכטעט, אונד דאַז גאַנצע נאַך דער מעהרהייט דעז געשעהענען.

(20) ער פֿלעגטע צו זאַגען, אַללעז איזט אין בוֹרגשאַפֿט געגע= בען אונד איין נעטץ איזט אויזגע= בריטעט אוֹבער אַללע לעבענדע. דער לאַדען איזט געאַפֿנעט, דער

פֿאָם פּראָפֿעטען הושע (13,15) אַלז קאָזטליכעז ווערקצוֹיג בעצייכנעט ווירד, ווייל דורך דיעועלבע אירדישעז אונד הימלישעז גלוֹקק צו ערייכען איזט. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איזט'ז, דאַם איהנען קונדגעטאַהן ווארדע, דאַם איהנען איין קאָזטליכעז גוט געגעבען איזט, מיט וועלכעם דיע וועלט ערשאַפֿען ווארדע. דאז גאַנצע וועלטאַלל ווארדע פֿאָם אַללגוֹטיגען שאָפֿער אונטער בערוֹקקויכטיגונג דער אין דער תורה ענטהאַלטענען גרונדזאָטצע אויפֿגעבויט, אונד ווער נאַך דיעזען גרונדזאָטצען זיין טהון אונד לאַזען אייריכטעט, ענטפריכט דער בעזטימטונג דעז שאָפֿונגזווערקעז. דענן עז איזט געזאַגט: איינע לעהרע דעז גוטען, צור ערלאַנגונג דעז גוטען, האַבע איך אויך געגעבען, פֿערלאַזועט דאַהער מיינע תורה ניכט.

19 אַללעז איזט פֿאָרויזגעשויט; גאָטט זיעהט אַללעז, ווא̈ז זיין ווירד, פֿאָרויז. דאָך דיע פֿרייהייט איזט געגעבען; טראָטץ דיעזעז פֿאָרויזשויעננז בעזיטצט דער מענש דען פֿרייען ווילען, דאז גוטע אָדער דאַז באָזע צו טהון, אונד ווירד פֿאָן גאָטטעז אַללוויזענהייט ניכט בעיינפֿלוסט. אונד מיט גוֹטע ווירד דיע וועלט געריכטעט; דיע בעזטראָפֿונג דעז וֹנדערז אין דיעזער אָדער אין דער קוֹנפֿטיגען וועלט געשיעהט ניכט דער בעזטראָפֿונג וועגען, זאָנ= דערן צו זיינער לוֹיטערונג, דאַמיט ער נאַך ערזטאַנדענער זטראָפֿע דעז קוֹנפֿטיגען לעבענז טיילהאַפֿטיג צו וועדען פֿאָהיג איזט. אונד דאז גאַנצע נאַך דער מעהרהייט דעז געשעהענען; דיע הימלישע בעזטיילונג דעז מענשען ערפֿאָלגט נאַך דער אַנצאַהל זיינער גוטען אונד באָזען טהאַטען.

20 אַללעז איזט אין בוֹרגשאַפֿט געגעבען; אַללע פֿאָן גאָטט דעם מענשען פֿערליהענען פֿאָרצוֹגע אונד אַללע איהם געווא̈הרטען גענוֹזע פֿער= פֿליכטען דען מענשען צום גאָטטגעפֿאַלליגען וואַנדעל, אונד דאַז לעבען איזט דיע בוֹרגשאַפֿט דאַפֿוֹר. אונד איין נעטץ איזט אויזגעבריטעט אוֹבער אַללע לעבענדע; דער מענש קאַנן יעדען טאַג פֿאָן זיינער אירדישען לויפֿבאַהן

חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם · חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם · שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם : חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה · חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב

דענן עז איוט געוואגט (בראשית 9,6): דענן אים עבענבילדע גאָטטעז האַט ערדען מענשען געשאַפֿען. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איזראַעליטען, דאם זיע קינדער גאָטטעז געהאַנגט ווערדען. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איז׳ז, דאַם איהנען קונדגעטהאַן וואורדע, דאַם זיע קינדער גאָטטעז געהאַנגט ווערדען. דענן עז איוט געוואַגט (דברים 14,1): קינדער זייד איהר דעם עוויגען, אוֹירעם גאָטטע. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איזראַעליטען, דאַם איהנען איין קאָטבאַרעז גוט געגעבען וואורדע. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איז׳ז, דאַם איהנען קונדגעטהאַן וואורדע, דאַם איין קאָטבאַרעז גוט איהנען געגעבען איוט, מיט וועלכעם דיע, שאַפֿען איוט. דורך דיעוע קונדגאַבע איוט דער מענש ויינעז פֿאָרצוגו זיך בעוואוסט, וואָדורך ער עז אַלז ויינע לעבענוויפֿגאַבע ערקעננט, ויינע גייזטיגע פֿערפֿאָללקאָממונג אַנצוזטרעבען. דענן עז איוט געוואַגט: דענן אים עבענבילדע גאָטטעז האַט ער דען מענשען געשאַפֿען. דיעוער אויז־ זפרוך גאָטטעז, וועלכער דעם מענשען מיטטיילט, דאַם ער אים עבענבילדע גאָטטעז ערשאַפֿען איוט, פֿערפֿליכטעט איהן גלייכצייטיג, אוֹבער זיין גייזטיגעז אונד לייבליכעז וואָהל צו וואַכען אונד דעז האָכהיליגען עבענבילדעז זיך וווֹרדיג צו מאַכען. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איזראַעליטען דורך איהר נאָהערעז פֿערהאָלטניז צו גאָטט, דאַם זיע קינדער גאָטטעז געהאַנגט ווערדען. אברהם אונד זיינע נאַכקאָמטען ערקאַננטען אונד פֿערעהרטען גאָטט, וואָהרענד איהרע צייטגענאָזזען נאָך אין פֿינזטערניז וואַנדעלטען אונד דען שאָפֿער ניכט ערקאַננטען, אונד ערזטערע וואורדען דאַהער דיע טראָגער אונד פֿערבריטער דער גאָטטעזערקעננטניז. דיעזער האָהען בעזטימונג ענטזפרעכענד אונד דעז היערוף בערוהענדען גאָטטליכען בונדעז מיט איזראַעל, ווירד ישראל פֿאָן גאָטט „קינדער" גענאַננט. דיעזע בע־ צייכנונג אומשליעסט גאַנץ איזראַעל, זעלבזט דיע אַבטרוֹנניגען, דענן אויך זיע זאָללען, דעם גאָטטעזבונדע ענטזפרעכענד, וויעדער אויף דען ריכטיגען וועג גע־ לאַנגען. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איז׳ז, דאַם איהנען קונדגעטהאַן וואורדע, דאַם זיע קינדער גאָטטעז געהאַנגט וועדען. היערדורך וועדען ווער גאָטט מיט אויפֿריכטיגעם הערצען דיענען אונד זעלבזט אים שווערזטען אונגלוֹקק פֿאָר פֿערצוויפֿלונג געשוֹטצט זיין, דענן ווער פֿינדען זטעזטז טראָזט אין גאָטט. דענן עז איוט געוואַגט: קינדער זיד איהר דעם עוויגען אוֹירעם גאָטטע. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איזראַעליטען דאַם איהנען איין קאָטבאַרעז גוט גע גע ב ען וואורדע: דיע תורה, וועלכע

נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת סְיָג לַחָכְמָה
שְׁתִיקָה: יתהוּא הָיָה אוֹמֵר חָבִיב אָדָם
שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים· חִבָּה יְתֵרָה
נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם שֶׁנֶּאֱמַר
כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם·

ענדער צוין פֿאַר דען רייכטום. געלאָבדע
וינד איין שׂטצענדער צוין פֿאַר דיע
ענטהאַלטואַמקייט. איין שׂטצענדער
צוין פֿאַר דיע ווייהייט איזט שווייגען.
(18) ער פּפלעגטע צו זאַגען:
בעפֿאָרצוגט איזט דער מענש, דאַם
ער אים עבענבילדע גאָטטעז ער־
שאַפֿפֿען וואורדע. איין גראָסערער
פֿאָרצוג איזט עז, דאַם איהם קונד־
געטהאַן וואורדע, דאם ער אים
עבענבילדע גאָטטעז געשאַפֿפֿען איזט.

וטעהען, לייטען דען מענשען צו אונויטטליכעם אין געדאַנקען, וואָרטען
אונד טהאַטען, נאַמענטליך צוויישען געמישטען געשלעכטערן. דאַהער איזט
ערנזט אונד געמעזענעז בענעהמען איין שׂטצענדער צוין פֿאַר ערהאַלטונג דער
זיטטליכקייט. אַבערליעפֿערונג איזט איין שׂטצענדער צוין פֿאַר דיע
תורה. דיע אַבערליעפֿערטע שרייבווייזע דער תורה אונד דיע אַבערליעפֿערונג
דער מַנדליכען ערקלאַרונג שׂטצען דיע תורה געגען פֿאַלשונג אונד בורגען
פֿאַר דערען עכטהייט אונד גאָטטליכקייט. פֿערצעהנטען איזט איין שׂטצע־
דער צוין פֿאַר דען רייכטום. דיע פֿערשיעדענען אַבגאַבען אַן פריעזטער,
לעוויטען אונד אַרמע,[1]) פֿאָם ערטראַגע דעז פֿעלדעז אונד דער בויטע, זאָוויע
אויך דער פֿאָם קאַפּיטאַל אונד דעם איינקאָממען פֿאַר וואָהלטהאַטיגע צווועקקע
צו פֿערוועגדענדע צעהנטע טייל (מַעֲשֵׂר כְּסָפִים) לעהרען דען מענשען דיע ריכ־
טיגע וועגטשאַפֿטונג זיינעז פֿערמאָגענז אונד פֿערשאַפֿפֿען איהם אין רייכליכעם
מאַסע דען זעגען גאָטטעז, דער אַלז לאָהן פֿאַר דיע פֿערצעהנטונג פֿערהייסען
ווירד. גלויבדע וינד איין שׂטצענדער צוין פֿאַר ענטהאַלטואַמקייט.
גלויבדע אונד שווערע צור בעקאַמפֿונג דער בעגיערדען אונד ליידענשאַפֿטען
אונד צור אַנייפֿערונג פֿאַר דאַז גוטע אונד לאָבענזווערטע, וינד איין מיטטעל צור
אַבונג אונד טאַרקונג דער ענטהאַלטואַמקייט. איין שׂטצענדער צוין פֿאַר
דיע ווייהייט איזט דאַז שווייגען. דאַז בעזטע מיטטעל צור ערהאַלטונג
דער בעריטז ערלאַנגטען קענטניזז אונד לעבענזווייהייטען איזט דאַז שווייגען
ביי אונטערהאַלטונגען אָדער דאַז זטיללע נאַכדענקען אַבער דאַז ער־
לערנטע, אום זאָלכעז דעם גדאַכטניזז אייגצופראַגען.

18 בעפֿאָרצוגט איזט דער מענש, דאַז גאַנצע מענשענגעשלעכט,
דאַם ער אים עבענבילדע גאָטטעז ערשאַפֿפֿען וואורדע; גאָטט הויכטע
איהם איינע ווינעם גייזטע אַהנליכע זעלע איין אונד פֿערליעה איהם היערדורך
פֿרייען, זעלבזטאַנדיגען ווילען. איין גראָסערער פֿאָרצוג איזט, דאַם
איהם קונדגעטהאַן וואורדע, דאַם ער אים עבענבילדע גאָטטעז גע־
שאַפֿפֿען

1) ויהע פרק V אטנה 9.

מַרְגִּילִין אֶת־הָאָדָם לְעֶרְוָה. מַסּוֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה, מַעְשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר

צו אונזויטטליכעם. אוֹבערליעפַּערונג איוט איין שוֹטצענדער צוין פַּוֹר דיע תורה. פַּערצעהנטען איוט איין שוֹטצ=

ליעפַּערטען וטאָפַּפַּעז פַּעראַנוטאַלטעטע אונד נאַך ויטעמאַטישען געויכטזופונקטען אָרדנעטע. דיעזע ואַממלונג, מְשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא גענאַננט, וואורדע פַּאָן ויינען שוֹלערן ערגאָנצט אונד פַּערפַּאָללקאָממנעט אונד בילדעט דיע גרונדלאַגע דער הוֹיטיגען משנה. דיע גענויע אונד אוֹבערצוֹיגענדע דאַרוטעללונג דעז ענטהאַל=
טענזיינז דער מוֹנדליכען לעהרע אין דער שריפַּטליכען איוט דען פַּאָן איהם אוֹבערליעפַּערטען דוֹיטונגזורעגעלן צו פַּערדאַנקען.

אויך פאָליטיש וואַר רבי עקיבא טהאָטיג. צור צייט דער קייזערז דאָמ= מיטיאַן האַטטע ער אים פַּעריינע מיט רבן גמליאל איינע זעהר בעשוועַרליכע רייזע נאַך ראָם אונטערנאָממען, אום דיע אויפַּהעבונג דער שווערען יודענגעזעטצע צו ערווירקען. ער גאַהאָרטע דאַנן זפאָטער צו דען הויפטזוטוֹטצען דעז באַר קאָכבאַ אין דער עמפאָרונג געגען האַדריאַן אונד מאַכטע רייזען נאַך אַראַביען, ציליציען, קאַפפאַדאָציען, פַּריגיען אונד גאַלאַטיען, אום דיע עמפאָרונג פַּאָרצובריטען. נאַכדעם באַר קאָכבאַ בעזיעגט וואַר אונד היערויף האַדריאַן זיינע האַרטען יודענגעזעטצע ערליעם אונד אונטער אַנדערעם דאַז תורה-זטודיום ביי טאָדעז= זטראַפַּע פַּערבאָט, ליעם זיך רבי עקיבא דענאָך ניכט צורוקקהאַלטען, פַּוֹר פַּער= בריטונג דער תורה צו ווירקען אונד צו לעהרען אונד וואורדע דעוהאַלב אונטער פַּורכטבאַרען קוואַלען צו טאָדע געמאַרטערט. פַּרוֹידיג ערטרוג ער דיעזע שמער= צען צור פַּערהערלליכונג גאָטטעז אונד מיט דען וואָרטען „האָרע איזראַעל, דער עוויגע, אונזער גאָטט, דער עוויגע איזט איינציג" הויכטע ער זיינע רייע זעלע אויז. ער גאָהאָרט צו דען 10 מאָרטירערן, דערער אין פַּערשיעדענען געבעטען אַם תשעה באב אונד אַן דען צאָהן בוסעטאַגען געדאַכט ווירד.

רבי עקיבא טראַף אויך דער שמערץ, זיינע צוואָלף טויזענד שוֹלער איננערהאַלב קורצער צייט, צווישען פסח אונד שבועות, זטערבען צו זאָהען, וואָרין איינע הימלישע זטראַפַּע דאַפַּוֹר ערקאַננט וואורדע, דאַם זיע זיך געגען= זייטיג ניכט דיע געבוֹהרענדע האָכאַכטונג ענטגעגענבראַכטען. ער ענטפַּאַלטעטע דאַנן מיט גלייכעם אייפַּער זיינע לעהרטהאָטיגקייט אונד ערלאַנגטע וויעדער אייגע שוֹלערצאַהל פַּאָן צוואָלף טויזענד. נעבזט דעם לעהרייכען גרונדואַטצע אונזערער משנה, וואַרדען זאָהר פַּיעלע לעהרייכע אויזופרוֹכע דעז רבי עקיבא אין דען שריפַּ= טען אונזערער וויזען אוֹבערמיטטעלט, פַּאָן וועלכען דער אויזופרוך „ליעבע דיינען נאָכזטען וויע דיך זעלבזט, איזט דיע גרונדלאַגע דער גאַנצען תורה" בעזאָנדערע ערוואָהנונג פַּערדיענט. זיין אונערשוֹטטערליכעז גאָטטפַּערטרויען בעקונדעטע ער דורך דען פַּאָן איהם זטעטז אַנגעוואַנדטען אויזופרוך זיינעז לעהרערז נחום איש גם ז „אויך דיעז איזט צום גוטען (גַּם זוּ לְטוֹבָה)."

שערץ אונד לייכטוינן, דיע ביידע אים ענגזטען צוואַממענהאַנג זטעהען,

אֶת־כָּל־הָאָדָם בְּשִׂמְחָה׃ יז רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ

יעדען מענשען מיט פֿרײַנדליכקייט.
(17) רבי עקיבא זאַגט: שערץ
אונד לייכטזינן לייטען דען מענשען

פרײַפֿע ערזט מיט בעדאַכט; ענטזפּרעכען זיע אַבער איהרען צוועקקען, זאָ שליעסט דיך איהנען אַן, וועגן זיע אויך יונגער וינד אַלזו דו. אונד עמפֿאַנגע יעדען מענשען מיט פֿרײַנדליכקייט; זיי פֿרײַנדליך געגען יעדערמאַנן, אונד דיע־ יעניגען, דיע זיך דיינען בעזטרעבונגען אַנשליעסען וזאָללען, האָרע בערייטווילליג אונד נימם איהרע מיטווירקונג אַן, וועגן דו זיע פֿאָר דיעזעז ווירקען געייגנעט פֿינדעזט.

17 רבי עקיבא, זאָהן דעז יוסף, ווּאַר אין יעדער בעציעהונג אייגער דער גראָסטען אונד בעדײַטענדזטען לעהרער איזראַעלז. זיין פֿאַטער זטאַמטע אויז דעם געשלעכטע דעז סיסרא, דעז העראָפֿהרז דעז קאָניגז יבין פֿאָן חצור אונד וואַר צום יודענטום אײַבערגעטרעטען. ער זעלבזט זטאַנד ביז צו זיינעם פֿיערציג־ זטען לעבענזיאַהרע אין דיענזטען דעז רייכען קאַלבאַ זאַבואַ, געוואַנן דיע צוניגונג דער טאָכטער דיעזעז מאַננז, דיע זיינע פֿרוי וואַרד אונטער דער בעדינגונג, דאַם ער איין גראָסער געלעהרטער איזראַעלז ווערדע. ר׳ עקיבא בעטראַכטעטע, וויע דורך בעזטאַנדיג העראַבטראָפֿפֿעלנדעז וואַזער איין דאַרונטער בעפֿינדליכער זטיין אויגעהאָלט וואורדע. דיעז זטאַרקטע איהן אין זיינעם פֿאָרואַטצע, דורך פֿלײַם אונד אויזדויער דיע איהם געזטעלטע בעדינגונג צו ערפֿילען, אונד ער ענטשלאָם זיך אין זיינעם פֿיערציגזטען לעבענזיאַהרע, דעם תורה-זטודיום זיך צו ווידמען. ער מוסטע מיט דען אַנפֿאַנגזגרונדען בעגינגען, ערזט לעזען אונד שריי־ בען לערנען אונד זאַם אײַנע רייהע פֿאָן יאַהרען צו דען פֿוסען זיינער גראָסען לעהרער רבי אליעזר אונד נַחום אִישׁ גַּם זוֹ, אָהנע דען מונד צו אָפֿפֿנען, נור האָרענד אונד בעגרייפֿענד. דאַנן אַבער האַטטע ער זיך זאָלך גראָסע געלעהר־ זאַמקייט אַנגעייגנעט, דאַם זיינע אַנזיכטען אויך פֿאָן זיינען לעהרערן געלרנע אַנ־ ערקאַננט וואורדען. רבי עקיבא בעגאָנן נון זיינע אייגענע לעהרטהאָטיגקייט אין בנע-בעראַק. צוואָלף טויזענד שׂולער שאַארטען זיך אום איהן, אין דערען מיטטע ער אַלזו געפֿיערטער לעהרער אין דיע הייטאַט צורוקקעהרטע. ביי זיינער אַנ־ קונפֿט בעמוהטע זיך אונטער דער דעם מיזטער צואיובעלנדען מענגע איין אַרמ־ זעליג געקליידעטעז ווייב צו רבי עקיבא פֿאָרצודרינגען; מאַן זטיעם זיע אַבער צו־ רוקק. רבי עקיבא האַטטע זיע ערקאַננט אונד ריפֿ זיינען שׂולערן צו: „לאַזעט זיע הינדורך אונד עהרט זיע, דענן איהר, מיינעם ווייבע, האַבען ווּיר אַללע, איך אונד איהר, אַללעז צו פֿערדאַנקען." נון נאַהם אויך קאַלבאַ זאַבואַ, דער זיינע טאָכטער פֿערזטאָסען האַטטע, איהרען גאַטטען רבי עקיבא אונד זיע פֿרײַדיג וויעדער אויף.

דיע מעטהאָדע דעז לערנענז וואורדע פֿאָן רבי עקיבא בעזאָנדערז גע־ פֿאָרדערט. ער ווּאַר דער ערזטע, דער איינע זאַמלונג דעז מײַנדליך אײַבער־

פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

טז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְתִשְׁחוֹרֶת וֱהֱוֵי מְקַבֵּל

זערעז וטאַמטפֿאַטערז, אָדער וועד אין דיע תורה איינען זינן היניין לעגט, דער דעם געזעטצע ווידערזפריכט, וועט ער אויך תורה-קענטניזוע אונד גוטע טהאַטען בעזיטצט, זאָ האַט ער קיינען אַנטייל אַן דער קונפֿטיגען וועלט.

(16) רבי ישמעאל זאַגט: זיי געפֿוגיג איינעם הויפטע, בעדאַכטיג געגענבער דער יוגענד אונד עמפֿאַנגע קעננט, פֿערקעננט דעז מענשען וועלט אַלז איין אים עבענבילד גאָטטעז געשאַפֿענעז וועזען דורך דיע דעמזעלבען איננעוואָהנענדע גאָטטליכע זעלע. וועד צערזטאָרט דען בונד אברהמ׳ז, אונזערעז טאַמפֿאַטערז, פֿערקעננט, דאַם אברהם אונד זיינע נאַכקאָממען צום פֿאַלקע גאָטטעז אונד צור פֿערבריטונג דער וואַהרען גאָטטעזערקעננטניז פֿאָן גאָטט ערקאָרען וואורדען אונד דאַם גאָטט דיעזעם פֿאָלקע דיע תורה אַם סיני אָפֿפֿענבאַרט האַט. דעזהאַלב צערזטאָרט ער דאַז ערזטע בונדעזצייכען צווישען גאַטט אונד אברהם. אָדער וועד אין דיע תורה איינען זינן הינייגלעגט, דער דעם געזעטצע ווידערזפריכט. ער קעננט דיע גאָטטליכקייט דער שריפֿטליכען לעהרע אַן, ניכט אַבער דיע גאָטטליכקייט אונד פֿערבינדליכקייט דער מונדליכען לעהרע, אָהנע וועלכע דיע אויזפֿוהרונג דעז שריפֿטליכען געזעטצעז אונדענקבאַר איזט. וועגן ער אויך תורה קעננטניזוע אונד גוטע טהאַטען בעזיטצט, האַט ער דעננאָך קיינען אַנטייל אַן דער קונפֿטיגען וועלט, דענן ער לויגנעט דיע גלויבענזגרונד-זאַטצע דעז יודענטומז. זעלבזט זיינע פֿראָממען וועדקע זינד דאַרום וועדטלאָז. אויפֿריכטיגע רויע אונד בוסע, וועגן אויך נאָך זאָ זפאַט, מאַכען אַבער דיע פֿאָר-בעצייכנעטען קלאַזען דער לויגנער וויעדער פֿאַהיג, אַנטייל אַן דער קונפֿטיגען וועלט צו ערלאַנגען, דענן עז גיבט קיינע זונדע, דיע ניכט דורך אויפֿריכטיגע רוקקער, בוסע אונד בעזערונג געוואָהנט וועדען קאַנן.

16 רבי ישמעאל,[1]) דעזזען פֿאַטער וואַהרשיינליך אלישע הייסע, לעבטע צור צייט דעז רבי יהושע בן חנניא. ער וואַר אין זיינער יוגענד גענפֿאַנגענער אין ראָם, וואורדע פֿאָן רבי יהושע לאָזגעקויפֿט אונד בעזוכטע דאַנן דיע שולע דעז רבי נחוניא בן הקנה. זפאַטער עראָפֿפֿנעטע ער איין בעדויטענדעז לעהרהויז.

זיי געפֿוגיג איינעם הויפטע, פֿוגע דיך גערנע אונד ווילליג דען אַנאָרדנונגען דעז מיט דער לייטונג איינעז געמיינוועזנז בעטרויטען בעוואַהרטען אָבערהויפטעז אונד בערייטע דעמזעלבען קיינע שוויעריגקייטען. בעדאַכטיג געגענבער דער יוגענד. דיע אַבזיכטען אונד בעזטרעבונגען יונגער לויטע

פרובע

---

[1]) ער מיט דער ענקעל דע: ערצטע ר׳ יצחק בן מזיטע, דער מן: מאַרטירער זטַרב (זיהע תוס׳ יבמות 104a) מוזד דער דיע זיבע דויטונגזרעגען דע: הזז נו דריילעה ערווייטערטע, איט וועלכע דיע זעהרע דע: מונדליכע גזעזעטלע: מוי: דעם טריפֿטויכע בעוויזע וחורדע. דיעזער מיט מויך דער בעגרונדער דע: המלמיטע אדלט נום בוכע טאות, מְכִילְתָּא גענאַנגט.

אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: טו רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר הַמְחַלֵּל אֶת־הַקָּדָשִׁים וְהַמְבַזֶּה אֶת־הַמּוֹעֲדוֹת וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ וְהַמְגַלֶּה

דער אונוויזועדען ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט.
(15) רבי אלעזר, דער מודעי, זאגט: ווער דיע הייליגטוֹמער ענטווייהט, ווער דיע פֿעוטצייטען מיסאכטעט, ווער דאָז אַנגעויכט זיינעז נאכוטען אפֿפֿענטליך בעשאמט, ווער צערוטאָרט דען בונד אברהמ׳ז, אונ־

צור אונריכטיגען צייט אונד אין אוֹבערמאַם גענאָוזען, האָכזט נאַכטייליג אויף דען מענשען, מאַכט איהן צור אַרבייט אונפֿאָהיג אונד האַט נאָך אַנדערע לאַזטער אים געפֿאָלגע.[1]) דיע אונטערהאַלטונג מיט קינדערן; ווער צו פֿיעל אויף דאָז געשוואָטץ דער קינדער האָרט, אַנזטאַטט אויף דיע לעהרע דער גרייע צו אַכטען. אונד דאָז זיטצען אין דען פֿערואַמלונגזהויזערן דער אונ־ וויזועדע, דיע נור נוטצלאָזער אונטערהאַלטונג זיך הינגעבען. ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט; דורך דיעזע אוננוֹטצע אונד נאַכטייליגע האַנדלונגזוויזע ליידעט דיע געזונדהייט, דיע צייט ווירד פֿערגוֹידעט אונד דיע לעבענזויפֿגאַבע בלייבט אונערפֿוֹללט.

15 רבי אלעזר, דער מודעי (אויז מאָדין, דאַהער דער מאָדאָי), ווַאר איין שוֹלער דעז רבי יוחנן בן זכאי אונד איין גענאָוע דעז רבי טרפון אונד דעז רבי עקיבא. ער נאַהם עבענפֿאַללז אַן דעם אויפֿטאַנדע דעז באַר קאָכבאַ טייל, וואורדע אַבער פֿאָן אייניעם קוטהאָער פֿערדאָכטיגט, דאַם ער דיע זטאַדט בעטהאַר דען ראָמערן אוֹבערגעבען וואָללע. באַר קאָכבאַ ליעס זיך אין זיינעם צאָרנע הינרייסען, אויף דיעוע אונוואַהרע פֿערדאָכטיגונג הין, דעם גראָסען לעהרער ישראל׳ז איינען טאָדעושלאַג צו פֿערועטצען. באַלד דאַרויף ער־ פֿאָלגטע דיע איננאַהמע דער זטאַדט בעטהאַר. דער אויזפרוך דעז גראָסען לעהרערז אונזערער משנה בעציעהט זיך אויף פֿוֹנף פֿערשיעדענע אַרטען פֿאָן גאָטטעז־ אונד תורה-לוֹיגנערן.

וועו דיע הייליגטוֹמער ענטווייהט, דיע צור עהרע גאָטטעז דאַרצוברינגענדען אָפּפֿער. וועו דיעוע ענטווייהט, צייגט, דאַם פֿוֹר איהן ניכטז הייליגעז עקזיזטיערט אונד דאַם ער דיע תורה אוֹבערהויפט לוֹיגנעט. וועו דיע פֿעוטצייטען מיסאַכטעט, דען זאַבבאַט, דער צור ערינערונג אַן דיע וועלט־ שאָפֿונג פֿאָן גאָטט איינגעוטצט וואורדע, אונד דיע פֿעוטטאַגע, וועלכע אַן דיע וואונדער אין דער גענזיכטע איזראַעלז ערינערן. ער בעקונדעט זיינען אונגלויבען וועלטשאָפֿונג דורך גאָטט, וועו ער אויך אַן דיע עקזיזטענץ גאָטטעז גלויבט. וועו דאָז אַנגעזיכט זיינעז נאכזטען אָפּפֿענטליך בעשאָמט, ניכט אים צאָרן, אויך ניכט זיינען פֿיינד, זאָנדערן זאָגאַר זיינען נאָכזטען, מיט דעם ער בעפֿרוֹינדעט איזט. איין זאָלכער מאַנן, דער וואָהל גאָטט דען שאָפֿער

קעננט

---

1) דאַזעלבע גילט מוך פֿאָן מַנזען חוֹבריגען בטרויטענדען געטרוֹנקען מוך פֿאָן מין חוֹבערמאַם גענאָזענען זטייזען.

יג הוּא הָיָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ: יד רַבִּי דוֹסָא בֶּן־הַרְכִּנַס אוֹמֵר, שֵׁנָה שֶׁל־שַׁחֲרִית וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם וְשִׂיחַת הַיְלָדִים וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ מוֹצִיאִין

(13) ער פּפלעגטע צו זאגן: וועגן דיע מענשען אַן יעמאַנד וואָהלגעפֿאַללען האַבען, דאַנן האַט אויך גאָטט וואָהלגעפֿאַללען אַן איהם; וועגן אַבער דיע מענשען אַן יעמאַנד קיין וואָהלגעפֿאַללען האַבען, דאַנן האַט אויך גאָטט קיין וואָהלגעפֿאַללען אַן איהם.

(14) רבי דוסא, וואָהן דעו הרכינס, זאַגט: דער שלאָף אַם מאָרגען, דער ווין אַם מיטטאָג, דיע אונטערהאַלטונג מיט קינדערן אונד דאַז זיטצען אין דען פֿערזאַמלונגזהויזערן

ריכט איזט קיין ערזפריעסליכער, וויל עז דעם לעהרער אַן אויפֿריכטיגקייט געבריכט אונד דיעזער מאַגגעל איינען שאָנדליכען איינפֿלום אוֹבט.

13 וועגן דיע מענשען אַן יעמאַנד וואָהלגעפֿאַללען האַבען; וועגן יעמאַנד פֿאָן רעכטשאַפֿענען מענשען וועגען וויינעז רעכטשאַפֿענען לעבענזוואַנדעלז, וועגען וויינער רעדליכקייט, זיינעז ליעבעפֿאָללען אונד זאַנפֿטען קאַראַקטערז, זיינעז אַנזטאָנדיגען אונד ווֹרדעפֿאָללען בעטראַגענז געאַכטעט אונד געליעבט ווירד, דאַנן האַט אויך גאָטט וואָהלגעפֿאַללען אַן איהם. זאָלכער בייפֿאַלל רעכטשאַפֿענער אונד עדלער מענשען איזט איין צייכען דעז גאָטטליכען געפֿאַללענז אונד לאָסט אויף דיע גאָטטליכע גנאַדע האָפֿפֿען. דער ענטגעגענגעזעטצטע פֿאַלל טריטט דאַהער איין, וועגן יעמאַנד בייַ דען רעכטשאַפֿענען מענשען קיין וואָהלגעפֿאַללען פֿינדעט. אַן איינעם זאָלכען מענשען האַט אויך גאָטט קיין וואָהלגעפֿאַללען, וועגן עך אויך אַנשיינענד דיע פּפֿליכטען געגען גאָטט געוויזענהאַפֿט בעאָבאַכטעט.

14 רבי דוסא, זאָהן דעו הרכינס וואַר צור צייט דעז רבי יהושע זאָהן דעז חנניא[1]) איין אַלטער, ערפֿאַהרענער מאַנן, דעזוען וואָרטע גראָסען איינפֿלום אויף וויינע צייטגענאָזען אויזוֹבטען. ער גאָהאָרטע צור שולע הלל׳ז, וואָהרענד זיין ברודער יונתן דער שולע שמאי׳ז פֿאָלגטע. רבי דוסא זטעללטע אין בעזוג אויף דאַז קאַלענדערוועזען דען לעהרזאַטץ פֿעזט, דאַם דער אוֹבערליעפֿערונג געמאַם דיע בעזטיממונגען דעז פֿוֹרזטען אונבעדינגט געלטען, זעלבזט וועגן איהם איין איררטום אונטערלויפֿען וואָרע, וויל היערויף דיע איינהייטליכע ערהאַלטונג דעז גאָטטעזגעזעטצעז בערוהע.

דער שלאָף אַם מאָרגען, דער פֿוֹר דיע קראָפֿטיגונג דעז מענשען ניכט ערפֿאָרדערליכע צו לאַנגע שלאָף דעז מאָרגענז, דער צייט, וועלכע דעם פֿאָרשריפֿטומאַסיגען געבעטע אונד דער היראַן זיך אַנשליעסענדען בעשאָפֿטיגונג געוויידמעט וועדען זאָלל. דער ווין, דעזוען מאַסיגער גענום צור רעכטען צייט קראָפֿטיגענדע אונד וואָהלטהוענדע ווירקונג אוֹבט, ווירקט אַם מיטטאָג,[2])

צור

[1]) זיהה חָבטן פרק II מטנה 10. [2]) דען מאָן געווֹהנליך מם מיטטאָג גענומען.

קוֹדֶמֶת לִיְרַאת חֶטְאוֹ אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת:

ווייזהייט האַט קיינען בעזטאַנד.
(12) ער פּלעגטע צו זאַגען: יעדער, דעזען טהאַטען מעהר זינד אַלז זיינע ווייזהייט, דעזען ווייזהייט האַט בעזטאַנד. יעדער אַבער, דעזען מעהר איז אַלז זיינע ווייזהייט, דעזען ווייזהייט האַט קיינען בעזטאַנד.

ערפֿוֹללט ער, אויך אָהנע דיע גרונֹדע דערועלבען ערפֿאַזען צו קאָננען; ער פֿאָרשט אַבער אימער ווייטער, זיין וויזען צו ערווייטערן אונד צו פֿערפֿאָלל־ קאָמנען אונד אין דיע טיעפֿען דער הייליגען לעהרע איינצודרינגען. יעדער אַבער, דעזען ווייזהייט פֿאָראַנגעהט זיינער פֿורכט פֿאָר זונֹדע, דער זיינע אייגענע ווייזהייט אוֹבערשאָטצט, דעזען ווייזהייט האַט קיינען בעזטאַנד. ער פֿערקעננט אייגערזיטז דיע גאָטטליכע ווייזהייט דער תורה אונד אַנדערערזייטז דיע אונצולאָנגליכקייט דעז מענשליכען פֿערזטאַנדעז אונד גיבט זיך דעם וואַהנע הין, גאָטטעז געבאָטע ערגרונֹדען צו קאָננען. געלינגט איהם דיעז ניכט, זאָ פֿערזאַגט ער ענדליך נאָך דען געהאָרזאַם אונד פֿאָללט נאָך טיעפֿער. זאָלכע פֿער־ מיינטליכע ווייזהייט איזט טהאָריכטע בעשראָנקטהייט אונד צערפֿאָללט מיט זיך זעלבזט.

12 אויך דיעז משנה איזט אין אָהנליכעם זיננע וויע דיע פֿאָרהערגעהענ־ דע אויפֿצופֿאַזען; דיע פֿאָרהערגעהענדע משנה שיינט הויפטזאָכליך אויף דיע בעאָבאַכטונג דער פֿערבאָטע בעצוג צו האַבען, דיעז הינגעגען זופריכט פֿאָן ערפֿוֹללונג דער געבאָטע[1]). יעדער דעזען טהאַטען מעהר זינד אַלז זיינע ווייזהייט, דער דיע גענאָטטעז ערפֿוֹללט, אונאַבהאָנגיג פֿאָן דען ערגעבניזען זיינער פֿאָרשונגען, דעזען ווייזהייט האַט בעזטאַנד; ער ווירד דורך דיע ליעבע צור תורה, דיע איהן בעזעעלט, אויך אין זיינען פֿאָרשונגען ערפֿאָלג האַבען. יעדער אַבער, דעזען ווייזהייט מעהר איזט אַלז זיינע טהאַטען, דער דיע בעאַכטונג דער גענאָטטע פֿאָן דען ערגעבניזען זיינער פֿאָר־ שונגען אַבהאָנגיג מאַכט, דעזען ווייזהייט האַט קיינען בעזטאַנד. זיין דונקעל־ האָפֿטער גלויבע, אַללעז ערפֿאָרשען צו קאָננען, ווירד אַן דער בעשראָנקטהייט זיינעז פֿערזטאַנדעז שייטערן אונד אימער מעהר פֿאָן וואַהרער ערקעננטניז זיך ענטפֿערנען.

דיעז משנה דורפֿטע גלייכצייטיג אייגע לעהרע בעצוגליך דער וורדיג־ קייט דעז לעהרערז ענטהאַלטען. יעדער דעזען טהאַטען מעהר זינד, אַלז זיינע ווייזהייט; דער לעהרער, דער זיינען לעהרען ענטופֿרעכענד לעבט אונד האַנדעלט, דעזען ווייזהייט האַט בעזטאַנד ביי זיינען שולערן דורך דיע אוֹבערייגזטימטונג דעז גוטען בייזפיעלז מיט דער בעלעהרונג. יעדער אַבער, דעזען ווייזהייט מעהר איזט אַלז זיינע טהאַטען; יעדער לעהרער, דער וואָהל דאַז ריכטיגע לעהרט, זיינע לעבענזווייזע אַבער ניכט דאַמיט אין אייג־ קלאַנג בריגט, דעזען ווייזהייט האַט קיינען בעזטאַנד, דעזען אונטער־

ריכט

[1]) פֿעלגזייכע פרק I אטנה 3.

תַּלְמוּד לוֹמַר וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב
בְּנַפְשׁוֹ עַד־שֶׁיֵּשֵׁב וְיסִירֵם מִלִּבּוֹ׃
יא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר כֹּל
שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ
חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ

הייליגע שריפט (דאַועלבוט) הינצו:
דאַמיט זיע ניכט ווייכען אויז דיינעם
הערצען אַללע טאַגע דיינעז לעבענז.
דעמנאַך פֿערזונדיגט ער זיך נור דאַנן
וועגן ער זיך מוסיג הינזעטצט אונד זיע
אויז זיינעם הערצען שווינדען לאַסט.
(11) רבי חנינא, זאָהן דעז דוסא,
זאַגט: יעדער, דעזעען פֿורכט פֿאָר
זונדע זיינער ווייזהייט פֿאָראַנגעהט,
דעזעען ווייזהייט האַט בעזטאַנד. יעדער
אַבער, דעזעען ווייזהייט זיינער פֿורכט
פֿאָר זונדע פֿאָראַנגעהט, דעזעען

דאַז בעהאַלטען דעז פֿאָן איהם געלערנטען צו שווער געוואָרדען
איזט, וועגן ער דורך קראַנקהייט אָדער געדאַכטניזשוואַכע עז פֿערגעזען האַט.
דעזהאַלב פֿונגט דיע הייליגע שריפֿט דעם פֿאָרזטעהענדען אויזפֿרוך הינצו:
דאַמיט זיע ניכט ווייכען אויז דיינעם הערצען דורך דיין פֿערשולדען,
דורך נאַכלאַזיגקייט, טראַגהייט אונד גלייכגילטיגקייט, אַללע טאַגע דיינעז
לעבענז. דעמנאַך פֿערזונדיגט ער זיך נור דאַנן, וועגן ער זיך
מוסיג הינזעטצט, מיט אייטלען דינגען זיך בעשאַפֿטיגענד, אונד זיע הער־
דורך אויז זיינעם הערצען שווינדען לאַסט, וואַהרענד ער דיעז צייט דעם
וויעדערהאָלען אונד בעפֿעזטיגען דעז געלערנטען האַטטע וויסען זאָלען. אויך
ביי רעדליכעם ווילען קאָנען וואָהל געלערנטעז אויז דער בעוואוסטען ערינערונג
שווינדען; וועגן עז אַבער זאָ וויט שווינדעט, דאַם עז פֿור אַללע טאַגע דעז
לעבענז ענטווייכט אונד ניכט וויעדער אין ערינערונג געבראַכט וועדען קאַנען,
זאָ איזט דיעז איממער איין פֿערשולדען דעז לערנענדען, דער ניכט צייטווייליג
וויעדערהאָלט האַט.

11 רבי חנינא, זאָהן דעז דוסא, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערזטאָרונג
אונד וואַר איין זטודיענגענאָזע דעז רבי יוחנן בן זכאי. איין מאַנן פֿאָן ערהא־
בענעם קאַראַקטער, אויך דאַדורך הערפֿאָרראַגענד, דאַם זיין געבעט גאַנץ בעזאָנ־
דערז אויף זאָפֿאָרטיגע, גאָטטליכע ערהאָרונג רעכנען דורפֿטע. ער לעבטע מיט
זיינער פֿאַמיליע אין זעהר גראָסער אַרמוט, פֿערשמאַהטע עז אַבער דעננאָך,
רייכטוֹמער פֿאָן גאָטט זיך צו ערביטטען, אָבוואָהל, דאַז, וואַז ער ערבאַט, איהם
זטעטז געוואַהרט וואורדע. אין דיעזער עדלען גענוגזאַמקייט וואורדע ער פֿאָן
זיינער פֿראָממען גאַטטין אונטערזטוצט.

יעדער, דעזעען פֿורכט פֿאָר זונדע, דיע פֿורכט, דורך אירגענד
אייניע האַנדלונג דען הייליגען וויללען גאָטטעז צו אוֹבערטרעטטען, זיינער וויי־
הייט אין דער תורה אונד אין לעבענזווייזהייט פֿאָראַנגעהט, האָהער זטעהט,
דעזעען ווייזהייט האַט בעזטאַנד; דענן ער ערלאַנגט היערדורך פֿעזטיגקייט
אים גלויבען אונד פֿערפֿאָללקאָממנונג אים וויזען. דיע פֿאָרשריפֿטען דער תורה

נִיר וֶה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ
מְתָחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: י רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר
יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל־
הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ,
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מְתָחַיֵּב
בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, רַק הִשָּׁמֶר לְךָ
וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל
אֲפִילּוּ תָקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ,

רייע שאֶן איזט דיעזער אַקקער! דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן זיינער זעעלע. אַלז פֿערזוֹנדיגונג אַן זיינער זעעלע.
(10) רבי דוסתאי, דער זאָהן דעז רבי ינאי, זאַגט אים נאַמען דעז רבי מאיר: וער איין וואָרט פֿאָן זיינעם תורה-לערנען פֿערגיסט, דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן אַלז פֿערזוֹנדיגונג אַן זיינער זעעלע. דענן עז איזט גענאַגט (דברים 4,9): נור הוֹטע דיך אונד הוֹטע דיינע זעעלע זעהר, דאַם דו ניכט פֿערגעזעזט דיע דינגע, דיע דיינע אויגען גענעם. נון קאָננטע מאַן גלויבען, דאַם דיעז זעלבזט דאַנן גענאַגט זיי, וענן איהם דאַז בעהאַלטען דעז פֿאָן איהם געלערנטען זו שווער געווארדען; דעזהאַלב פֿוֹגט דיע

רייע מאָגליך איזט, אונד זיין לערנען אונטערבריכט אונד זאגט: וויע שאֶן איזט דיעזער בוים! וויע שאֶן איזט דיעזער אַקקער! וענן אויך אום דורך בעטראַכטונג דער נאַטורשאֶנהייטען גאָטטעז לאָב צו פֿערקוֹנדען. דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן, דיע תורה נאָטליך, אַלז אָב ער זיך דורך דיעזע אונטערבערעכונג, אַן זיינער זעעלע פֿערזוֹנדיגט האָטטע, דאַ ער דורך דאַז תורה-לערנען זיך האֶהערע גייזטיגע פֿערפֿאָללקאָמענונג אַנגעייגנעט האָטטע אַלז דורך דיע נאַטורבעטראַכטונג.

10 רבי דוסתאי, דער זאָהן דעז רבי ינאי, זאַגט אים נאַמען דעז רבי מאיר, דעזזען שׂולער ער וואַר. רבי דוסתאי לעבטע געגען 150 נ' ד' ג' צ'. וער איין וואָרט פֿאָן זיינער לעהרע פֿערגיסט; וער פֿאָן דעם, וואַז ער אין דער תורה געלערנט האַט, פֿערגיסט, וויל ער דאַז געלערנטע ניכט דורך וויעדערהאָלונג אין זיינעם געדאָכטניזזע בעפֿעזטיגט, דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן, אַלז פֿערזוֹנדיגונג אַן זיינער זעעלע.[1]) דענן עז איזט גענאַגט, אין בעצוג אויף דיע אָפּפֿענבאַרונג דער תורה: נור הוֹטע דיך אונד הוֹטע דיינע זעעלע זעהר, דאַם דו ניכט פֿערגעזעזט דיע דינגע, דיע דיינע אויגען גענעם. דיעזער אויזפרוך, דער צונאָכזט פֿאָן דען זעלבזטערלעבטען טהאַטזאַכען דער גענעטצען-אָפּפֿענבאַרונג גענאַגט איזט, בעלעהרט גלייכצייטיג, דאַרויף צו אַכטען, דיע מיט דעם גייזטיגען בליקקע דעז פֿערזטאַנדעז ערפֿאַסטען וואָרטע דער תורה אוֹבערהויפט ניכט וויעדער צו פֿערגעזזען. נון קאָננטע מאַן גלויבען, דאַם עז אויך אַלז שולד אַנגערעכנעט וועדע, זעלבזט וענן איהם

דאַז

[1]) זיעהע דיע פֿאָרזטעהענדע אנמה.

אֵלֶיךָ וּבָרוּךְ הוּא׃ ח רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בִּרְתוֹתָא אוֹמֵר, תֵּן־לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר, כִּי־מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ׃ ט רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה, וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ, וְאוֹמֵר מַה נָּאֶה אִילָן זֶה, מַה־נָּאֶה

גענאַגט איזט (שמות 20,21): אַן יעדעם אָרטע, אַן וועלכעם איך מיינען נאַמען נעננען לאַזע, קאָממע איך צו דיר אונד זעגנע דיך.

(8) רבי אלעזר, איין מאַנן אויז ברתותא, זאַגט: גיב איהם פֿאָן דעם זייניגען, דענן דו אונד דאַדיינינג, איהר געהאָרעט איהם. זאָ זאַגט אויך דיע שריפֿט פֿאָן דוד (דברי הימים 29,14): דענן פֿאָן דיר קאָממט אַללעז אונד פֿאָן דיינער האַנד האַבען וויר דיר געגעבען.

(9) רבי יעקב זאַגט: ווער אויף דעם וועגע געהט אונד תורה לערנט אונד זיין לערנען אונטערבריכט אונד זאַגט: וויע שאָן איזט דיעזער בוים!

8 רבי אלעזר, דעזען פֿאַטער יהודה היעם, אויז ברתותא, וואַר איין שׂולער דעז פרק II משנה 11 ערוואָהנטען רבי יהושע זאָהן דעז רבי חנינא אונד דער לעהרער דעז סנהדרין-פֿאַרזיטצענדען רבי שמעון,[1]) דעז פֿאַטערז פֿאָן רבי. ר׳ אלעזר׳ז וואָהלטהאָטיגקייט קאַננטע קיינע גרענצען, וועזהאלב מאַן איהן ביי וואָהלטהאָטיגקייטז־ זאַמלונגען אוֹבערגינג, אום צו פֿערהוֹטען, דאַם ער אוֹבער זיינע פֿערהאָלטניזזע וופענדע,[2]) וויע ער אויך איינמאַל דיע צור אויזטאַטטונג זיינער טאָכטער בעזטימט־ טע געלדזוממע דען פֿוֹר דיע אויזטאַטטונג איינער וויזע ואַממעלנדען גערַאַדעצו אויפֿגעדראָנגט האַט.

גיב איהם פֿאָן דעם זייניגען, זיי זטעטז בעריט, מיט דיינעם פֿערמאָגען, מיט דיינען קאָרפערליכען אונד גייזטיגען קראָפֿטען גאַטט צו דיענען, דורך וואָהלטהאָטיגקייט אונד אָפּפֿערווילליגקייט זיינעם דיליגען ווילען צו ענט־ זפרעכען. דענן דו אונד דאַז דיניגע, איהר געהאָרעט איהם; דיין לעבען אונד דיין פֿערמאָגען פֿערדאַנקוט דו דער גוֹטע דעז אַללפֿאַטערז, דער זיע דיר צו ואָלכער פֿערוועגדונג געגעבען האַט. דעננאָך אַבער ווירד דיר איינע זאָלכע האַנדלונגז־ וויזע פֿאָן גאָטט אַלז גאַבע, אַלז איין פֿאָן דיר נעאָפּפֿערטעז געשענק אַנגערעכנעט. וזָ זאַגט אויך דיע שריפֿט פֿאָן דוד: דענן פֿאָן דיר קאָממט אַללעז אונד פֿאָן דיינער האַנד האַבען ווירד דיר געגעבען; דוד געברויכט דעזהאַלב דיע אויזדרוקקווייזע „האַבען ווירד דיר געגעבען," וויל עז פֿאָן גאָטט אַלז איין געשענק אונזערערויטז אַנגעזעהען ווירד, אונד ניכט דען אויזדרוקק „האַבען ווירד דיר צורוֹקקגעגעבען," וואַז איינע צורוֹקקגאַבע דעז געבאָרגטען בעדוֹיטען ווֹרדע.

9 רבי יעקב, דער פֿאַטער דעז אונטער דעם נאַמען רבי אליעזר בן יעקב בעקאַננטען משנה-לעהרערז, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערזטאָרונג. ווער אויף דעם וועגע געהט אונד תורה לערנט, זאָווייט דיעז אויף דער

רייע

(1 זיעהע מָבטן פרק I אטנה 18. 2) תענית דן כ״ד.

יְסָדָהּ׃ וּמַנִּין אֲפִילוּ שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר
בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט, וּמַנִּין אֲפִילוּ
שְׁנַיִם שֶׁנֶּאֱמַר אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע׃
וּמַנִּין אֲפִילוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר, בְּכָל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבֹא

דאַם גרונדפעסט איז (עמום 9,7): ווינען בונד האַט ער אויף ערדען געגרונדעט. וואָרויז איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי דרייען דער פּאַלל איז? דאַרויז דאַם גרונדפעסט איז (תהילים 92,1): אין דער מיטטע דער ריכטער ריכטער טעט ער. וואָרויז איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי ציווייען דער פּאַלל? דאַרויז דאַם גרונדפעסט איז (מלאכי 3,16): דאַנן בעזונדערעכען זיך גאָטטעזפּורכטיגע איינער מיט דעם אַנדערן. וואָרויז איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי איינעם דער פּאַלל? דאַרויז דאַם

זיך בעשאַפֿטיגען, ווילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען. דיע הילפֿע גאָטטעז זטעהט איהנען אין פֿאָרצוגליכער ווייז צור זייטע דורך איהרע זטודיען ערפֿאָלגע צו ערמייכען, דענן דיע גענוגזאַמען בעזונדערען האַבען אימער גראָסערן ערפֿאָלג אַלז דיע דעז איינצעלנען. דאַרויז דאַם גאַנצ איז; גאָטט זטעהט מיט בעזאָנדערער פֿורזאָרגע אין איינער גאָטטעזגענוגזאַמקייט, אַלז וועלכע איינע פֿערייניגונג פֿאָן צעהן ערוואַכזענען (בר מצוה) פערזאָנען בעצייכנעט ווירד. וואָרויז, אויז וועלכער שריפֿט זטעללע, איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי פֿונף פערזאָנען דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם גרונדפעסט איז: ווינען בונד האַט ער אויף ערדען געגרונדעט. אונטער אגודה איז איינע פֿערייניגונג פֿאָן פֿונף פֿערזטאַנדען, וועלכע אויך דיע פֿונף פֿינגער איינער האַנד אגודה גענאַננט ווערדען קאָננען. וואָ דאַהער פֿונף צום תורה-זטודיום פֿערייניגט זינד, זינד זיע „אגודתו זיין בונד". וואָרויז איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי דרייען דער פֿאַלל איז? דאַרויז דאַם גרונדפעסט איז: אין דער מיטטע דער ריכטער ריכטער ער. גענאָהנליך בעזטעהט אייז ריכטערקאָללעגיום צור ענטשיידונג פֿערמאָגענזערעכטליכער זטרייטיגקייטען אויז דריי מיטגליעדערן. אין איינעם זאָלכען ריכטערקאָללעגיום, וועלכעז דאַז רעכט נאַך דען גרונדצעצען דער תורה ענטשיידעט, ריכטעט גלייכזאַם גאָטט זעלבזט. וואָרויז איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי ציווייען דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם גרונדפעסט איז: דאַנן בעזונדערעכען זיך גאָטטעזפֿורכטיגע איינער מיט דעם אַנדערן, אויך אָהנע גראָסערע בעטיי-
ליגונג, אונד גאָטט מערקט אויף אונד האָרט עז.[1]) וואָרויז איז בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי איינעם דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם גרונדפעסט איז: אַן יעדעם אָרטע, אַן וועלכעם איך מיינען נאַמען נענען לאַזע, אַן וועלכעם דיע מיר ענטגעגענגעבראַכטע ליעבע אונד עהרפֿורכט דורך דיע ערוואָהנונג דער מיינע פֿערהערליכונג אַבציעלענדען וואָרטע דער תורה צום אויזדרוקק קאָמטע, קאָמטע איך צו דיר אונד זעגנע דיך, זעגנע דיין פֿאָרשען אונד אַללע דיינע אונטערנעהמונגען.

[1]) זיעהע מָבען קמפ׳ III מטנה׳ III.

מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכָל־הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל תּוֹרָה, נוֹתְנִין עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ: ז רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן־דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ

דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע אַבנעהמען. וואר הינגע־ גען דאַז יאָך דער תורה פֿאָן זיך אַבווירפֿט, דעם לעגט מאַן דאַז יאָך דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע אויף.

(7) רבי חלפתא, ואָהן דעז דוסא, איין מאַנן אויז דעם דאָרפֿע חנניא, זאַגט: וועגן צעהן בייאַממען זיטצען אונד זיך מיט דער תורה בעשאָפֿטיגען, וויילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען, דענן עז איזט געזאַגט (תהלים 88,1): גאָטט זטעהט אין דער גאָטטעזגעמיינדע. וואָרויז איזט בע־ וויעזען, דאַם דיעז אויך ביי פֿוּנף פערזאָנען דער פֿאַלל איזט? דאַרויז

וכאי, ערדייכטע איין זעהר האָהעז אַלטער. ער איזט דורך פֿאָלגענדע הערפֿאָר־ ראַגענדע קאַראַקטערצוּגע בעזאָנדערז איזוגעצייכנעט. אויפֿז פיינליכזטע פֿערהוֹטעטע ער עז דורך אירגענד וועלכע בעיינטראָכטיגונג איינעז אַנדערן עהרע צו ערלאַנגען. וועגן יעמאַנד איהן בעליידיגט האַטטע, פֿערזוֹימטע ער ניעמאַלז פֿאָר דעם שלאַפֿענגעהען אויזצוזופרעכען, דאַם ער איהם פֿערצייהע. מיט ויינעם גענדע טהאַט ער פֿיעל גוטעז, נאַמענטליך דורך דאַרלעהען אַן אונבעמיטטעלטע, דיע זיך היערדורך רעדליך ערנאָהרען קאָננטען. רבי נחוניא איזט דער פֿערפֿאַזער דעז בעקאַננטען ביטטגעבעטעז פֿאָר דעם איינטריטטע אינז לעהרהויז אונד דעז דאַנק־ גענבעטעז ביים פֿערלאַזען דעזעלבען.

וער דאַז יאָך דער תורה אויף זיך ניממט; וער טראָטץ אַללער ענטגעגענזטעהענדען הינדערניזז מיט דעם תורה-זטודיום זיך בעשאָפֿטיגט, דעם ניממט מאַן אַב דאַז יאָך דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע, דענן ער טראָגט זיע פֿרוֹידיג אַלז טייל זיינער פֿאָן גאָטט איהם אויפֿערלעגטען בעזטיממונג. וער הינגעגען דאַז יאָך דער תורה פֿאָן זיך אַבווירפֿט, דעם לעגט מאַן דאַז יאָך דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע אויף. אוֹבער איהן קאָממען זאָרגען אַללער אַרט, דענען גענגענוֹבער איהם דיע ווידערזטאַנדזקראַפֿט פֿעהלט, וועלכע דיע בעשאָפֿטיגונג מיט דער תורה איהם פֿערשאַפֿפֿט האָטטע.

7 רבי חלפתא, ואָהן דעז דוסא, אויז דעם דאָרפֿע חננ יא, איינעם אָרט אַן דער גרענצע צווישען אָבער־ אונד אָונטערגאַלילאָאַ. ר' חלפתא לעבטע קורץ פֿאָר דער צערזטאָרונג דעז הייליגען טעמפעלז. וועגן צעהן ערוואַכזענע פערזאָנען, וועלכע דיע צו געוויזען רעליגיאָזען האַנדלונגען ערפֿאָרדערליכע געמיינשאַפֿט (מִנְיָן) בילדען, בייאַממען זיטצען אונד מיט דער תורה

בֶּן־חֵכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה,
וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי, וּמַפְנֶה לִבּוֹ
לְבַטָּלָה, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:
ו רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן־הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל־
הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִים

(יחזקאל 22, 41): דיעו איזט דער טיש, וועלכער פֿאָר דעם עוויגען איזט.

(5) רבי חנינא, זאָהן דעז חכינאי, זאגט: וער אין דער נאַכט וואַכט אדער וער אַלליין אויף דעם וועגע דאַהינ=ציעהט אונד זיין הערץ דעם מוֹזיג=גען צואווענדעט, דער פֿערוֹנדיגט זיך אַן זיינער זעלבסט.

(6) רבי נחוניא, זאָהן דעז הקנה, זאגט: וער דאַז יאָך דער תורה אויף זיך ניממט, דעם קאַנן מאַן דאַז יאָך

געפֿראָכען וועלען דוֹרפֿטע. וועגן אַבער דריי אַן איינעם טישע געגעז=זען אונד וואָרטע דער תורה אַן איהם געפֿראָכען האַבען אונד היערדורך בעקונדען, דאַס איין האָהערער צווועקק מיט דעם אירדישען גענוזע פֿערבונדען וועלען מום, איזט עז, אַלז האָטטען זיע פֿאָן דעם טישע גאָטטעז גע=געזזען. זיע ערפֿוֹללען מיט דער פּפֿלעגע אונד נאָהרונג איהרעז קאָרפּערז גלייך דען פריעזטערן, וועלכע געוויזע טיילע דער צור זוֹהנע געבראַכטען אָפּפֿער עזען מוסטען, איין פֿראָממעז אונד פֿערפּפֿליכטעטעז וועלק. דעגן עז איזט געזאַגט: דיעז איזט דער טיש, אויף וועלכעם דיע פֿאָן דען פריעזטערן צו פֿערצעהרעג=דען שויבראָטע לאַגען, וועלכער פֿאָר דעם עוויגען איזט, דער דעז עווי=גען וואָהלגעפֿאַללען פֿינדעט דורך דיע פֿונקטליכע אויזפֿוֹהרונג דעז אָפּפֿערדיענזטעז נאַך דען פֿאָרשריפֿטען גאָטטעז.

5 רבי חנינא, זאָהן דעז חכינאי, איינער דער פֿאָרצוֹגליכזטען שוֹלער דעז רבי עקיבא, צו דעם ער קורצע צייט נאַך זיינער פֿערהיראַטונג מיט צוזטימטונג יינער עדלען גאַטטין וואַנדערטע, אום דאָרט דרייצעהן יאַהרע לאַנג פֿלייסיג דעם תורה-זטודיום אָבצוליעגען. אַלז ער פֿלאָטצליך נאַך הויז קאַם, פֿיעל זיינע פֿרוי אינפֿאָלגע דער פֿלאָטצליכען פֿרוֹידע בעוואוסטלאָז צו באָדען אונד נור דורך גאָטטליכע הילפֿע געלאַנג עז, זיע וויעדער צום לעבען צורוֹקקצורופֿען. אויף דיעזע עריגניז גרוֹנדעט זיך זיין אויזפֿרוך; „מאַן טרעטע ניע פֿלאָטצליך אין איין פֿרעמ=דעז, געשווייגע דענן אין זיין אייגענעז הויז, אָהנע זיך פֿאָרהער אַנצומעלדען, זאָנזט קאָננטע עז שליממע פֿאָלגען האַבען."

וער אין דער נאַכט וואַכט אָדער וער אַללייין אויף דעם וועגע דאַהינציעהט, וואָדורך ער זיך אין רוהיגער, אונגעזטאָרטער וועיזע ערנ=זטען געדאַנקען אונד ערוואָגונגען וועדמען קאָננטע, דעננאָך אַבער זיין הערץ דעם מוֹזיגען צואווענדעט, אוננוֹטצען געדאַנקען אַנהאַנגעט, דער פֿערוֹנ=דיגט זיך אַן זיינער זעלבסט דורך דיע שנאָדע פֿערגוֹידונג דער צייט, דיע ער צור גייזטיגען אונד פֿראָמטען בעשאָפֿטיגונג האָטטע פֿערוועגדען קאָננען.

6 רבי נחוניא, זאָהן דעז הקנה, איין צייטגענאָזע דעז רבי יוחנן בן

כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה בְּלִי מָקוֹם, אֲבָל שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל־מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן, אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ׃ הַרְבֵּי חֲנִינָא

גיפֿראָכען האָבען, איזט עז, אַלז אָב זיע פֿאַן אָפּפֿערמאַהלצייטען דער טאָטען געגעזען האָטטען, דענן עז איזט געאַגט (ישעיה 28,8): דענן אַללע איהרע טישע זינד פֿאָללל שמוטציגען אויזוואורפֿז אונד אונ־ראַטז, אָהנע איינען פֿרייען רוים. וועלכעם איין מאַנן וויע רבי שמעון בן יוחאי אַנגעהאָרט". אַן זיינעם גראַבע ביי זאַפֿעט (צפת) וועלכע הויטע נאָך אַן זיינעם זטערבעטאַגע אַם אַבטצעהנ־טען אייר (ל"ג בעומר) געבעטע פֿערריכטעט. ער געהאָרטע צו יענען פֿונף געלעהרטען, וועלכע ר׳ יהודה בן בבא[1]) אַרדיניערט האַטטע, וועהאַלב לעטצטערער פֿאָן דען ראָטערן געטאָטעט וואורדע. רבי שמעון איזט דער פֿערפֿאַזער דזו האַלאַכישען מדרש צום פֿיערטען אונד פֿונפֿטען בוך דער תורה, סִפְרֵי געאַננט, אונד זיינעם נאַמען אַדער איינפֿלוזיע ווירד דאַז וועלק זוהַר צוגעשריבען. רבי שמעון וואַר דער לעהרער דזו רבי יהודה הנשיא.

דריי, וועלכע אַן איינעם טישע געגעזען, ד׳ ה׳ דריי פערזאָנען, גלייכצייטיג אויך אַלז הינווייז אויף דיע פֿאַמיליע, וועלכע אויז דריי טיילען בע־זטעהט, אויז פֿאַטער, מוטטער אונד קינדערן. אונד ניכט וואָרטע דער תורה געזפראָכען האָבען; זיע האָבען וואָהרענד דער פויזען דער מאַהלצייט, גאַנץ בע־וואָנדערז אַבער נאַך דערזעלבען פֿאָר דעם געמיינשאַפֿטליכען טישגעבעט ניכט אויך וואָרטע דער תורה דאַמיט פֿערבונדען, איזט ע ז, אַלז אָב זיע פֿאָן אָפּפֿערמאַהל־צייטען דער טאָטען (גאָטצען) געגעזען האָטטען, אַלז אָב זיע נור אַן דען דעם טאָדע פֿערפֿאַללענדען קאָרפֿער, ניכט אַבער אַן האָהערען געדאַכט האָטטען. דענן ע ז איזט געאַגט פֿאָן דעם פראָפֿעטען ישעיה אוֹבער יענע זיינער צייט, וועלכע נור אירדישען גענוֹזען פֿראָהנטען: דענן אַללע איהרע טישע זינד פֿאָללל שמוטציגען אויזוואורפֿז אונד אונראַט אָהנע איינען פֿרייען רוים, ד׳ה׳ אַלז אָב זיך אונראַט אין דער נאָהע בעפֿאָנדע אונד דעזהאַלב קיין תורה-וואָרט

---

[1]) פֿערגלייכע פרק 4 משנה 8 מאַרקונג 1 חוד 2.

וּלְחִשְׁבִּי שְׁמוֹ, אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם,
מִנַּיִן אֲפִילּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק
בַּתּוֹרָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ
לוֹ שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר, יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם
כִּי נָטַל עָלָיו: ד רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד
וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה,
כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר,

אונד עז ווירד איינגעשריעבען אין דאַז
בוך דער ערינערונג פֿאָר איהם פֿוֹר
דיע, וועלכע גאָטט פֿוֹרכטען אונד
זיינען נאַמען האָכהאַלטען. היער
איזט פֿאָן צווייען דיע רעדע,
וואָרויז איזט ערוויעזען, דאַם אויך
איינעם, דער אַללײן זיטצט אונד
זיך טיט תורה בעשאֶפֿטיגט, דער
הייליגע, גאָלאָבט זיי ער, לאָהן בע=
זטיממט? דענן עז איזט געזאַגט:
(איכה 3, 28): ער זיטצט איינזאַם
אונד זטיללע, ווייל עז איהם
אָבליעגט.

(4) רבי שמעון זאַגט: וועגן
דריי אַן איינעם טיש געגעזעגן אונד
ניכט וואָרטע דער תורה אַן איהם

איינער טיט דעם אַנדערן, צום צוועקקע דעז געמיינזאַמען ווירקענז, אונד גאָטט מערקט עז, פֿינדעט וואָהלגעפֿאַללען דאַראַן, אונד האָרט עז, פֿערלייהט איהרעם ווירקען ערפֿאָלגע, אונד עז ווירד איינגעשריעבען אין דאַז בוך דעז גדאכטניזזעז פֿאָר איהם פֿוֹר דיע, וועלכע גאָטט פֿוֹרכטען אונד זיינען נאַמען האָכהאַלטען. זיע ערהאַלטען היערפֿוֹר איהרען לאָהן אונד פֿערפֿאָללקאָממנען גלייכצייטיג זיך זעלבזט. וואָרויז איזט ער= וויעזען, דאַם אויך איינעם, דער אַללײן זיטצט אונד מיט תורה זיך בעשאֶפֿטיגט, דער הייליגע, גאָלאָבט זיי ער, לאָהן בע= זטיממט? דענן עז איזט געזאַגט: ער זיטצט איינזאַם, אַלז דער איינציגע זיינער אומגעבונג, אונד זטילל,[1]) ד׳ ה׳ ער בעשאֶפֿטיגט זיך זטילל מיט דער תורה, ווייל ער קיינען גענאָזען אום זיך האַט, ווייל עז איהם אָבליעגט, דיע פּפֿליכט דעז תורה-לערנענז.

4 רבי שמעון אָהנע נאַהערע בעצייכנונג איזט אין משנה אונד בריתא רבי שמעון זאָהן דעז יחאי.[2]). דער פֿאַטער דעז רבי שמעון היעלט עז צור צייט דעז באַר=קאָכבאַישען אויפֿזטאַנדעז (135—132) מיט דען ראֶמערן, וועזהאַלב וואָהל אַנפֿאַנגז רבי עקיבא דען יונגען שמעון ניכט אַלז שׂולער אַננעהמען וואָללטע.[3]) רבי שמעון טראַט זפּאַטער גענגען דיע ראֶמער אויף, וואורדע פֿאָן דענזעלבען פֿערפֿאָלגט אונד צום טאָדע פֿערורטיילט, אונד היעלט זיך דעזהאַלב מיט זיינעם אהנע רבי אלעזר דרייצעהן יאַהרע לאַנג אין איינער האֶהלע פֿערבאָרגען, וואָ זיע

אונאַבלאַזוויג

---

[1]) וידם פֿערוואַנדט איט דממה, זייזע זיפֿענז.

[2]) זָבע| פרק II אטנה 18 איזט ע: רבי טאַעז| זָהן דע: נתנאז.

[3]) מַזָּה ערזיכטליך וויז תזאוד ירוטזאי, פֿערגזייכט מיזרַעזיט יַהרגַנג XXVIII, זייטע 641.

תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשֵׁב לֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב, אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ, וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו, לְיִרְאֵי יְיָ

בעהרט יעדעז וואָרטעז דער תורה, זאָ ווירד דיעז איין זיטץ פֿאָן זפּאָטטערן גענאַננט. דענן עז איזט גע־זאַגט (תהלים 1, 1): אונד אין איינעם זיטצע פֿאָן זפּאָטטערן זאַם ער ניע. וועגן אַבער צוויי בייזאַמ־מען זיטצען אונד איהרע אונטער־האַלטונג ערזטרעקקט זיך אויף וואָרטע דער תורה, זאָ ווילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען, דענן עז איזט געזאַגט (מלאכי 3,16): דאַנן בעזפּרעכען זיך גאָטטעזפֿאָרכ־טיגע איינער מיט דעם אַנדערן אונד גאָטט מערקט אויף אונד האָרט עז

דער ענקער נאַזוע וואָללע אויף דאַז הערץ לענען. פֿאָן מיטלייד ערפֿאַסט, ריעט איהם דער ענקער, דיע וואללע צו ענטפֿערנען, ער אַבער אַנטוואָרטעטע: וויע דאָרפֿטע איך מיין לעבען פֿערקאָרצען, וועגן דער אַללפֿאַטער עז מיר אויפֿערלענגט, ניכט זאָ שנעלל צו זטערבען" דער ענקער ועלבזט ענטפֿערנטע איהם נון דיע וואָללע אונד זטאָרצטע זיך דאַנן אינז פֿאָיער, אום זיך דער זטראַפֿע דעז טיראַננען צו ענטציעהען. — רבי חנניא וואַר דער שוויעגערפֿאַטער דעז רבי מאיר.[1])

וועגן צוויי בייזאַמען זיטצען, דיע געמאָטליך בייזאַמען זינד אונד ניכט אַבגעלענקט וועדען, אונד איהרע אונטערהאַלטונג ענטבעהרט יעדעז וואָרטעז דער תורה. איהרע אונטערהאַלטונג ערזטרעקקט זיך ניכט אויף תורה אָדער תורה-צווועקקע, זאָנדערן אויף פֿאָלליג נוטצ־ אונד וועלטאָז דינגע. זאָ ווירד דיעז איין זיטץ פֿאָן זפּאָטטערן גענאַננט, וועגן זיע אויך ניכט דירעקט זפּאָטטרעדען אים מינדע פֿאָהרען. דענן עז איזט געזאַגט: אונד אים זיטצע פֿאָן זפּאָטטערן זאַם ער ניע. דער אויזדרוקק „זפּאָטטער" בעצייכנעט היער לאָיטע, דיע זיך מיט דער תורה בעשאָפֿטיגען קאָננטען, זיך אַבער נוטצ־ אונד וועלטאָז אונטערהאַלטונג הינגעבען, וויע דיעז אויז דעם דאַרויפֿ־פֿאָלגענדען פֿערוע „זאָנדערן אין דער לעהרע דעז עויגען איזט זיין וואָהלגעפֿאַל־לען א׳ ז׳ וו״ צו פֿאָלגערן איזט. וועגן אַבער צוויי בייזאַמען זיטצען, אונד איהרע אונטערהאַלטונג ערזטרעקקט זיך אויף וואָרטע דער תורה; דיע אַלזאָ אויך דעם וויכטיגזטען גענאָטע, דעם תורה-זטודיום, ענטזפּרעכען, זאָ ווילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען; זיע ערהאַלטען ניכט נור איהרען לאָהן, זאָנדערן עז אומזטראַהלט זיע אויך דער אַבגלאַנץ דער גאָטטליכען מאַיעזטאָט. זיע וועדען גלייכזאַם מיט בעזאָנדערער גאָטטעזנאָהע בעגלאָקקט. דענן עז איזט געזאַגט: דאַנן בעזפּרעכען זיך גאָטטעזפֿאָרכטיגע

---

[1]) יעהע פרק 4 מטנה 27.

איינער

לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא: ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן
הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל
בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא
מוֹרָאָהּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ:
ג רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר,
שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי

פַֿאַר דעם קאָניג אַללער קאָניגע,
דעם הייליגען, גענאָבט זיי ער.
(2) רבי חנינא, איין זטעללפֿערטרע=
טענדער האָהער פריעזטער, פֿפֿלעג=
טע צו זאָגען: בעטע פֿאַר דיע וואָהל=
פֿאָהרט דער רעגיערונג, דענן וואָרע
ניכט דיע פֿורכט פֿאַר איהר, זאָ
וואָרדע איינער דען אַנדערן לעבענ=
דיג פֿערשלינגען.
(3) רבי חנניא, זאָהן דעז תרדיון,
זאָגט: וענן צוויי בייזאַמען זיטצען
אונד איהרע אונטערהאַלטונג ענט=

דיין קאָרפער פֿערפֿאַללט דעם זטויבע אונד נור דיינע זעעלע לעבט פֿאָרט. דיעזע פֿערגאַנגליכקייט דיינעז קאָרפערז האַלטע דיך דאַהער פֿערן פֿאָן דער נור נאַך פֿערגאַנגליכעם טראַכטענדען גענום= אונד האַבווכט. אונד פֿאָר וועם דו איינזט רעכענשאַפֿט אַבצולעגען האַזט? פֿאָר דעם קאָניג אַללער קא= ניגע; פֿאָר דעם אָבערזטען ריכטער, ביי דעם עז קיין פֿערגעזען גיבט, דעזען אורטייל ניכט רוקקגאַנגיג גענאַכט וועדען קאַנן.

2 רבי חנינא, איין זטעללפֿערטרעטענדער האָהער פריעזטער, איין צייטגענאָזע דעז רבי יוחנן בן זכאי, אוֹבערלעבטע, וויע דיעזער, דיע צער= זטאָרונג דעז הייליגען טעמפעלז אונד זטאַרב דען מאַרטירערטאָד אַם פֿונף= אונדצוואַנציגזטען סיון[1]) אַלז סגן הכהנים, אַלז זטעללפֿערטרעטענדער האָהער פריעזטער האַטטע ער איינמאַל אַם פֿערואָהנונגזטאַגע דען אָפּפֿערדיענזט פֿערזע= הען, וויל דער האָהע פריעזטער דורך איינען אונפֿאַלל פֿערהינדערט וואַר. בעטע פֿור דיע וואָהלפֿאַהרט דער רעגיערונג; זיי איין טרויער אונטער= טהאַן דער רעגיערונג. דיע אויפֿריכטיגע, טרויע געזיננונג בעקונדעט זיך בעזאָנדערז דאַדורך, דאַם דו פֿור דאַז וואָהלערגעהען דער רעגיערונג בעטעזט. דענן, וואָרע ניכט דיע פֿורכט פֿאָר איהר, זאָ וואָרדע איינער דען אַנדערן לעבענדיג פֿערשלינגען. אָהנע אָבריגקייט וואָרדעדיע מענשליכע געזעללשאַפֿט אין איינעם קריעג אַללער געגען אַללע זיך אויפֿלאָזען אונד ניעמאַנד וואָרדע דיע פֿרייע ענטוויקקלונג זיינער קראַפֿטע אונד זיינעז אייגענטומליכען וועזענז ערלאַנגען קאָננען.

3 רבי חנניא, זאָהן דעז תרדיון, צאָהלט צו דען צעהן מאַרטירערן. קייזער האַדריאַן (117—138) האַטטע דאַז זטודיום דער גאָטטעזלעהרע ביי טאָדעזטראַפֿע פֿערבאָטען. רבי חנניא לעהרטע דעננאָך, אָבוואָהל ער פֿאָן דעם אַלטען געלעהרטען רבי יוסי בן קיסמא געוואַרנט וואורדע. ער וואורדע דעזהאַלב אַן איינעם זיעבענונדצוואַנציגזטען סיון,[1]) אין איינער ספר תורה איינגעהוֹללט, אויף דען שייטערהויפֿען געבראַכט, אום מיטזאַמט דער ספר תורה איין רויב דער פֿלאַמטען צו וועדען. אום זיינע מאַרטער צו פֿערלאָנגערן, מוסטע איהם

דער

[1]) זיעהע טוזח| ערוך טיין I קמפי׳ 580.

בָּא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ: וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן: מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן,

געוואַלט דער וועלט: וויזוי, וואָהער דו געקאָמען אונד וואָהין דו געהוסט אונד פֿאָר וועם דו איינזט רעכענשאַפֿט אַבצולעגען האָוט. וואָהער דו געקאָמען? פֿאָן איינעם דער פֿוילניז פֿערפֿאַללענדען קיים. אונד וואָהין דו געהוסט? צו איינעם אָרטע דעו זטויבעו, דעו מאָדערו אונד דעו געוואָרמו. אונד פֿאָר וועם דו איינזט רעכענשאַפֿט אַבצולעגען האָוט?

דער תנאים ניכט בערוקקויכטיגט. עקביא, ואָהן דעו מהלאל, ווירד פֿאָם תלמוד אַלו דער וויועזטע אונד גאָטטעזפֿורכטיגוטע מאַנן זיינעו צייטאַלטערו בעצייכנעט. עו הייסט פֿאָן איהם אין דער משנה, דאַם דיע טעמפּעלהאַללען צור צייט דעו פסח-אָפּפֿערו קיינען מענשען איינגעשלאָזזען, דער אַן וויזזען אונד גאָטטעזפֿורכט עקביא גענגליכען האָטטע. זיין עדלער קאַראַקטער צייגטע זיך בעצוואָנדערו אַן דער אַבלעהנונג דער אב בית דין וווּרדע, וועלכע איהם אויבערטראַגען וועדען וואָללטע, מיט דער בעדינגונג, דאַם ער ביי איינער בעזטעהענדען מיינונגזפֿערשיעדענהייט אין פֿיער ריטועללען פֿראַגען זיינע אַנזיכט אויפֿגעבע אונד דעם אויזופֿרוכע דער מאַיאָריטאָט זיך אַנשליעסע. ער אַבער אַנטוואָרטעטע: „איך ווילל ליעבער מיין לעבען לאַנג ביי דען מענשען אַלו טהאָר אַנגעזועהען וועדען, אַלו דאַם איך פֿאָר גאָטט אויך נור איינע מינוטע אַלו זונדער ערשיינע, דענן מאַן קאָננטע גלויבען, דאַם איך דיע וווּרדע געזוכט אונד צור ערלאַנגונג דערזעלבען מיינע אַנזיכט אויפֿגעבען האַבע." זיינעם זאָהנע הינגעגען טרוג ער אויף, דיעזע דער מעהרהייט ענטגעגענזטעהענדע מיינונג אויפֿצוגעבען, דאַ ער — דער זאָהן — זיע נור פֿאָן איינעם אייגצעלנען געהאָרט האַבע אונד זיך דאַהער דער מעהרהייט פֿוגען מוזזע. אַלו דיעזער זאָהן איהן אום איינע עמפּפֿעהלונג אַן זיינע פֿרוינדע באַט, פֿערווייגערטע ער איהם זאָלכע, מיט דעם הינווייזע „דיינע וועקע וועדען דיך איהנען נאָהערן אונד דיינע וועקע וועדען דיך ענטפֿערנען."

בעאַכטע פֿאָלגענדע דריי דינגע. פֿערגלייכע פרק II משנה I, וואָעלבזט דיע פֿאָן רבי אַנגעגעבענען דריי דינגע נור איינע נאָהערע אויפֿוהרונג דעו דריטטען אויזופֿרוכעז אונזערער משנה ענטהאַלטען. זאָ קאָממזט דו ניכט אין דיע געוואַלט דער זונדע, ד׳ ה׳ דו ווירזט היערדורך ניכט נור פֿאָר דער זונדע זעלבזט, זאָנדערן אויך פֿאָר לייכטזינניגען האַנדלונגען, וועלכע דען קיים צור זונדע אין זיך טראַגען, בעוואַהרט בלייבען. וואָהער דו געקאָמטען? וואָהער זטאַמטט דיין קאָרפער? פֿאָן איינעם דער פֿוילניז פֿערפֿאַללענ-דען קיים, אונד וואַז זאָללטע דיך דאַהער צור אויבערהעבונג אונד אויבער-שאָטצונג בערעכטיגען? וואָהין געהזט דו שאָן פֿאָן דעם טאַגע דיינער געבורט אַן? צו איינעם אָרטע דעו זטויבעו, דעו מאָדערו אונד דעו געוואָרמז.

דיין

הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר וְלֹא אַתָּה בֶּן־חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִין לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֵּם־לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ, וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָם שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

(21) ער פּפלעגט צו זאגען: ניכט דיר ליעגט עס אָב, דאַז וועלכע צו פֿאָללענדען, דו ביזט אַבער אויך ניכט פֿריי, דיך איהם צו ענטציעהען. וועגן דו פֿיעל תורה גע׳לערנט האַזט, ווירד דיר רייכליכער לאָהן, אונד צו־פֿערלאָזוג איזט דיין דיענזטהערר, דיר צו צאָהלען דען לאָהן דיינעז ווירקען. וויזוע אַבער, דאַם דער אייגענטליכע לאָהן פֿוֹר דיע גערעכטען אין דער צוקונפֿט ליעגט.

פרק שלישי.

דריטטער מַבטוּיטט.

א עֲקַבְיָא בֶּן־מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה

(1) עקביא, זאָהן דעז מהלאל, זאַגט: בעטראַכטע פֿאָלגענדע דריי דינגע, זאָ קאָמטוט דו ניכט אין דיע

תורה-וטודיום אונד אויז׳בונג גייזטיגער אונד אירדישער אָבליגענהייטען אים דיענוטע גאָטטעז זטעטז צו ווירקען.

21 ניכט דיר ליעגט עז אָב, דאַז וועלכע צו פֿאָללענדען. דער איינצעלנע קאַנן ניכט אַלליין דיע האָהע אויפֿגאַבע עררייכען, דערען ציעל פֿאָן גאָטט אַלז דאַז הייל דער וועלט בעצייכנעט ווירד; ער טום אַבער דאַזיעניגע אַנ־זטרעבען, וואַז ער מיט זיינען קראָפֿטען צו לייזטען פֿערמאַג. דו ביזט אַבער אויך ניכט פֿריי, דיך איהם צו ענטציעהען. דו דארפֿזט ניכט דענקען, „וואַז איך לייזטען קאַנן, איזט דאָך נור איין גערינגעז, דאַרום ווילל איך עז גאַנץ אונטערלאַזוען." וועגן דו פֿיעל תורה גע׳לערנט האַזט, ווירד דיר רייכליכער לאָהן: נאַך דער גראָסע דער טהאָטיגקייט ריכטעט זיך דיע גראָסע דעז לאָהנעז. אונד צופֿערלאָזוג איזט דיין דיענזטהערר, דיר צו צאָהלען דען לאָהן דיינעז ווירקענז, דיר דען פֿערדיענטען לאָהן ניכט פֿאָרצוענטהאַל־טען. וויזוע אַבער, דאַם דער אייגענטליכע לאָהן פֿוֹר דיע גערעכטען אין דער צוקונפֿט ליעגט אונד דאַזער דאַז וואָהלערגעהען אין דיעזער וועלט ניכט אַלז אייניגער לאָהן אונד דאַז ענטגעגענגעזעצטע ניכט אַלז אייניגע זטראַפֿע גע׳לטען קאַנן.

---

1 דיעזער פרק בעגיננט וויעדער מיט דעם אויזפֿרוכע אייניעז צייטגענאָ־זען דעז הלל; ביי דער אויפֿצייכנונג דער ווייטערן אויזפֿרוכע איזט דיע צייטפֿאָלגע דער

שֶׁיְּשַׁלֶּם־לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: כ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: כא הוּא

דו דיך מוֹהעזט, אונד וועט דיין אַר־
בייטזגעבער איזט, דער דיר בעצאָה־
לען ווירד דען לאָהן דיינעז ווירקענז.
(20) רבי טרפון זאָגט: דער טאָג
איזט קורץ, דיע ארבייט איזט גראָס,
דיע אַרבייטער זינד טראָגע, דער
לאָהן איזט רייכליך אונד דער
הויזהערר דראָנגט.

קוראָער צו ענטגעגנען האָזט. מיט עפיקוראָער בעצייכנעטע מאָן אור־
זפֿרונגליך דיע אַנהאָנגער דער לעהרע דעז פֿילאָזאָפֿען עפיקוראָז, וועלכער
300 יאָהרע פ׳ ד׳ ג׳ צ׳ אין אַטהען איינע פֿילאָזאָפֿישע שולע עראָפֿפֿנעט האָטטע,
דעזען לעהרע דיע לוזט, דיע וואָננע אונד דאָז פֿערגנוֹגען אַלז האָכזטעז ציעל
דעז לעבענז דאַרזטעללטע. אים לויפֿע דער צייטען וואורדע דאָנן דיע בעצייכ־
נונג עפיקוראָז אויף יעדען גאָטטעז־ אונד תורה-לוֹיגנער אָדער גערינגשאָטצער
אַנגעוואַנדט. דענקע דאַראָן, פֿאָר וועם דו דיך מוֹהעזט. דאָז פֿערציכטען אויף
אוֹבערמאָסיגע אירדישע גענוֹזע אונד פֿרוֹידען, וועלכעז הוֹיפֿיג פֿאָן דער תורה
געפֿאָרדערט ווירד, געשיעהט פֿרוֹידיג דורך דיע ערקעננטניז, דאָם דיע הערליכקייט
גאָטטעז עז איזט, דער דיעזעז מוֹהען גילט. אונד וועד דיין אַרבייטוגעבער
איזט, דער דיר בעצאָהלען ווירד דען לאָהן דיינעז ווירקענז. גאָטט
ווירד דיר דען לאָהן פֿוֹר דיינע גוטען טהאָטען ניכט פֿאָרענטהאַלטען. דיעזעז
בעוואוסטזיין זאָלל אונז זטאַרקען אים גלויבען, וענן וויר אויך דאָז גוטע ניכט
וועגען דעז צו ערוואַרטענדען לאָהנעז טהון דוֹרפֿען.

20 רבי טרפון, עבענפֿאַללז איין שוֹלער דעז ר׳ יוחנן בן זכאי אונד
לעהרער אָדער זטודיענגענאָזט דעז רבי עקיבא,[1]) וואָר איין פריעזטער (כהן),
דער דען דיענזט אים הייליגען טעמפעל פֿערזעהען האָטטע אונד נאָך דען פֿאַלל
דער זטאָדט בעטטאַר ערלעבטע. דורך געלעהרזאָמקייט, רייכטום אונד וואָהל־
טהאָטיגקייט אויזגעצייכנעט, וואורדע ער „לעהרער אונד פֿאָטער איזראָעלז" גענאָננט.
דער טאָג, דאָז לעבען אין דיעזער וועלט, איזט קורץ. דיע אַרבייט, דיע
אויפֿגאָבע, דיע דער מענש נאָך דען פֿאָרשריפֿטען דער תורה צו לאָזען האָט,
איזט גראָס. דיע אַרבייטער זינד טראָגע, דיע מענשען זינד לאָזוויג אין דער
ערפֿוֹללונג איהרער פֿפֿליכטען. זיע פֿערגוֹידען אָפֿט דיע צייט איהרעז דאָזיינז מיט
ניכטיגעם, אָבוואָהל דער לאָהן, דען דיע גוטע טהאָטען אין דיעזער אונד אין
דער קאָמענדען וועלט אייגברינגט, רייכליך איזט אונד אָבוואָהל דער הויז־
הערר, דער אַללמאָכטיגע לענקער אונד רעגיערער דער וועלט, דראָנגט, דורך
הייזוכונגען אונד זטראָפֿען, דען מענשען אַן זיינע אויפֿגאָבע צו ערינערן.
דער מענש איזט דאָהער פֿערפֿליכטעט, זיינע צייט נוֹטצליך אַנצואוועגדען, דורך

תורה

---

[1]) יעהע וייטער פרק 3 מטנה 17.

קֶבַע אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה, וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ: יט רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְדַע מַה־ שֶּׁתְּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס, וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל, וּמִי הוּא בַּעַל מְלַאכְתֶּךָ

אַלוֹ איינע פֿעוטוטעהענדע אויפֿ־ גאַבע, זאָנדערן אַלוֹ אויזדרוקק דער עמפֿינדונג אונד דער ביטטען פֿאָר גאָטט, דענן עז איוט גענאַדיג אונד ערבאַרמונגפֿאָלל איוט ער, לאַנגמוֹטיג אונד רייך אַן הולד אונד ווירד אַנדערן זיננעז וועגען דעז בע־ רייטז בעשלאָוענען באָזען פֿערהאָנג־ ניזוען, אונד זיי ניכט אין דיינען אייגענען אויגען איין שלעכטער.

(19) רבי אלעזר זאַגט: זיי אויז־ האַרענד, תורה צו לערנען, אונד וויזוע, וואַז דו דעם עפיקוראָער צו ענט־ גענגען האַזט. דענקע דאַראַן, פֿאָר וועם

באָטע ענטהאַלטען זינד, אונד ביי דעם געבעטע, בעזאָנדערז ביי דעם שמנה-עשרה-געבעטע, וועלכעז אויז לאָב־, ביטט־ אונד דאַנקבענעדיקטיאָנען בעזטעהט; זפֿריך דיעוע געבעטע צור ריכטיגען צייט אונד ניכט געדאַנקענלאָז, אָבוואָהל דו דיעזעלבען צוויי־ אונד דרייטאַל דעז טאַגעז צו פֿערריכטען פֿערפֿליכטעט ביזט. אונד וועגן דו בעטעזט, בעהאַנדלע דיין געבעט ניכט אַלז איינע פֿעוטוטעהענדע אויפֿגאַבע, דערען פֿערפֿליכטונג שאָן דורך דאַז געדאַנקענלאָוע אויזפֿרעכען געוֹנגט ווירד, זאָנדערן אַלז אויזדרוקק דער עמפֿינדונג אונד דער ביטטען פֿאָר גאָטט, דער דאַהער מיט אינניגער אוֹבערצוֹיגונג, וואַהרער דעמוט אונד אויפֿריכטיגעם ערנזטע געזפֿראָכען ווערדען טום. דענן עז איזט געזאַגט: גנאָדיג אונד ערבאַרמ־ ונגפֿאָלל איזט ער, אונד דיעזער האָהען גנאַדע פֿערדאַנקען וויר דיע בערעכטיגונג צום געבעטע, דענן נור, ווייל דיע הייליגע רעליגיאָן דאַז געבעט אַלז פֿפֿליכט אונז אויפֿגעטראַגען, דוֹרפֿען וויר אונזערע ביטטען אונד ווֹנשע פֿאָר דעם אַללווייזענדען אויזפֿרעכען. ער איזט לאַנגמוֹטיג אונד רייך אַן הולד; ער וואַרטעט לאַנגע אויף דיע בעזערונג דער זוֹנדער. אונד ווירד אַנדערן זיננעז וועגען דעז בערייטז בעשלאָוענען באָזען פֿערהאָנג־ ניזוען; דיע ווירקונג אַנדאָכטיגען געבעטעז איזט זאָ גראָס, דאַם גאָטט אויף דיע דורך געבעט אונד טהאַט בעקונדעטע בעזערונג הין דאַז בעשלאָוענע פֿערהאָנגניז אויפֿהעבט. אונד זיי ניכט אין דיינען אייגענען אויגען איין שלעכטער. האַלטע דיך ניכט פֿוֹר איינען זאָלכען זוֹנדער, דעזזען בוסע פֿאָן גאָטט ניכט וואָהלגעפֿאַלליג אויפֿגענאָטמען ווירד, דענן גאָטט ערהאָרט יעדעז אויפֿריכטיגע געבעט אונד איזט גנאַדענפֿאָלל אויך געגען דען זוֹנדער.

19 זיי אויזהאַררענד, תורה צו לערנען, וואַז צייט, אַנזטרענגונג אונד טוֹהע ערפֿאָרדערט. היערזירך ווירזט דו וויזזען, וואַז דו דעם עפי־

קוראָער

מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ׃ וְהִתְקַן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ, וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם׃ יח רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה, וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ

דאַז פֿערמאָגען דיינעז געגאָזען זאָ ווערטפֿאָלל וויע דאַז דיניגע; בע= רייטע דיך פֿאָר, תורה צו לערנען, דענן זיע איזט דיר קיינע ערב= שאַפֿט, אונד אַללע דיינע טהאָטען זאָללען געשעהען אום גאָטטעז ווילללען.

(18) רבי שמעון זאַגט: זיי אַכט= זאַם אויף דאַז לעזען דעז שמע אונד אויף דאַז געבעט, אונד ווענן דו בעטעזט בעהאַנדלע דיין געבעט ניכט

זיינעז לעבענז ניכט פֿראָה ווירד; באָזער טריעֿב, דיע זיננליכע לייד= שאַפֿט אונד געזעלזכט, אונד מענשענהאַם אָהנע גרונד אונד אורזאַכע, דעזזען טראָגער נור דאַז באָזע קענזט, זיינע מיטמענשען גערינגשאָטצט אונד דעזהאַלב זיע מיידעט אונד איינזאַם לעבט, וואָהרענד וויר אַללע מענשען אָהנע אונטערשיעד אַלז דיע געשאָפֿפֿע גאָטטעז ליעבען זאָללען, בריגען דען מענשען אויז דער ווילט. ער מאַכט זיך זעלבזט אונגלוֹקקליך, לייזטעט ווע= דער פֿוֹר זיך נאָך פֿוֹר דיע ווילט עטוואַז נוֹטצליכעז אונד פֿערשערצט זיך דאַדורך צייטליכעז אונד עוויגעז הייל.

17 עז זיי דאַז פֿערמאָגען דיינעז געגאָזען דיר זאָ ווערטפֿאָלל וויע דאַז דיניגע; אונטערדרוֹקקע ניכט נור נייד אונד מיסגונזט, זאָנדערן שוֹטצע דאַז פֿערמאָגען דיינעז נעבענמענשען עבענזאָ וויע דאַז דיניגע אונד פֿרוֹיע דיך, דיינעם נאָכזטען נוֹטצען צו קאָננען. בעריִיטע דיך פֿאָר, תורה צו לערנען: וועגדע אין דיינער יוגענד אונד אין דיינעם אַלטער דען גראָסטען פֿלייס אונד דיע גראָסטע אַנזטרענגונג אַן, בעקאָמפֿפֿע אונד אוֹבערווינדע אַללע שווירִיגקייטען אונד הינדערניזז, אום תורה-קענטניזז דיר צו פֿערשאַפֿפֿע אונד דיך דאַרין אימער מעהר צו פֿערפֿאָללקאָמענען. בעריִיטע דיך אויך פֿאָר אין בעצוג אויף דיינע רעליגיאָז לעבענזווייזע, דאַמיט דיעזעלבע דיך צום תורה-זטודיום בעפֿאָהיגע. דענן זיע איזט דיר קיינע ערבשאַפֿט: וויזען קאַנן דיר ניכט ווע אירדישע גוֹטער ערבליך צופֿאַללען; זעלבזט וועגן דיינע אַהנען גראָסע גענעהרטע וואַרען, ענטהעבט דיזז דיך ניכט דער עמזיגזטען פֿוֹרואָרגע פֿוֹר דיינע פֿערפֿאָללקאָמענונג. אונד אַללע דיינע טהאַטען אין אירדישער אונד גייזטיגער בעציעהונג, אויך דיע אויזוֹבונג דער געבאָטע, זאָללען געשעהען אום גאָטטעז ווילללען; צור פֿערהערליכונג גאָטטעז אונד צור הייליגונג דיינער זעלבזט, ניכט צור בעפֿריעדיגונג דעז זטאָלצעז אונד דער עהרזוכט, אום איינען גראָסען נאַמען אָדער אַנדערע אירדישע פֿאָרטיילע היערדורך צו ערלאַנגען.

18 זיי אַכט זאַם אויף דאַז לעזען דעז שמע אונד אויף דאַז געבעט; האַבע דיע ריכטיגע אַנדאַכט ביי דעם לעזען דעז שמע, אין וועלכעם דיע גרונדוואַהר= הייטען דעז גלויבענז אונד דיע פֿפֿליכט דער אוֹבערנאַהמע דער גאָטטליכען גע=

באָטע

עַקְרָב וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף וְכָל דִּבְּרִיהֶם כְּנַחֲלֵי אֵשׁ: טז רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַיִן הָרַע וְיֵצֶר הָרַע וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: יז רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי

איהר וטיך איזט דער וטיך איינעז וקאָר־
פּיאָנואונד איהר צישען איזט דאַז צישען
איינעז באַויליוקען אינד אַללע איהרע
וואָרטע וינד וויע פֿוֿיריגע קאָהלען.
(16) רבי יהושע זאגט: באָועז
אויגע, באָוער טריעב אונד מענשענ־
האַם ברינגען דען מענשען אויז דער
וועלט.
(17) רבי יוסי זאגט: עז זיי דיר

געבאָטע אונבעדינגט ערפֿאָרדערליך וינד. הוֿטע דיך אַבער פֿאָר איהרער קאָהלע; גלויבע ניכט, דאַם אירגענד איין וואָרט אָדער איינע אַנאָרדנונג דער וויזען איינער אויגעבראַננטען קאָהלע גלייך אַן איהרער לעבענזקראַפֿט אונד ויכטיגקייט איינגעבוֿסט האַבען קאָננטע, דאַמיט דו דיך ניכט פֿערזענגזט, דאַדורך דאַם דו דיך לייכטזיננ אוֿבער דער וויזען אויזפרוֿכע אונד אַנאָרדנונגען הינזענגזעטצעזט. דענן איהר בים איזט דער בים איינעז פֿוכזעז. דיע פֿאָלגען דער אוֿבערטרעטונג דער לייכטען אַנאָרדנונגען אונזערער וויזען גלייכען דעם ביזע איינעז פֿוכזעז, דעזען צאָהנע דוֿנן אונד דעזען בים דורך דיע קרוֿמ־מונג דער צאָהנע נור אין שמערצהאַפֿטער וויזע געהיילט וועדען קאַנן. אונד איהר זטיך איזט דער זטיך איינעז זקאָרפּיאָנז; דיע אוֿבערטרעטונג דער אַנאָרדנונגען אונזערער וויזען נאַמענטליך אין בעצוג אויף דיע זיטטענרייניהייט גלייכט דעם גענאָהרליכען זטיכע איינעז זקאָרפּיאָנז. דער איינמאַל גערייצטע טריעב פֿוֿהרט נאַך אונד נאַך צו גראָסערן פֿערירונגען אונד אוֿבט אויף דאַז פֿאַמיליענ־לעבען איינען דעם זטיכע איינעז זקאָרפּיאָנז צו פֿערגלייכענדען פֿערדערבליכען איינפֿלוס. אונד איהר צישען איזט דאַז צישען איינעז באַויליזקען.[1]) מיט דיעזעם בילדע וועדען דיע פֿערדערבליכען אונד זאָגענאַננטען פֿרייד־ענקע־רישען אַנשויאונגען אונד מיינונגען בעצייכנעט, דערען הויך גלייכזאַם פֿאָן זאָ אונ־היילפֿאָללער ווירקונג איזט, דאַם דעם גאַנצען רעליגיאָזען לעבען אונד זטרעבען דורך זיע געפֿאַהר דראָהט, גלייך דעם באַויליזקען, דער דורך זיינען בליקק אונד הויך טאָטעט. אונד אַללע איהרע וואָרטע זינד וויע פֿוֿירינע קאָהלען. דיע וואָרטע דער וויזען זטעהען אים פֿערהאַלטניז צור תורה, וויע דיע קאָהלע צום פֿוֿיער. אָהנע דיע קאָהלע וווֹרדע דאַז פֿוֿיער ראַש ערלאָשען אונד אָהנע דיע אַנאָרדנונגען דער וויזען נואַרע דיע ערהאַלטונג דער גאָטטליכען לעהרע צור אונמאָגליכקייט געוואָרדען. גלייך ברעננענדען קאָהלען זינד דאַהער אויך דער וויזען אַנאָרדנונגען אונאַנטאַזטבאַר.

16 באָועז אויגע; האַבזוכט, נייד אונד מיסגונזט, וואָדורך דער מענש
זיינעז

---

[1]) איט במויזיק בטלייכנעטע אמן מיך מוטערטוק מונד מיך איטטעמוטער מיינע מונגעהוירע טומנגע, דיע דורך מיהרען בויקק מוזע זעבענדע במנגט מונד דורך מיהרע פֿוֿרכטערויכט זטיאנע טאָטעט.

שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,
יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ:
וְאַל־תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס וְשׁוּב יוֹם
אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם
כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל־חֲכָמִים, וֶהֱוֵי זָהִיר
בְּגַחֶלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן
נְשִׁיכַת שׁוּעָל וְעֶקְיָצָתָן עֶקְיַצַת
גערעכטער אַבער, דער דיע איהם פֿערליהענען אירדישען געוּוזע אַלז גנאַדע
גאָטטעז ערקעננט, איוט מילדטהאָטיג אונד גיבט גערנע, ענטופריכט גערנע
דען וואָהלטהאָטיגקייטופֿערפֿליכטונגען אין ערגיעביגער ווייז. איין באָוז
הערץ, דאַז דיע קוועללע אַללער באָוען געדאַנקען אונד פֿאָרואָטצע ויין קאַנן
אונד דאַהער אויך דיע אורואַכע יעדער באָוען טהאַט איוט. דאַז באָוע הערץ איוט
דעוהאַלב דיע טריעבפֿעדער אַללער יענער באָוען אייגענשאַפֿטען, וועלכע פֿאָן דען
אוֹבריגען שׂולערן אַלז דיע גרונדלעגענדען לאַוטער בעצייכנעט וועדען.

15 זיע, דיע פֿאָרעוואָהנטען פֿונף שׂולער דעז רבי יוחנן בן זכאי, ואַגטען
יע דריי וואָרטע, יע דריי לעהרייכע אויזופרוכע, דיע זיע זטעטז אים מונדע
פֿוהרטען. דיעוע דריי אויזופרוכע דעז רבי אליעזר וינד דיע ערוטען דריי וואַטצע
אונזערער משנה, וואהרענד דיע וואָרטע „אונד ערוואַרטע דיך" ביז צום ענדע דער
משנה, איינען זפּאַטערן אויזופרוך דעז רבי אליעזר ענטהאַלטענד, פֿאָן רבי יהודה
הנשיא בייט אָרדנען דער משנה הינצוגעפֿוגט וואורדען.[1]) עז זיי דיר דיע עהרע
דיינעז גענאָוזען זאָ טויער וויע דיינע אייגענע; בעאַכטע אַללע פּפֿליכ=
טען גענען דיינע נעבענמענשען אונד נימם צור ריכטשנור דען אויזופרוך הלל'ז
„וואַז דיר מיספֿאַללט, דאַז פֿוגע אויך דיינעם נעבענמענשען ניכט צו." פֿערמיידע
דאַרום אַללעז, אינזבעזאָנדערע יעדע נאַכרעדע, וואָדודך עהרע אונד רוף דיינעז
מיטמענשען געשאַדיגט ווערדען קאָננטען. זיי ניכט לייכט צום צאָרנע;
בעהערשע דיינע ליידענשאַפֿט, אונטערדרוקקע גאַנץ בעזאָנדערז
דיע אין איהרען פֿאָלגען אונבערעכענבאַרע ליידענשאַפֿט דעז צאָרנעז אונד
ענטזפריך היערדורך דען פּפֿליכטען געגען דיך זעלבזט. אונד בעזערע דיך
איינען טאַג פֿאָר דיינעם טאָדע ד' ה' בעזערע דיך אונד בערוִיע אַן יעדעם
טאַגע דיינע זוֹנדען, דענן דער טאָד קאָננטע פֿלאָטצליך אייגטרעטען אונד דו
וווֹרדעזט דאַנן אונפֿאָרבערייטעט פֿאָר דיינעם היממלישען ריכטער ערשיינען.
דיעזער גערדאַנקע פֿעראַנלאַסט דיע ערפֿוללונג דער פּפֿליכטען געגען גאָטט.
ערוואָרטע דיך אַם פֿוִיער דער ווייזען; בעאַכטע גענוי דיע פֿאָרשריפֿטען
אונד אַנאָרדנונגען דער ווייזען, דיע צור ערהאַלטונג דער תורה אונד איהרער
געבאָטע

(15) זיע זאַגטען יע דריי וואָר=
טע. ר' אליעזר זאַגט: עז זיי דיר
דיע עהרע דיינעז גענאָוזען זאָ
טויער וויע דיינע אייגענע; זיי ניכט
לייכט גענייגט צום צאָרנע אונד
בעקעהרע דיך אייגען טאַג פֿאָר
דיינעם טאָדע. ערוואָרטע דיך אַן
דעם פֿוִיער דער ווייזען, הויטע דיך
אַבער פֿאָר איהרער קאָהלע, דאַמיט
דו דיך ניכט פֿערוענגזט, דענן איהר
בים איוט דער בים אייגעז פֿוכוז אונד

---

[1]) פֿעלגוייכע מבות דרבי נתן מַבטייטט 15.

רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמְּנָהּ הָאָדָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן רָעָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר רָע, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן רָע, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַלְוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, אֶחָד הַלְוֶה מִן הָאָדָם כְּלְוֶה מִן הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר לְוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב רָע. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת־דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבְּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: טו הֵם אָמְרוּ

דער שלעכטע וועג איזט, פֿאָן וועלכֿעם זיך דער מענש פֿערן האַלטען מום. ר׳ אליעזר זאַגט: איין באָזע אויגע. ר׳ יהושע זאַגט: איין באָזער געמאָזע צו זיין. ר׳ יוסי זאַגט: איין באָזער בוֹרגער צו זיין. ר׳ שמעון זאַגט: וועד באָרגט אונד ניכט בעצאָהלט; דער איינצעלנע, דער פֿאָן דער מענשהייט באָרגט גלייכט דעמיניגען, דער פֿאָן גאָטט באָרגט, דענן עז איזט געזאַגט (תהלים 37,21): דער פֿרעפֿלער באָרגט אונד בעצאָהלט ניכט, דער גערעכטע אַבער איזט מילדטהאָטיג אונד גיבט גערנע. ר׳ אלעזר זאַגט: איין באָזע הערץ. ער זאַגטע נון צו איהנען: איך פֿינדע ריכטיגער דיע וואָרטע דעזר׳ אלעזר וואָהן ערכ׳זאַלז אוֹירע וואָרטע, דענן אין זיינען וואָרטען זינד אוֹירע וואָרטע ענטהאַלטען.

דיע גרונדלעגענדע אונטוגענד; פֿאָן וועלכֿעם זיך דער מענש פֿערן האַלטען זאָלל, אום דאַדורך אויך פֿאָן אַנדערן אונטוגענדען אונד באָזען אייגענשאַפֿטען זיך פֿערן צו האַלטען. אויז דער בעצייכנונג דעז גוטען אין דער פֿאָרזטעהענדען משנה איזט דער געגענזאַטץ ניכט צו פֿאָלגערן, וועלכֿעז דאַז שלעכטע איזט, דאַ צוויישען צוויי געגענזאָטצען איממער נאָך איין דריטטעז ליגען קאַנן. איין באָזע אויגע, דאַז זטעטז אונצופֿריעדען איזט אונד מיט מיסגונזט אויף יעדען ערפֿאָלג אייגעז אַנדערן שויט. איין באָזער געמאָזע צו זיין, דער זיינעם נעבענמענשען צו שאַדען זוכט, זעלבזט אָהנע אייגען פערזאָנליכען פֿאָרטייל היערדורך צו ערלאַנגען. איין באָזער בוֹרגער צו זיין, דער אונפֿערטראָגליך איזט אונד דאַרויף אויזגעהט, זטרייט צו זוכען. וועד באָרגט אונד ניכט בעצאָהלט; וועד באָרגט, אָבוואָהל ער וויים, דאַז געליהענע ניכט צורוקקצאָהלען צו קאָננען. נעבזט דעם אונרעכט אַן אונד פֿוֹר זיך בעדענקט ער ניכט דיע פֿאָלגען, דיע איינע זאָלכע האַנדלונגז־ וויזע נאַך זיך ציהט. דער איינצעלנע, דער פֿאָן דער מענשהייט באָרגט גלייכט דעמיניגען, דער פֿאָן גאָטט באָרגט. יעדער איינצעלנע עמפֿאָנגט פֿאָרדערונג פֿאָן דען אַנדערן מענשען אונד איזט פֿערפֿליכטעט, דאַז וואָהל דער גזוואַמטהייט נאַך קראָפֿטען צו פֿאָרדערן. וועד דיעז ניכט טהוט, איזט אין שולדנער, דער ניכט בעצאָהלט, וויע דער־ניגע, דער דיע פֿאָן גאָטט איהם פֿערליהענען אַנלאַגען אונד מיטטעל ניכט פֿוֹר גאָטטגעפֿאַלליגע צוועקקע פֿערוועגדעט. איין פֿרעפֿלער באָרגט, מאכט אַנזפרוך אויף רייכליכען אירדישען גענוס, אונד צאָהלט ניכט, ענטפריכט ניכט זיינער פֿערפֿליכטונג, גאָטטעז געבאָטע צו ערפֿוֹללען. איין

צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ טוֹבָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן טוֹבָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר טוֹב, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן טוֹב, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הָרוֹאֶה אֶת־הַנּוֹלָד, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת־דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: יד אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ

געהעט הינויז אונד זעהעט, וועלכעז דער גוטע וועג איזט, דעם זיך דער מענש פֿעזט אונד אינניג אַנשליעסען זאָלל. ר׳ אליעזר זאַגט: איין גוטעז אויגע. ר׳ יהושע זאַגט: איין גוטער גענאָזע צו זיין. ר׳ יוסי זאַגט: איין גוטער בוֹרגער צו זיין. ר׳ שמעון זאַגט: דאַז וועדענדע פֿאָרויז צו זעהען. ר׳ אלעזר זאַגט: איין גוטעז הערץ. ער זאַגטע נון צו איהנען: איך פֿינדע ריכטיגער דיע וואָרטע דעז ר׳ אלעזר זאָהן ערכ׳ז אַלז אויֹרע, דענן אין זיינען וואָרטען וינד אויֹרע וואָרטע ענטהאַלטען.

(14) ער זאַגטע צו איהנען: געהעט הינויז אונד זעהעט, וועלכע

טעט דיע לעבענווייזע דער מענשען, אונד זעהעט, וועלכעז איזט דער גוטע וועג, וועלכע אייגענשאַפֿט אונד טוגענד איזט גרונדלעגענד פֿוֹר יעדע וויטערע פֿערפֿאָללקאָממנונג; דעם זיך דער מענש פֿעזט אונד אינניג אַנשליעסען זאָלל; דאַראָן ער אונטער אַללען אומזטאַנדען פֿעזטהאַלטען זאָלל, וואָדורך ער אויך צו אַללען אוֹבריגען טוגענדען גלאַנגען קאַנן. איין גוטעז אויגע, דאַז פֿוֹר זיך זעלבזט גענוֹגואַם אונד צופֿריעדען איזט אונד דאַז גייזטיגע אונד קאָרפּערליכע גלוֹקק אַנדערער מיט וואָהלוואָללען בעטראַכטעט אונד עז צו פֿאָרדערן זוכט. איין גוטער גענאָזע צו זיין; בעטהאַטיגע מענשענליעבע אונד מענשענפֿרוֹינדליכקייט. זיי הילפֿרייך, גוט אונד עדעל געגען יעדען מענשען; נוֹטצע דיינעם נעבענמענשען אויך דאַדורך, אויף וואַהרגענאָממענע פֿעהלער איהן אויפֿמערקואַם צו מאַכען, וואָדורך אויך אַנדערע אין גלייכער וויזע פֿערעדעלנדען אינפֿלום אויף דיך אוֹבען וועדען. איין גוטער בוֹרגער צו זיין; זיי פֿערטראַגליך אונד פּפֿלעגע איין פֿרוֹינדליכעז פֿערהאַלטניז מיט דיינען מיטבוֹרגערן, וואָדורך דו אויך דיר אונד איהנען שאַדען פֿערהוֹטען קאַננוט. דאַז וועדענדע פֿאָרויז צו זעהען; ווער ביי יעדעם אונטערנעהמען אונד יעדער האַנדלונג דיע פֿאָלגען אים פֿאָרויז בעדענקט, בלייבט פֿאָר לייכטזינן אונד זוֹנדע בעוואָהרט. איין גוטעז הערץ; דאַז הערץ בעצייכנעט נאַך יוֹדישער אויפֿפֿאַזונג דען זיטץ דעז פֿוֹהלענז אונד עמפֿינדענז, דעז ווילענז, דעז געדאַנקענז אונד דער גענזינונג, פֿאָן וועלכעם דיע וואַהרהאַפֿט גוטע גאָטט= אונד מענשענגעפֿאַלליגע לעבענזווייזע אַבהאַנגיג איזט. דאַהער בעצייכנעט רבי יוחנן בן זכאי איין גוטעז הערץ אַלז דיע קוועללע דער פֿאָן דען אוֹבריגען שוֹלערן ערוואָהנטען אייגענשאַפֿטען.

14 גענעט הינויז אונד זעהעט, וועלכעז דער שלעכטע וועג איזט,

יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְאֶלְיעֶזֶר בֶּן־ הוּרְקְנוֹם בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת־ כֻּלָּם: אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל־חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְאֶלְיעֶזֶר בֶּן־הוּרְקְנוֹם אַף עִמָּהֶם, וְאֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת־כֻּלָּם: יג אָמַר לָהֶם,

איינער וואַגשאַלע וואָרען אונד אליעזר ואָהן דעז הירקאַנאָז אין דער אַנדערן, וווֹרדע דיעזער זיע אַללע אויפֿוועגען. אבא שאול זאַגט אין זיינעם נאַמען: וועגן אַללע ווייזען איזראַעלז אין איינער וואַגשאַלע וואָרען אונד אליעזר ואָהן דעז הירקאַנאָז אויך מיט איהנען, אונד אלעזר ואָהן ערכ׳ז אין דער אַנדערן, וווֹרדע דיעזער זיע אַללע אויפֿוועגען.

(13) ער זאַגטע צו איהנען:

יעדען, רבי אליעזר איזט איינע פֿערקאַלקטע ציזטערנע, דיע קיינען טראָפֿפֿען פֿערליערט; איין בילד דעז דורך דיע ליעבע צום זטודיום געזטאַרק־ טען געדאַכטניזזעז, דעם ניכטז פֿאָן דעם געלערנטען אונד געהאָרטען אין פֿער־ געזעהייט קאַם. רבי יהושע, זאָהן דעז חנניא; היי׳ל דער, דער מוטטער. אין דערען האַנד בעזאָנדערז דיע ערציעהונג געלעגט איזט, דיע איהן געבאָרען, אונד דיע אייפֿריג בעזטרעבט וואַר, איהרען זאָהן פֿאָן פֿרוֹהעזטער יוגענד אַן פֿוֹר דיע תורה עמפֿאַנגליך צו מאַכען. רבי יוסי, דער פריעזטער, איזט איין הערפֿאָרראַגענד פֿראָממער, דער פֿאָר גאָטט אונד זיינען מיטמענשען געגענוֹבער זטעטז מעהר געטהאַן, אַלז ער פֿערפֿליכטעט געווען וואָרע, אין זעלבזטלאָזעזטער וועזע אָהנע רוֹקקזיכט אויף לאָהן אונד דאַנקבאַרקייט. רבי שמעון, זאָהן דעז נתנאל, איזט אָנגזטליך געוויזענהאַפֿט; ער האַטטע שוֹי פֿאר דער זוֹנדע אַלז זאָלבע, ניכט אויז פֿורכט פֿאָר זטראַפֿע. דאַז אונרעכט זעלבזט פֿלאָסטע איהם שוֹי איין, אונד זאָרגפֿאָלטיג פֿערמיעד ער דען ענטפֿערנטעזטען אַנלאַם צור זוֹנדע. רבי אלעזר, זאָהן דעז ערך, איזט ווע איין זיך זטעטז פֿער־ זטאַרקענדער קווֹעלל פֿערמאָגע זיינער רייכען גייזטעזקראָפֿטע, דורך וועלבע ער דען פֿאָן זיינעם לעהרער אוֹבערליעפֿערטען לעהרזטאפֿף ערווייטערט אונד אויף אימטער נוֹיע פֿאָללע אַנגעווענדעט.

12 וווֹרדע דיעזער, רבי אליעזר, זאָהן דעז הירקאַנאָז, זיע אַללע אויפֿ־ ווּיעגען, דורך דיע גראָסע זיינעז וויזזענז אונד זיינעז געדאַכטניזזעז. אבא שאול, עבענפֿאַללז איין שוֹלער דעז רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי, פֿאָן וועלכעם בייזפּיעלע דער זעלטען זטרענגען געווייזענהאַפֿטיגקייט אונד רעדליכקייט בעקאַננט זינד, זאַגטע אין זיינעם נאַמען, אים נאַמען דעז רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי. וועגן אַללע וויזען א׳ ז׳ וו׳ אונד רבי אלעזר, זאָהן דעז ערך, אין דער צווייטען, וווֹרדע דיעזער זיע אַללע אויפֿוועגען אין בעצוג אויף שאַרפֿזינן. בייד אויזזפרוֹכע וואורדען פֿאָן רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי, געטהאַן; דער ערזטע אויזזפרוך אין בעצוג אויף וויזען אונד געדאַכטניז, דער צווייטע אין בעצוג אויף דיע גראָסע דער גייזטעזשאַרפֿע.

13 געהעט הינויז אין דען קרייז דעז פֿראַקטישען לעבענז אונד בעטראַכ־

בֶּן־עֲרָךְ׃ יא הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָם· רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוּרְקְנוֹם בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חֲנַנְיָא אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ, רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן חָסִיד, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־נְתַנְאֵל יְרֵא חֵטְא וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר׃ יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָּל־חַכְמֵי

(11) ער צאָהלטע איהרע פֿאָר־צוֹגע אויף: ר׳ אליעזר, זאָהן דעז הירקאַנאָז, איזט איינע פֿערקאַלקטע ציזטערנע, דיע קיינען טראָפֿפֿען פֿער־ליערט. ר׳ יהושע, זאָהן חנניא׳ז, הייל דער, דיע איהן געבאָרען. ר׳ יוסי, דער פריעזטער, איזט איין הערפֿארראַגענד פֿראָממער. ר׳ שמעון, זאָהן נתנאל׳ז איזט אָנגזטליך געוויזענהאַפֿט אונד ר׳ אלעזר, זאָהן ערכ׳ז, איזט וויע איין זיך זטעטז פֿערזטאָרקענדער קוועלל.

(12) ער פֿפֿלעגטע צו זאָגען: וועגן אַללע ווייזען איזראַעלז אין

נאַך יערוזאַלעם, אום דאָרט דיע ענטערבונג דעז ענטלויפֿענען זאָהנעז פֿאָר רבי יוחנן בן זכאי צו ערקלאָרען. אַלז ער אַבער אין דעזזען לעהרהויז קאַם, האָרטע ער אליעזר׳ז לעהרפֿאָרטראַג אונד וואָללטע נון ויינע אוֹבריגען זאָהנע ענטערבען אונד ר׳ אליעזר צום אייניגען ערבען אייגזעטצען, וואַז לעטצטערער אַבער אַבלעהנטע. זפֿאָטער האַטטע ר׳ אליעזר זיין לעהרהויז אין לידדאַ.

רבי יהושע, זאָהן דעז חנניא, איין לוי, דער נאָך אים טעמפּעל דען לעוויטענדיענזט פֿערריכטעטע אונד זפֿאָטער זיין לעהרהויז אין בעקיאין האַטטע. ער בעזאַם ניכט נור אין דער תורה, זאָנדערן אויך אויף אַנדערען גביעטען רייכליכעז וויזזען, לאַג דעם זטודיום מיט גראָסטעם אייפֿער אָב, אָבוואָהל ער מיט גראָסער אַרמוט צו קאָמפֿען האַטטע אונד פֿאָן זיינעם האַנדווערקע, דער נאַדעלפֿאַבריקאַטיאָן[1]), זיך קומערליך ערנאָהרטע. פֿאָם פֿאָלקע אַלז לעהרער האָכגעאַכטעט, זטאַנד ער אויך אין פֿרוינדשאַפֿטליכען בעציעהונגען צום ראָמישען האָפֿע, בעזאָנדערז צו קייזער האַדריאַן. אויזגעצייכנעט דורך בע־שיידענהייט, דעמוט, אונייגענגוטציגקייט, נאַכגיעביגקייט אונד איין ליעבעפֿאָללעז בע־נעהמען געגען יעדערמאַנן, וואַר ער איין גראָסער וואָהלטהאָטער אונד בעשוטצער זיינעז פֿאָלקעז אונד ווירקטע פֿור דיע ערהאַלטונג דעז פֿריעדענז.

רבי יוסי, דער פריעזטער, איין דורך פֿראָממיגקייט גאַנץ בעזאָנדערז אויזגעצייכנעטער גלעהרטער. זאָ ליעם ער צ׳ ב׳ אייגען בריעף פֿאָן זיינער האַנד אין קיינעז היידען בעויטץ, בעפֿורכטענד, ער קאָננטע אַם זאַבבאַט אויסער־האַלב דער געזעטצליכען גרענצע געטראָגען ווערדען. זיינע אויזזפרוכע פֿינדען זיך מייזט אים תלמוד ירושלמי.

רבי שמעון, זאָהן דעז נתנאל, דעם פריעזטערזטאַמטע אַנגעהאָרענד, וואַר מיט רבן גמליאל הזקן נאַהע פֿערוואַנדט. ער ווירד זאָגזט נירגענדז ערוואָהנט. אויך אוֹבער רבי אלעזר, זאָהן דעז ערך, וינד נאָהערע גשיכטליכע נאַכריכטען ניכט ערהאַלטען.[2])

11 ער צאָהלטע איהרע פֿארצוֹגע אויף; דען הויפטפֿאָרצוג אייגעז יעדען

[1]) נמך מַגדערן וומר ער טאיעד. [2]) זיעהע מוֹבריגטע: פרק 4 אטנה 18.

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה אַל־תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמֶךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ: יְחַמִּשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. וְא�ֵלּוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוּרְקְנוֹס, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חֲנַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־נְתַנְאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר

שמאי. ער פּפלעגטע צו זאגען: וועגן דו פּיעל תורה געלערנט האָזט, אונד דיינע צייטגענאָסן אויף זיך טהוע דיר ניכטו דאַרויף צו גוטע, דענן דאַצו ביזט דו ער־שאַפֿפֿן.

(10) פֿונף שׂולער האַטטע רבי יוחנן, דער זאָהן דעו זכאי, אונד דיעוע וינד עו: רבי אליעזר זאָהן דעו הירקאַנאָו, רבי יהושע זאָהן דעו חנניא, רבי יוסי דער פריעזטער, רבי שמעון זאָהן דעו נתנאל אונד רבי אלעזר זאָהן דעו ערך.

וווֹרדע, פֿאָר איינען קאָניג, דער הויטע היער אונד מאָרגען אים גראַבע איזט, דעזוען צאָרן קיין עוויגער צאָרן איזט, דער ניכט עוויגע פֿעזוועלן, ניכט עוויגען טאָד פֿערהאָנגען קאַנן, דען איך פֿיעללייכט אויך מיט וואָרטען פֿערזאָהנען אונד מיט געלד בעזטעכען קאַנן, וווֹרדע איך דעננאָך וויינען. אונד יעטצט, דא איך פֿאָר דען הייליגען קאָניג אַללער קאָניגע געפֿוֹהרט ווערדע, דער לעבט אונד אין אַללער עוויגקייט בעזטעהט, דעזוען צאָרן עויג, דעזוען פֿעזוועלן אונלאָובאַר, דער איינען עוויגען טאָד צו פֿערהאָנגען פֿערמאַג אונד דען איך אויך ניכט מיט וואָרטען פֿערזאָהנען, ניכט מיט געלד בעזטעכען קאַנן, זאָללטע איך ניכט וויינען? אומזאָמטעהר, דא צוויי וועגע פֿאָר מיר ליעגען, דער וועג צום גראַרטען עדן אונד דער צום גיהינם, אונד איך ניכט וויים, וועלכען וועג מאַן מיך פֿוֹהרען ווירד".— אויף וואונש זיינער שׂולער זעגנעטע ער דיעזעלבען מיט דען וואָרטען: עז זיי דער ווילע גאָטטעז, דאַם דיע פֿורכט פֿאָר דעם הימעל ׳בּיי אויך זאָ גראָם זיין מאָכטע, וויע דיע פֿאָר דען מענשען.

וועגן דו פֿיעל תורה געלערנט האַזט אונד דיינע צייטגענאָזען אוֹבער־ראַגזט, זאָ טהוע דיר דאַרויף ניכטו צו גוטע; זיי ניכט זטאָלץ אונד אוֹבער־מוֹטיג געגען אַנדערע, דיע ניכט זאָ פֿיעל געלערנט האַבען.

דענן דאַצו ביזט דו ערשאַפֿפֿען, אין תורה נאַך קראַפֿטען אונד מיטטעלן דיך צו פֿערפֿאָללקאָממנען אונד תורה-קענטניזזע צו פֿערבריטען; דו האַזט היערדורך נור דיינע דיר צוגעוויעזענע לעבענזויפֿגאַבע ערפֿוֹללט.

10 פֿונף שׂולער האַטטע רבי יוחנן בן זכאי; דיעוע וואַרען זיינע פֿונף פֿאָרצוֹגליכזטען שׂולער. רבי אליעזר זאָהן דעו הירקאַנאָו, 1) איין שוואַגער דעו פֿוֹרזטען רבן גמליאל, האַטטע ערזט אים אַכטאונדצוואַנציגזטען לעבענזיאָהר מיט דעם תורה-זטודיום בעגאָננען. ביז דאַהין מיט זיינען ברוֹדערן לאַנדווירטשאַפֿטליך אויף דען גוֹטערן זיינעז פֿאַטערז טהאָטיג, ענטפֿלאָהה ער איינעז טאַגעז נאַך יערוזאַלעם, אום דאָרט שׂולער דעז רבי יוחנן בן זכאי צו ווערדען. זיין פֿאַטער הירקאַנאָו, דער איניגע יאַהרע ניכטו פֿאָן איהם געהאָרט האַטטע, גינג

נאַך

---

1) געוֹהנליך קורצוועג ר' חזיעזר פֿדער רבי חזיעזר הגדול (דער גראָסע) גענאַננט.

לְעַצְמוֹ, קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: ט רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַאי.

זיך ערוואָרבען, האַט פֿאָר זיך איהן ערוואָרבען: ווער וואָרטע דער תורה זיך ערוואָרבען, האַט דאַז לעבען דער קאָממענדען וועלט זיך ערוואָרבען.
(9) רבי יוחנן, זאָהן דעז וכאי, עמ= פּפֿינג דיע לעהרע פֿאָן הלל אונד

פֿערנע געהאַלטען, דער קלאַווענהאַם ווירד בעוויטיגט אונד דיע איינטראַכט צוויישען דען מענשען געפֿאַרדערט. ווער איינען גוטען נאַמען זיך ער= וואָרבען האַט, דורך גוטע טהאַטען, האַט איהן פֿאָר זיך ערוואָרבען, האַט איין וואַהרעז גוט ערוואָרבען, דאַז איהם ניע ענטריוזען ווערדען קאַנן. ווער וואָרטע דער תורה זיך ערוואָרבען אַלז וואַהרעז אייגענטום, האַט זיך דאַז לעבען דער קאָממענדען וועלט ערוואָרבען, דענן ער ווירד איינע דער תורה ענטפרעכענדע לעבענווייזע פֿאָהרען אונד היערדורך דעז קאָנפֿטיגען, עוויגען לעבענז וואָרדיג ווערדען.

9 רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי, שׂולער דעז הלל אונד שמאי, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערטאָרונג, עררייכטע איין אַלטער פֿאָן 120 יאַהרען אונד ווידמעטע זיך ערזט אין זיינעם פֿיערציגזטען לעבענזיאַהרע אויושליעסליך דעם תורה-זטודיום. 40 יאַהרע לערנטע ער אונד ווייטערע 40 יאַהרע לעהרטע ער. וואָהרענד דער בעלאַגערונג יערוזאַלעמ'ז געלאַנג עז איהם מיט הילפֿע צוויישען שׂולער אין איינעם וואַרג דיע זטאַדט צו פֿערלאַזען, אום זאָ אונ= בעמערקט פֿאָן דער קריעגזפאַרטיי אָדער דען צעלאָטען (ווייע דיע מאָננער דיע= ער פאַרטיי גענאַננט וואורדען) אין דאַז ראָמישע לאַגער צו פֿעזפאַויאַן צו קאָממען, דער איהם פֿאָלגענדע דריי ביטטען געוואָהרטע: דיע גרונדונג איינעז לעהרהויזעז צו יבנה אָדער יאַמניאַ (6 מיילען פֿאָן יערוזאַלעם ענטפֿערנט), דיע שאָנונג דעז יונגען גמליאל, דעזוען פֿאַטער דען מאָרטירערטאָד דורך דיע ראָמער ערליטטען האַטטע, אונד דיע הילפֿעלייזטונג איינעז אַרצטעז פֿוּר דען שוואַכען רבי צדוק [1]). ער פֿערלעגטע נון דען זיטץ דעז זינהעדרין נאַך יבנה, אין וועלכעם ער, דאַ רבי גמליאל II נאָך צוי יונג וואַר, דען פֿאָרזיטץ פֿוּהרטע, אָהנע דיע פֿוּרזטענוואָרדע אַנצונעהמען. ער טראַף פֿיעלע אַנאָרדנונגען אונד זעגענזורייכע אייניריכטונגען. מערק= וואָרדיג וואַר זיינע בעשיידענהייט: ניע קאַם איהם יעמאַנד, ועלבזט ניכט איין היידע, מיט דעם גרוכע צופֿאָר; עבענזאָ זיינע מענשענליעבע: נאַך דעם טאָדע זיינעז זאָהנעז וואָללטען איהן זיינע שׂולער מיט דעם ליידע אַנדערער טראָזטען, ער אַבער זאַגטע: וויע קאָננטע איך מיך מיט דעם ליידע אַנדערער טראָזטען. אַלז אַבער רבי אֶלְעָזָר זאָהן דעז עָרָךְ דיע פֿראָממע ערציעהונג דעז זאָהנעז אונד דעזוען פֿראָממע לעבענווייזע הערפֿאָרהאָב, זאַגטע ער: „דו, מיין זאָהן, האַזט מיך וואַהרהאַפֿט געטראָזטעט". אַלז רבי יוחנן בן זכאי זיין ענדע הערַאַננאַהען פֿוּהלטע, וויינטע ער אין געגענוואַרט דער פֿערזאַמטעלטען שׂולער. פֿאָן דיעזען אוֹבער דען גרונד זיינעז וויינענז בע= פֿראַגט, אַנטוואָרטעטע ער: „וען מאַן מיך פֿאָר איינען אירדישען קאָניג פֿוּהרען

[1]) פֿערגלייכע פרק 4 משנה 7.

וווּרדע

מַרְבֶּה בְּשָׂפִים, מַרְבֶּה שְׂפָחוֹת מַרְבֶּה זְמָה, מַרְבֶּה עֲבָדִים מַרְבֶּה גָּזֵל, מַרְבֶּה תוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים, מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה, מַרְבֶּה עֵצָה מַרְבֶּה תְבוּנָה, מַרְבֶּה צְדָקָה מַרְבֶּה שָׁלוֹם, קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה

וואָרגע; ווער פֿרויען מעהרט, מעהרט אַבערגלויבען; ווער מאָגדע מעהרט, מעהרט אונצוכט; ווער קנעכטע מעהרט, מעהרט דיעבוטאַהל. ווער אַבער תורה מעהרט, מעהרט לעבען; ווער שולען מעהרט, מעהרט ווייס־הייט; ווער בעראַטונג מעהרט, מעהרט פֿערוטאָנדניז; ווער וואָהל־טהאָטיגקייט מעהרט, מעהרט פֿריע־דען; ווער איינען גוטען נאַמען

ווֹרמער; ער שאַדעט ניכט נור זיינעם גייזטיגען וואָהלע, זאָנדערן אויך זיינער קאָרן־פערליכען געוונדהייט, דענן אוֹבערמאַם אין זפייע אונד טראַנק איזט דעז לעבענז גראָסטער פֿיינד. ווער גוֹטער מעהרט אונד אין דעם ערווערבען אונד ער־וואָרבענען זעלבזטצוועקק ערבליקקט, מעהרט זאָרגע, דאַם איהם דיע גוֹטער ניכט געזטאָהלען ווערדען אונד דעז לעבענזווערט איהם פֿערלאָרען דוֹנקע. ווער פֿרויען מעהרט, ווער פיעלע פֿרויען הייראַטעט[1]), מעהרט אַבערגלויבען, ווייל פֿרויען הוֹיפֿיג פֿאָן שוואַכערער גייזטעזבעשאַפֿענהייט אונד אירריגען מיינונגען צוגאַנגלי־כער זינד, אַלז דער מאַנן. ווער מאָגדע מעהרט, אום איינען הויזהאַלט אים גראָסען זטילע צו פֿוֹהרען אונד זיך היערדורך רוהם צו פֿערשאַפֿפֿען, מעהרט אונצוכט, דענן דאַז בייזאַממענזיין פֿאָן פֿיעלען מאָגדען קאָננטע דיע גוטע זיטטע אונד דען גוטען רוף אייגעז הויזעז געפֿאָהרדען. ווער קנעכטע מעהרט, מעהרט דיעבוטאַהל, דענן דיע קנעכטע זינד הוֹיפֿיג אונרעדליך אונד בריגנגען איהרען העררן צואווייעלען אום זיינען מוֹהואַם ערוואָרבענען בעזיטץ. — עז פֿאָלגט נון דיע אויפֿצאָהלונג דער דינגע, פֿאָן וועלכען יע מעהר דעזטאָ בעזזער אונד זעגענזרייכער איזט. ווער תורה מעהרט, מעהרט לעבען; דאַז לעבען ווירד דורך דאַז תורה-לערנען צו איינעם וואַהרהאַפֿטען, ווירקליכען לעבען, גאַנץ בעזאָנדערז, וועגן עז דורך נוֹטצליכע טהאָטיגקייט, דורך פֿריעדפֿערטיגע געזיננונג. זאָוויע דורך פֿרוֹידיגע צופֿריעדענהייט דעז הערצענז פֿערפֿאָלזטאָנדיגט ווירד, ווער שולען מעהרט צור פֿערבריטונג דער גאָטטעזלעהרע דורך דיע מוֹנדליכע בעלעהרונג אין געמיינאַמען זטודיען מיט גענאָזען אונד דורך אונטערריכט אַן דיע שוֹלער, מעהרט ווייזהייט, פֿאָרדערט קענטניז דער תורה אונד שאַפֿפֿען דעז גייזטעז. ווער בעראַטונג מעהרט; ווער זיך מיט אַנדערן בעראַטעט, מעהרט פֿערזטאָנדניז; ער גלאַנגט היערדורך צום ריכטיגען פֿערזטאָנדניז. ווער וואָהל־טהאָטיגקייט מעהרט, מעהרט פֿריעדען; דיע אונצופֿריעדענהייט ווירד היערדורך

פֿערנע

---

1) דיע: מיט נאַך פֿאָרטריפֿט דער תורה מונד מויך הוֹיטע נאָך מיט מָריענט גענטאַטטעט, וואָהרענד פֿוֹר דיע מַבענדוֹגדיטען יודען פֿאָר מַכטהונדערט יאַהלען דורך ביגדענדע מַנאָרדונג דע: רבינו גרשום מן איינן מונד דער איט מיהם מיינפֿערזטאַנדענען 99 גענעהרטען דאַ: היירַטטען מעהרערער פֿרויען פֿערבאָטטען וואורדע.

אִישׁ׃ ז אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת, שֶׁצָּפָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם. אָמַר לָהּ, עַל דְּאַטְפְתְּ אַטְּיפוּךְ, וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן׃ ח הוּא הָיָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה בָשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה, מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְאָגָה, מַרְבֶּה נָשִׁים

מאַננערן פֿעהלט, בעוטרעבע דו דיך, איין מאַנן צו זיין.

(7) אויך זאַה ער אינזט איינען מענשענשאַדעל, וועלכער אויף דער פֿלאַכע דעז וואַזערז שוואַמם, דאַ רע־ דעטע ער איהן אַן: ווייל דו ערטראַנקט האַזט, האַט מאַן דיך ערטראַנקט אונד שליעסליך וועדען דיעיניגען, דיע דיך ערטראַנקט האַבען, ערטרינקען.

(8) ער פֿלעגטע צו זאַגען: וועך פֿלייש מעהרט, מעהרט וואָר־ מער; וועך גוטער מעהרט, מעהרט

מיינוטציגע בעזטרעבונגען, וועלן דו אויך אונטער אַנדערן פֿערהאַלטניזזען אויז בעשיידענהייט ניכט הערפֿאָרטרעטען וואָרדעזט.

7 אויך זאַה ער. דיעזער אויזדרוקק בעציעהט זיך אויף דען .12 אַב־ שניטט דעז אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן[1]), וואָזלבזט דער ערצאַהלונג אונזערער משנה איינע אַנדערע געשיכטע פֿאָראַנגעהט, דערען אינהאַלט פֿאָלגענדער איזט: הלל האַבע איינזט אונטערוועגז לוֹיטע געטראָפֿפֿען, וועלכע געטריידע אין דיע זטאַדט בראַכטען אונד פֿוֹר דאַזזעלבע אייגען אונגעבוֹהרליך האָהען פרייז פֿאָרדערטען. אַלז ער זיע דאַרוֹבער צו רעדע זטעללטע, גאַבען זיע איהם איינע פֿרעכע אַנטוואָרט אונד נאַננטען איהן איינען באַבילאָנישען נאַררען. ער אַבער, אין זיינער זאַנפֿטמוט, זפראַך איהנען פֿרוֹינדליך צו אונד בראַכטע עז דאַהין, דאַם זיע איהר באָזעז טהון אונד רעדען בערוֹיטען אונד זיך בעזזערטען. דאַנן ווירד דאַז פֿאָרקאָממניז אונזערער משנה ערצאַהלט אונד דאַהער מיט דעם וואָרטע „אַף אויך" איינגעלייטעט. אין אונזערן טראַקטאַט וואורדע נור דיע צווייטע ערצאַהלונג, מיט וועלכער איין לעהר־ זפרוך פֿערבונדען איזט, אויפֿגענאָממען אונד דאַז איינלייטענדע וואָרטכען „אף" בייבעהאַלטען. ווייל דו ערטראָנקט האַזט: דעם הלל וואַר דער ערמאָרדעטע אַלז איין בערוֹכטיגטער מאָרדער בעקאַננט, אונד ער זאַגטע: ווייל דו איין מאָרדער וואַרזט, האַט מאַן דיך ערטראָנקט, וואורדעזט דו ערמאָרדעט, דענן גאָטט זטראַפֿט מיט גלייכעם מאַם. אונד שליעסליך וועדען דיעיניגען, דיע דיך ערטראָנקט האַבען, ערטרינקען, ווייל יענע אויך קיין רעכט צום מאָרדען האַטטען, זאָנדערן דעם גערעכטע איהן אוֹבערליעפֿערן זאָלטען, אונד אויך זיע דאַהער איהרער זטראַפֿע ניכט ענטגעהען וועדען, דענן דיע פֿער־ געלטונג בלייבט ניכט אויז.

8 וועך פֿלייש מעהרט. וועך אוֹבערמאָסיגעם גענוזז פֿראָהנט, דאַז גענוסען אַלז זעלבזטצוועקק בעטראַכטעט אונד ניכט אַלז בעדוֹרפֿניז דעז לעבענז, מעהרט וואָרמער

---

[1]) זיעהע מָבען זייטע III מוֹבער דען בעגריפֿן ברייתא, דער מוך היערויך מגוועגדבמר חיזט.

אוֹמֵר, אֵין בּוֹר יְרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם
הָאָרֶץ חָסִיד, וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד,
וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל־
הַמַּרְבֶּה בִּסְחוֹרָה מַחְכִּים, וּבַמָּקוֹם
שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת

(6) ער פּפלעגטע צו זאגען:
איין ראָהער מענש איזט ניכט
זוֹנדענשוי, אונד איין אונווייזזענ=
דער קאַנן ניכט פּראָמם זיין.
איין שוֹכטערנער לערנט ניכט,
אונד איין יאָהצאָרניגער קאַנן ניכט
לעהרען. ניכט וועד צו פּיעל גע=
שאָפּטליכען פּערקעהר פּפלעגט,
פּאָרדערט דיע ווייזהייט, אונד אַן
איינעם אָרטע, אַן וועלכעם עז אַן

מעהר צייט האַבע, וועדע איך לערנען, פּיעללייכט האַזט דו ניע
מעהר צייט: מאַן מום רעגעלמאָסיג טאָגליך איינע צייט דעם תורה-לערנען
ווידמען, אונד דיעז ניכט פּאָן דער יעווייליגען גראָסע דער געשאָפּטע אַבהאָנגיג
מאַכען, עבענאָ ווית מאַן דאַז תורה-לערנען ניכט דעם זאָרגענפּרייען אַלטער
פּאָרבעהאַלטען דאַרף, דא דער מענש זיינע לעבענזדויער ניכט קעננט אונד היער=
דורך דיע הויפטויפּגאַבע דעז לעבענז אונערפּוֹללט לאַזען קאָננטע.

6 ער פּפלעגטע צו זאַגען; הלל דער אלטערע, פּאָן וועלכעם דיעזער אונד
דיע נאָכזטען ביידען אויזפרוֹכע יעדענפּאַללז הערוֹהרען. איין ראָהער
מענש; איין מענש, דער וועדער תורה= נאָך וועלטקעננטניזז בעזיטצט אונד
אויך קיינער געשאָפּטליכען טהאָטיגקייט זיך ווידמעט, איזט ניכט זוֹנדענשוי;
ער אונטערלאָסט דאַז אונרעכט אויז פּורכט פּאָר זטראָפּע, ניכט אַבער אויז רע=
ליגיאָזעם אַנטריעבע. אונד איין אונווייזזענדער, דער קיינע קעננטניז דער
תורה בעזיטצט, וועגן ער אויך וועלטליכע בילדונג גענאָזזען האַט, אונד ער אויך
געשאָפּטליך טהאָטיג איזט, קאַנן ניכט פּראָמם זיין; ער קאַנן ניכט דיע פּאָר=
שריפּטען ריכטיג אויזבען. איין שוֹכטערנער לערנט ניכט, ווייל ער
צו פּראַגען זיך שאָמט אונד זיין וויזזען דאַהער איין אונקלאַרעז בלייבט. אונד
איין יאָהצאָרניגער קאַנן ניכט לעהרען, ווייל דורך דיע גערינגע גדולד
דעז לעהרערז דיע שוֹלער צורוֹקקגעהאַלטען וועדען, גענוֹגענד פּראַגען צו זטעללען,
אונד היערדורך בעגרייפּען זיע דאַז געלערנטע ניכט גרוֹנדליך. ניכט וועד צו
פּיעל געשאָפּטליכען פּערקעהר פּפלעגט, פּאָרדערט דיע וויזהייט:
דער לעהרער, דער זיינע צייט אַנדערן בעשאָפּטיגונגען אַלז דענען דעז אונטערריכטז
צואווענדעט, קאַנן אונטאָגליך ערפּריעסליכעז לייזטען. גלייכצייטיג ענטהאַלטען דיעזע
וואָרטע דיע נוֹטצליכע לעהרע, דאַם ניכט דורך פּערשיעדענאַרטיגע געשאָפּטע,
וואָנדערן דורך איין גוטגעלייטעטעז געשאָפּט ערפּאָלגע צו ערציעלען זינד. אונד אַן
איינעם אָרטע, אַן וועלכעם עז אַן מאָננערן פּעהלט, וואָנדערן נור דיע
פּאָרערוואָהנטען קלאַזזען דער מענשען פּערטרעטען זינד, דיע זיך אום דיע גע=
מיינדע אונד דיע רעליגיאָזען אינטערעזזען ניכט קוֹממערן אָדער ניכט קוֹממערן
קאָננען, בעזטרעבע דו דיך, איין מאַנן צו זיין; טרעטע דו איין פּוֹר גע=

מיינוֹטציגע

תַּאֲמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל־
תֵּדִין אֶת־חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ
לִמְקוֹמוֹ, וְאַל־תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי
אֶפְשַׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע,
וְאַל־תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה,
שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה: ו הוּא הָיָה

ניכט פֿאָן דער גענייגט אונד
פֿערטרויע דיר ניכט זעלבסט ביז
צום טאָג דיינעז טאָדעז; פֿערור=
טיילע ניכט דיינען נאָכזוטען ביז דו
אין זיינע לאָג געקאָממען, אונד
זאָג ניכט פֿאָן אייגער זאכע, דאָם
עז אונמאָגליך זיי, זיע צו פֿערזטע=
הען, דענן אָם ענדע ווירד זיע דאָך
פֿערזטאַנדען, אונד זאָג ניכט, וועגן
איך מעהר צייט האָבע, ווערדע איך
לעבנען, פֿיעללייכט בעקאָממט דו
ניע מעהר צייט.

ענטזטאַמטען פֿוֹרזטען דער תנאים-צייט אויפֿגעצאָהלט וואורדען, אום דאָנן דיע אויזופֿרוֹכע יענער גראָסען מאָננער צו ערוואָהנען, וועלכע צייטגענאָזען דער ערוואָהנטען פֿוֹרזטען וואָרען. נאָך אייגער אַנדערן אַנזיכט איזט דער היער ער=וואָהנטע הלל, הלל דער יוֹנגערע (II.), וועלכער פֿאָן 330 ביז 360 דיע פֿוֹרזטען=ווֹרדע בעקלייידעטע אונד דער בעגרוֹנדער אונזערעז הויטיגען יוֹדישען קאָלענדער=וועזענז איזט.

טרעננע דיך ניכט פֿאָן דער גענייגט: טראָג מיט אַן דען לאָזטען דער גענייגט, נימם טייל אַן איהרען לייד־ען אונד הייזוכונגען; היער=דורך ווירזט דו אויך אַן דען פֿרוֹידען אָנד דעם גוטען דער גענייגט טייל־נעהמען בערעכטיגט זיין. אוֹבערהעבע דיך אויך ניכט אין בעזוג אויף דיין וויזען. וועגן דו אויך יעדען איינצעלנען אייגער גראָסען פֿאָלקומאָזוג מיט דיינעם וויזען צו אוֹבערראָגען גלויבזט, זאָ גיבט עז דאָך זעלבזט אין איהר זאָלכע, דיע אין איינצעלנען דינגען דיך אוֹבערטרעפֿפֿען. פֿערטרויע דיר ניכט זעלבזט ביז צום טאָג דיינעז טאָדעז. אַללצו אונבעשראָנקטעז זעלבזטפֿערטרויען איזט הוֹיפיג פֿאָן נאָכטיליגעם אייגפֿלום, אונד דער מענש קאָנן היערדורך לייכט אויף אירזוועג גערָאטען (יאָהאָנן הירקאָן). פֿערורטיילע ניכט דיינען נאָכזטען, ביז דו אין זיינע לאָג געקאָממען; פֿערורטיילע ניכט דיינען נאָכזטען, דער געוֹנדיגט האָט, ביז דו אין אייגער גלייכען לאָג וטאָנדהאָפֿט גע=בליעבען אונד געויגט האָזט. אונד זאָג ניכט פֿאָן אייגער זאָכע, דאָם עז אונמאָגליך איזט, זיע צו פֿערזטעהען, ד׳ ה׳ זפריך ניכט פֿאָר אַנדערן פֿאָן אייגעם געהייגניז, אין דער אַנאָהמע, דאָם זיע דאָז געהייגניז, אום וועלכעז עז זיך האַנדעלט, ניכט ענטדעקקען וועדען, דענן שליעסליך ווירד עז דאָך פֿערזטאַנדען. עבענזאָ גלויבע ניכט, דאָם דו שווער צו פֿערזטעהענדע אויזופֿרוֹכע דער וויזען אונמאָגליך בעגרייפֿען קאָננזט אונד דאָהער יעגליכע מוֹהע צו דערען ערפֿאָרשונג אונטערלאָזוען קאָננטעזט; דענן שליעסליך ווירזט דו זיע דאָך פֿערזטעהען דורך פֿליים אונד אַנזטרענגונג. אונד זאָג ניכט, וועגן איך

מעהר

וְהִירִין בְּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקַרְבִין לוֹ
לְאָדָם, אֶלָּא לְצֶרֶךְ עַצְמָן, נִרְאִין
כְּאוֹהֲבִין בְּשְׁעַת הֲנָאָתָן וְאֵין עוֹמְדִין
לוֹ לְאָדָם בְּשְׁעַת דָּחְקוֹ: ד הוּא
הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ,
כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ, בַּטֵּל
רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל
רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ: ה הִלֵּל
אוֹמֵר, אַל־תִּפְרוֹשׁ מִן־הַצִּבּוּר, וְאַל־

האָטטעט איהר עו אַללייַן פֿאָללפֿוהרט.
(3) זייד פֿאָרויכטיג מיט מאַכט־
האַבערן, דענן זיע ציעהען דען מענ־
שען אַן זיך העראַן נור צו איהרעם
אייגענען נוטצען; זיע ערשיינען וויע
פֿרוינדע צור צייט איהרעו נוטצענו,
זטעהען אַבער דעם מענשען ניכט
ביי צור צייט זיינער נאָט.
(4) ער פּפֿלעגטע צו זאַגען:
ערפֿוללע זיינען ווילען וויע דיינען
ווילען, דאַמיט ער ערפֿוללע דיינען
ווילען וויע זיינען ווילען. פֿער־
ייטלע דיינען ווילען פֿאָר זיינעם
ווילען, דאַמיט ער פֿערייטלע דען
ווילען אַנדערער פֿאָר דיינעם ווילען.
(5) הלל זאַגט: טרעננע דיך

עו ווירד היער דיע דירעקטע אַנרעדע אַנגעוועגדעט, אום דען לעזער בעזאָגדערז צו ערמאַהנען, דיעזע לעהרע זיך איינצופּראָגען.

3 דיעזע משנה ערגאָנצט דען פֿאָרהערגעהענדען אויזפֿרוך, אינדעם זיע דיעיניגען בעלעהרען ווילל, וועלכע דיע גענייגדע נאַך אויסען פֿערטרעטען, וועז־ האַלב אין דיעזער משנה עבענפֿאַללו דיע דירעקטע אַנרעדע אַנגעוועגדעט ווירד. זייד פֿאָרויכטיג מיט מאַכטהאַבערן: רָשׁוּת בעדויטעט דיע ווילקוּרהערר־ שאַפֿט, וועלכע ניכט אויף רעכט אונד גענטען, זאָנדערן אויף גענואַלט בעגרוּנדעט איזט, אים גענגענואַטן צו מַלְכוּת, וועלכעז איינע גענאָרדנעטע רעגיערונג אויף רעכטליכער אונד גענטצליכער גרונדלאַגע בעצייכנעט. זייד פֿאָרויכטיג מיט מאַכטהאַבערן, דיע נור איהרען נוטצען אים אויגע האַבען, דענן זיע ציעהען דען מענשען אַן זיך העראַן נור צו איהרעם אייגענען נוטצען.

4 ערפֿוללע זיינען ווילען: ערפֿוללע דיע גענאָטע גאָטטעז מיט זאָלכער פֿרוידע, זאָלכעם ערנוטע אונד זאָלכער בערייטווילליגקייט, וויע דיינען ווילען, וויע דו זאָלכע גענוננונג בעטהאָטיגוט, וועגן עז אום דיינען פּערזאָנליכען ווילען זיך האַנדעלט. דאַמיט ער ערפֿוללע דיינען ווילען וויע זיינען ווילען; גאָטט ווירד דיך דאַפֿור בעלאָהנען, אויך דיינען ווילען צור אויפֿוהרונג גענאַ־ גען צו לאַזען. פֿערייטלע דיינען ווילען פֿאָר זיינעם ווילען, וועגן דיין ווילע אונד דיינע וואָנשע דעם וואונשע אונד דען גענאָטען גאָטטעז ענטגעגען זינד, דאַמיט ער פֿערייטלע דען ווילען אַנדערער פֿאָר דיינעם ווילען ד׳ ה׳ דען ווילען אונד דיע אַבויכט דיינער פֿיינדע.

5 הלל, וואַהרשיינליך דער אָבען קאַפּיטעל 1 משנה 12 ערוואָהנטע הלל, מיט דעזען אויזפֿרוכען נון וויעדער בעגאָנגען ווירד, נאַכדעם דיע זיינער פֿאַמיליע

יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מַשְׁכַּחַת עָוֹן, וְכָל־ תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן, וְכָל הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם, וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד, וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה, כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם: ג הֱוֵי

פּערבינדונג מיט וועלטליכער בע= שאפֿטיגונג אונד גוטער זיטטע דענן דאַז בעמוֹהען מיט ביידען ברינגט זוֹנדע אין פּערגעוועהייט; אונד יעדעז תורה-זטודיום אָהנע וועלטליכע אַרבייט האַט צולעטצט קיינען בע= זטאַנד אונד פֿוֹהרט צור זוֹנדע. אונד אַללע, דיע זיך מיט דער גענמיינדע בעשאפֿטיגען, זאָללען זיך מיט איהר אום גאָטטעז ווילללען בעשאפֿטיגען, דענן דאַז פּערדיענזט איהרער פֿאטער זטעהט איהנען ביי אונד איהרע גערעכטיגקייט בעזטעהט עוויגליך, אויך אַבער רעכנע איך גראָסען לאָהן אַן, אַלז

שאָן איזט דאַז תורה-זטודיום אין פּערבינדונג מיט וועלטליכער בעשאפֿטיגונג אונד גוטער זיטטע: אום דעם תורה-זטודיום מיט פּליים אָבליגען צו קאָננען, איזט עז ערפּאָרדערליך, דיע בעואָרגונג דער וועלטליכען געשאפֿטע דאַמיט צו פּערבינדען צור בעגרוֹנדונג דער עקזיזטענז, צור ערלאַנגונג דעז פּוֹר דאַז לעבען נאָטווענדיגען. דענן דאַז בעמוֹהען מיט ביידען ברינגט זוֹנדע אין פּערגעזעהייט. דורך דיע אַנגעזטרענגטע טהאָטיגקייט אים תורה-זטודיום אין פּערבינדונג מיט דער וועלטליכען בעשאפֿטיגונג וועדען דיע לייטענ= שאַפֿטען צורוֹקקגעדראַנגט אונד דער געדאַנקע צור זוֹנדע קאַנן ניכט אויפּקאָמ= מען. אונד יעדעז תורה-זטודיום אָהנע וועלטליכע אַרבייט, אָהנע דיע טהאָטיגקייט צור ערלאַנגונג דעז פּוֹר דען לעבענזונטערהאַלט אונבעדינגט ערפּאָר= דערליכען,[1] האַט צולעטצט קיינען בעזטאַנד אונד פֿוֹהרט צור זוֹנדע, וויל דער בראָטמאַנגעל דיעז בעגוֹנזטיגט. אונד אַללע, דיע זיך מיט דער גענמיינדע בעשאפֿטיגען; אַללע, דיע דורך איהרע פּער= האָלטניזז אונד איהרע לעבענזטעללונג דאַצו בערופּען זינד, אין דער פּערוואַל= טונג אונד פֿאָרדערונג דער גענמיינדע טהאָטיג צו זיין, זאָללען זיך מיט איהר אום גאָטטעז ווילללען בעשאפֿטיגען: אין עדלער אַבזיכט, פּערן פּאָן עהרגייץ אונד אייגענזוטץ. דענן דאַז פּערדיענזט איהרער פּאָטער זטעהט איהנען ביי: עז איזט ניכט דאַז פּערדיענזט דער לייטער אַללייז, זאָנדערן אויך דאַז פּערדיענזט איהרער פּאָרפּאַהרען אונד דער גענמיינדע זעלבזט, וואָדורך דיע לייטונג געלינגט. אונד איהרע גערעכטיגקייט בעזטעהט עוויגליך: דיע גערעכטיגקייט דער פּאָטער פּאָרדערט דאַז גוטע ווירקען דער זפּאָטערן געשלעכטער. אויך אַבער רעכנע איך גראָסען לאָהן אַן, אַלז האָטטעט איהר עז אַלליין פּאָללפּוֹהרט: וואַז איהר אין עדלער אַבזיכט פּאָללברינגעט, בעלאָהנט גאָטט, אַלז אָב אויער פּערדיענזט אַלליין עז וואָרע, דאַם עז צור אויפּוֹהרונג געלאַנגטע.

1) היערין בעזטעהט דער מוטטערטיעד זוויטען מלמכה סוד דרך מרן. עז

עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הַפְּסֵדָה. הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה־לְּמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים: ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר,

שאַדען. בעטראַכטע בעזטאָנדיג דריי דינגע, זאָ קאָמטמט דו ניכט צו איינער אוֹבערטרעטונג; וויזוע, וואַז אוֹבער דיר איזט: איין זעהענדעז אויגע אונד איין האָרענדעז אָהר אונד דאַם אַללע דיינע טהאַטען אין איין בוך איינגעשריעבען וועדען.

(2) רבן גמליאל, דער זאָהן דעז פֿוֹרזטען רבי יהודה, זאַגט: שאָן איזט דאַז תורה-זטודיום אין

טען אונד האַנדלונגען דער מיטטעלוועג איינצושלאַגען. זיי אַכטזאַם ביי איינעם לייכטען געבאָט, וויע ביי איינעם שווערען. מאַן מום דיע מיט גערינגען קאָזטען אונד גערינגער מוֹהע צו ערפֿוֹללען מאָגליכען געבאָטע מיט גלייך גראָסעם אייפֿער אויצופֿוֹהרען אַנזטרעבען, וויע דיעיניגען געבאָטע, דערען אויפֿוֹהרונג פֿיעל מוֹהע אונד קאָזטענופֿוואַנד ערפֿאָרדערט. דענן דו קענזט ניכט דיע בעלאָהנונג דער געבאָטע: דיע תורה ענטהאַלט קיינע נאָהערע אַנגאַבע דעז לאָהנעז דער געבאָטע, דאַמיט ווער אַללע געבאָטע מיט גלייך גראָסעם אייפֿער ערפֿוֹללען. ערוואָגע דען נאַכטייל איינעז געבאָטעז אים פֿערהאָלטניזזע צו זיינעם לאָהנע; דען צייטליכען נאַכטייל, וועלכען דיע ערפֿוֹללונג איינעז געבאָטעז (מצוה) מיט זיך ברינגען קאַנן איינערזייטז, געגען דען הימטלישען לאָהן אונד דען דורך דיע ערפֿוֹללונג דעז געבאָטעז אויצוֹבענדען גוטען איינפֿלום אויף דיע וועלטאָרדנונג אַנדערערזייטז. אונד דען פֿאָרטייל איינער אוֹבערטרעטונג גגענוֹבער איהרעם שאַדען; דען אויגענבליקקליכען גענום אונד נוטצען דורך אייניע זוֹנדע גגען דען דויערנדען נאַכטייל דער גאָטטליכען זטראַפֿע אונד דעז שאָדליכען איינפֿלוזעז אויף דיע וועלטאָרדנונג, דען דיעזעלבע מיט זיך ברינגט. וויזוע, וואַז אוֹבער דיר איזט: גאָטט, דער אַללעז זיעהט אונד האָרט. זיי דעזהאַלב ערפֿוֹללט פֿאָן פֿורכט אונד עהרפֿורכט פֿאָר גאָטט, אום דיך אויך פֿאָר יעדער פלאָטצליכען פֿעריררונג צו הוֹטען. אונד אַללע דיינע טהאַטען וועררען אין איין בוך איינגעשריעבען, ד' ה' ביי גאָטט גיבט עז קיין פֿערגעזזען.

2 רבן גמליאל, נאַכפֿאָלגער זיינעז פֿאַטערז, דער דריטטע פֿוֹרזט דיעזעז נאַמענז אונד דער לעטצטע דער פֿוֹרזטען איזראַעלז, דיע אין דער משנה ערוואָהנט ווערדען,[1]) דענן דאַז איהם פֿאָלגענדע גשלעכט ווירד שאָן צום צייטאַלטער דער אַמאָראַים (אמוראים) גצאָהלט. זיינע פֿוֹרזטענווֹרדע אומפֿאַסט דיע צייט פֿאָן 210 ביז 230, אין וועלכעם יאַהרע ער זטאַרב. מיט בעזאָנדערער וואָרמע עמפֿיעהלט ער דיע וואָהלטהאָטיגקייט אונד בעגרוֹנדעט דיעז מיט דעם אויזפֿרוכע: „דערייניגע, וועלכער זיך דער מענשען ערבאַרמט, פֿינדעט אויך ביי גאָטט ערבאַרמען; וועד זיך אַבער דער מענשען ניכט ערבאַרמט, דעזזען ערבאַרמט זיך אויך גאָטט ניכט."

שאָן

[1]) פֿערגלייכע מיזדעז מטנה 5 דיעזעז מבטויטטע.

יִשָּׂרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם, כָּל־שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעֹשֶׂה וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן־ הָאָדָם, וְהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל־מִצְוֹת, וְהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר

דער אַלו ציערדע ערשיינט דעם, דער איהן בעגרוֹנדעט, אונד איהם צור ציערדע געריכט ביי דען מענשען, אונד זיי אַכטואַם ביי איינעם לייכטען געבאָט, וויע ביי איינעם שווערען, דענן דו קענסט ניכט דיע בעלאָהנונג דער געבאָטע, אונד ערוואָגע דען נאַכטייל איינעז געבאָטעז אים פֿערהאָלטניז צו זיינעם לאָהנע אונד דען פֿאָרטייל איינער אוֹבערטרעטונג געגענוֹבער איהרעם

„אונזער לעהרער, דער הייליגע" געמאַנט. געבאָרען 135, דעם טאָדעזויאַהרע דעז רבי עַקִיבָא, טראַט רבי אין זיינעם .27 לעבענזיאַהרע אַלו זיעבענטער פֿוֹרזט אויז דעם הויזע הלל זיין אַמט אַן, פֿערלאָגטע דאַז סנהדרין נאַך בֵּית שַׁעֲרִים, דאַנן נאַך זעפֿפֿאָריז אונד טיבעריאַז. זיינע לעטצטען יאַהרע פֿערלעבטע ער וועגען זיינעז ליידענדען געזונדהייטז-צוזטאַנדעז אין זעפֿפֿאָריז, וואָ ער אויך אום דאַז יאַהר 210 זטאַרב, אונד וואורדע דאַנן אין בית-שערים בעגראַבען.

וועלכעז איזט דער רעכטע וועג, דען דער מענש וואָהלען זאָלל, אין בעצוג אויף דיע לעבענזוייזע, נאַמענטליך אין בעצוג אויף דיע אַרט אונד וויזע דער אויפֿוֹהרונג דער וואָהלטהאָטיגקייטווערקע אונד דעז זאָנזטיגען פֿערהאַלטענז געגען דיע מיטמענשען, דענן אוֹבער דיע בעאָבאַכטונג דער תורה-פֿאָרשריפֿטען בעזטעהען געניע בעזטיממונגען אונד וווֹרדע דאַהער דער אויזדרוקק וואָהלען ניכט אַנוועגדבאַר זיין.[1]) דעריניגע, דער אַלז ציערדע ערשיינט דעם, דער איהן בעגרוֹנדעט אונד איהם צור ציערדע געריכט ביי דען מענשען, ד׳ ה׳ ווער זאָלען אונז דיעיניגען אייגענשאַפֿטען אַנייגנען, דיע אונז איננערע בעפֿריעדיגונג געוואָהרען אונד דיע אויך ביי דען נעבענמענשען בילליגונג ערלאַנגען מוֹזען. מאַן האַלטע זיך אַלוֹאָ אַן דען מיטטעלוועג. איין בייזפיעל: דורך גייץ בעוואַהרט דער מענש זיין פֿערמאָגען, ער ווירד אַבער וועגען זיינעז גייצעז ניכט געאַכטעט. וועד הינגעגען מעהר גיבט אַלז זיינע פֿערהאָלטניזז ערלויבען, ווירד וואָהל פֿאָן דען עמפֿפֿאָנגערן גערוֹהמט, ער זעלבזט אַבער ווירד שליעסליך פֿעראַרמען. דיע ריכטיגע אויזוֹבונג דער וואָהלטהאָטיגקייט איזט דאַהער, וועדער צו גייצען, נאָך אַללצו פֿרייגיעביג צו זיין, זאָנדערן זיינען פֿערהאָלטניזזען ענטזפרעכענד צו האַנדעלן. איינע זאָלכע האַנדלונגווייזע ענטזפריכט דעם וואונשע גאָטטעז אונד פֿינדעט אויך דיע בילליגונג דער נעבענמענשען. עבענזאָ איזט אויך ביי אַנדערן אייגענשאַפֿ-
טען

[1]) דער מויזדרוקק „וואָהלטן" מין דער תורה מין בעלוג מויך דיט מויזבונג דע: גוטען מונד בעזן, זען דיט ווילזענפֿרייהייט בעלייכטן; היער מין דער אטנה זען ניכט מויך דיט ווילזענפֿרייהייט היגעוויזען וועדטן, זענדערן מויך דיט מיט פֿערקטהל זו בעמכטעגדע לעבענזווייז.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר.

זאגט: עז וואָללטע דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, איזראַעל פֿערע־ דעלן, דעזהאַלב מעהרטע ער איה־ נען לעהרע אונד געזעטצע, דענן עז איזט געזאגט (ישעיה 42,21): גאָטט ווילל עז אום זיינער גערעכ־ טיגקייט ווילֶלען, דאַם דיע תורה גראָם אונד פֿערהערליכט וועדע.

פרק שני.

לווייטער חזקיטט.

(1) רבי זאַגט: וועלכעז איזט דער רעכטע וועג, דען זיך דער מענש וואָהלען זאָלל? דעריעניגע

א רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ

משנה דעז טראַקטאַטז כַּבּוֹת אונד ווירד אַם שלוזוע איינעז יעדען פרק ביים גאָטטעזודיענזטע געזאַגט,[1]) אום דיע לעזער דאַרויף אויפֿמערקזאַם צו מאַכען, דאַם דיע בעאַכטונג דעז געלעזענען איהנען צום הייל אונד צום ועגען גערייכע.

ר' חנניא, זאָהן דעז עקשיא, איין צייטגענאָזע דעז רבי עקיבא, לעבטע אום דאַז יאָהר 130 נ' ד' ג' צ'. עז וואָללטע דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, איזראַעל פֿערעדעלן: ניכט צו זיינעם נוטצען גאַב אונז גאָטט תורה אונד געזעטצע, געגעבען אונד פֿערבאָטען, זאָנדערן צו אונזערעם אייגענען נוטצען אונד הייל. דעזהאַלב מעהרטע ער איהנען לעהרע אונד געזעטצע; דעזהאַלב ערטיילטע ער אונז אויך זאָלכע געבאָטע, דיע צו בעאָבאַכטען אונז דיע פֿערנונפֿט געביעטען וווֹרדע, אום אויך פֿוֹר דיעזע אונז צו בעלאָהנען.

---

1 רבי; זאָ וואורדע קורצוועג רבי יהודה הנשיא, דער אָרדנער אונד זאַמ־ לער דער משנה, גענאַננט. ער איזט דער זאָהן אונד נאַכפֿאָלגער דעז פֿאָרער־ וואָהנטען רבן שמעון בן גמליאל, זטאַנד אין פֿרוֹינדשאַפֿטליכער בעציעהונג צו דעם ראָמישען קייזער אונד בעזאַם גראָסע רייכטוֹמער. דיעזע ביידען טהאַט־ זאַכען אין פֿערבינדונג מיט זיינער גראָסען גלעלעהרזאַמקייט ערהאָהטען זיינע וווֹרדע אונד זיינען גראָסען איינפֿלום. פֿוֹר זיינע פערזאָן בעשיידען אונד געגוֹגזאַם, פֿערוועגדעטע ער זיינע שאָטצע פֿאַזט נור צור אונטערזטוֹטצונג אונד פֿערזאָרגונג זיינער שוֹלער. דיע אַללגעמיינע בעצייכנונג „רבי" (מיין לעהרער) וואורדע איהם צוערקאַננט, וויל ער דורך דיע אָרדנונג אונד ניעדערשריפֿט דער משנה דער לעהרער פֿאָן גאַנץ ישראל וואורדע. וועגען זיינער בעזאָנדערז הערפֿאָרראַגענדען פֿראָממיגקייט, זיינער זעלטענען זיטטען־ רייגהייט אונד זיינער אונוואַנדעלבאַרען טוגענד וואורדע ער אויך רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ

---

[1]) חויך ביי זמזטיגען מֶפֿפֿענטליכען מטנה-פֿמרטרוֹגען.

אונזער

עַל־שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם, עַל־
הָאֱמֶת וְעַל־הַדִּין וְעַל־הַשָּׁלוֹם
שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם
שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם׃

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה־

גמליאל, זאַגט: אויף דריי דינגען בעזטעהט דיע וועלט, אויף וואַהר־הייט, אויף גערעכטיגקייט אונד אויף פֿריעדען; דענן עז איזט געזאַגט: וואַהרהייט אונד רעכט דעז פֿריעדענז ריכטעט אין אויערן טהאָרען (זכריה 8,16).

רבי חנניה, זאָהן דעז עקשיא,

18 רבן שמעון בן גמליאל, ענקעל דעז פֿאָרוואָהנטען שמעון, דער דריטטע נשיא דיעזעז נאַמענז, פֿערלעגטע דען זיטץ דעז זינהעדרין פֿאָן יאַמניאַ אָדער יאַבנע (יבנה) נאַך אושאַ. נאַך דעם טאָדע זיינעז פֿאַטערז וואַר רבי שמעון נאָך זעהר יונג, וועזהאַלב צונאָכזט ר׳ יוחנן זאָהן דעז וכאי אַלז נשיא[1]) געוואָהלט וואורדע, נאַך דעזזען טאָד דיעזער ר׳ שמעון זיין נאַכפֿאָלגער וואורדע. לעטצטערער לעבטע צור צייט האַדריאַנז, וועלכער דיע ערפֿוללונג דער גאָטטעזגעזעטצע אונטערזאַגט האַטטע. זימאָן האַטטע זיינען זאָהן בעשניטטען אונד וואַר דעזהאַלב אַנגעצייגט וואָרדען. נאַך ראָם גענאַדען, אום זיך צו רעכטפֿערטיגען, וואַר האַדריאַן געזטאָרבען, אונד טיטוז אוירעליוז אַנטאָנינוז האַטטע דען טהראָן בעטיגען. דיעזער שענקטע דעם זימאָן זיינע גונזט, אונד לעטצטערער ערווירקטע היערדורך דיע אויפֿהעבונג דער האַדריאַנישען געזעטצע. זימאָן, דער פֿאַטער דעז רבי יהודה הנשיא, זטאַרב אים יאַהרע 163.

אויף דריי דינגען בעזטעהט דיע וועלט, ד׳ ה׳ זיע ווירד היערדורך ערהאַלטען. פֿערגלייכע משנה 2, וועלכע אויף דיע ערשאַפֿונג דער וועלט זיך בעציעהט, וועזהאַלב אין אונזערער משנה דער אויזדרוקק קַיָּם אַנגעוועזענדעט איזט. אויף וואַהרהייט: דיע גרונדלאַגע אַללעז וואַהרען אונד גוטען בעזטעהט דאַרין, דאַם איינער דען אַנדערן ניכט בעלוֹגע. אָהנע וואַהרהייט וווֹרדע דאַז פֿערטרויען שווינדען אונד דער געגענזייטיגע פֿערקעהר דער מענשען אונמאָגליך זיין. אויף גערעכטיגקייט: דען שולדיגען שולדיג אונד דען אונשולדיגען פֿריי צו זפרעכען. עז איזט דיעז איינע גרונדלאַגע דער מענשליכען געזעללשאַפֿט, דענן אָהנע האַנדהאַבונג דעז רעכטז וווֹרדע דער זטאָרקערע דען שוואָכערן אונגעהינדערט אונטערדרוֹקקען אונד פֿערפֿאָלגען. אונד אויף פֿריעדען צווישען דען איינצעלנען מענשען אונד דען איינצעלנען פֿאָלקערן. דער קריעג אַללער געגען אַללע וווֹרדע דיע מענשליכע געזעללשאַפֿט באַלד פֿערניכטען. דיע האָכזטע אויפֿגאַבע דעז מענשען איזט עז, וואַהרהייט, רעכט אונד פֿריעדען אין אייניקלאַנג צו ברינגען; איהר געגענזייטיגער וויידערזטרייט איזט איממער נור שיינבאַר. וואָללטע איין וואָלכער צו טאַגע טרעטען, זאָ מום מאַן זיך בעמוֹהען, איינען האָהערן געזיכטזופונקט צו פֿינדען, פֿאָן דעם אויז דער וויידערזפרוך פֿערשווינדעט.

רבי חנניא. דיעזע משנה געהאָרט ניכט צו אבות, איזט פֿיעלמעהר דיע לעטצטע

[1]) ער וואַר פֿאָרזיטצענדער, כאַהן מבער ניע דען טיטעל נטיא מן. משנה

אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים
וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְׁתִּיקָה,
וְלֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה,
וְכָל־הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא:
יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,

(17) שמעון, זיין זאָהן, ואַגט:
אַללע מיינע טאָגע וואוכו איך
הראַן אונטער ווייזען אונד פֿאַנד
ניע בעזוערעז פֿור דען מענשען
אַלז שווייגען; אויך איזט דאַז פֿאָר־
שען ניכט הויפטזאַכע, זאָנדערן דיע
טהאַט, אונד צופֿיעל זפּרעכען
פֿוהרט זונדע הערביי.
(18) רבן שמעון, זאָהן דעז
אונד בעפֿאַהיגטען געלעהרטען, ענטשיידעזט, זעלבזט וועגן דו אין יעדעם פֿאַללע דער
ערשווערענדען זייטע צונייגען וואָללטעזט. זאָללזט דו דאָך ניכט ביים פֿער־
צעהנטען נאַך מוטמאַסונג פֿערפֿאַהרען. דיע פֿערשיעדענען אַבגאַבען
אַן דיע לעוויטען אונד אַרמען זינד געוני בעזטיממט אונד מוזזען געוני נאַך פֿאָרשריפֿט
אַבגעגעבען וועדען, דאַ זאָגזט ענטוועדער דאַז געטריידע ניכט ריכטיג פֿערצעהנטעט
איזט אָדער דיע אַבגאַבען אונריכטיג זינד. דיעז איזט איין בעוויז פֿור דיע אונריכטיג־
קייט דער האַנדלונגזווייזע, ביי צווייפֿעלהאַפֿטען פֿאַללען נאַך דער ערשווערענדען
זייטע צו ענטשיידען, אַנזטאַטט זיך געווים־הייט דורך בעלעהרונג צו פֿערשאַפֿפֿען.

17 שמעון, זיין זאָהן; דאַז איזט רבי שמעון בן גמליאל, איינער דער בע־
קאַננטען צעהן מאַרטירער; ער ווירד אַבער אין אונזערער משנה נור שמעון גע־
נאַננט, ווייל ער צור צייט דיעזע אויזפרוכעז נאָך ניכט נשיא וואַר. ער לעבטע
קורץ פֿאָר דער צערזטאָרונג דעז צווייטען הייליגען טעמפּעלז.

אַללע מיינע טאַגע וואוכו איך הראַן אונטער ווייזען; ער
וואַר זטעטז אין דער געזעללשאַפֿט פֿאָן ווייזען אונד גלעהרטען. אונד פֿאַנד
ניע בעזוערעז פֿור דען מענשען אַלז שווייגען אין בעצוג אויף אונטער־
האַלטונג פֿאָן גלייכגילטיגען דינגען, אַבער אויך אין בעצוג אויף דיע הינאַהמע
פֿאָן בעליידיגונגען, אָהנע וויעדער צו בעליידיגען, וואָדורך דעם מענשען פֿיעל
קומטער אונד פֿערדרום ערזפּאַרט בלייבט. גלייכצייטיג ענטהאַלט דיעזער אויזפרוך
אויך דיע לעהרע, דאַם דער זוֹלעָר ביים אונטערריכט דעז לעהרערז אויפֿמערק־
זאַם צוהאָרען אונד וועניג זפּרעכען זאָלל, וועגן דיעז ניכט צור זטעללונג איינער
פֿראַגע ערפֿאָרדערליך איזט. אויך איזט דאַז פֿאָרשען ניכט דיע
הויפּטזאַכע, זאָנדערן דיע טהאַט, ד׳ ה׳ אָבוואָהל ביים לערנען דער
תורה קיין שווייגען אָבוואַלטען דאַרף,[1]) זאָ איזט דעננאָך דאַז לערנען דער תורה
ניכט דער הויפּטצוועקק, זאָנדערן דאַז בעטהאַטיגען דעז גלעלערנטען. אונד צו־
פֿיעל זפּרעכען פֿוהרט זונדע הערביי: דורך דאַז פֿיעלע זפּרעכען ווירד
מאַנכעז געוואַגט, וואַז ניכט וואַהר איזט, אונד דיעז פֿוהרט דאַנן צו ווייטערן
זונדען (בייזפּיעל: חַוָּה זפּראַך: „איהר זאָללט איהן ניכט בערוהרען"). דורך דאַז
פֿיעלע זפּרעכען דרינגען אויך דינגע אין דיע אֶפֿפֿענטליכקייט, וואָדורך דיע בע־
אַבזיכטיגטע אויזפוהרונג איינער זאַכע הויפֿיג פֿערייטעלט ווירד.

רבן

[1]) זיעהע פֿרק 2 מטנה 6 וזמ הבייטן זאד.

הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת: טז רַבָּן
גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב
וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְאַל תַּרְבֶּה
לְעַשֵּׂר אֻמְדוֹת: יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ

דען מענשען מיט פֿרײַנדליכער מיענע.
(16) רבן גמליאל זאָגט: שאַפֿע דיר איינען לעהרער אונד ענטלע־דיגע דיך דעז צווייפֿעלז, זאָללזט דו דאָך בײַם פֿערצעהנטען ניכט נאַך מוטמאַסונג פֿערפֿאַהרען.

בענוֹטצע יעדע פֿרײַע צײַט בײַ טאָג אונד בײַ נאַכט צום תורה-זטודיום; בײַזט דו אַבער אין דיע נאָטוועניגקײַט פֿערזעטצט, איינער אַנדערן בעשאַפֿטיגונג דען גראָסטען טײל דײַנער צײַט צו ווידמען, זאָ בעזטיממע פֿעזטזטעהענדע זטונדען צו דײַנעם תורה-זטודיום. זפּריך וועניג אונד טהוע פֿיעל אין בעצוג אויף גאָטטעזדיענזט אונד וואָהלטהאָטיגקײַט, ווײַ אברהם זײַנען גאָזטען וועניג פֿער־זפּראָכען, אַבער פֿיעל דאַרגעבאָטען האַט. אונד עמפּאַנגע יעדען מענשען מיט פֿרײַנדליכער מיענע. אויך אַרמען, וועלכע אין דאַז הויז קאָממען אונד דיע מאַן אונטערזטיצען וויללֿ, זאָללֿ מאַן פֿרײַנדליך בעגעגנען, דענן איינע און־פֿרײַנדליכע בעהאַנדלונג העבט דאַז פֿערדיענזט דער אונטערזטיצונג פֿאָללזטאַנדיג אויף, וועגן דיעזע אויך נאָך זאָ גראָם וואָרע.

16 רבן גמליאל, זאָהן אונד נאַכפֿאָלגער דעז רבי שמעון ,ענקעל דעז הלל, וואורדע צום אונטערשיעדע פֿאָן זײַנעם גלײַכנאַמיגען ענקעל אויך רבן גמליאל הַזָּקֵן (דער אַלטערע) גענאַננט. ער וואַר איין צײַטגענאָזע דעז קאָניגז אַגריפּפּאַ (37—44), אונטער וועלכעם יודאַאַ נאָכמאַלז אין זײַנעם עהעמאַליגען גלאַנצע אונד אין זײַנער עהעמאַליגען זעלבזטאַנדיגקײַט אויפֿלעבטע. רבן גמליאל וואַר דער ערזטע, דער דען טיטעל „רבן" אָדער „אונזער לעהרער" פֿאָהרטע. דיעזער טיטעל פֿאָר דען נשיא וואורדע איינגעפֿאָהרט, אום דעזזען אַנער־קעננונג פֿאָן זײַטען דער מאַננער אַללער פֿערשיעדענען לעהרמיינונגען צום אויזדרוקק צו ברינגען. דיע פֿראָהערן לעהרער אונד פֿאָהרער דעז פֿאָלקעז פֿאָהרטען גאַר קיינען טיטעל, וואַהרענד זפּאַטער דער טיטעל רבי (מיין לעהרער) יעדעם געלעהרטען, דער דיע סְנְויָה[1]) (אָרדינאַטיאָן) בעזאַם, בייגעלעגט וואורדע. רבן בליעב דיע בעזטאַנדיגע בעצײַכנונג פֿאָר דען נשיא. זײַט רבן גמליאל בע־זטאַנד וויעדער נור איין פֿאָרזיצענדער דעז סנהדרין. רבן גמליאל טראַט ענערגיש פֿאָר דיע ערהאַלטונג דעז גלויבענז איין. זיינע מילדע ערקעננען ווער אַן זיינען אַנאָרדנונגען, דאַם דיע היידנישען אַרמען עבענפֿאַללז מיט דען יודישען אַרמען פֿערפֿלעגט וועררדען זאָללען אונד דאַם דען היידנישען קראַנקען אונד טאָטען דיעזעלבען ליעבעזדיענזטע זײַע דען יודישען ערוויעזען וועררדען זאָללען.

שאַפֿע דיר איינען לעהרער צור ענטשיידונג דיינער צווייפֿעל אונד פֿראַגען,[2]) אונד ענטלעדיגע דיך דעז צווייפֿעלז, דאַדורך, דאַם דו ניכטז צווייפֿעלהאַפֿטעז אַללײַן, אָהנע הינצוציעהונג פֿאָן פֿערזטאָנדיגען

[1]) יעהע ווייטער פרק 4 מטנה 8. [2]) יעהע מטנה 6.

שְׁמֵה וּדְלָא מוֹסִיף יָסֵף וּדְלָא יַלִּיף
קְטָלָא חַיָּב וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא חֲלָף׃
יד הוּא הָיָה אוֹמֵר אִם אֵין אֲנִי לִי
מִי לִי וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי וְאִם
לֹא עַכְשָׁו אֵימָתָי׃ טו שַׁמַּאי אוֹמֵר
עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע אֱמוֹר מְעַט
וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת־כָּל־

וועד ניכט צוניממט, ניממט אַב.
וועד ניכט לעהרט, איזט טאָדעזווּוֹר=
דיג אונד וועד זיך דער קראָנע
בעדיענט, שווינדעט דאַהין.
(14) ער פּפלעגטע צו זאַגען:
וועגן איך ניכט פֿוֹר מיך בין, וועד
איזט פֿוֹר מיך, אונד וועגן איך
פֿוֹר מיך בין, וואַז בין איך, אונד
וועגן ניכט יעטצט, וואַגן דענן.
(15) שמאי זאַגט: מאַכע דיינע
תורה צו איינער פֿעזטזטעהענדען
בעשאָפֿטיגונג, זפּריך וועניג אונד
טהוע פֿיעל, אונד עמפּפֿאַנגע יע=

אויזופרוך אין קאַלדאָישער זפּראַכע אַבגעפֿאַסט. וועד דען נאַמען פֿער=
בריידטעט, פֿערליערט זיינען נאַמען גאַנץ: דורך עהרגייץ אונד רוהמ=
זוכט וויד אויך דער בעריטז ערלאַנגטע גוטע רוף אייגעבוֹסט; אויך קאַנן דער
אויזגעבריטעטע רוף אויף דען טראָגער דעזועלבען נאַכטיליג וויקען דורך אַללצו
פֿיעלע אַנפֿאָרדערונגען, דיע אַן איהן געזטעללט וועדען, זאָוויע אויך דורך נייד
אונד מיסגונזט. וועד ניכט צוניממט, ניממט אַב. וועד זיינע זטודיען ניכט
פֿאָרטועטצט, פֿערגיסט אויך דאַז פֿרוֹהער געלערנטע. זטילזטאַנד איזט רוֹקקשריטט.
וועד ניכט לעהרט, וועגן ער היערצו בעפֿאָהיגט איזט, איזט טאָדעזווּוֹרדיג,
וויל אויף פֿאָרטוֹבערליעפֿערונג דער תורה דיע ערהאַלטונג דערועלבען בערוהט
אונד דיע קענטניז דער תורה איינע דער דריי גרונדזוֹילען דער ויטטליכען וועלט=
אָרדנונג בילדעט[1]). אונד וועד זיך דער קראָנע בעדיענט; וועד דיע קראָנע
דער תורה אַלז מיטטעל צום עריווערב אירדישען פֿאָרטיילז מיסברויכט, שוי=
דעט דאַהין, אין דיעזער וועלט, אונד האַט אויך אין דער קוֹנפֿטיגען קיינען
לאָהן פֿוֹר זיין ווירקען צו ערוואַרטען.

14 וועגן איך ניכט פֿוֹר מיך בין; וועגן איך ניכט זעלבזט פֿוֹר מיך ווירקע
אונד זאָרגע, מיין וויזען ערווייטערע, מיינע אייגענשאַפֿטען פֿערפֿאָללקאָממנע אונד
מיין פֿערמאָגען דורך פֿליים פֿערמעהרע, וועד איזט פֿוֹר מיך; וועד זאָללטע עז
טהון. אונד וועגן איך פֿוֹר מיך בין, וועגן איך ניכט אויך פֿוֹר דאַז
וואָהל מיינער מיטמענשען ווירקע, וואַז בין איך; איך האַבע דאַגן מיינע לעבענז=
ויפֿגאַבע ניכט ערפֿוֹללט. אונד וועגן ניכט יעטצט; וועגן ניכט דיע צייט אין
דער יוגענד אָדער וועניגזטענז אין דיעזעם לעבען זעגענזרייך צו דען ערוואָהנטען צוועקקען
פֿערוועגדעט ווירד, וואַגן דענן; אים אַלטער איזט עז שוויעריגער, אים קוֹנפֿטי=
גען לעבען אוֹבערהויפט ניכט מאָגליך, דענן דיע קוֹנפֿטיגע וועלט איזט ניכט צור
אויזוֹבונג גוטער טהאַטען, זאָנדערן צום עמפּפֿאַנגע דעז לאָהנעז בעזטיממט.

15 מאַכע דיינע תורה צו איינער פֿעזטזטעהענדען בעשאָפֿטיגונג;

1) זיעהע בָּבען חטוה 2.

בענוֹטצע

אוֹמֵר הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן
אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם אוֹהֵב
אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה׃
יג הוּא הָיָה אוֹמֵר נְגִיד שְׁמָא אֲבַד

גען. הלל זאגט: געהאָרע צו דען שׂולערן דעו אהרן, פֿריעדען ליעבענד אונד נאַך פֿריעדען זוכענד, דיע מענשען ליעבענד אונד זיע דער תורה נאָהער ברינגענד.
13 ער פּפלעגטע צו זאגען: ווער דען נאַמען פֿערבריטעט, פֿערליערט זיינען נאַמען גאַנץ.

ערבליך בליעב. אב בית דין (פֿאַטער דעו געריכטוהאָפֿעו אָדער צווייטער פּראָוידענט) וואַר דאַמאַלו כְּנַחֵם, דער זיין אַמט ניעדערלעגטע אָדער ניעדערלעגען מוסטע אונד אַן דעזזען וטעללע שמאי איינטראַט. הלל זטאַמטע אויז באַבילאָן אונד וואַנדערטע נאַך יערוזאַלעם, אום אונטער שמעיה אונד אבטליון דעם תורה-זטודיום אָבצוליעגען. זיינע ליעבע צום זטודיום, זיינע בייזפּיעללאָוע זאַנפֿטמוט, מילדע אונד בעשיידענהייט וינד זפריכוואָרטליך געוואָרדען. דיע בעקאַננטע וועטטע[1]) אונד זיין בענעהמען פּראָוליטען געגענוֹבער בעקונדען זיינע זאַנפֿטמוט אונד מילדע. עבענזאָ בעקאַננט איזט זיין אויזפרוך „וואַז דיר מיספֿאַללט, פֿוֹגע אויך ניכט איינעם אַנדערן צו איזט דיע גרונדלאַגע דער גאַנצען תורה".

גהאָרע צו דען שׂולערן דעו אהרן, וועלכען דיע נונמעהר אויפֿצו־ צאָהלענדען אייגענשאַפֿטען אין ערהאָהטעם מאַסע ציערטען. פֿריעדען ליעבענד אונד נאַך פֿריעדען זטרעבענד: מאַן מום אין דעם פֿערקעהר מיט דען נעבענ־ מענשען דען פֿריעדען צו ערהאַלטען אונד אויך אונטער דען נעבענמענשען דען גענטאָר־ טען פֿריעדען וועדער הערצוטעללען זוכען. וואַרען צוויי פּערזאָנען מיט איינאַנדער פֿער־ פֿיינדעט, זוכטע אהרן אין דער וועזע זיע צו פֿערזאָהנען, דאם ער יעדעם פֿאָן איהנען זאַגטע, דער אַנדערע בערוֹיע זיין פֿערשולדען געגען איהן. דיע מענשען ליעבענד: מאַן מום אַללע מענשען אָהנע אונטערשיעד דעז גלויבענז ליעבען, דענן זיע זינד געשאָפֿפֿע גאָטטעז, „אין דעם עבענבילדע גאָטטעז געשאַפֿפֿען." אויך דעם זוֹנדער געגענוֹבער צייגע מאַן זיך ליעבעפֿאָללע אונד זוכע איהן דאַדורך וועדער אויף דיע רעכטע באַהן צו ברינגען. אהרן׳ז ליעבעפֿאָללעז פֿערהאַלטען געגען איינען זאָלכען האַט אין דעמזעלבען שאַם אונד רוֹיע ערוועקקט אונד איהן צור אומקעהר בע־ וואָגען. אונד זיע דער תורה נאָהער ברינגענד: דורך דאַז היער ערוואָהנ־ טע פֿערהאַלטען פֿערמאַג מאַן אין דער בעזטען וועזע פֿוֹר פֿערבריטונג דער גאָטטעזלעהרע צו ווירקען, אונד היערדורך ערווייזט מאַן דעם נעבענמענשען דיע גראָסטע וואָהלטהאַט.

13 דיעזען אויזפרוך טהאַט הלל וואַהרשיינליך אין באַבילאָן, נאַכדעם ער רייך אַן וויזען אַלז בערוֹהמטער מאַנן דאָרטהין צורוֹקקגעקעהרט וואַר אונד איהם אַללגעמיינע פֿערעהרונג געצאָללט וואורדע. אויז דיעזעם גרונדע איזט דיעזער

אויזפרוך

---

[1]) יעהע תנאוד טרַקטַט טבת ייטע 31a.

שָׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל׃

יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם, הִלֵּל

וועיזען, זייד פֿאַרויכטיג מיט אויערן וואָרטען, איהר קאָננטעט מיט דער זטראַפֿע דער פֿערבאַננונג בע־ זטראַפֿט אונד פֿערבאַננט וועדען נאַך איינען אָרט באָזער, אונד עז קאָננטען דאַפֿאָן טרינקען דיע שולֿער, דיע נאַך אויך קאָמטען, אונד זטערבען. דאנן וואָרע דער נאַמע גאָטטעז ענטווייהט.

(12) הלל אונד שמאי עמפֿ׳נ־

האַזע דאַז זטרעבען נאַך האָהער זטעללונג; וועגן דז ניכט אונבעדינגט צום וואָהלע דיינער מיטמענשען איינע האָהע זטעללונג אַננעהמען מוסט, וא זטרעבע ניכט דאַרנאַך, דא דו דורך איינע האָהע זטעללונג לייכט מאַנכעז טהון וווֹרדעזט, וואַז דיינעם קאַראַקטער אונד דעם רעכֿטע ניכט ענטזפריכט. אונד זוכע ניכט דיע בעקאַננטשאַפֿט מיט מאַכטהאַבערן, אום דורך שמייכעליי צו איינער הערשענדען זטעללונג צו גע־לאַנגען, אַנדערערזייטז אַבער אויך, ווייל דו לייכט איינען פֿערזטאָם אים פֿערהאַלטען געגען דיעזעלבען בעגעהען קאָננטעזט.

11 איהר וועיזען, זייד פֿאָרזיכטיג מיט אויערן וואָרטען, דאַמיט קיינע פֿאַלשע לעהרע אויז דענזעלבען געפֿאָלגערט וועדען קאַנן. איהר קאָננטעט מיט דער זטראַפֿע דער פֿערבאַננונג בעזטראַפֿט וועדען ד׳ ה׳ אויוואַנדערן מוֹזען, אונד פֿערבאַננט וועדען נאַך איינען אָרט באָזער וואַזער ד׳ ה׳ וואָ עז מענשען גיבט, דיע אַבזיכטליך אָדער אונאַבזיכט־ ליך דען זינן אויערער וואָרטע פֿערדעהען (בייזפיעל: צאַדאָק אונד בעאָטהאָז[1]) אונד וואָזעלבזט אויך קיין גייזטיגער פֿוֹהרער עקזיזטיערט, דער יעדער איררינגען אַנזיכט זאָגליך ענטגענטרעטען וווֹרדע. דיע שולֿער, דיע נאַך אויך קאָט־ מען, קאָננטען דאַפֿאָן טרינקען אונד זטערבען, אויף איררוועג גע־ראַטען נאָמליך. דאַנן וואָרע דער נאַמע גאָטטעז ענטווייהט; דורך יענע איררלעה־ רען, וועלכע אויך זפאָטער, וויטער פֿערדערבליך ווירקענד, ערהאַלטען בליעבען.

12 הלל אונד שמאי, דיע פֿאָרצוֹגליכזטען שולֿער דעז שמעיה אונד אַבטליון, לעבטען הונדערט יאַהרע פֿאָר דער טעמפעלצערזטאָרונג. ביי איינער פֿראַגע אוֹבער דאַז פסח-אָפֿפֿער וואוסטע ניעמאַנד איינע ענטשיידונג צו טרעפֿען, ביז הלל זיך מעלדעטע אונד זיע גאַב. הירויף טראַט דער דאַמאַליגע פֿוֹרזט יהודה, ואָהן דעז בְּתוּרָה, פֿאָן זיינעם אַמטע צורוֹקק אונד זעטצטע הלל אַלז פֿוֹרזט (נשיא) איין, וועלכע וווֹרדע פֿוֹנפֿצעהן גע־שלעכטער הינדורך אין הלל׳ז פֿאַמיליע ערבליך

---

[1]) זיעהע חָבען אטנה 3 מאַטלקונג.

מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר, אֱהַב אֶת־ הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת־הָרַבָּנוּת וְאַל־ תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת: יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם

לערנען, אונוואהרהייטען צו זאגען. (10) שמעיה אונד אַבטליון עמ־ פּפֿינגען פּאָן איהנען. שמעיה זאגט: ליעבע דיע ארבייט אונד האַזוע דאַו זטרעבען נאך האָהער זטעללונג אונד זוכע ניכט דיע בעקאַננטשאפּט מיט דען מאכטהאַבערן. (11) אַבטליון זאגט: איהר

אונד לעבטען צור צייט דעז אידומאַערז אַנטיפּאַטער אונד ויינעז זאָהנעז הערָאדעז, היעלטען זיך אַבער פּאָן אַללען פּאָליטישען זטרייטיגקייטען פּערן אונד לעבטען אויזשליעסליך דעם ערהאַבענען בערופּע, צו לערנען, צו לעהרען אונד דעם רעכטע ענטופּרעכענד צו ריכטען. הערָאדעז האַטטע איינמאַל מעהרערע איזראַליטען טאָטען לאַזען אונד וואירדע דעוהאַלב צור פּערַאַנטוואָרטונג געצָאָגעז. ער ערשיען אין ויינען פּראַכטגעוואָנדערן, מיט בעוואַפּפּנונג אונד זטאַרקער בעגלייטונג· דיע מיטגליעדער דעז סנהדרין, היערוֹבער ערשראָקקען, גענטרויטען זיך עבענזָ וועניג וויע דער קאָניג הירקאַן געגען דען ראָמערגוֹנזטלינג אָפּפּענטליך פּאָרצוגעהען. מיט האַרטען וואָרטען טאדעלטע נון שמעיה דען קאָניג אונד ויינע גענאָזען אונד ריעף איהנען צו: „גאָטט ווירד מיט דער צייט אוֹיך א׳נד דען קאָניג דורך דיע־ זען מאַנן זטראַפּען." דיע ריכטער היערדורך ערמונטערט, וואָללטען נון הערָאדעז צום טאָד פּערורטיילען, וואורדען אַבער דורך דען קאָניג, דער אויף פּערטאַגונג דער ויטצונג בעהאַרטע, דאַראַן גענינדערט. נאַכטז ענטקאַם הערָאדעז, דער זפּאָטער פּיעל אונגלוֹקק אוֹבער איזראַעל בראַכטע. דיע גראָאָע אַכטונג, אין וועל־ כער שמעיה אונד אבטליון ביים פּאָלקע זטאַנדען, צייגטע זיך איינמאַל אַם פּער־ וְהָנוגזטאַגע. דער גאָטטעזדיענזט ווער צו ענדע, דאַז פּאָלק בעגלייטעטע דען האָהען פּריעזטער, בעמערקטע אַבער פּלאָצליך שמעיה אונד אַבטליון. וְאָגלייך פּערליעם דאַז פּאָלק דען האָהען פּריעזטער אונד פּאָלגטע דען פּאָרויטצענדען דעז סנהדרין. ביי דער פּערַאַבשיעדונג זאָגטע דער האָהעפּריעזטער צו שמעיה אונד אַבטליון „מאָגען דיע פּרעמדלינגע[1]) אין פּריעדען וואַנדעלן," זיע אַבער ערווידערטען איהם: „מאָגען דיע פּרעמדלינגע אין פּריעדען וואַנדעלן, דיע וועלקע דער אַראָנידען פּאָללברינגען; ניכט אַבער דער זאָהן אהרנ׳ז, דער ניכט זאָלכע טהאַטען וויע זיין אוראַהן אהרן פּאָללברינגט."

ליעבע דיע ארבייט. זעלבזט וועגן מאַן זיין רייכליכעז אויזקאָמטען האַט אונד פּערטאָגען בעויטצט, זאָלל מאַן זיך ניכט דער אונטהאָטיגקייט הינגעבען, דענן דער מוֹסיגגאַנג ערצויגט לאַנגוויילע אונד היערדורך טהאָריכטע וונשע, בע־ גיערדען אונד וונדען. דיע אַרבייט מאַכט אַבער אויך פּריי אונד אונאַבהאָנגיג.

---

[1]) מיינע מַנוּפיעלונג חוין מיהרע מַבוטמאוונג.

האַזוע

לְפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּזְכָאִין כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַדִּין׃

ט שִׁמְעוֹן בֶּן־שָׁטַח אוֹמֵר, הֱוֵי מַרְבֶּה לַחֲקוֹר אֶת־הָעֵדִים וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר׃

י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ

ניכט גלייך דען אָרדנערן דער ריכטער, אונד וועגן דיע פאַרטייען פֿאַר דיר זטעהען, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע שולדיגע, אונד וועגן זיע פֿאַן דיר זועג געגאַנגען זינד, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע אונשולדיגע, נאַכדעם זיע דען רעכטזופרוך אַנגענאַממען האַבען.

(9) שמעון ואָהן דעז שטח זאגט׃ פֿראַגע פֿיעלפֿאַך דיע צוֹיגען אויז אונד זיי פֿאָרזיכטיג מיט דיינען וואָרטען, דאַמיט זיע ניכט דאַרויז

נור דען עזעל אונד ניכט דען עדעלזטיין געקויפֿט האַבע אונד בעפֿאַהל, דען עדעלזטיין זאָפֿאָרט דעם אַראַבער צורוקקזוגעבען, ביי דעזזען עמפֿאַנג דער אַראַבער אויזריעף׃ געלאָבט זיי דער גאָטט זימאָנז. זימאָן אָרהנעטע אויך אַן, דאַם יעדער מאַנן זיינער פֿרוי איינע זממע אַלז הייראַטזוגט פֿערשרייבע (כתובה), פֿור דערען בעטראַג דער מאַנן מיט אַלל זיינעם פֿערמאָגען איינזטהען מום.

מאַכע דיך ניכט צו דען אָרדנערן דער ריכטער, אינדעם דו אייגזייטיג איינע רעכטופֿאַרטיי זאָ אונטערווייזזט, דאַם דער ריכטער אין זיינעם אורטייל צו גונזטען דערזעלבען בעפֿאַנגען זיין קאָננטע, זעלבזט וועגן דו אוֹבערצוֹיגט ביזט, דאַם אויף זייטען יענער פֿאַרטיי דאַז רעכט איזט. אונד וועגן דיע פֿאַרטייען פֿאָר דיר זטעהען, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע שולדיגע; זאָללזט דו זיע בייזע פֿור אונגלויבווערדיג האַלטען. אום דאַז רעכט ניכט צו בוֹיגען אונד ניכט פֿאָרייגענאָמטען צו זיין, דאַרף דער ריכטער אים פֿאָרויז אוֹבער קיינע פֿאַרטיי אין אורטייל זיך געבילדעט האַבען. אונד וועגן זיע פֿאָן דיר וועגגעגאַנגען זינד, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע אונשולדיגע, נאַכדעם זיע דען רעכטזופרוך אַנגענאָממען האַבען; אויך דער פֿערורטיילטע מום גונזטיג בעורטיילט ווערדען אונד פֿור רעכטליך גענלטען, נאַכדעם ער זיך דעם ריכטערזופרוכע גפֿוגט האַט.

9 פֿראַגע פֿיעלפֿאַך דיע צוֹיגען אויז, אום זיכער פֿעזטצוזטעללען, דאַם דיע אוֹבערייגזטיממענדע אויזואגע דער בייזען צוֹיגען ניכט אויף פֿעראַברעדונג, זאָנדערן אויף וואַהרהייט בערוהע. זיי פֿאָרזיכטיג מיט דיינען וואָרטען. דיע ריכטער מוזזען פֿערהוֹטען, דאַם פֿאַרטייען אָדער צוֹיגען אויז דען פֿראַגען בעמערקען קאָננען, וועלכע אַנטוואָרט איהנען נוֹטצליך זיין וווֹרדע.

10 שמעיה אונד אַבטליון זטאַמטען אַב פֿאָן מאָננערן אויז דער נאַכקאָממענשאַפֿט דעז אַזוירישען קאָניגז ואַנהעריב, דיע צום יודענטום אוֹבערגעטרעטען וואַרען אונד דאַנן איזראַעליטינען געהייראַטעט האַטטען. זיע וואַרען דיע פֿאָרראַגענדען שוֹלער דעז יהודה, זאָהן דעז טבאי, אונד שמעון, זאָהן דעז שטח,

אונד

אוֹמֵר, אַל־תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִים

(8) יהודה, זאָהן דעז טבאי, אונד שמעון, זאָהן דעז שטח, עמפּפֿינגען פֿאָן איהנען. יהודה, זאָהן דעז טבאי, זאַגט: מאַכע דיך

העז, אויך וועגן ער ועלבוט קיין אונרעכט בעגעהט. אונד גלויבע ניעמאַלז, דאַס דיע בעזטראַפֿונג אויזבלייבט;[1]) וועגן עז איינעם זוֹנדער אויך אויגענבליקליך גוט געהט, דיע גאָטטליכע זטראַפֿע בלייבט ניכט אויז.

8 יהודה, זאָהן דעז טבאי, אונד שמעון, זאָהן דעז שטח, שׂולער דער פֿאָרעזוואָהנטען, לעבטען צור צייט דעז האָמאָנאָישען קאָניגז אַלעקואַנדער יאַנניי, דער דיע פֿאַריזאָער האַרט בעדרוקקטע אונד פֿערפֿאָלגטע, זאָ דאַס ביידע פֿליהען מוסטען. יהודה, זאָהן דעז טבאי, פֿלאָה נאַך אַלעקואַנדריען, אויך אום דער אַננאַהמע דער פֿורזטענווערדע זיך צו ענטציהען. שמעון, זאָהן דעז שטח, איין ברודער דער קאָניגין זאַלאָמע, קאָננטע דורך דער לעצטערן פֿערמיטטלונג וויעדער אַם האָפֿע ערשיינען. נאַך דעם רעגיערונגזאַנטריטט דער זאַלאָמע טוסטע אויך יהודה, זאָהן דעז טבאי, צורוקקקאָממען, אונד נון וואורדען דיע ביידען עראָהנטען לעהרער דיע פראָזידענטען דעז זינהדריאָנז. זיע זינד דיע בעגרונדער דער שולען צום אונטערריכטע דער קינדער אונד טראַפֿען נאָך פֿיעלע אַנדערע זעגענזרייכע אייניריכטונגען. דורך ביידע, נאַטענטליך דורך זימאָן זאָהן שטח'ז, קאַם דיע הייליגע לעהרע וויעדער צור גענטונג. זימאָן גענאַנג עז נאָמליך, דיע זאַדוצאָער אויז דעם זינהדריאָן צו פֿערדראָנגען, פֿאַריזאָער אַן דערען זטעלע צו זעטצען אונד היערדורך דען גייוט דעז וואַהרען יודענטומז צו וועקקען אונד דיע רעכטופֿלעגע אין ריכטיגער וויזע צו אוֹבען. אונפאַרטייאיש אונד אָהנע אַנזעהען דער פערזאָן וואַלטעטע זימאָן זיינעז אַמטעז. אייניט האַטטע איין קנעכט דעז קאָניגז יאַנניי איינען מאָרד בעגאַנגען. דער קאָניג פֿאָר גערוכט גענאַדען, וואָללטע זיינען קנעכט שיקקען; זימאָן אַבער ליעם איהם זאַגען, דאַם ער זעלבזט ערשיינען מוֹזוע. אַלז ער קאַם, וואָללטע ער זיך זעטצען, זימאָן אַבער זאַגטע צו איהם „זטעה אויף, אָ קאָניג, אַלז בעקלאַגטער דאַרפֿזט דו ניכט זיטצען, דענן ניכט פֿאָר אונז זטעהזט דו, זאָנדערן פֿאָר גאָטט." „ניכט דיינען וואָרטען וויללל איך פֿאָלגען", ערווידערטע דער קאָניג, „איך וויללל ערזט דיינע גענאָוזען האָרען." דאַ דיעוע פֿ׳רכטואַם צו באָדען בליקקטען, זפראַך זימאָן צו איהנען „נון איהר שווייגט אונד האַבט פֿורכט, וואָהלאָן דענן, עז מאָגע דער הערר דער גענאַדען קען קאָמטען אונד אויך בעזטראַפֿען." זיע זטאַרבען אַללע איינעז פלאָטצליכען טאָדעז. דיע גראָסע רעדליכקייט זיטאָנז בעקונדעט אונז פֿאָלגענדעז ערייגניז: ער האַטטע פֿאָן איינעם אַראַבער איינען עזעל געקויפֿט. דיע שׂולער האַטטען אַן דעם האַלזע דעז עזעלז איינען קאָזטבאַרען עדעלזטיין בעמערקט אונד בראַכטען דיעזען פֿאָללער פֿרוֹידע איהרעם לעהרער. דיעזער אַבער ערקלאָרטע, דאַם ער

נור

---

[1]) וואָרטויך: גיב ניכט מוך דען גזויבען אַן דיע גאָטטליכע בעזטראַפֿונג.

וּקְנֵה לְךָ חָבֵר וְהֱוֵי דָן אֶת־כָּל־ הָאָדָם לְכַף זְכוּת: ז נְתַאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע וְאַל תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע וְאַל־תִּתְיָאֵשׁ מִן־הַפּוּרְעָנוּת: ח יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶּן־טַבַּאי

דעז פרחיה, זאַגט: שאַפֿע דיר איינען לעהרער אונד ערווירב דיר איינען גענאָוון אונד בעורטיילע יעדען מענ= שען נאַך דער גוֹנזטיגען זייטע.

(7) נתאי דער אַרבעליטע זאַגט: האַלטע דיך פֿערן פֿאָן איינעם באָזען נאַכבאַרן אונד פֿערבינדע דיך ניבט מיט איינעם באָזעוויכט אונד גלויבע ניעמאַלז, דאַם דיע בעזטראָפֿונג אויזבלייבט.

הערשאַפֿט פֿעזטיגקייט ערלאַנגט האַטטע. זיע עמפֿינגען דיע לעהרע פֿאָן איהנען, פֿאָן יוסי זאָהן יועזר'ז אונד יוסי זאָהן יוחנן'ז. דיע לעהרען ביידער לעהרער ערגאַנצען זיך געגענזייטיג. נתאי ערטיילט רעגעלן, וועלכע ביי דער אויס= פֿוֹהרונג דער פֿאָרדערונג דעז יהושע בעאַכטעט וועךדען טוֹזזען, אום דיעז בעצוֹגליך קיינע פֿעהלער צו בעגעהען. שאַפֿע דיר איינען לעהרער. מאַן זאָרגע דאַפֿוֹר, אַלז יוֹנגלינג וויע אַלז ערוואַכזענער אונד קונדיגער מאַנן, איינען לעהרער צו האַבען, פֿאָן וועלכעם מאַן זטעטז אונטערווייזונג ערהאַלטען קאַנן. ערווירב דיר איינען גענאָזזען, איינען טרוֹיען, אויפֿריכטיגען פֿרוֹינד, מיט וועלכעם דו געמיינשאַפֿטליך דיע תורה ערפֿאָרשעז אונד דער דיר אויך אים לעבען דורך זיינע אויפֿריכטיגען אונד וואָהלגעמיינטען ראַטשלאָגע אייגע זטוֹטצע איזט. קְנֵה ערווירב דיר איינען זאָלכען, וועגן עז דיר אויך געלדאָפֿפֿער אויפֿ= ערלעגען זאָלטע. דען לעהרער הינגעגען מוסט דו דיר פֿערשאַפֿפֿען (עֲשֵׂה) דורך פֿלייס אונד ענטגעגענקאָמטענדעז בענעהמען, דענן דער לעהרער זאָלל פֿוֹר דאַז לעהרען דעֲר מוֹנדליכען לעהרע קיינע בעצאַהלונג אַננעהמען.[1]) אונד בעור= טיילע יעדען מענשען נאַך דער גוֹנזטיגען זייטע: וועגן יעמאַנד עטוואַז געטהאַן האַט, דאַז צווייפֿעלהאַפֿט ערשיינט אונד גוֹנזטיג, אַבער אויך אונגוֹנזטיג בעורטיילט וועךדען קאַנן, זאָ פֿאָרדערט דיע פּפֿליכט דער מענשענליעבע, נאַכזיכ= טיג איהן צו בעורטיילען. נור היערדורך איזט עז אויך מאָגליך, דען לעהרער אונד פֿרוֹינד זיך צו ערהאַלטען.

7 האַלטע דיך פֿערן פֿאָן איינעם באָזען נאַכבאַרן; מאַכע ניכט צו דיינעם פֿרוֹינד אונד גענאָזזען איינען זאָלכען מענשען, דעזזען אומגאַנג דיך געפֿאָהרדעט, איהם אָהנליך צו ווערדען. אונד פֿערבינדע דיך ניכט מיט איינעם באָזעוויכט, זעלבזט וועגן עך דורך זיין וויזזען דיין לעהרער זיין קאָננטע. דענן וועך מיט איינעם באָזען זיך פֿערבינדעט, ווירד אַלז דעזזען גענאָזזע אַנגעזע= הען,

---

[1]) נור וועגן דער זעהרער חוגד עבעגזָך מַנדערע אָנגער מיהרע גמַנלע טהאָטיג= קייט דער גענייגדע ווידאָען, המַט זעטלטערע דיע פּפֿליכט פֿוֹר מיין זָרגעזָזע, רייכ= זיכע: מויקָאָאָען דערזעלבען לו זָרגען.

מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל־הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם: ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב

מיט דער פֿרוי דעו אַנדערן. דאַהער זאָגטען דיע ווייזען: ווער צו פֿיעל פלוידערט מיט דער פֿרוי, פֿערור= זאַכט זיך אונהייל, לאָסט אַב פֿאָן דען וואָרטען דער תורה, אונד עז קאַנן זיין ענדע זיין, דאַם ער דאַז גיהנם ערבט.

(6) יהושע, זאָהן דעו פרחיה, אונד נתאי, דער אַרבעליטע, עמ= פּפֿינגען פֿאָן איהנען. יהושע זאָהן

דאַהין: זאָרגע דאַפֿיר, דאַם דיינע הויגענאָזען, דיינע קינדער, זיך געוויזער= מאַסען אַלז אַרמע בעטראַכטען אונד היערדורך אַן איינפֿאַכהייט, בעשיידענהייט אונד אַנופֿרוכזלאָזיגקייט געוואָהנט ווערדען. פלוידערע ניכט צו פֿיעל מיט דיינער פֿרוי; בעזפריך מיט דיינער פֿרוי דיע גראָסען אַנליעגען דעז לעבענז, פֿערייניגע דיך מיט איהר צור ריכטיגען קינדערציעהונג אונד צור אויסֿבונג גוטער אונד וואָהלטהאָטיגער ווערקע, גיב דיך אַבער ניכט נוטצלאָזען אונד טאָנדעלנדען פלוידערייען מיט דערזעלבען הין. מיט דער אייגענען פֿרוי. ווילכער בעגריפֿ דורך דען אַרטיקעל הָאִשָּׁה אויזגעדרוקקט ווירד, האַבען זיע (דיע ווייזען) עז גזואַגט, אונד דיעז בעגרוֹנדעט מיט דעם הינוויז אויף דיע געשיכטע דעז קרח. דעז לעטצטערען פֿרוי זפראַך נאָמליך צו איהם: וועהאַלב איוט משה קאָניג, אהרן האָהערפריעוטער, דעזזען זאָהנע זטעללפֿערטרעטער דעז האָהען פריעוטערז, דיר אבער אונד דיינען נאַכקאָמען האַט ער (משה) נור דאַז טראַגען דער הייליגען גערעטע אוֹבערגעבען. קרח האָרטע אויף איהרע עהרגייציגען אונד אויפֿרייצענדען וואָרטע אונד ליעם זיך היערדורך פֿערַאַנלאַזזען, איינע עמפאָרונג געגען משה אונד אהרן הערפאָרצורופֿען, אין דערען פֿאָלגע קרח אונד זיין אַנהאַנג דורך גאָטטליכעז וואונדער הינגעראַפֿפֿט אונד דעם גיהינם (האָלע) צוגע= פֿוֹהרט וואורדען. אום וויע פֿיעל מעהר מיט דער פֿרוי דעז אַנדערן, דענן אוננוֹטצעז געשוואָטץ פֿוֹהרט צו אונלויטערן געדאַנקען אונד מום דאַהער גאַנץ בעזאָנדערז אים פערקעהר צווישען פֿערשיעדענען געשלעכטערן פֿערמיעדען ווערדען. דאַהער זאַגטען דיע ווייזען; דיעז איוט איין ערקלאָרענדער צוואַטץ דעז רבי יהודה הנשיא. ווער פֿיעל פלוידערט מיט דער פֿרוי, פֿערורזאַכט זיך אונהייל. אוננוֹטצעז געפלוידער געפֿאָהרדעט דיע זיטטענריינהייט אין בעצוג אויף דאַז אייגענע פֿערהאַלטען אונד אין בעצוג אויף דאַז פֿערהאַלטען געגען דיע נעבע= מענשען. אונד ער לאָסט אַב פֿאָן דען וואָרטען דער תורה; פֿאָם וטודיום אונד פֿאָן דער בעאָבאַכטונג דער תורה. אונד עז קאַנן זיין ענדע זיין, דאַם ער נאַך דעם טאָדע יענזייטיגע זטראַפֿע דאַפֿוֹר צו טראַגען האַט.

6 יהושע, זאָהן דעו פרחיה, אונד נתאי אויז אַרבעלאַ, איין זטאָדט= כען צווישען זיפֿאָריז אונד טיבעריאַז, לעבטען צור צייט, דאַ דיע האַזמאָנאָישע

בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם׃ ה יוֹסֵי בֶּן־יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לְרֶוָחָה וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ וְאַל־תַּרְבֵּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ קַל וָחוֹמֶר בְּאֶשֶׁת חֲבֵרוֹ,

בעזטוֹיבע דיך מיט דעם זטויבע איהרער פּוֹסע אונד טרינקע מיט דורזט איהרע וואָרטע.

(5) יוסי זאָהן יוחנן׳ז, איין מאַנן אויז יערוזאַלעם, זאַגט: עז זיי דיין הויז געאֶפֿנעט דער ערלייכטערונג אונד עז זייען אַרמע דיינע הויזגע־נאָזען אונד פלוידערע ניכט צו פֿיעל מיט דער פֿרוי. מיט דער אייגענען פֿרוי, זאַגטען זיע (דיע וויזען) עז, אום וויע פֿיעל מעהר

אינדירעקט אויך פֿאָן זימאָן דעם גערעכטען. יוסי זאָהן יועזר׳ז גיבט איינע אַנלייטונג צור פּפֿלעגע דעז תורה-זטודיום׳ז. דיין הויז זיי איין פֿער־זאַמטלונגזהויז דען ווייזען; זאָרגע אַלז זעלבזטאַנדיגער ערוואַכזענער מאַנן, דאַם דיע ווייזען אין דיינעם הויזע זיך פֿערואַמעלן אונד דו אימער אין דערען נאָהע וויילעזט, דאַ דו דורך דען אומגאַנג מיט דענזעלבען פֿיעל לערנען אונד דיין וויזען ערווייטערן קאַננזט. בעזטוֹיבע דיך מיט דעם זטויבע איהרער פֿוֹסע. אים אָריענט וואַר עז זיטטע, דאַם דיע זוֹלער אין דען לעהרהוֹיזערן אויף דעם פֿוסבאָדען אונד דיע לעהרער אויף באַנקען זאַסען. היערויף דוֹיטען דיעזע וואָרטע: מאַן זאָללע אימער אויך אַלז ערוואַכזענער צו דען פֿוֹסען דער לעהרער ווירד אין דער שריפֿטליכען אונד מוֹנדליכען לעהרע מיט דעם וואַזער פֿערגליכען.

5 דיעזער אויזפרוך ערקלאָרט דען בזגריפֿ דער וואַהרען וואָהל־טהאָטיגקייט, דערען פּפֿלעגע פֿאָן זימאָן דעם גערעכטען צום זיכערן בעזטאַנדע דער וועלט געפֿאָרדערט ווירד. עז זיי דיין הויז געאֶפֿנעט דער ערלייכטערונג. אַרמע אונד רייכע, בעטרוֹבטע אונד ליידענדע זאָללען בעקוועם אונד לייכט אין דיין הויז קאָמטען קאָננען, אום דורך הילפֿע אונד אונטערזטוֹטצונג, ראַט אונר טראָזט זיך ערלייכטערונג צו פֿערשאַפֿפֿען.[1]) אונד עז זייען אַרמע דיינע הויזגענאָזען. דיע אַרמען זאָללען ניכט נור אונטערזטוֹטצונג, זאָנדערן אויך גאַזטפֿרוֹינדליכע אויפֿנאַהמע פֿינדען. אויך זאָלל דענזעלבען געייגנעטען פֿאַללען אַרבייט אוֹבערטראַגען ווערדען, אום בעשאָפֿטענדע אַלמאָזענזפענדען איהנען צו ערפֿאַרען אונד זיע אַנדערערזייטז אַלז נוֹטצליכע מיטגליעדער דער מענשליכען גזעזעלזשאַפֿט צו ערהאַלטען. אייגע וויטערע ערקלאָרונג גערט

דאַהין

---

[1]) פֿאָן מבו זא מונד מיוב ווירד ערזאָהלט, דאַם זיע מוין מַזטען פֿיער זייטען מיהרע: הויזע: טהוֹרען המַטטען, דמַיט דיע וומַגדערער לייכט מיינטרעטען קאָננטען, פֿאָן וועלכער זייטע זיע מויך קמַאטן.

כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת־הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱוּוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת־הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם: ד יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן־יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ

לאָהן צו עמפּאַנגען, ואָנדערן זייד וויע דיענער, דיע דעם הערן דיענען, ניכט אין דער אַבויכט לאָהן צו עמפּאַנגען, אונד עז זיי דיע עהרפֿורכט פֿאָר דעם הימעל אויף אויך.

(4) יוסי ואָהן יועזר'ז, איין מאַנן אויז צערעדאַ, אונד יוסי זאָהן יוחנן'ז איין מאַנן אויז ירושאַלעם, עמפּפֿינגען פֿאָן איהנען. יוסי זאָהן יועזר'ז, איין מאַנן אויז צערעדאַ, זאגט: עז זיי דיין הויז איין פֿער־ זאַמעלונגהויז דען ווייזען אונד עז זיי דיע עהרפֿורכט פֿאָר דעם הימעל אויף אויך. ווער דורפֿען גאָטט ניכט אויז ליעבע אַללייען, זאָנדערן אויך אויז עהרפֿורכט מוזען ווער איהם דיענען. דיע ליעבע פֿעראַנלאַסט אונז, דיע געבאָטע גענוי צו בעאָבאַכטען; דורך דיע עהרפֿורכט ווערדען ווער פֿאָן אויבערטרעטונג דער פֿערבאָטע אַבגעהאַלטען. מיט דעם וואָרטע „שָׁמַיִם הימעל" ווירד היער גאָטט בעצייכנעט, דאַרויף הינווייזענד, דאַם דיע אַללמאַכט גאָטטעז, וועלכע שאָן דער אַנבליקק דעז הימעלזוגעווענדעט אונד זיינער גענירנע בעקונדעט, צור עהרפֿורכט ערהעבט.

4 יוסי [1]) זאָהן יועזר'ז אויז צערעדאַ, איינע שטאַדט אים זטאַמע מענאַזע, אונווייט זקיטהאָפּאָליז (מלכים א׳ 26,2 אונד דברי הימים ב׳ 4,17), אונד יוסי זאָהן יוחנן'ז אויז ירושאַלעם לעבטען צור צייט דער מאַקקאַבאַ־ ערקאָמפּפֿע. ערזטערער ערליטט דען מאָרטירערטאָד. דער העללעניזט יאַקים, איין אַבטרינניגער האָהער פריעזטער, ליעם זיינען אָהיים יוסי זאָהן יועזר'ז הינריכ־ טען. מיט דיעזען ביידען לעהרערן בעגינט איינע נייע אַמטזיינריכטונג דעז גראָסען זינהעדריאָן (סַנְהֶדְרִין הַגְּדוֹלָה, אָבערזטער געריכטזהאָף), דאַז אויז איין אונד זיעבציג מיטגליעדערן בעזטאַנד אונד אין דער קוואַדערהאַללע (לִשְׁכַּת הַגָּזִית) דעז הייליגען טעמפּעלז זיינע זיטצונגען אַבהיעלט. ביז דאַהין נאָמליך האַטטע עז איממער נור אייגען פֿאָרזיטצענדען; פֿאָן דיעזער צייט אַן איינען פֿירזטען (נָשִׂיא) אונד אייגען פֿאַטער (אָבערזטען) דעז געריכטזהאָפּעז (אַב בֵּית דִּין). דער ערזט־ געבאָרענע, יוסי זאָהן יועזר'ז, ווער פֿירזט (נשיא), דער צווייטע, יוסי זאָהן יוחנן'ז, פֿאַטער דעז געריכטזהאָפּעז (אב בית דין). דאַזועלבע גילט פֿאָן אַללען אין אבות פּאַראַוואַרטען געגאַנגענטען לעהרערן (תנאים).

זיע עמפּפֿינגען דיע לעהרע פֿאָן איהנען, פֿאָן אַנטיגאָנאָז אונד אינדירעקט

דער ערווענטען למדן מוזד בעמטמז. דיע זעלטערן קמרעער, פֿמן דעגען נמך הויטע מייע געריגע מגלמהז מין דער טורקיי, מין יערוזלעם, מין עגיפטען מוזד מין רוסלמנד (קריאם) זיך פֿינדעט, זינד דיע גייטיגען נמכפֿמלגער דעל זדדולזער.

[1]) דערזעלבע היעס חויך יוסף.

מִשְׁנָיִ֫ירִי כְּנֶ֥סֶת הַגְּדוֹלָ֑ה, הוּא הָיָ֣ה
אוֹמֵ֗ר, עַל שְׁלֹשָׁ֤ה דְבָרִים֙ הָעוֹלָ֔ם
עוֹמֵ֖ד עַל הַתּוֹרָ֥ה וְעַל הָעֲבוֹדָ֖ה
וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִֽים׃ ג אַנְטִיגְנוֹס
אִ֣ישׁ סוֹכוֹ קִבֵּ֣ל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּ֔יק,
הוּא הָיָ֥ה אוֹמֵ֖ר, אַל־תִּהְיוּ֙

איינער דער לעטצטען פֿאַן דען מאַננערן דער גרויסען פֿערזאַמלונג. ער פּפלעגטע צו זאגן: אויף דריי דינגען בערוהט דיע וועלט, אויף תורה, גאָטטעזדיענסט אונד וואָהלטהאָטיגקייט.

(3) אַנטיגנוס, איין מאַנן אויז סוכו, עמפֿינג פֿאָן שמעון דעם גערעכטען. ער פּפלעגטע צו זאַגן: זייד ניכט וויע קנעכטע, דיע דעם העררן דיענען, אין דער אַבזיכט אונד אים הייליגען טעמפעל צו יערוואַלעם, דער זיט דער צערטאָרונג דעזועלבען דורך דאַז גענעט ערזעטצט ווערדען מום. דיעזע פֿאָרדערונג ענטזפריכט דען פּפֿליכטען גענען גאָטט. אונד אויף וואָהלטהאָטיגקייט, דורך פערזאָנליכע קאָרפּערליכע הילפֿלייזטונג (קראַנקענבעזוך, טאָטענבעזטאַטונג, טראָטען דער טרויערנדען, ערפֿרוֹיען פֿאָן ברויטלוֹיטען, פֿריעדענזטיפֿטונג אונד דערגלייכען) אונד דורך אונטערזטוֹטצונג דער בעדוֹרפֿטיגען אונד אַרמען, וואָדורך דען פּפֿליכטען גענען דיע נעבענמענשען ענטזפראָכען ווירד.

3 אנטיגנוס, איין מאַנן אויז סוכו, דער הערפֿאָדראַגענדע מאַנן דיעזער זטאַדט אין יודאַאַ (יהושע 15,35), וואַר דער פֿאָרצוֹגליכזטע שוֹלער דעז שמעון. ער עמפֿינג פֿאָן לעטצטערעם דיע לעהרע אונד אוֹבערליעפֿערונג אונד וואורדע פֿאָן זיינען צייטגענאָזזען אַלז לעהרער אונד לייטער דעז פֿאָלקעז אַנערקאַננט, וואָהרענד ביז דאַהין דיע פֿוֹהרער דעז פֿאָלקעז איהרע נאַכפֿאָלגער בעזטימטען, וועזהאַלב דער ביז צו דיעזער משנה געברוֹיכליכע אויזדרוקק „מָסַר אוֹבערגאַב" פֿאָן היער אַן טיט דעם וואָרטע „קִבֵּל עמפֿינג" פֿערטוישט ווירד. דיע אַרט אונד וועזע דעז גאָטטעזדיענזטעז נאָהער ערקלאָרענד, לעהרט ער: זייד ניכט וויע קנעכטע, דיע דעם העררן דיענען, אין דער אַבזיכט לאָהן צו עמפֿאַנגען. גאַטט בעלאָהנט דיע גוטען טהאַטען, ווער דוֹרפֿען אַבער ניכט דיעזעז לאָהנעז וועגען גאָטט דיענען, פֿיעלמעהר נור אויז ליעבע צו גאָטט אונד דער וואַהרהייט[1]). אונד

עז

---

[1]) למַדְמָק (עֲדוֹק) מוּנד בעמָטהמָ: (בַּיְיתִים), טוֹלער דע: מַנטיגמָנמָ:, זעהרטען דיעזען גרונדזמַטץ מיהלע: זעהלע: מין גוֹייכער ווייז מָהנע נמָהערע ערקוֹמרונג מיהרען טוֹלערן מוּנד דיעזע וויעדער דען מיהריגען. זעטלטערע פֿערדרעהטען נון דיע מָבענער־ מוּהנטע זעהרע דמַהין, דמַם מיהרע זעהרער גע:מַגט הָמָטטען „מַן מוֹזע גמָטט דיענען מָהנע זמָהן היערפֿוֹר נו טאפֿמַנגען". דיעזע פֿערדרעהונג ערדיכטטטען ע:, מוּנ מיינען מַנזמַם נו המַבען, ע:ך פֿמָן דער מוֹגדליכען זעהרע זמָ:זמַגען מוּנד דעמ מוּבעטרוֹקטטען זעבענ:גענו:ע ע:ך היגלוגעבען. ע: בע:רוֹגדעטטען ע:ט מיהרען מַנהוֹגערן מיינע ע:קטע, דיע פֿיעל מוּנהייל מוּנד פֿערדערבען מן מיהרעמ גע:מָגט המַטטע. דיעזע ע:קטע נמַנטע מַן ע:מדוגוֹער (צַדּוֹקִים) מָדער בעמָטהמָ:מַנער (בַּייתוֹסִים) נמַך דען נמַמען

טאַוטבאַרעז אונד עוויג אין קראַפֿט בלייבענדעז גוט, דעם יהושע, דער משה'ז נאַכפֿאָלגער וואורדע אונד אין גלייכער ווייז ווייז ער פֿוֹר דיע טרוֹיע פֿאָרט־ וֹבערליעפֿערונג ווירקען זאָללטע. דיע אֶלטעזטען, דיע יהושע אוֹבערלעבטען (יהושע קאַפּ' 24 פֿערז 31) אונד דיע דענזעלבען פֿאָלגענדען ריכטער ביז זאַ־ מועל, אוֹבערליעפֿערטען דיע לעהרע דען פּראָפֿעטען, שמואל ביז מלאכי, פֿאָן וועלכען זיע דען מאָננערן דער גראָסען פֿערואַמטלונג אוֹבערגעבען וואורדע. דיעזע פֿערואַמטלונג וואורדע פֿאָן עזרא אונד נחמיה אים פֿערייניע מיט דען לעטצטען פּראָפֿעטען חגי, זכריה אונד מלאכי בעגרוֹנדעט אונד בעזטאַנד אים לויפֿע דער ציטען אים גאַנצען אויז אייהונדערט אונד צוואַנציג הערפֿאָרראַגענדען פֿראָמטען אונד געזעטצעזקונדיגען מאָננערן. דיעזע מאָננער, אויך סוֹפְרִים (שרי־ צאָהלער) גענאַננט, זאַמטלטען דיע פֿיער אונד צוואַנציג בוֹכער דער הייליגען שריפֿט (תְּנַ"ךְ), ערריכטעטען שולען, זאָרגטען פֿוֹר דען אונטערריכט אים געזעטצ גאָטטעז אונד פֿוֹר דיע טרוֹיע פֿאָרטוֹבערליעפֿערונג אונד בעפֿאָלגונג דעזועלבען. אויך זינד זיע דיע פֿערפֿאַזער אונד אָרדנער אונזערער הויפּטגעבעטע אונד זעגענז־ זפרוֹכע (תְּפִלּוֹת אונד בְּרָכוֹת). דיעזע זפראַכען דריי לעהרען אויז; דיע מאָננער דער גראָסען פֿערואַמטלונג, דיע ערוואָהנטען לעהרער אונד פֿוֹהרער דעז פֿאָלקעז, אוֹבערמיטטעלטען איהרען שוֹלערן פֿאָלגענדע דריי בעזאָנדערז וויכטיגע לעהרען. זייד בעהוטזאַם ביים ענטשיידען: דער געזעטצעזלעהרער אונד ריכטער זאָלל יעדען איינצעלנען פֿאַלל מיט רוהע אונד אוֹבערלעגונג וויעדערהאָלט זאָרגפֿאָלטיג פרוֹפֿען אונד דאַנן ערזט ענטשיידען. זטעללעט פֿיעלע שוֹלער אויז, אום דיע תורה-קענטניז אללגעמיין אים פֿאָלקע צו פֿערברייטען, צו וועלכעם צוועקקע איין פֿאָרטגעזעטצטעז לעהרען אונד לערנען ערפֿאָרדערליך איזט. אונד מאַכעט איינען צוין אום דאַז געזעטץ. דיע תורה גלייכט איינעם שאָנען הערליכען גאַרטען. וויע דיעזער דורך איינען צוין פֿאָר צערזטאָרונג געשוֹטצט וועדען מום, זאָ זאָללען דיע וויזען אַנאָרדנונגען טרעפֿפֿען, דורך וועלכע דאַז געזעטץ פֿאָר אוֹבערטרעטונג געשוֹטצט אונד דעזוען ערפֿוֹללונג געפֿאָרדערט וירד. דיע פֿערבינדליכקייט דיעזער אַנאָרדנונגען גרוֹנדעט אין דברים קאַפּ' 17 פֿערז 11.

2 שטעון דער גרעכטע, וואַר 40 יאַהרע לאַנג האָהערפריעזטער אונד לעבטע נאַך תלמוד'ישער מיטטיילונג צור צייט אַלעקואַנדערז דעז גראָסען. ער פּפֿלעגטע צו זאָגען אַלז וואַהלזפרוך, דען ער זינען שוֹלערן צור בעהער־ ציגונג אוֹבערמיטטעלטע[1]). אויף דריי דינגען בערוהט דיע וועלט: דיע וועלט אין איהרער געזאַמטהייט וויע יעדער אייגצעלנע וואורדען צום צוועקקע דער אויפֿהרונג דיעזער דריי דינגע ערשאַפֿפֿען. אויף תורה; דאַז זטודיום דער תורה צור אייגענען גייזטיגען פֿערפֿאָללקאָממנונג איזט אייגע פּפֿליכט געגען זיך זעלבזט. אויף גאָטטעזדיענזט, צונאַכזט אָפּפֿערדיענזט אין דער זטיפֿטזהוֹטטע

אונד

---

[1]) מין גוייכטער וויזע זיכד דיע זהכויכטן, דיע זעהרען דער מוברינגטן וויזען מיכ־ זייטעדען וומפֿטע הוא הָיָה אוֹמֵר מין דיזעם טרמקטמט מויפֿנופֿמזען.

פרקי אבות.

פרק ראשון.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א משֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה: ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה

(ערזטער מַבטוניטט).

אַללע איזראַעליטען האַבען איינען אַנטייל אַם קוֹנפֿטיגען לעבען, דענן עז הייסט (ישעיה 60, 21): אונד דיין פֿאָלק, זיע אַללע זינד גערעכטע, פֿוֹר איממער ווערדען זיע דאַז לאַנד בעזיטצען; דער זפּראָסלינג מיינער פּפֿלאַנצונגען, דאז ווערק מיינער האַנדע, מיך צו פֿערהערליכען.

(1) משה עמפֿינג דיע לעהרע פֿאָם סיני אונד אוֹבערליעפֿערטע זיע דעם יהושע, יהושע דען אָלטעזטען, דיע אָלטעזטען דען פּראָפֿעטען, אונד דיע פּראָפֿעטען אוֹבערליעפֿערטען זיע דען מאַננערן דער גראָסען פֿערזאַמלונג. דיעזע זפּראַכען דריי לעהרען אויז: זייד בעהוטזאַם ביים ענטשיידען, זטעללעט פֿיעלע שוֹלער אויז אונר מאַכעט אינען צוין אום דאַז געזעטץ.

(2) שמעון, דער גערעכטע, וואַר

אַללע איזראַעליטען, וועלכע דיעזען נאַטען נאָך פֿערדיענען אונד דען איזראַעלבערוף אַנזטרעבען, עבענוֹא אַללע ניכטיזראַעליטען, וועלכע דיע זיעבען נאָאַכיטישען געבאָטע בעאָבאַכטען, האַבען איינען אַנטייל, דעזען גראָסע פֿאָן דער גראָסע דער פֿערפֿאָללקאָממנונג אַבהאַנגיג איזט, אַם קוֹנפֿטיגען לעבען, אַם גלוֹקקע דער דיעזייטיגען צוקונפֿט אויף ערדען אונד דער יענזייטיגען צוקונפֿט נאַך דעם טאָדע. אונד דיין פֿאָלק, איין פֿערז אין ישעיה קאַפּיטעל 60, דער זיך אויף דיע מעזזיאַנישע צייט בעציעהט. דער זפּראָסלינג מיינער פּפֿלאַנצונגען, דאַז וועלק מיינער האַנדע, בעצייכנעט דיע פֿראָממען. מיך צו פֿערהערליכען: דורך דאַז טוגענדהאַפֿטע, פֿראָממע לעבען ווירד גאָטט פֿערהערליכט.

1 משה, דער גראָסע לעהרער ישראל'ז, עמפֿינג דיע תּוֹרָה אויף דעם בערגע סיני. עז ווירד אין דיעזער משנה דיע אונונטערבראָכענע קעטטע דער אוֹבערליעפֿערונג פֿאָן דער אָפּפֿענבאַרונג אויף סיני ביז צו דען מאַננערן דיזר גראָסען פֿערזאַמלונג מיטגעטיילט, אַלז צוֹיגניז פֿוֹר דיע וואַהרהייט דער גאַנצען תורה, אונד אום צו לעהרען, דאַם אויך דיע אים טראַקטאַט אבות ענטהאַלטענען לעהרען איינען טייל דער אוֹבערליעפֿערונגען בילדען אונד דערען בעהערציגונג צור ערפֿוֹללונג דעז געזעטצעז נאָטוועגדיג איזט. דיע תורה, דיע שריפֿטליכע אונד מוֹנדליכע לעהרע. פֿאָם סיני, פֿאָן דעם, דער זיך אויף דעם בערגע סיני משה אונד ישראל אָפּפֿענבאַרטע. אונד אוֹבערליעפֿערטע זיע, אַלז הייליגעז, אונאַנ-

טאַזטבאַרעז

פֿערפֿאָללקאָממנונג. דיע האָהע זטופֿע דער זיטטליכען פֿערפֿאָללקאָממנונג, וועלכע אין דען זפּרוכען דער פֿאָטער געפֿאָרדערט ווירד, קאָננטע דען שוואַכען לעזער אַבהאַלטען, אירגענד וועלכע פֿערפֿאָללקאָממנונג אַנצוזטרעבען, דאַ ער דיעזעז גראָסע ציעל דאָך ניכט עררייכען צו קאָננען פֿערמיינט. דיעזער פֿאַלשען אויפֿ-פֿאַזזונג טריטט דער איינלייטענדע משנה-זאַטץ כל ישראל ענטגעגען, מיט דעם הינווייז, דאַם יעדער איזראַעליטע אַנטייל אַם קונפֿטיגען לעבען עולאַנגע, זאָבאַלד ער דיעזע אויפֿגאַבע דער פֿערפֿאָללקאָממנונג אַנזטרעבט, דאַם יעדאָך דיע גראָסע דיעזעז אַנטיילז פֿאָן דעם מאַסע דער זיטטליכען אונד רעליגיאָזען פּפֿליכטערפֿוללונג אַבהאָנגיג איזט[1]).

---

[1]) לבי כְּנַחֵם עֶזְרָיָה דע פֿאַמָּן (גענטאָרבען מיט יאַהרע 1620 מין אַמטוס) גוויבט דיע היגלופֿוגונג דעז זאַטצע: כל ישראל מוזן מיינען מירטוט צורקקפֿוהרען צו קאָננען. ער טרייבט היערבער מיז זיינע וועלקע עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת זייטע כ"ג: „וועגן ע: זיך מיט היזיגען זאַנדע טראַן, דאַם צוויטען פּסח מוזד טבועות 7 זאַבבאַטע וואַרען, זָ וואורדע וואַהרטייגליך אַם ערזטען זאַבבאַט דער פֿרק חלק, דאַז מיזט דער 10. רעזפ' 11. אַבטיטט (זיעהע היערבער תוספות י"ט צור זטעלע) דעז טראַקטאַטז סנהדרין, דער איט דעם זאַטצע כל ישראל בעגינגט, אַן זטעלע מיינע: אַבטיטטע: חויז מבות גזעזען. היערויז ענטזטאַנד נון דיע מירטוואַליכע זיטטע, דאַז זעזען דער פרקי מבות איט דעם זאַטצע כל ישראל מיינזוייטען.

4) אין דיעזעם טראַקטאַטע ווירד אונז דיע אונונטערבראָכענע קעטטע דער אוֹבערליעפֿערונג פֿאָן מאָזעז ביז רבי יהודה הנשיא מיטגעטיילט. דיעזע לעהרער וינד דיע אבות, דיע פֿאַטער דער אוֹבערליעפֿערונג דער גאָטטעזולעהרע.

גאָטטעזדיענזטליכע פֿערוועגדונג דער פרקי אבות.

דיע זפרוֹכע דער פֿאַטער וועדען ביי אונז פֿאַזט אוֹבעראַלל אַן דען זאַבבאַטען דער זאָמטערמאָנאַטע דעם מִנְחָה-געבעטע אַנגעשלאָזזען. עז ווירד דאַמיט אַם זאַבבאַט נאַך פֶּסַח בעגאָנגען אונד וועדען זאָלכע אין דריימאַליגער וויעדערהאָלונג געלעזען, ענטוועדער ביז שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז אָדער ביז קורץ פֿאָר רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אין מאַנכען געגענדען וועדען דיעזעלבען איין פֿיערטעז מאַל וויעדערהאָלט ביז צום זאַבבאַט פֿאָר ראש השנה[1]). דיעזע זיטטע האַט פֿאָלגענדען גרונד: מיט דעם ערוואַכען דער אוֹיסערן נאַטור אין דען פֿרוֹהלינגזמאָנאַטען פֿוֹהלט זיך אויך דיע נאַטור דעז מענשען פֿעריוֹנגט אונד נוֹיבעלעבט, וועזהאַלב אויך בעלעהרענדע אונטערווייזונג פֿאָן בעזאָנדערעם נוטצען איזט. דער בעלעהרענדע אינהאַלט דער זפרוֹכע דער פֿאַטער זאָלל פֿערעדעלנד אויף דען לעזער ווירקען, אונד איהן ערמאַהנען, אינזמאַמ האַלב דער גרענצען דער ערלויבטען גענוֹזע זיך צו האַלטען. עז ווירד אויך אויז דעם גרונדע מיט דעם לעזען דער פרקי אבות אַם זאַבבאַט נאַך פסח בעגאָנגען, ווייל דיעזע צייט דורך דיע גשיכטליכען עריגניזזע ערנזטער נאַטור גאנץ בעזאָנדערז געייגנעט איזט, איינע ערנזטע זטיממונג צו וועקקען, וואָדורך דאַז געמוֹט פֿוֹר דיע בעהרונג דעזטאָ עמפֿאַנגליכער איזט. דאַז לעזען דער פרקים צווישען פסח אונד שָׁבֻעוֹת זאָלל אויך אונזערן זינן דאַרויף לענקען, דאַם דיע ריכטיגע עריפֿוֹללונג דער תורה, דערען אָפֿפֿענבאַרונג אַם שבעות ערפֿאָלגטע, דורך דיע אַנייגנונג דער אין דיעזען זפרוֹכען פֿאָרגעפֿוֹהרטען גוטען אייגענשאַפֿטען געפֿאָרדערט ווירד. דיעזעז גאָטטעזדיענזטליכע לעזען דער פרקים ווירד יעדעזמאַל מיט דעם זאַטצע כָּל יִשְׂרָאֵל איינגעלייטעט. עז איזט דיעז איין אַבשניטט אויז דעם טראַקטאַט סַנְהֶדְרִין פרק 10 משנה 1. דערזעלבע איזט אלז איינלייטונג צו דען פרקי אבות געזעטצט וואָרדען, אום איינערזייטז דאַז ציעל צו בעציכנען, צו וועלכעם אונז דיע לעהרען דער פרקי אבות ערציעהען זאָללען, אַנדערערזייטז צו ערמוטיגען, ניכט קליינמוֹטיג צורוֹקקצושרעקקען פֿאָר דער ניכט יעדעם עררייכבאַרען האֶהע דעז ציעלעז דער פֿערפֿאָללקאָממנונג

---

[1]) פֿרוֹהער עקזיטיעלטען נאָך מַנדערע דיעזבעזוֹגליכע מְנָהָגִים, זיעהע היערוֹבער מבודרהם, מפר האגהיג מוגד גוזן, גאָטטעזדיענזטליכע פֿאָרטרוֹגע זייטע 438 מַנאַר= קונג e. נאַך דעז זעטצטערן ליטאַט וואורדען מין בורגונד דיע פרקים נור בייא גאָטטעז= דיענזטע דער ווינטעראָנאַטע גזעזעזן.

דיע הויפטאבטיילונגען אִדער סדרים צערפַאללען אין טראקטאַטע אָדער מַסֶּכְתּוֹת (זינגולאר מַסֶּכְתָּא), יעדער טראקטאט אין קאפיטעל אָדער פְּרָקִים (זינגולאַר פֶּרֶק), יעדעז קאפיטעל אין פאראגראפען אִדער מִשְׁנָיוֹת (זינגולאַר מִשְׁנָה). זאַמטליכע סדרים צוואַמען פֿוֹהרען אויך דען נאַמען מִשְׁנָה אִדער מִשְׁנָיוֹת. דיע לעהרער דער משנה הייסען תַּנָּאִים, (זינגולאַר תַּנָּא). דיא גמרא אִדער דער תלמוד אים ענגערן זינען איזט דיע ערקלאַרונג צור משנה. עז גיבט איינען יערוואַלעמישען אִדער פאַלאַוטינענוישען תלמוד (תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי) אונד איינען באַבילאָנישען תלמוד (תַּלְמוּד בַּבְלִי). דיע אַבפַאַזונג דעז תלמוד ירושלמי ערפאָלגטע אַם ענדע דעז פֿיערטען יאַהרהונדערטז, דיע דעז תלמוד בבלי אַם ענדע דעז פֿונפטען יאַהרהונדערטז; לעטצטערע אונטער לייטונג דעז רַב אַשִׁי אונד רָבִינָא. דיע לעהרער דער גמרא הייסען אֲמוֹרָאִים (זינגולאַר אֲמוֹרָא).

איינלייטונג צו אָבות.

דער טראקטאַט אבות איזט אין דער הויפטאַבטיילונג נויקין ענטהאַלטען אונד צערפַאַללט אין פֿונף אַבשניטטע (פרקים). דער אין דען געבעטבוכערן ענטהאַלטענע זעכזטע אַבשניטט געהאָרט ניכט צור משנה, בעזטעהט פֿיעלמעהר אויז בָּרַיְיתוֹת (זינגולאַר בָּרַיְיתָא[1]). אבות אִדער פִּרְקֵי אבות (זפרוכע דער פַאַטער) ענטהאַלט בעלעהרענדע אויזפרוכע אונזערער ווייזען אוֹבער זיטטע אונד מאָראַל. דער טראַקטאַט ענטהאַלט דיע ערהאַבענזטע זיטטענלעהרע, וועלכע אַללען מענשען צו אַללען צייטען אַלז אנלייטונג צו איינעם לעבען דער האָכזטען זיטטענרייניהייט דיענען קאַנן.

דען נאַמען אבות פֿוֹהרט דיעזער טראַקטאַט אויז פַאַלגענדען גרוֹנדען:

1) עז ווערדען אין דיעזעם טראקטאַטע דיע ערציעהערישען לעהרען דער ווייזען דען זפאַטערען געשלעכטערן אוֹבערמיטטעלט. דיעז ווייזען זטעהען דאַהער צו דען זפאַטערען געשלעכטערן גלייכזאַם אין דעם פֿערהאַלטניזז פאָן עלטערן (אבות) צו דען קינדערן.

2) דיעזער טראַקטאַט ענטהאַלט דיע הויפטלעהרען דער טוגענד אונד זיטטע (אבות אין דעם זיננע פאָן הויפט), דורך דערען בעהערציגונג דיע ווייטערע פֿערפאָללקאָמטנונג אין ווייזען אונד לעבען פאָרבערייטעט ווירד.

3) דיע גייזטיגען ערציעהער אָדער לעהרער האַבען נאָך גראָסערן אַנזפרוך אויף פֿערעהרונג זייטענז איהרער שׂולער אַלז דיע עלטערן זייטענז דער קינדער אונד ווערדען דעזהאַלב עבענפַאַללז אבות (עלטערן) גענאַננט.

---

[1]) וֹהגלויכע מַבפַאַזונגען ווי דיע אטנה, דיע ערזט זפֹלטער פַּאָן דען טוֹזערן דעז רבי יהודה הנטיז גטזמאעט ווחורדען.

געשיכטע איזראעלס פאָם איינצוגע אינז הייליגע לאַנד ביז צור צערזטאָרונג דעז ערזטען הייליגען טעמפעלז.

2.) נְבִיאִים אַחֲרֹנִים, דיע זפאָטערן פראָפּעטען, ענטהאַלטען נעבען איינצעלנען געשיכטליבען אַנגאַבען, וויזואַגונגען אונד ערמאַהנונגען דער פראָפּעטען אונד אומפאַזזען דיע בוכער יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל, הוֹשֵׁעַ, יוֹאֵל, עָמוֹס, עֹבַדְיָה, יוֹנָה, מִיכָה, נַחוּם, חֲבַקּוּק, צְפַנְיָה, חַגַּי, זְכַרְיָה אונד מַלְאָכִי. דיע צוואָלף לעטצטערוואָהנטען בוכער פּוֹהרען דען נאַמען תְּרֵי עָשָׂר, דיע צוואָלף קלייגען פראָפּעטען, וויל דיעזע בוכער נור קלייגען אומפאַנגעז וינד.

צו דען שריפּטען פּערשיעדענען אינהאַלטעז אָדער כתובים געהאָרען דיע בוכער: תְּהִלִּים (פּזאַלמען), מִשְׁלֵי (זפרוכע זאַלאָמאָנ'ז) אִיּוֹב, דָּנִיֵּאל, עֶזְרָא אונד נְחֶמְיָה, דִּבְרֵי הַיָּמִים א אונד ב (דיע צוויי בוכער דער קראָניק), שִׁיר הַשִּׁירִים (האָהעז ליעד), רות, אֵיכָה (קלאַגעליעדער ירמיה'ז), קֹהֶלֶת (פרעדיגער) אונד אֶסְתֵּר. דיע פּוֹנף לעטצטגענאַננטען בוכער וועדען אויך חָמֵשׁ מְגִלּוֹת, פּוֹנף ראָללען, גענאַננט.

צור מוֹנדליכען לעהרע געהאָרען מִשְׁנָה אונד גְּמָרָא, צוואַממען תַּלְמוּד גענאַננט. זיע ענטהאָלט דיע ערקלאָרונג דער שריפּטליכען לעהרע. דיעזע מוֹנדליכע לעהרע וואָורדע אורזפרוֹנגליך פּאָן גאָטט דעם משה צור מוֹנדליכען מיטטיילונג אוֹבערליפּערט. אונזערע וויזען זפאָטער צייטען בעפּוֹרכטעטען נון, דאַס דיעזע לעהרע אים לויפּע דער צייטען אינפּאָלגע דער צערזטרוֹיאונג אונד דער פּיעלען בעדראָנגניזע דער נאַטיאָן פּערגעזזען וועדען קאָננטע אונד ער= קאַננטען עז דאַהער אַלז נאָטוועגדיגקייט, אויך דיע מוֹנדליכע לעהרע ניעדערצו= שרייבען. דיע משנה וואָורדע גאָרדנעט אונד צור שריפּטליכען אַבפּאַזזונג בע= זטימטע פּאָן רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא (פּוֹרזט), אויך (קורצוועג) רַבִּי גענאַננט, אים יאַהרע אייהונדערט אונד נוֹינציג נ' ד' ג' צ'.[1]) זיע בעזטעהט אויז זעכז הויפטאַב= טיילונגען אָדער סְדָרִים (אָרדנונגען, זינגולאַר סֵדֶר) אונד צוואַר:

1) זְרָעִים (אוֹבער גענעטע, בענעדיקטיאָנען, ביים אַקקערבוי אונד דען באָדען= ערצוֹיגניזזען צו בעאָבאַכטענדען גענאָטע.)

2) מוֹעֵד, (פּאָרשריפּטען פּוֹר זאַבבאַט=, פּעזט=, פּאַזט=, אונד טרויערטאַג:ע).

3) נָשִׁים, (עהעגעזעטצע).

4) נְזִיקִין, (גענעטצע אוֹבער אייגענטום אונד זטראָפּרעכט.)

5) קָדָשִׁים, (פּאָרשריפּטען אוֹבער אָפּפּער, שלאַכטונג אונד אונערלויבטע זפייזען), אונד

6) טָהֳרוֹת, (רייגהייטגעזעטצע).

---

[1]) מַבקוֹרלונג: נאַך דער גענויאָהגזיכען צייטרעכנונג.

דיע

אַללגעמיינע איינלייטונג.

דיע פֿאָן גאָטט אונטערעם לעהרער משה אַם בערגע סִינַי אוֹבערגעבענע הייליגע לעהרע, תּוֹרָה, בעזטעהט אויז דער שריפֿטליכען לעהרע (תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב) אונד אויז דער מוֹנדליכען לעהרע (תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה). דיע שריפֿטליכע לעהרע בעזטעהט אויז חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה אִדער דען פֿוֹנף בוֹכערן מאָזעז, אויך תּוֹרָה אָדער פענטאַטעוך גענאַננט, אונד דען אין דען פֿאָלגענדען צייטען פֿאָן גאָטט געגעבענען אָפּפֿענבאַרונגען, בוֹכער דער פראָפֿעטען (נְבִיאִים) אונד שריפֿטען פֿערשיעדענען אינהאַלטס (כְּתוּבִים). דיע תורה, דאַז גרונדבוך אַללער הייליגען שריפֿטוועזקע, אומפֿאַסט דיע פֿוֹנף בוֹכער: בְּרֵאשִׁית (פֿאַן דער שאָפֿפֿונגגעשיכטע ביז צום טאָדע יאָזעפֿ), שְׁמוֹת (דיע קנעכטונג דער איזראַעליטען אין עגיפטען, דערען ערלאָזונג אונד דערען אויפֿצוג אויז עגיפטען, דיע אָפּפֿענבאַרונג אויף סיני, דיע געשיכטע דעז גאָלדענען קאַלבעז, אייגע גראָסערע אַנצאַהל פֿאָן פֿאָרשריפֿטען אונד ענדליך דיע ערריכטונג דעז זטיפֿטזעלטעז.), וַיִּקְרָא, אויך תּוֹרַת כֹּהֲנִים אָדער פריעזטערלעהרע גענאַננט, (ענטהאַלט הויפּטזאַכליך דיע לעהרע פֿאָם פריעזטערזטאַנד אונד דעם אָפּפֿערדיענסט, דאַנן עבענפֿאַללז אייגע אַנצאַהל פֿאָן גע- אונד פֿערבאָטען, דאַרונטער דיע אוֹבער דיע פֿעזטאַגע, אוֹבער יוֹבֵל אונד שְׁמִטָּה, אונד ענדליך זעגנונגען אונד פֿערוואַרנונגען.), בְּמִדְבַּר אִדער חוּמָשׁ הַפְּקוּדִים, בוך דער מוזטערונג, (דיע מוזטערונג אונד צאַהלונג דער זטאַמטע, דיע לעהרע אוֹבער סוֹטָה אונד נָזִיר, דער פריעזטערזעגען, דיע אָפּפֿער דער פֿוֹרזטען ביי דער אינווייהונג דעז זטיפֿטזעלטעז, דיע געשיכטע דער קונדשאַפֿטער, דעז קָרַח, דעז בָּלָק אונד בִּלְעָם, דיע פֿאַרשריפֿטען אוֹבער טאַגליכע אונד אוֹבער פֿעזטאָפּפֿער, דיע פֿאַרשריפֿטען אוֹבער געלוֹבדע אונד דיע בעריכטע אוֹבער דיע רייעצוֹגע אונד דיע טיילונג דעז הייליגען לאַנדעז.) אונד הַדְּבָרִים אָדער מִשְׁנֵה תוֹרָה, וויעדערהאָלט דער לעהרע, וויל פֿיעלעז דאַרין קורץ זוזאַמענגעפֿאַזט וויערד, וואַז אין דען פֿאָרהערגעהענדען בוֹכערן ענטהאַלטען איזט. (עז בעגינט טיט אייגער קורצען ערצאַהלונג דער ענטוויקקלונגגעשיכטע דעז יוֹדישען פֿאָלקעז, ערטאַהנונגען אונד פֿערוואַרנונגען אַן יִשְׂרָאֵל דאַראַן אַנשליעסענד; דאַנן פֿאָלגען פֿיעלע פֿאָרשריפֿטען, דיע פֿערקוֹנדיגונג דער זפּאָטערערן שיקקואַלע ישראל'ז, שִׁירַת הָאֲזִינוּ, דער זעגען מאָזעז אונד בעריכט אוֹבער מאָזעז טאָד).

דיע בוֹכער דער נביאים אִדער פראָפֿעטען צערפֿאַללען אין צוויי אַבטיילונגען אונד צוואַר: 1.) נביאים רִאשׁוֹנִים, דיע פֿרוֹהערן פראָפֿעטען, אומפֿאַזזען דיע בוֹכער יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים (ריכטער), שְׁמוּאֵל א אונד ב (דיע צוויי בוֹכער זאַמועלז) אונד מְלָכִים א אונר ב (דיע צוויי בוֹכער דער קאָניגע) אונד ענטהאַלטען דיע

Empfehlungen

der ehrwürdigen Herren Oberrabbiner Dr. **W. Feilchenfeld** in Posen und Stadtrabbiner Dr. **Th. Kroner**, Königl. Kirchenrat, in Stuttgart.

ב"ה,

Posen, den 11. Juni 1897.
י"א סיון עש"ק פ' נשא תרנ"ז.

Herrn Rabbiner Dr. **S. Bamberger**, Schrimm.

Hochgeschätzter Herr Kollege!

In einem frühern Schreiben habe ich Ihnen bereits meine Ansicht kundgegeben, daß eine Uebersetzung und Erläuterung unserer Pirke Aboth, in jüdisch-deutscher Schrift gedruckt, als Uebungsbuch, zumal für die Schülerinnen, sehr geeignet sein würde. Mit Vergnügen habe ich seitdem von Ihrer Bearbeitung dieses uralten und ewig neuen Sittenbuches Kenntnis genommen, und bekunde ich Ihnen bereitwillig, daß mir Ihre Uebertragung sinngetreu, Ihre Erläuterung in vieler Beziehung lehrreich, und das ganze Büchlein zur Einführung in Religionsschulen sehr geeignet zu sein scheint. Ich werde vorkommenden Falls gern Gelegenheit nehmen, das Werkchen zu solchem Zwecke warm zu empfehlen.

Mit freundschaftlicher Hochachtung
Ihr ergebener
Rabbiner Dr. **Feilchenfeld.**

Das Bestreben des Herrn Verfassers, in den Leseunterricht der jüdischen Volks- und Religionsschulen auch das Lesen der jüdisch-deutschen Schreibweise einzuführen und es so einzuüben, daß den Schülern sowohl das Lesen deutscher Stücke in hebräischer Schrift als das Lesen der Raschischrift leicht und geläufig gemacht werde, verdient aus praktischen Gründen alle Anerkennung. Die von ihm getroffene Auswahl der Übungsstücke, insbesondere die zu solchem Zwecke eingerichtete Übersetzung und Erklärung der Pirke Owaus eignet sich dafür, und ist deshalb die Einführung dieses Leitfadens in israelit. Schulen zu empfehlen.

Stuttgart, den 16. Juli 1896.

Stadtrabb. Dr. **Kroner.**

מכתב

מאת אדוני אבי מורי ורבי הרב המפורסם מו"ל הספרים היקרים
שערי שמחה, עבודת הלוים, פקדת הלוים מס' ברכות
וחנוך לנערים, כש"ת מוהר"ר **שמחה הלוי** נר"ו

אבד"ק **אשאפֿענבורג** והגליל יע"א.

בס"ד **אשאפֿענבורג** יום ד' א"ח ש"ם תרנ"ח לפ"ק.

חיים שלום וברכה, ברבייה ובהמשכה, לבני הרב המופלג כש"ת
מהור"ר **זעקל הלוי** נר"ו.

בעה"י ראיתי אור נערב, מתוק האור וטוב לעינים, ספרך היקר תרגום ובאור אשכנזי על מסכת אבות אשר עלה בידך להוציאו לאורה מזוקק כהלכתו ללמד בהם נערי ונערות בית הספר, גם אנשים ונשים ימצאו בהם לקח ויוסיפו על ידם דעת ויראת השם וזכות רב יתגלגל על ידך, כן יבורך גבר כמוך נ"י להוסיף עוד ועוד בזכות הרבים וברכות בלתי דים יהיו לראשך, ברכות נצחיות וזמניות כמגמת אביך אוהבך

הק' **שמחה הלוי** בן לאאמ"ו הרב הגאון
מהור"ר יצחק דוב הלוי וצללה"ה **באמבערגער**.

Das Buch ist zunächst für den Unterricht 11—14 jähriger Kinder und für den Selbstunterricht Erwachsener berechnet. Um jedoch das Lesen des Jüdisch-deutschen früher, etwa vom 10. Jahre an, zu üben, ist dem Buche eine „Einführung in die jüdisch-deutsche Schrift" als Anhang beigegeben. Die Orthographie anlangend, suchte ich solche möglichst zu vereinfachen und ist diesbezüglich das Weitere aus der Buchstaben- und Vokalen-Tabelle ersichtlich.

Dieses Buch der Oeffentlichkeit übergebend, wünsche ich, daß zur Verbreitung jüdischen Wissens und jüdischen Geistes durch dasselbe beigetragen werden möchte!

Schrimm, 17. Siwan 5657.

Der Verfasser.

Vorwort.

Vorliegende Bearbeitung der Pirke Aboth ist in ihren Anfängen aus meiner Praxis in der Religionsschule entstanden, und entschloß ich mich, nachdem mir die zustimmende Ansicht bewährter Kollegen und Schulmänner geworden, zur Veröffentlichung dieses Werkes. Der Unterricht in den Pirke Aboth dürfte wohl auch bis jetzt schon in allen Religionsschulen Berücksichtigung finden. Die in denselben enthaltenen herrlichen Weisheitssprüche, welche die edelsten Lehren über Moral und Sitte bieten, wecken und festigen aufrichtige Liebe zum Judentum und zu dessen Lehre. —

Was die Benützung dieses Buches für die Schule betrifft, so dürfte folgender Lehrgang einzuhalten sein. Der Lehrer läßt beim Unterricht der Pirke-Aboth das für die nächste Stunde bestimmte Pensum in der Uebersetzung und Erklärung lesen, erklärt und ergänzt das Gelesene; in der nächsten Unterrichtsstunde müssen die Schüler die Uebersetzung und Erklärung wiedergeben und auch über die geschichtlichen Angaben Aufschluß geben können. In Schulen, in welchen auf nachbiblische Geschichte weniger Zeit zu verwenden möglich ist, kann an der Hand unserer geschichtlichen Angaben ein großer Teil der nachbiblischen Geschichte den Kindern übermittelt werden. Die im sogenannten systematischen Religionsunterrichte gewonnenen Grundwahrheiten erhalten durch diesen Unterricht in den Pirke Aboth lebendige Veranschaulichung.[1]) Von Wichtigkeit und praktischem Werte ist dieses Buch für die Uebung des „Jüdisch-deutschen“ und das Bekanntwerden mit der hebräischen, resp. Kursiv- und Raschischrift. Diese drei erwähnten Schriftzeichen sind in dem Buche aufgenommen, um dem Lesen der verschiedenen Ritualwerke in hebräischer und deutscher Sprache vorzuarbeiten. — Wiederholt vorkommende hebräische Ausdrücke wurden nur einmal vokalisiert, um hierdurch auch für das Lesen unvokalisierter Schriften einige Fertigkeit zu erzielen.[2])

---

[1]) Vergl. Schiffer, die Pirke Aboth und ihre Bedeutung für den Religionsunterricht.

[2]) Zu den Erklärungen benützte ich neben den hebräischen Kommentaren auch die von Hirsch (סדור תפלות ישראל S. 144 ff.), Lehmann (Israelit), Meisel (זכות אבות) 2c; zur Uebersetzung die von Hirsch, Kroner 2c.

Bayerische
Staatsbibliothek
München .

A. Huber. 1657

פרקי אבות

Sprüche der Väter

zum Schulgebrauch und Selbstunterricht

übersetzt und erklärt

in jüdisch-deutscher Schrift

nebst einem Anhange zur Einführung in die Quadrat,- Kursiv- und Raschischrift

von

Rabbiner Dr. S Bamberger

Schrimm.

Frankfurt a. M.

Buchdruckerei von M. Slobotzky

1897.

2737
5059
A-hebr. 1657

פרקי אבות

Sprüche der Väter

zum Schulgebrauch und Selbstunterricht

übersetzt und erklärt

in jüdisch-deutscher Schrift

nebst einem Anhange zur Einführung in die Quadrat,- Kursiv- und Raschischrift

von

Rabbiner Dr. S. Bamberger

Schrimm.

Bibliothek
des
K. Staatsministerium des Innern
für Kirchen- und Schulangelegenheiten.

Frankfurt a. M.

Buchdruckerei von M. Slobotzky

1897.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Sprüche der Väter zum Schulgebrauch und Selbstunterricht übersetzt und erklärt in jüdisch-deutscher Schrift nebst einem Anhange zur Einführung in die Quadrat-, Kursiv- und Raschischrift = Pir□e Avot

Frankfurt a. M. 1897

A.hebr. 1651 l
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11798444-4